UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI, ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE VERBO DEI|| scripto & non scripto,|| QVATVOR LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, 1599

VD16 B 1607

Disputationum De Controversiis Christianæ Fidei, Adversvs Nostri temporis Hæreticos, Tomus primus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-53828

Visual Library

Disputationum
DE CONTROVERSIIS CHRISTIANÆ FIDEI, ADVERSVS NOSTRI temporis Hæreticos,

Tomus primus.

CONTROVERSIA PRIMA, DE VERBO DEI scripto & non scripto,

QVATVOR LIBRIS EXPLICATA.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PRAEFATIO

ROBERTI BELLARMINI, SOCIETATIS IESV, IN DISPVTATIONES DE CONTROVERSIIS CHRISTIANÆ fidei aduersus huius temporis Hæreticos.

HABITA IN GYMNASIO Romano, Anno 1576.

AGGREDIOR *de Controuersiis fidei aduersus omnes huius temporis hæreticos disputare; & quæstiones plurimas, ac diuersissimas, in vnum quasi locum cogere, & tanquam vnius corporis membra, pro viribus, quas Deus è cœlo suppeditare dignabitur, singula quæque complecti. Arduum sanè opus, & certè, mea quidem sententia, eiusmodi, vt si non leuiter & perfunctoriè, sed accuratè, ac vt rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit: scientiam propè infinitam, non modò variarum disciplinarum, & linguarum,*

sed etiam totius antiquitatis, omnium historiarum, & temporum requirat. Quæ omnia cùm ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen onus mihi impositum sustinere, ac perferre necesse sit: eniti saltem ingenij tarditatem, labore, & diligentia compensare; atque id efficere, vt quando cetera omnia doctrinæ præsidia, atque adiumenta nobis desint, studium certè & industria minimè desideretur.

Sed antequam de propositis quæstionibus disputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi esse videntur de vtilitate eiusmodi disputationum; deinde exponendum breuiter, quæ sint, & quot huius temporis controuersiæ.

Ac vtilitas quidem propositarum nobis disputationum ex eo intelligi facilè potest, quòd meliorem, ac magis necessariam totius Theologiæ partem comprehendunt. Agendum est enim non de stillicidiis, & fundis, non de rebus leuibus; quæ parum refert, vtrum sic an aliter se habeant: non de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo ignorari, & interdum etiam cum laude oppugnari possunt: sed de Deo, de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis, de Iustificatione, de auxilio gratiæ, de arbitrij libertate, deq; aliis permultis grauissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa fidei

fidei pertinent fundamẽta; quorum si vel vnum quis labefactare disputando velit, vt S. Augustinus lib. 1. contra Iulianum, cap. 2. sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde hæreticos homines, ad lumen fidei reuocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ouili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & iam captas ouiculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quæso, vtilitas est, quàm vera caussa lætitiæ, quàm copiosa gloriæ seges? At nihil horum vnquam efficiet, qui non prius in his quæstionibus diu & multum versatus, cùm ipse se armis Ecclesiæ diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

Ac ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quòd pestem hæreseos esse iudicent leuiorem, quàm reuera sit, cùm eam ex communibus vitiis, & peccatis fortè metiantur, quæ quotidie per Sacramentum pœnitentiæ purgari, sanariq; animaduertũt: dicam de grauitate hæreseos non omnia, quæ dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantùm, quæ cùm necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

Omittam enim, quòd S. Ioannes Chrysostomus hom. ad pop. Antioch. 50. & S. Augustinus cap. 25. lib. 21. de ciu. Dei, hæreticum hominem longè peiorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd vt procellæ ventorum maria commouere, & perturbare solẽt; sic hæresis, quam regionem inuaserit, mox in ea tumultus, prælia, seditiones excitat: tacebo, quod maiores nostri, cùm in aliis persecutionibus, tranquillo animo hostem exspectarent; tamẽ bello fidei ingruente, ita animis omnes commouebantur, vt non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiæ vires colligerent, & tanquam communi classico euocati, oẽs vnà ad resistendum occurrerent. Alia vitia vt depellerent, nemo de sua statione discedebat: hæresim vt propulsarent, domos ac prouincias suas deserere, & ignotas ac lõgè positas regiones, cum maximo rerum & vitæ discrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar fileri, quæ me tamen alioqui non mediocriter iuuarent. Hoc vnum dicam, hæreseos peruersitatem tantò esse grauiorem ceteris omnibus sceleribus, atque flagitiis; quantò communibus morbis magis est formidolosa & metuenda pestis.

Duo sunt, quæ pestem præ ceteris morbis meritò horrendam terribilemq; efficiunt. Vnum, quod sum-

Comparat cum peste hæresin

ſumma velocitate venenum ſuum ad cor vſque diffundit, & hominem paulò antè ſanum penè in momento temporis extinguit. Alterum, quod cùm vnum interficit, centum alios inficit, & longè lateq́; tam celeriter ſerpit, vt ſi hodie domum vnam inuaſerit, breui ciuitatem totam cadaueribus repleat.

Id ipſum omnino eſt in animis, hæreſis; quod in corporibus, peſtis. Primũ gratiæ munus, quod à Patre cœleſti in conuerſione ac iuſtificatione recipimus, primus cordis reuiuiſcentis motus, primus vitæ ſpiritualis ſenſus, abſque vlla controuerſia & dubitatione, fides eſt: inde paulatim poſtea ad ſperandum animus excitatur, ad amandum voluntas accẽditur, lingua ſoluitur ad confeſſionem, manus expediuntur ad opera. Cùm igitur hæreſis cor ipſum animæ continuò petat, & in eripiendis muneribus gratiæ ad primum vſque deueniat, & initium illud vitæ diuinæ atque cœleſtis extinguat: quæ lues hæreſi pernicioſior ac peſtilentior cogitari poteſt?

Primum ædificij ſpiritualis fundamentum omnium confeſſione ac ſententia, fides eſt. Inde enim ſpei parietes paulatim conſurgunt, tectum caritatis extenditur, ac demum varia multipliciaq́; operum bonorum ornamenta accedunt.

Domus Dei, inquit S. Augustinus serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligẽdo perficitur. quando igitur in huius ædificij concussione & motu, non in tecto, non in parietibus sistitur, sed vsq; ad vltima fundamenta effodienda ac euertenda, quod facit hæresis, peruenitur: quanta, quæso, est illa ruina? quanta iactura? quid tunc remanet spei, quando nulla pars ædificij reliqua est, sed totũ simul vno impetu funditus corruit? Primus lucis diuinæ radius, quem in cordibus nostris ille accendit, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumẽ suum, quid aliud est quàm fides? inde enim quasi ab aurora incipiens lumen iustorum procedit, & crescit, vt sapiens ait, vsque ad perfectam diem.

Cùm igitur hæresis menti humanæ subitò diem eripiat, & ne illum quidem primum auroræ fulgorem accensum relinquat; quid hæresi horribilius, miserius, funestius? Dicam hæc ipsa planius. Si Catholicus quispiam labitur in peccatũ, si furtum, si adulterium, si homicidium fortè committit; miserè certè cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ sensus, adhuc ædificij fundamentum, adhuc lumen auroræ, id est, fides in ipso est; multa & magna præsidia ad salutem æternam habet, non ambulat in tenebris, nouit medi-

medicum suum, potest adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare, super fundamentum ædificare, communem liberatorem appellare, clementiam eius, & misericordiam implorare; neq; deest illi maternus Ecclesiæ sinus, & patent quoque officinæ omnes spiritualium pharmacorum. At homo hæreticus nihil horum habet, sed extincto in corde ipsius lumine fidei, vmbras inanes & phantasmata consectatur; nescit quò vadat, & quò magis currit, eò longius à via recedit, & tenebris densioribus semper inuoluitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ sunt in gehenna, perueniat. Neq; verò hæc amplificatio est, sed extenuatio potius.

An tibi tenebræ densissimæ, atq; palpabiles, non videntur iis esse offusæ, qui cùm sapientissimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdum, ea proferunt in medium, ea pro Euangelio venditant, quæ somnia, ac deliramenta esse, pueri quoque, atque anus etiam decrepitæ intelligerent? quid magis impium, ac stultum fingi potest quàm Deum, qui fons est bonitatis, & iustitiæ, auctorem omnium scelerum, & flagitiorum facere? At hoc facit Petrus Martyr in commentario libri secundi Regum, necnon Io- P. Martyr,

Calvinus annes Caluinus in libro Institutionis, 1. capite 18. §. 4.

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere Deum in lapide, verè & propriè esse lapidem; in ferro, ferrum; in trunco, truncum; in stipite, stipitem; in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet Michaël Seruetus in epistola sexta ad Caluinum. Quid magis absurdum, & contra omnem non solùm rationem, sed etiam sensum; quàm palàm asserere, infantes dum baptizantur, exemplo sancti Ioannis Baptistæ diuinas quasdam motiones internis sensibus percipere, promissiones Euangelicas audire, & promittenti Deo fidem habere? At hoc palàm asserit Martinus Lutherus in commentario tertij capitis epistolæ ad Galatas, & qui eum secuti sunt Centuriatores, Centuriæ 2. cap. 4. nec saltem reuerentur S. Augustinum, qui in epistola ad Dardanum, quæst. 2. scriptum reliquit; Si propter vnum Ioannem credibile est infantes omnes ante ætatem consilio, & ratione vti: & propter Asinam Balaam, quæ sapienter aliquando loquuta est, admonendos esse homines, in deliberationibus suis Asinina exspectare consilia.

Deinde, quis non obstupescat potuisse homines reperiri, qui sibi persuaderent, nihil aliud ad iustifica-

stificationem impiorum requiri, quàm vt certò statuant se esse iustos, sibi remissa esse peccata, vt iam non opinio, à veritate rei; sed è contrario, rei veritas ab opinione dependeat? & tamen hoc ipsum incredibile paradoxũ, est articulus quartus illius celeberrimæ Augustanæ Confessionis, quæ pro Euangelio est maximæ parti nostri temporis hæreticorum.

Quid iam de Ioanne VVicleso dicemus, cuius hic est articulus sextus, in Concilio Constantiensi damnatus sess. 8. Deus debet obedire Diabolo? *quid de Ioanne Caluino, qui in libro Institutionis 2. cap. 16. tam seriò, tam ex proposito docet, Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *quod certè piæ aures audire recusant, cruciatus gehennæ cum damnatis ac reprobis spiritibus aliquando pertulisse? vnde etiam exstiterunt posteà qui dicerent, Christum in cruce desperasse, atque adeò ad inferos esse damnatum. Quàm tetra, putas, caligine tenebatur animus ille, qui tantam impietatem cogitare potuit?*

Sed quo in loco ponem⁹ Martini Lutheri verba illa, quæ is in lib. de Conciliis scripta reliquit: Mihi paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, ꝙ diuinitas Christi non possit pati?

En

En tibi, Christiane Lector, quibus non tam erroribus laborant, quàm furoribus agitantur, quibus tenebris inuoluuntur, in quæ præcipitia ruunt, qui semel circa fidem naufragium fecerũt. Nec tamen attingere volui mysteria longè absurdiora Anabaptistarum, & Libertinorum. En quanto miraculo diuisit Deus Israëlem ab AEgyptiis. vbi Israël, id est, Catholica Christi Ecclesia est, ibi lux est, vt omnes omnino à maximo vsq; ad minimum viam iustitiæ, & veritatis agnoscant: vbi verò AEgyptij, id est, hæretici sunt, ibi tenebræ sunt horrendæ, atq; palpabiles, vt etiam in ipsos humanos sensus frequenter incurrant.

Atq; vtinam soli sibi noceret hæreticus, & non continuò venenum suum longè, lateq; diffunderet. sed verissimè scriptum ab Apostolo esse, hæreticorum verba, vt cancrum serpere; testis est locupletissimus nostra hæc ætas. Quis enim ignorat pestem Lutheranam in Saxonia paulò antè exortam, mox Germaniam penè totam occupasse: inde ad Aquilonem, & Orientem profectam; Daniam, Noruegiam, Suetiam, Gotthiam, Pannoniam, Hungariam absumpsisse: tum ad Occidentem, & Meridiem pari celeritate delatam, & Galliã, Angliam, Scotiam, florentissima quon-

dam

dam regna, breui tempore populatam: ad extremum alpes transcendisse, & in Italiam vsque penetrasse?

Quæ cùm ita sint, vt ij, qui peste laborant, ne ceteros inficiant, ab aliorum consortio meritò excluduntur, & neq; domos illorum ingredi, neque aliquid, quod ipsorum fuerit, contingere audemus: sic etiam hæreticorum libros, congressus, colloquia, conuiuia, iam inde à primo Ecclesiæ ortu, sapientissimo consilio, fidelibus omnibus maiorum nostrorum auctoritas interdixit. Nulla (inquit S. Cyprianus, in epist. 3. lib. 1.) cum talibus commercia copulentur, nulla conuiuia, vel colloquia misceantur; simusq; ab eis tam separati, quàm sunt illi de Ecclesia profugi. Et S. Leo sermone de passione Domini 18. Viperea, inquit, hæreticorum vitate colloquia, nihil nobis commune sit cum eis, qui Catholicæ aduersantes fidei, solo sunt nomine Christiani. Beatus quoque Athanasius in vita magni Antonij: Sic, inquit, hæreticos detestabatur Antonius, vt omnibus diceret, nec iuxta eos quidem esse accedendum. Quid, quod Apostolus Paulus tam sæpe, & tam seriò, de hæreticis loquens, illud inculcat: Et hos deuita? Et S. Ioannes Apostolus & Euangelista, vt cap. 3. lib. 3. contra Valentinum auctor est Irenæus, cùm bal-

balneum aliquando esset ingressus, mox, vt Cherinthum hæreticum intus esse cognouit, de balneo exiliuit non lotus; nimirum exemplo suo posteros omnes admonere volens, hæresim morbum esse contagiosum, totisq; viribus, & summa animi prouisione cauendum.

Intellexit hoc sanè quondam, Ariana peste grassante, Ecclesia Samosatẽsis, nam, vt est apud Theodoretum lib. 4. hist. cap. 14. cùm esset in ea ciuitate populus Catholicus, & Episcopus hæreticus, cõcionabatur Episcopus in Ecclesia, sed scamnis, & parietibus: omnes enim eum vt peste laborantem fugiebant. ibat Episcopus ad balnea, & alios, qui fortè aderant, vt secum lauarent, comiter inuitabat: at nemo vnquam, ipso præsente, locum introiuit; nemo etiam postea, nisi prius aqua omni eiecta, & noua rursum adducta, lauit: ludebant aliquando pueri in foro, contigit verò, vt lusoria pila pedem contingeret iumenti, quo Episcopus vehebatur, continuò exclamant omnes, & magno in ipso foro accenso igne, in eum pilam coniiciunt.

Talis erat veterum Christianorum zelus, talis pro pietate contentio, talis fidei Catholicæ ardor, quem si Germania, si Boëmia, si Anglia, si Gallia, si populi ceteri imitari voluissent, aliam pro-

profectò Rempublicam haberemus. si ad hæresim arcendam ea saltem diligentia initia adhibita fuisset, quam ad pestem excludendam vbique adhiberi videmus: multa certè Ecclesiæ membra, quorum iam propè est desperata salus, adhuc integra & incorrupta manerent. Sed quando, peccatis nostris exigentibus, pestis hæreseos tam vehementer creuit, & crescit indies, & res nostræ in tam magnum, atq; apertum discrimen adductæ sunt, vt non nisi longo tempore, & multis multorum laboribus, & sudoribus, tantis malis remedium adferri possit: hoc vnum superest, vt Ecclesiæ filij, atq; ij præsertim, qui ad alios iuuãdos à Domino vocati sunt, ad resistendum hæreticis diligenter se parent. Quod ita fiet, si in iis cognoscendis, quæ tum illi contra Ecclesiam adferunt, tum pro Ecclesia nostri respondent, satis magnam curam operamq; ponant: quorum studiis hos nostros qualescunq; labores, aliquid etiã prodesse vehemẽter optamus, & profuturos Domino adiuuante confidimus. Atque hæc sunt quæ de vtilitate nostrarum disputationum ducenda esse putauimus.

Nunc paucis exponam, quæ sint, & quot eæ controuersiæ, quas explicaturi sumus. Humani generis hostis etsi totus alioqui peruersus & ordi-

nis

nis perturbator esse soleat, tamen non sine quodam ordine Catholicæ Ecclesiæ veritatem oppugnare voluit. Itaq; primis CC. annis ab Ecclesiæ Christianæ exortu, totus fuit in ipso primo articulo Apostolici Symboli labefactando occupatus. Quid enim aliud volebant Simoniani, Menandriani, Basilidiani, Valentiniſtæ, Marcioniſtæ, Manichæi, & vniuersa schola Gnosticorũ, quàm non esse vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ? Vbi verò id non successit, rursus tempore consequente, post annum Domini CC. noua castra Diabolus instruxit, & articulum secundum, quo Christi Domini nostri diuinitas explicatur, exagitare aggressus est. Inde enim Praxeas, Noëtus ac Sabellius, necnon Paulus Samosatenus.

Post annum verò CCC. Photinus, Arius, & Eunomius exstiterunt: qui vel Christi diuinam personam à Patris persona non distinguebant, atque eam proinde, vt Hilarius loquitur, perimebant; vel diuinam eius naturam diuersam atque alienam à Patris natura faciebant, & ea ratione non verè diuinam, sed creatam esse disputabant. At cùm ne tunc quidem aduersus Ecclesiam portæ inferi prævalere potuissent, tertiò Diabolus nouo delectu habito, articulum tertium, & simul quar-

quartum, quintum, sextum, & septimum, quoniam inter se connexionem quandam, & quasi cognationem habent, maiori conatu & viribus oppugnare instituit.

Itaque Nestorium excitauit ac Theodorum Mopsuestenum, post annum CCCC. Deinde paulò pòst, Eutychem & Dioscorum: circa verò annum quingentesimum, Petrum Gnapheum, Seuerum Antiochenum, Iulium Halicarnasseum: post annum autẽ DC. & DCC. Iacobum Syrum, Cirum Alexandrinũ, Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Constantinopolitanos: denique omnem illam innumerabilem Eutychetis in minutissimas sectas variè concisam ac dissectam posteritatem, cuius adhuc hodie germina quædam in Oriente reperiuntur.

Isti siquidem omnes, diuersis quidem, atque inter se contrariis artibus & machinis; sed tamen vnum & idem diuinæ incarnationis mysterium, necnon passionis, resurrectionis atque aduentus ad iudicium, id est, quinque sequentes Symboli Apostolici partes destruere atque euertere studuerunt. Priores enim, duas in Christo personas constituentes, diuinam vnam, humanam alteram, & Christum Deum ab homine Christo separantes, solum hominem, non etiam Deum esse volebant

eum, qui conceptus de Spiritu sancto, natus de MARIA Virgine, passus, mortuus, & sepultus, ac deinde rediuiuus in cœlum ascendisse, & rursum adiudicandum orbem terrarum reuersurus, ab Ecclesia Catholica prædicatur. Posteriores autem, naturas ipsas, diuinã & humanam in Christo permiscentes, & vnam conflantes ex duabus, mysteria salutis nostræ, incarnationem, passionẽ, resurrectionem, ascensionem, aduentum ad iudicium, ficta & simulata esse docebant.

Sed posteaquam de his etiam copiis Ecclesia Catholica more solito triumphauit, non propterea deterritus Diabolus est, sed rursum exercitum reparauit, & articulum sequentem, id est, octauum, qui est de Spiritu sancto, magno impetu labefactare adorsus est. Nam circa annum Domini DCCC. LX. temporibus Nicolai primi Romani Pontificis exortum est (vt ego quidem arbitror, quamuis alij aliter sentiant) schisma Græcorum, ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis: cuius quidem schismatis fundamentum est error ille Græcorum in tot Conciliis confutatus, quo Spiritum sanctum à Filio non procedere, pertinacissimè contendunt. Tametsi enim multò antè Macedonius Spiritum sanctum Deum esse, & Theodoretus eundem Spiritum sanctum à Filio pro-

procedere negauit: adeò tamen eo tempore in ipsa Christi vera Diuinitate atq; humanitate oppugnanda Satanas occupabatur, vt articulum fidei, qui ad Spiritum sanctũ pertinet, ac potissimùm eam partem, quæ de processione est à Patre & Filio, non nisi leuiter tentasse videatur.

Verumenimuerò, cùm versutissimus hostis noster animaduerteret, parum se in articulis illis conuellendis proficere, qui ad ipsas diuinas personas pertinerent, totum se ad eos commouendos & destruẽdos conuertit, qui ad Ecclesiam & Sacramenta pertinent. Hos duos articulos; Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum, ab anno millesimo vsq; ad hanc diem, sæpius mutatis, auctis, renouatis exercitibus, per Berengarianos, Petrobrusianos, VValdẽses, Albigenses, VVicleſistas, Hussitas, Lutheranos, Zuuinglianos, Confessionistas, & Anabaptistas, omni arte atq; industria, & omnibus totius inferni viribus euertere conatus est, & adhuc hodie conatur.

Illud autem mirabile & animaduersione dignum mihi videri solet, quòd Berengarius tanquam auctor & parens hæreticorum huius temporis, tribus suis erroribus fundamenta iecerit trium præcipuarum sectarum, ad quas hoc tem-

Berengarius { Calv. Luth. Anab.

pore ceteræ omnes reuocari possunt; Sacramentariorum videlicet, Confessionistarum, Anabaptistarum. Primus enim Berengarij error fuit, non esse in Eucharistia verum Christi corpus, sed tantùm ea significari. Hunc errorem tanquam suum & proprium Sacramentarij receperunt. Alter eiusdem fuit error, quem post secundam palinodiam excogitauit, esse quidem in Eucharistia verum Christi corpus, sed vnà cũ substantia panis, atque hunc suum fecit Confessio Augùstana, & in eo Confessionistæ omnes perseuerant. Tertius eiusdem Berengarij error fuit, paruulos non esse baptizandos, nec Matrimonia colenda, cùm omnes fœminæ omnibus masculis sint cõmunes, vt Guitmundus libro primo contra Berengarium auctor est. ista verò ipsissima est Anabaptistarum fides & doctrina.

Cùm igitur hæreses huius tẽporis propriè circa hos duos articulos Symboli Apostolici nonum & decimũ ferè omnes versentur, nos etiam controuersias omnes ad eosdem duos articulos referemus. Initiò igitur de sancta Ecclesia disseremus: in qua disputatione agendum erit primùm de ipso Christo, qui caput est & princeps Ecclesiæ vniuersæ: deinde de ea parte Ecclesiæ, quæ laborat in terris, necnon de capite eius visibili summo Ponti-

Pontifice, deq́ omnibus eius membris, id est, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera parte Ecclesiæ, quæ in locis purgatoriis expiatur: postremò de illa, quæ iam cum Christo beata in cœlis triumphat. vbi de cultu & inuocatione Sanctorum, de reliquiis, & imaginibus, aliísque similibus rebus disputabitur. Quibus expeditis ad Sanctorum communionem, id est, ad Sacramentorum tractationem accedemus, vbi tot erunt capita controuersiarum, quot sunt Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum hæretici huius temporis negant. Sequitur postremò, remissio peccatorum, ad quam illæ quæstiones omnes pertinebunt, quæ sunt de gratia primi hominis, de gratiæ amissione, de vulneribus ex peccato relictis, de gratiæ reparatione, de libero arbitrio, de iustificatione, de meritis operum bonorum.

Remissione illæ de gra primi hois gratiæ amissione vulneribus ex peccato relictis, gratiæ reparatione libero arbitrio iustificatione & meritis operum bonorum

Porrò his omnibus quæstionibus præmittenda erit, quasi magnum quoddam proœmium, controuersia de Verbo Dei. Neq; enim disputari potest, nisi prius in aliquo communi principio cum aduersariis conueniamus: conuenit autem inter nos & omnes omnino hæreticos, verbum Dei esse regulam fidei; ex qua de dogmatibus iudicandum sit: esse commune principium ab omnibus conces-

ſum, vnde argumenta ducantur: denique eſſe gladium ſpiritualem, qui in hoc certamine recuſari non poſſit. Tamen de iſto ipſo communi principio multæ quæſtiones ſunt. Alij enim verbum Dei ſolum internum recipiũt; alij externum, ſed ſcriptum; alij partim ſcriptũ, partim voce traditum. Rurſum alij hos libros, alij illos pro verbo Dei habent: alij hac editione, alij illa vtendum cenſent: alij Scripturam clariſsimam eſſe per ſe, alij obſcuram, & interprete indigere contendunt: denig; alij ſenſum Scripturarum à Spiritu interno reuelante, alij ab Eccleſia, eiuſq; ſummo Paſtore petendum docent; quæ omnes quæſtiones initiò exponi debent; vt habeamus aliquid, vnde de ceteris ſtatuamus. ſed hæc omnia index totius operis plenius explicabit.

INDEX

INDEX TOTIVS OPERIS.

TOMI PRIMI,

CONTROVERSIÆ *generales septem.*

I. De Verbo Dei scripto & non scripto.
II. De Christo capite totius Ecclesiæ.
III. De summo Pontifice capite militantis Ecclesiæ.
IV. De Ecclesia militante, tum in Conciliis congregata, tum sparsa toto orbe terrarum.
V. De membris Ecclesiæ militantis, Clericis, Monachis, Laicis.
VI. De Ecclesia, quæ est in Purgatorio.
VII. De Ecclesia, quæ triumphat in cœlis.

TOMI SECVNDI,

CONTROVERSIÆ *generales quinque.*

I. De Sacramentis in genere.
II. De Baptismo.

III. De Euchariſtia.
IV. De Pœnitentia.
V. De Sacramentis ceteris.

TOMI TERTII,

CONTROVERSIÆ *generales tres.*

I. De gratia primi hominis, & ſtatu innocentiæ.
II. De gratiæ amiſſione, & ſtatu peccati.
III. De gratiæ reparatione, & ſtatu iuſtificatorum per Chriſtum.

INDEX
LIBRORVM PRIMI TOMI.

PRIMÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

DE VERBO DEI.

LIBER I. De libris sacris & apocryphis.
II. De editionibus, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, vulgaribus.
III. De interpretatione & vero sensu Scripturæ.
IV. De Verbo Dei non scripto.

SECVNDÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

DE CHRISTO CAPITE totius Ecclesiæ.

LIBER I. De vera Christi Diuinitate.
II. De distinctione personali à Patre & Spiritu sancto, ac de processione Spiritus sancti à Filio.

III. De anima Christi, & descensu ad inferos.
IV. De veritate & maiestate carnis Christi.
V. De officio & merito Mediatoris.

TERTIÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS, DE SVMMO PONtifice.

LIBER I. De primatu S. Petri in Ecclesia militante.
II. De successione Romani Pontificis in eo primatu.
III. De Antichristo, quòd nihil commune habeat cum Romano Pōtifice.
IV. De potestate Romani Pontificis in causis spiritualibus.
V. De temporali dominio & potestate eiusdem Pontificis.

QVARTÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS, DE CONCILIIS ET Ecclesia.

LIBER I. De natura & causis Concilij.
II. De

II. De potestate Conciliorum.
III. De Ecclesiæ natura & proprietatibus.
IV. De notis veræ Ecclesiæ.

QVINTÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

DE MEMBRIS Ecclesiæ.

LIBER I. De Clericis & Sacerdotibus.
II. De Monachis & Religiosis ceteris.
III. De Laicis, ac potissimùm de Magistratu politico.

SEXTÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

DE ECCLESIA, QVAE purgatur in locis subterraneis.

LIBER I. De Purgatorio; An sit.
II. De loco, tempore, pœnis, & aliis, quæ ad Purgatorium pertinent.

SEPTI-

INDEX LIBRORVM, &c.

SEPTIMÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS,

DE ECCLESIA, QVAE triumphat in cœlis.

LIBER I. De Beatitudine & cultu Sanctorum.

II. De eorum Reliquiis, & Imaginibus.

III. De Basilicis, festis diebus, aliisque rebus, quibus Sanctorum memoria à mortalibus colitur.

INDEX

INDEX

LIBRORVM ET CAPITVM PRIMÆ CONTROVERSIAE.

LIBER PRIMVS, De Verbo Dei.

CAP. I. *Sitne Scriptura verbum Dei.*

II. *Libris, qui Canonici nominantur, verbum Dei contineri.*

III. *Refellitur obiectio ex verbis D. Pauli; Litera occidit, spiritus viuificat.*

IV. *Qui sint libri sacri.*

V. *De hæreticis, qui libros Testamenti veteris primi ordinis oppugnarunt.*

VI. *De hæreticis, qui libros Testamenti noui suprà numeratos oppugnarunt.*

VII. *De libro Esther.*

VIII. *De libro Baruch.*

IX. *De quibusdam capitibus Danielis.*

X. *De libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum.*

XI. *De libro Tobiæ.*

XII. *De libro Iudith.*

XIII. *De libro Sapientiæ.*

XIV. *De Ecclesiastico.*

XV. *De libris Machabæorum.*
XVI. *De quibusdam partibus librorum Marci, Lucæ, Ioannis.*
XVII. *De epistola ad Hebræos.*
XVIII. *De epistola Iacobi, Iudæ, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis.*
XIX. *De Apocalypsi.*
XX. *De libris Apocryphis.*

LIBER SECVNDVS,
De Verbo Dei.

CAP. I. *Ostenditur, editionem Hebraicam Mosis & Prophetarum nunquam periisse.*
II. *Num Hebraica editio sit corrupta.*
III. *De editione Chaldaica.*
IV. *De editione Syriaca.*
V. *De variis Græcis editionibus.*
VI. *De interpretatione LXX. Seniorum.*
VII. *De editione Græca Testamenti noui.*
VIII. *De Latinis editionibus.*
IX. *De auctore vulgatæ editionis.*
X. *De auctoritate Latinæ editionis vulgatæ.*
XI. *Soluuntur obiectiones hæreticorũ contra vulgatam Latinam editionem.*
XII. *Defenduntur loca, quæ Kemnitius deprauata esse dicit in editione vulgata.*
XIII. *Defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete, Caluinus contendit.*

XIV. *Defenduntur loca, quæ hæretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.*
XV. *De editionibus vulgaribus.*
XVI. *Soluuntur obiectiones hæreticorum.*

LIBER TERTIVS,
De Verbo Dei interpretatione.

CAP. I. *Scripturam non esse tam apertam per se, vt sine explicatione sufficiat ad controuersias fidei terminandas.*
II. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*
III. *Proponitur quæstio de iudice controuersiarum; & simul differitur de sensibus Scripturarum.*
IV. *Adferuntur testimonia ex Testamento veteri, pro sententia Catholicorum.*
V. *Idem probatur ex Testamento nouo.*
VI. *Idem probatur ex consuetudine Ecclesiæ.*
VII. *Idem probatur testimoniis Pontificum & Imperatorum.*
VIII. *Idem probatur testimoniis Patrum.*
IX. *Idem probatur ex ratione.*
X. *Soluuntur obiectiones.*

LIBER QVARTVS,
De Verbo Dei non scripto.

CAP. I. *Qui potissimùm defenderint, vel oppugnarint non scriptas traditiones.*
II. *Quid sit, & quotuplex traditio.*

III. *Explicatur status quæstionis, & mendacia quædam aduersariorum detegũtur.*
IV. *Ostenditur necessitas traditionum.*
V. *Esse aliquas veras traditiones, demonstratur ex Scripturis.*
VI. *Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.*
VII. *Idem probatur ex Patribus.*
VIII. *Idem probatur quatuor aliis argumentis.*
IX. *Explicantur regulæ quinque, quibus in cognitionem verarum traditionum deuenimus.*
X. *Soluuntur obiectiones aduersariorum, quæ ex Scripturis petuntur.*
XI. *Soluuntur obiectiones ex Patribus.*
XII. *Soluuntur rationes aduersariorum.*

DE VERBO DEI
LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Sítne Scriptura Verbum Dei.

INSTITVENTI MIHI DE LIBRIS SACRIS disputare, primò se offert illa Quæstio: Sítne Scriptura Propherica & Apostolica vt verbum Dei recipienda? An id solùm pro verbo Dei habendum sit, quod Spiritus sanctus priuatim vnicuique in corde loquitur? Quam quæstionem indignam alioqui quæ tractetur apud Theologos Christianos, peperit nobis hoc tempore partim Suenckfeldij & Libertinorum deliratio, partim improbitas & impudentia Lutheranorum. Gaspar Suenckfeldius (vt Fridericus Staphilus, in lib. de concordia discipulorum Lutheri, & Petrus Palladius in libro de hæresibus huius temporis testantur) verbum scriptum tanquam literam occidentem respuit, soloque spiritu interno contentos nos esse iubet. De Libertinis, qui auctoribus Coppino & Quintino exorti sunt, in hunc modum scribit Ioannes Caluinus in instructione aduersus Libertinos, capite 9. *Iam*, inquit, *diximus istos initiò apertè ridere solitos, si quis Scripturas allegaret: Nec dissimulâsse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis vti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quod ei adhiberent fidem, sed tantùm vt perturbarent Idiotas, atque ita concuterent, vt tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis obiiceretur: respondebant, nos literæ minimè obnoxios esse: sed spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quin etiam Porcus ille Quintinus, vnumquemque Apostolorum aliquo scommate notauerat, veluti Picardico*

suo sermone Paulum vocans vas fractum: Ioannem, iuuenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæum, fœneratorem. Hæc ille.

Porrò Martinus Lutherus, & Ioannes Caluinus, & quotquot sectatores, & discipuli eorum sunt, hunc ipsum Suenckfeldij & Libertinorum errorem, Romano Pontifici, totique Catholicæ Ecclesiæ impudentissimo mendacio adscribere non verentur. Lutheri verba in lib. de Conciliis & Ecclesia, propè extremo, sic habent: *Papa, hac ipsa de re, penè totum orbem terrarum immani mole commentariorum & librorum refersit, & in meros laqueos conscientiarum, leges, exactiones, iura diuina & humana, articulos fidei, nomen peccati, & iustitiæ conuertit: vt meritus sit denuò tradi ignibus suum decretale; facilè enim carere posset Ecclesia tali libro, qui horribile & irreparabile damnum dedit in magna parte generis humani, SACRAM SCRIPTVRAM in cœno & puluere sepeliit, & doctrinam Christianam penè integram deleuit.* Hæc Lutherus, quorum similia passim leguntur in libro aduersus Regem Angliæ, & in libro de falso statu Cleri, & alibi. Caluini verba initio libri seu institutionis aduersus Anabaptistas hæc sunt: *Nec enim Papistarum more dicimus, sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, vt auctoritati hominum acquiescamus. hoc enim effugium censemus blasphemiam execrabilem esse.* Quapropter vt & illorum errorem & horum mendacium breuiter refellamus, illud inprimis statuendum erit: Propheticos & Apostolicos libros iuxta mentem Ecclesiæ Catholicæ, & olim in Concilio III. Carthaginensi cap. 47. & nuper in Conciliò Tridentino sess. 4. explicatam, verum esse verbum Dei, & certam ac stabilem regulam fidei. Id verò his argumentis comprobamus.

CAPVT II.

Libris, qui Canonici nominantur, Verbum Dei contineri.

PRINCIPIO Moses, Prophetæ, Christus ipse, Ioannes, Apostoli, vel diuina dogmata, ex Scripturis ipsi confirmabant, vel certè ad Scripturas legendas alios hortabantur, nec vllum vnquam ad

ad interni spiritus iudicium, Scripturis neglectis, remiserunt. Quorum testimonia non eò à nobis adferentur, quod ab aduersariis magnifieri existimemus: sed ne Scripturæ, quarum auctoritate aduersus nos, qui eas meritò veneramur, aduersarij interdum abutuntur, pro eorum sententia facere videantur.

Moses igitur Deuter. 17. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, &c. Et infrà: Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius. Vbi satis apertè sanctus Moses controuersias exortas in populo Dei, ex lege Domini diiudicandas docet. Ad eundem modum & Isaias clamat cap. 8. Ad legem magis & ad testimonium. Et Malachias cap. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Dauid quoq; in Psal. 118. Beati qui scrutantur testimonia eius.

Christus verò primùm legationem suam Scripturæ testimonio confirmat, illis Prophetæ verbis in medium allatis, Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, &c. Deinde Marc. 12. Sadducæos ex diuinis literis confutat, cùm ait: Nónne ideo erratis nescientes Scripturas? Et infrà: De mortuis autem quòd resurgant, non legistis in libro Mosis, &c. Porrò Matth. 22. Pharisæis quo alio argumento silentium imposuit, quàm illo, quod ex Dauide deprompsit? Et rursus eosdem Pharisæos non ad spiritum aliquem internum, sed ad Scripturas diuinas reiicit, dicens Ioan. 5. Scrutamini Scripturas.

Iam verò Ioannes Baptista testem legationis suæ, non spiritus interni iudicium, sed Isaiam Prophetam adhibuit. Siquidem interrogatus quis esset: Ego (inquit Ioannis 1.) vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. De Beræensibus illud non sine laude commemoratur, in Actis Apost. cap. 17. quod cùm Paulum Apostolum audiuissent, scrutabantur quotidie Scripturas, si hæc ita se haberent. Ipsi verò Apostoli Petrus, Paulus, Ioannes, Iacobus, Iudas, non modò in singulis epistolis frequenter adhibent testimonia legis & Prophetarum, quæ nimis longum esset hoc loco recensere; sed interdum etiam, Scripturarum auctoritatem vniuersè prædicant. Habemus, inquit S Petrus

» 2.Pet.1. firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis
» attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et
» S.Paulus 2.Tim.3. Ab infantia, inquit, sacras literas nosti, quæ
» te possunt instruere ad salutem. Omnis Scriptura diuinitùs
» inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripi-
» endum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei,
» ad omne opus bonum instructus. Denique Deus ipse ad Io-
» sue cap.1. Non recedat, inquit, volumen legis huius ab ore
» tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Cum Mose igi-
tur pugnant, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Christo ipso, ac Deo Patre, & Spiritu sancto, qui sacras literas, & oracula diuina contemnunt.

Deinde regula Catholicæ fidei certa notaque esse debet; nam si nota non sit, regula nobis non erit: si certa non sit, ne regula quidem erit. Porrò priuata spiritus reuelatio, vt in se certa sit, nobis tamen nota esse nullo modo potest: nisi fortè diuinis testimoniis, id est, veris miraculis confirmetur; quorum extrema penuria ij præsertim laborant, qui hoc nostro seculo non minus quàm ceteri spiritum iactant. Nam quis mihi fidem faciet, non mentiri Anabaptistam, cùm se à spiritu afflatum dicit? sed fac non mentiri: qua via cognoscam spiritum illum, spiritum lucis, & non spiritum tenebrarum esse? & cùm tam multi hoc tempore ducem ac doctorem Spiritum sanctum habere se glorientur, & tamen inter se sic animis sententiisque dissideant, vt alij aliis sint hæretici: fieri certè non potest, vt omnes rectè sentiant. Quod si aut fallantur omnes, aut quod est omnino necessarium, aliqui: quis affirmare audebit, ex eorum numero se non esse, qui à spiritu satanæ deluduntur?

At sacris Scripturis, quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil est notius, nihil certius: vt stultissimum esse necesse sit, qui illis fidem esse habendam neget. Notissimas enim esse testis est orbis Christianus, & consensio omnium gentium, apud quas multis iam seculis summam semper auctoritatem obtinuerunt: certissimas autem atq; verissimas esse, nec humana inuenta, sed oracula diuina continere,

PRIMO testis est veritas vaticiniorum, de qua sic loquitur S.Augustinus lib.12. ciuitat. cap.9. *Scripturæ fides mirabilem auctoritatem non immeritò habet in orbe terrarum, atque in omni-*

omnibus gentibus, quas sibi esse crediturus, inter cetera, quæ dixit, vera diuinitate prædixit. Et rursus cap. 10. *Quanto minus*, inquit, *credendum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerunt, contra auctoritatem notissimorum diuinorumque librorum, quæ totum orbem sibi crediturum esse prædixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prædictum est credidit: quæ vera se narrâsse præterita, ex his, quæ futura prænunciauit, cùm tanta veritate complentur, ostendit.*

Secvndo, testis est incredibilis quædam & planè diuina conspiratio, atque concordia tot virorum, qui diuersis locis, temporibus, linguis, occasionibus sacra volumina conscripserunt, vt non tam ipsi scriptores diuersi, quàm vnius scriptoris diuersi calami fuisse videantur. Itaque rectè ~~Theodoretus~~ præfatione in Psalmos, & ~~S. Gregorius~~ præfatione in Iob, Linguas & manus scriptorum sacrorũ nihil aliud, quàm Spiritus sancti calamos appellandos esse censuerunt.

Et S. Augustinus lib. 18. ciuit. cap. 41. de hac admirabili concordia Scripturarum loquens: *Auctores nostri*, inquit, *in quibus non frustrà sacrarum literarum figitur & terminatur Canon, absit vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde non immeritò cùm illa scriberent, eis Deum, vel per eos loquutum, non pauci in scholis atque Gymnasiis, litigiosis disputationibus garruli, sed in agris, atque vrbibus, cum doctis atque indoctis, tot tantique populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vileſceret, quod clarum religione esse oporteret, nec tamen ita pauci, vt eorum non sit miranda consensio. Neque enim in multitudine Philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facilè quis inuenerit, inter quos cuncta, quæ sensere, conueniant.*

Tertio, testis est Deus ipse, qui aliquando cœlesti animaduersione Scripturam hanc suam ab humana prophanatione defendit. Miranti siquidem Ptolomæo regi, cur diuinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poëtæ veteres meminissent, Demetrius Phalereus respondit, (vt ex Aristæo referunt Iosephus lib. 12. antiquitat. cap. 2. & Eusebius lib. 8. præparat. Euangel. cap. 1.) Diuinam hanc Scripturam esse, atque à Deo ipso datam, propterea si qui prophanorum homi-

num eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiliisse. Affirmauitque Theopompum quendam, quod aliquid diuinorum voluminum Græca oratione ornare voluerat, subitò mentis quadam agitatione diuinitùs immissa, vehementer perturbatum ab incepto opere coactum esse desistere: Theodorum verò Tragœdiarum scriptorem, quod nescio quid è diuina Scriptura ad fabulam quandam transferre decreuerat, luminibus captum orbatumque esse: ita repentina calamitate insignem temeritatem, continuò esse repressam.

QVARTO, testis est ipsa Scriptura, cuius si veræ fuerunt prædictiones rerum futurarum, vt euentus postea comprobauit, cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est quod ait Dauid lib. 2. Reg. cap. 23. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Verum quod ait Zacharias Lucæ 1. Benedictus Dominus Deus Israël, &c. sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius. Verum quod ait Petrus 2. Pet. cap. 1. Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Et Paulus 2. Tim. 3. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata. Verum denique id, quod omnes Prophetæ identidem repetunt: Hæc dicit Dominus.

POSTREMO, testis est infinitus propè numerus diuinorum miraculorum, quæ omnibus seculis facta sunt ad ea dogmata comprobanda, quæ in his literis continentur.

Quare cùm sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, sanus profectò non erit, qui ea neglecta spiritus interni sæpe fallacis, & semper incerti iudicio se commiserit. Et probè S. Augustinus in prologo de doctrina Christiana, his verbis Christianos admonuit: Caueamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus, & ipsum Apostolum Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & Centurionem Cornelium, quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasque respectas ei Angelus nuntiauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret.

Huc

Huc accedit, quod prouidentia Dei ita quodque regit, & moderatur, vt cuiusque natura postulat: natura autem hominum id postulat, vt quoniam animo & corpore præditi sumus, & corporalia facilius quàm spiritualia capimus: per ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus ad spiritualia & cœlestia deducamur. Non igitur omnes vulgò per internum afflatum Deus docet, quid de se credi, quidúe à suis agi velit: sed per corporales literas, quas & cerneremus & legeremus, erudire nos voluit. De illa ciuitate, vn de peregrinamur (inquit Augustinus concione secunda in Psal. 90.) hæ literæ nobis venerunt, ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, vt bene viuamus.

Neque verò si Dauid, Moses, Isaias, Petrus, Paulus, Ioannes, & alij quidam pauci in cœtum quodammodo Angelorum admissi, ab ipso fonte veritatis, per se sapientiam hauserunt, continuò ceteri etiam homines, neque diuinis literis, neque vllis doctoribus opus habebunt. Alia siquidem ratio esse debet fundamentorum, alia parietum, alia montium, alia collium. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes fundamenta? nunquid omnes montes? & si omnes montes; vbi colles? si omnes fundamenta; vbi domus? si omnes Apostoli & Prophetæ; vbi synagoga populorum? de qua scriptum est in Psal. 7. & synagoga populorum circumdabit te; Nos igitur superędificamur, (vt Apostolus ait in 2. cap. epist. ad Ephes.) super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, quorum prædicatione & literis erudimur: illi verò, qui ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, sustentantur atque nituntur ipso summo angulari lapide Christo Iesu.

Sole exoriente, montium cacumina illustrantur; inde autem ad colles, & vsque ad imas valles radij luminis deriuantur. Ita iuxta Psalm. 71. suscipiunt montes pacem populo, & colles iustitiam: *Montes*, (inquit S. Augustinus tract. 1. in Ioan.) *excelsæ animæ sunt, & colles, paruæ animæ sunt; sed ideo montes excipiunt pacem, vt colles possint excipere iustitiam. Quæ est iustitia quam colles excipiunt? Fides: quia iustus ex fide viuit. Non autem acciperent minores animæ fidem, nisi maiores animæ, quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, vt possent paruulis traiicere, quod possent paruuli*

capere. Et infrà: *Oculos nostros cùm leuamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ, leuamus oculos nostros ad montes, vnde veniat auxilium nobis.*

Postremò, si in quauis humana Repub. sublatis legibus, institutisque maiorum, id vnicuique liceret, quod naturali sua prudentia, æquum ac iustum censeret: quanta perturbatio rerum omnium, quanta confusio sequeretur? quàm breui tempore tota ea Respub. funditus interiret? & nemo tamen est, qui non aliquid sapiat in rebus humanis, quique omni prorsus iudicio careat. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia diuinitùs inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus exspectandus & sequendus esset? quid, quod maxima pars hominum, ex rudibus & imperitis constat, qui nihil sibi diuinitùs indicari, ne per somnium quidem vnquam senserunt; quid igitur isti? exspectabunt semper? nihil interim credent? in omnem æternitatem peribunt? an assequentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia? Sed habent Suenckfeldiani ac Libertini argumenta, quibus sententiam confirment ac tueantur suam, scilicet, vt non sine ratione insanire videantur. Illa igitur qualia sint, inspiciamus.

CAPVT III.

Refellitur obiectio ex verbis B. Pauli; Litera occidit, spiritus viuificat.

APOSTOLVS *Paulus*, inquiunt, *disertis verbis literam à spiritu distinguit, & illam ad Testamentum vetus apertè reiicit, quam etiam occidentem vocat; hunc autem noui Testamenti proprium esse confirmat, & viuificantem nominat. Idoneos, inquit 2. Cor. 3. nos fecit ministros noui Testamenti non literæ, sed spiritus: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Igitur quemadmodum vetus Testamentum Iudæorum est, & nihil ad homines Christianos pertinet: ita nec Scripturæ diuinæ, quæ nihil aliud, quàm literæ sunt, ad Christianos homines pertinebunt.*

Ad

Ad hoc argumentum facilè respondemus, ac primùm si res ita se habet, & nihil ad nos sacræ literæ pertinent, cur ipse Christus ait Ioan. 5. Scrutamini Scripturas? cur Paulus tot literas scripsit? cur 1. Timoth. 4. discipulum monuit, vt lectioni operam daret? Sed nimirum Apostolus Paulus, neq; per literam occidentem, sacram Scripturam; neque per spiritum viuificantem, internam Spiritus alloquutionem intelligi voluit. Neque aliud sunt Paulo litera & spiritus, quàm Ioanni lex & gratia. Lex, inquit Ioannes cap. 1, per Mosem data est, « gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et S. Augusti- « nus lib. 15. contra Faustum, cap. 8. Eadem, inquit, lex, quæ per « Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta « est, cùm accessit literæ spiritus, vt inciperet impleri iustitia « legis, quæ non impleta reos etiam præuaricatione faciebat. « Quod autem Paulus per literam legem significet, ex verbis sequentibus potest intelligi. Nam cùm dixisset; Idoneos nos « fecit ministros noui Testamenti; non literæ, sed spiritus; Li- « tera enim occidit, spiritus autẽ viuificat, subiecit continuò; « Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, « fuit in gloria, ita vt non possent intẽdere filij Israël in faciem « Mosi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomo- « do nõ magis ministratio spiritus erit in gloria? Quibus ver- « bis nullum reliquit dubitandi locum, quin per literam occidentem lex in lapidibus descripta intelligenda sit.

Sed operæpretium erit breuiter explicare, lex illa per Mosem data cur litera, cur occidens, cur Testamenti veteris propria esse dicatur; ne, dum Libertinos & Suenckfeldianos refellimus, aliquid Lutheranis concedere videamur.

Ac prima quidem dubitatio facillima & penè nulla erit, si Moses cum Christo, & lex conferatur cum gratia. Etenim Moses cùm legem datam à Deo deferret ad populum, nihil detulit aliud, quàm literas incisas in lapide; Christus verò, nèc literas vllas scripsit, nec ab alio scriptas attulit, sed spiritum dilectionis & gratiæ, qui ne scribi quidem potest, cordibus suorum afflauit. Itaq; meritò Christi lex, spiritus & gratia: lex Mosis litera nominata est.

Cur autem occidere lex dicatur, non eadem omnium sententia est. ORIGENES lib. 6. contra Celsum, propè extremo, literam occidentem significare videtur esse Scripturam

ipsam, cùm iuxta propriam verborum significationem exponitur: eandem autem spiritum esse viuificantem, si mysticè & spiritualiter exponatur. *Literam*, inquit, *nominauit, cùm iuxta sensum diuinas literas accipimus, spiritum verò cùm iuxta intellectum.* Et clarius lib. 7. ante medium: *Dicimus*, inquit, *legem esse duplicem, videlicet, alteram iuxta literam, alteram iuxta sententiam, sicut & maiores nostri docuerunt. Iam illam, quæ sic, vt scriptum est, accipitur, nō tam nos, quàm Deus, per quendam Prophetam ius non bonum nominat, & præcepta non bona. Quem imitatus Paulus noster pronunciauit literam occidere, quod perinde est, ac si verba dixisset occidere. Ceterùm Spiritus, inquit, viuificat, quod tantundem valet, ac si nos eorum intellectu vitam consequi scripsisset.* Hæc Origenes; cuius sententia si ita accipiatur, vt nihil omnino in diuinis Scripturis ad literam exponi possit, exploratum errorem continet, & iam dudum à Patribus explosa est. Vide Epiphanium epistola ad Ioan. & in hæresi Origenis. Chrysostomum hom. 13. in Gen. Hieronymum in epistola ad Pammachium, de erroribus Ioan. Hierosolymit. & in cap. 10. Danielis. Augustinum lib. 13. ciuit. Dei, cap. 21. & lib. 8. Gen. cap. 1 Si sic autem, vt quæ figuratè dicta sunt, ea secundùm propriam verborum significationem explicari prohibeantur; vera quidem sententia est, sed in hūc Pauli locum minimè quadrat. Nec enim Apostolus, cùm literam dicit occidere, de figuris Scripturarum loquitur; sed de notissimis illis præceptis, quæ in duabus tabulis lapideis scripta erāt. Sic
» enim ait: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Quod si mi-
» nistratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in glo-
» ria, &c. Et rursum in epistola ad Rom. vbi aliquoties repetit, legem occidere, non aliam legem adfert in medium, quàm
» illam; Non concupisces. Et vtique (vt verbis vtar Augustini,
» lib. de spiritu & litera, cap. 4.) non figuratè aliquid dicitur,
» quod accipiendum non sit secundum literæ sonum, cùm di-
» citur; Non concupisces: sed apertissimum saluberrimumque
» præceptum est: quod si quis impleuerit, nullum habebit om-
» nino peccatum.

Iam verò S. Ioannes Chrysostomvs in 2. ad Corinth. cap. 3. & qui eum sequuti sunt, Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius, nec non commentarius, qui S. Ambrosio

brosio attribuitur, & alij nonnulli, literam occidentem, legem punientem; spiritum viuificantem, gratiam liberantem a peccatis esse docent. Lex enim non modò adulteros, & latrones, sed etiam eum, qui sabbatho ligna collegerat, imperabat occidi, Num. 15. Gratia verò sceleſtissimos etiam homines, & omni flagitiorum genere contaminatos, per lauacrum regenerationis, aut per verbum reconciliationis absoluit.

Ceterùm hæc etiam explicatio nõ omnino satisfacit. nam lex diuina sicut improbis pœnas, ita præmia bonis constituit; & sicut scriptum est Deuter. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit: ita scriptum etiam est Leuit. 18. Custodite leges meas, atque iudicia; quæ faciens homo viuet in eis; Cur igitur lex occidere dicitur, non etiam vitam afferre? nam si propterea litera occidens, meritò appellari potest, quod transgressores suos occidat: pari ratione litera viuificans dici poterit, quod cultoribus suis vitam propaget.

Verissima igitur, & verbis Apostoli maximè consentanea sancti Augustini sententia est; legem videlicet sine gratia literam occidentem ab Apostolo Paulo duabus de caussis esse appellatam. Primum, quod cùm impleri non possit, eum, cui datur, quodammodo præuaricatorem efficiat. Lex, inquit idem Apostolus Rom. 4. iram operatur; vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Deinde, quod ipsa prohibitione concupiscentiam augeat. nã, vt ille rectè ait; Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata. Occasione, inquit Apostolus, accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam Rom. 7. & S. Augustinus de spiritu & litera, cap. 4. *Doctrina*, inquit, *illa quæ præcipit non concupiſces, bona & laudabilis lex est, sed vbi sanctus non adiuuat Spiritus inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, caritatem diffundens in cordibus nostris: profectò illa lex, quamuis bona, auget prohibendo desiderium malum: sicut aquæ impetus, si in eam partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito, cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Et hoc est, quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cùm accedit etiam prauaricatio, quæ nulla est, vbi lex nõ est.*

Quare

Quare nec per se, nec aliqua propria vitiositate sua, sed ex occasione solum, eaque accepta, non data, lex occidit. Nam peccatum, vt Apostolus ait Rom. 7. occasione accepta per
» mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem
» sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum. quod ergo
» bonum est, mihi factum est mors? absit. sed peccatum, vt ap-
» pareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.

POSTREMA restat quæstio, cur lex siue litera propria Testamenti veteris esse dicatur? Nam nec in Testamento veteri viguit lex sine gratia, siue litera sine spiritu; cùm tam multi floruerint eo tempore iustissimi viri, incedentes, vt ait Luc.
» cap. 1. de Zacharia & Elisabeth, in omnibus mandatis & iu-
» stificationibus Domini sine querela: Nec in Testamento no-
uo regnat spiritus sine litera; siue gratia sine lege; cùm Chri-
» stus dixerit Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, non
» occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem di-
» co vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudi-
» cio, & quæ sequuntur. & rursum Ioan. 3. Nisi quis renatus fu-
» erit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum
» Dei; & Matth. 28. Euntes, docete omnes gentes, baptizantes
» eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; docentes eos
» seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.

Quid est igitur quod Apostolus ait, idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus? qua ratione literam, hoc est, legem à Testamento nouo excludit, in quo tot leges ab ipso Christo præscribi videmus? Sed facilè quæstio ista dissoluitur, si quid per se, & propriè ad vtrumque Testamentum pertineat, ex proprio vtriusque Testamenti fine discernamus. Testamenti veteris finis proprius erat, id efficere, vt genus humanum in ipso primo parente, tanquam in radice corruptum, & vitiatum, ægrotationis vulnerumque suorum admoneretur, atque inde timore & dolore concepto
» Medicum quæreret. Ad hunc finem lex perducit, per legem
» cognitio peccati, inquit Apostolus Rom 3. & rursum; Pecca-
tum non cognoui, nisi per legem, Rom. 7. & D. Augustinus;
Vtilitas, inquit, (epistola 200. ad Asellicum) *legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat.*

Quare

Quare per se, ac propriè Testamentum vetus legibus ac literis continetur, timorem adducit, in seruitutem generat, vt Paulus loquitur Roman. 8. & Galat. 4. Qui verò sub veteri Testamento iusti, liberique fuisse leguntur, ij non litera Testamenti veteris, sed spiritu Testamenti noui tales fuerunt. *Dispensabant*, inquit S. Augustinus epistola 120. ad Honoratum, *illi sancti pro congruentia temporis Testamentum vetus, pertinebant verò ad Testamentum nouum.* Et de peccatorum merit. & remiss. lib. 1. cap. 11. *Regnum mortis, sola in quolibet homine gratia destruit saluatoris, quæ operata est in antiquis sanctis, quicunque antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, nō ad legis literam, quæ iubere tantùm, non adiuuare poterat, pertinebant.* Finis autem Testamenti noui non alius est, quàm mederi, sanare, liberare. Id verò totum præstat gratia. Infelix ego homo, inquit D. Paulus Rom. 7. quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. & S. Augustinus lib. de spiritu & litera, cap. 29. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati.*

Igitur Testamentum nouum per se ac propriè non legem adfert sed gratiam, nec literæ, sed spiritus solius ministerium est, nihilque est aliud, quàm caritas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. quod tanto antè Propheta prædixit, cùm ait Hierem. 31. Ecce, dies venient, dicit Dominus: & feriam Israël, & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Itaque si de eo agatur, quod per se, ac propriè, ad vtrumq; Testamentū pertinet, verissimè Paulus dixit 2. Corinth. 3. Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus. Nec minus verè Ioannes 1. cap. Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est.

Sed quanquam Testamentum nouum, per se, ac propriè leges non adferat; leges tamen duplici ratione complectitur.

Pri-

Primum enim eas omnes leges, quæ ad benè, beatéq; viuendum referuntur, gratia noui Testamenti nõ destruit, sed confirmat: quippe, quæ humanæ infirmitati, ad eas implendas vires præbet. Legem, inquit Apostolus Rom. 3. destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus. & infrà cap. 8. quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. & S. Augustinus lib. de spiritu & litera, cap. 19. *Lex ergo data est*, inquit, *vt gratia quæreretur; gratia data est, vt lex impleretur. Neq; enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentia carnis. Quod vitium per legem demõstrandum, per gratiam sanandum fuit.*

Deinde nouas etiam quasdam leges Christus tulit, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacramentis ceteris, vel exhibendis, vel suscipiendis; quia tametsi Christus non ideo ad nos venit, vt tanquam alter Moses nouæ legis pondere nos premeret, sed vt iacentes sub onere legis, auxilio gratiæ subleuaret; tamen ad vetera morum præcepta saluberrimas illas leges adiungendas putauit, quæ dum ad Sacramenta nos ducunt, atque ad gratiam per Sacramenta perducunt: non solùm non premunt onere ponderum, verùm attollunt etiam vice pennarum, vt loquitur Augustinus lib. de perfect. iust. Sed de prima obiectione satis dictum est.

Obiectiones ceteræ, quia communes sunt Suenckfeldianis & Libertinis, cum Lutheranis & Caluinistis, in ea disputatione commodius dissoluentur, in qua de interprete scripturarum, & iudice controuersiarum, adiuuante Domino, disseremus.

CAPVT. IV.

Qui sint libri sacri.

SCRIPTVRAM Propheticam & Apostolicam, sacram, diuinamque esse, satis, vt arbitror, demonstratum est disputatione superiore. Sequitur, vt qui sint verè Prophetici aut Apostolici libri, deinceps explicemus. Est autem omnis hæc de numero sacrorum libro-

librorum disputatio diuisa in partes tres. Primum enim de iis libris agēdum erit, de quorum auctoritate nulla vnquam fuit inter Catholicos homines disceptatio. Deinde de iis, qui tametsi verè Prophetici, aut Apostolici sint, non tamen semper æquè certa, & explorata eorum auctoritas fuit. Postremò de iis, qui quamquam à nonnullis clarissimis doctissimisque viris aliquando in numero diuinorum voluminum haberētur; publico tamen totius Ecclesiæ iudicio nunquam approbati sunt.

PRIMI ordinis librorū hæc sunt nomina; Pentateuchus Mosis, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regum quatuor; Paralipomenon duo; Esdræ, & Nehemiæ duo; Iob, Psalterium CL. Psalmorum, Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica, Prophetæ maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim, Euangeliorum libri quatuor, Acta Apostolorū, Epistolæ Pauli numero XIII. omissa videlicet sola Epistola ad Hebræos, Epistolæ Canonicæ duæ, Petri vna, Ioannis altera.

SECVNDVS ordo hos libros continet; Hester, Baruch, Danielis partem, Tobiam, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, Machabæorum primum & secundum, Marci, Lucæ, Ioannis partes quasdam, Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, posteriorem Petri, primæ Ioannis particulam, secundam & tertiam Ioannis, Epistolam Iudæ, Apocalypsim.

TERTIVS ordo illa omnia comprehendit, quæ recensentur ab Innocentio epist. 3. ad Exuperium; Gelasio dist. 15. can. sancta Romana; Athanasio in Synopsi, & Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. ex quibus hæc pauca videntur exstare, oratio Manassæ, III. & IV. liber Esdræ, III. item & IV. Machabæorum, Psalmus CLI. Appendix libri Iob, liber Hermetis, qui inscribitur Pastor.

Ac primi quidem ordinis libros in Ecclesia Catholica diuinam auctoritatem semper habuisse, testes sunt omnes summi Pontifices, omnia Concilia, omnes Patres, qui quacunq; de caussa libros enumerare studuerunt. Vide ex Pontificibus Innocencium I. in epist. 3. ad Exuperium, cap. vlt. Gelasium I. in decreto de libris sacris, quod exstat in secundo Tomo Conciliorum. Ex Conciliis, Laodicenum can. 59. Carthaginense III. can 47. Florentinum in instruct. Armeniorum, iuxta fidem summæ Conciliorum, Tridentinum sess. 4.

Ex

Ex Græcis Patribus Origenem apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 18. Ipsum verò Eusebium lib. 4. hist. cap. 25. Athanasium in Synopsi, Gregorium Nazianzenum in lib. de genuinis scripturis carmine conscripto, Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus. Item eũdem aduersus hæresim Anomæorum, Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 4. Ioannem Damascenum lib. 4. de fide, cap. 18.

Ex Patribus Latinis, Hieronymum, cùm in prologo Galeato, tum in epistola ad Paulinum de studio sanctarum Scripturarum, Ruffinum in explicatione symboli, Augustinum lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. Isidorum lib. 6. Etymologiarum, cap. 1. His adde tres alios scriptores, qui solius Testamenti veteris libros recensent, Iosephum lib. 1. aduersus Appionem, Melitonem Sardensem, apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26. & Hilarium præfatione in Psalmos.

Porrò ceteri Patres Iustinus, Irenæus, Basilius, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, omnesque alij, cùm Græci, tum Latini, quamuis diuinorum librorum seriem non describãt; passim tamen eorum testimoniis sic vtuntur, vt eos omnes in sacris diuinisque libris à se habitos, non obscurè testentur.

CAPVT V.

De hæreticis, qui libros Testamenti veteris primi ordinis oppugnârunt.

ETsi verò in Ecclesia Catholica, Orthodoxorum omnium consensione, enumeratorum librorum semper viguit auctoritas: non defuêre tamẽ hæretici, qui libris iisdem omnem prorsus auctoritatem detrahere niterentur. Quoniam autem illas eorum hæreses, maiorum nostrorum diligentia iamdudum extinctas ac sepultas, rursum hoc nostro seculo Sixtus Senensis in extrema sua bibliotheca stylo prosequutus est: quàm breuissimè potero ab antiquis istis non tam hostibus, quàm vmbris hostium me expediam. Igitur decem & octo hæreses aduersus eos libros, quos in primo ordine recensuimus, diuersis temporibus exstiterunt.

PRIMA

PRIMA eorum est, qui libros Testamenti veteris, quòd eos à malo Deo quodam dictatos existimarent, in vniuersum respuebant. Ita sensere primùm Simoniani, Basilidiani, Marcionitæ apud Irenæum lib. 1. cap. 20. 22. 29. deinde Manichæi apud Epiphanium hær. 66. Bogomiles apud Euthymium Panopliæ parte 2. tit. 23. cap. 1. Albigenses apud Antoninum; parte 4. tit. 11. cap. 7. Nostro etiam seculo quindecim Anabaptistarum prædicantes in colloquio Franckental, vetus Testamentum haud aliter in disputationem fidei admittendum censuerunt, quàm quatenus cum nouo Testamento concordat.

Refellunt hanc hęresim Epiphanius in hæresi Manichæorum, Augustinus cùm in lib. aduersus Faustum Manichæum, tum in aliis duobus contra aduersarium legis & Prophetarum, & Petrus Cluniacensis in epistola contra Petrobrusianos.

Et sanè mirandum videtur, eos hæreticos, qui Testamenti noui libros venerabantur, contemnere potuisse libros Testamenti veteris, cùm hi ab illis & plurima & luculentissima suæ auctoritatis habeant testimonia. Necesse est, inquit Dominus, Lucæ vltimo, impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & Prophetis, & Psalmis de me. Et Apostolus Rom. primo: Paulus, inquit Apostolus, segregatus in Euãgelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis; & rursum ad Galatas 4. Scriptũ est, quia Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, & vnum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta; hæc enim sunt duo Testamenta. Item alibi ad Hebræos primo; Multifariam multisque modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio, &c.

ALTERA hæresis Ptolomæi cuiusdam fuit: qui (vt Epiphanius refert hær. 33.) legem Mosis tres in partes diuidebat: Atque vnius quidem, mundi opificem auctorem faciebat; alterius, Mosem; tertiæ, seniores synagogæ. Nec verò mundi opifex Ptolomæo Deus verus erat, sed medium quoddam numen inter Deum & diabolum. Itaque non modò legem vniuersam, sed nec vllam eius partem, sacram diuinamque esse censebat.

Refellit hanc hæresim Zacharias apud Lucam, cap. 1. vbi testatur Dominum Deum Israël loquutum esse per ora Sanctorum, qui à seculo sunt, id est, omnium Prophetarum eius. Refellit eandem Apostolus Paulus, cùm omnem Scripturam diuinitùs inspiratam esse affirmat, 2. Timoth. 3.

Tertia est hæresis Theodori Mopsuestiæ Episcopi, qui Prophetas omnes non quidem apertè reiicit, sed dum impudenter affirmat, nihil eos de Christo vnquam prædixisse (vt ex fragmentis commentariorum eius, quæ in quinta Synodo, collat. 4. recitantur, intelligi potest) cùm ipsorum Prophetarum vtilitatem & auctoritatem nimium extenuat, tum ipsum Christum & Apostolos clarissimorum mendaciorum reos facit. Quid enim aliud, quàm mendacium erit, quod ipsa veritas de se ait, cùm perlecto testimonio Isaiæ subiunxit Lucæ 4. Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris? quid aliud quàm mendacium erit, quod Actorum 10. Petrus ait; Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent?

Omitto cetera Prophetarum testimonia, quæ passim in Testamento nouo de Christo ab Euangelistis & Apostolis explicantur. Tot enim sunt, vt breui enumerari non possint. Vide Matth. 1. 2. 4. 12. 21. 27. Marc. 12. 15. Luc. 11. Ioan. 2. 12. 19. Actorum 2. 4. 13. Ephes. 4. Ad Hebræos 1. 10. &c.

Quarta hæresis Psalmos Dauidis, vt humana, vel prophana potius cantica, sine vllo diuino afflatu conscripta, repudiat. Auctores huius erroris Philastrius in catalogo hæret. cap. 127. Nicolaitas, & Gnosticos facit. Paulum Samosatenum, scriptum reliquit Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. Psalmos illos, qui in Christum canebantur, tanquam recens excogitatos, de Ecclesia sustulisse.

Sed fortasse Paulus iste non tam Psalmos Dauidis, quàm Hymnos aliquos Ecclesiasticos ab Ecclesia sua remouit. Neque enim credibile est, Dauidis Psalmos post tot secula Samosateno recens excogitatos videri potuisse. Sanè deliramẽtum hoc refellunt apertissimis verbis, cùm ipse Dauid, tum etiam Christus & Apostoli. Hæc sunt nouissima verba, inquit auctor libri Regum 2 Reg. 23. quæ locutus est Dauid filius Isai: dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psaltes Israël; Spiritus Domini locutus est per me, & ser-

& sermo eius per linguam meam; & Dominus Matthæi 22. « Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum di- « cens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis? « quæ verba in 109. Psalmo scripta leguntur. Et Apostoli o- « mnes vna voce: Tu Domine, inquiunt, Actorum 4. qui Spi- « ritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti; Qua- « re fremuerunt gentes, Psalm. 2. Denique Apostolus Paulus « in epistola ad Hebræos cap. 3. Sicut dicit, inquit, Spiritus « sanctus: hodie si vocem eius audieritis. quæ sunt verba Psal- « mi 94.

QVINTA hæresis Hebræorum est, qui in Thalmud ord. 4. tract. 3. nec librum Iob in diuinis voluminibus habent, nec ipsum Iob vnquam vixisse inter homines putant. Posteriores Rabbini, vt R. Salomon, R. Leui ben Gerson, & alij nonnulli librum quidem recipere videntur, quippe quem commentariis illustrare conati sunt: sed ipsum Iob non semel, nec leuiter reprehendunt. Siquidem R. Salomon audacter affirmat, sanctum Iob impatientem calamitatis, quæ illi acciderat, non verbis, sed corde peccasse. R. autem Leui vlterius progressus scribit, hunc beatum virum abnegatæ prouidentiæ diuinæ, resurrectionisque mortuorum iustissimas pœnas dedisse.

Martinus quoque Lutherus in conuiualibus sermonibus, tit. de Patriarchis & Prophetis, affirmat se non credere omnia ita esse gesta, vt in libro Iob narrantur. Et rursus tit. de libris veteris & noui Testamenti, ait, librum Iob esse veluti fabulæ argumentum, ad proponendum patientiæ exemplum.

At profectò, nec historiam Iob esse confictam, & ipsum Iob verè sanctum atque perfectum virum fuisse, locupletissimus testis aduersus Hebræos Ezechiel esse potest. Si stete- « rit, inquit Deus per Ezechielem capite 14. in medio Noë, Da- « niel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas: vt in- « terim omittamus, quæ de S. Iob Tobias capite 2. & Iacobus capite 5. scribunt; necnon quæ ex hoc libro cap. 5. Apostolus, vt ex reliqua diuina Scriptura, in medium adducit primæ Corinth. tertio, horum enim testimonia Thalmutistæ non recipiunt.

Sexta hæresis eorum est hæreticorum, qui teste Philastrio in catal. hæreseon, cap. 132. & Iacobo Christopolitano præfatione commentariorum in Cantica, librum Salomonis repudiant, qui inscribitur Ecclesiastes: quod eum librum Salomon in extrema senectute composuisse videatur, cùm deprauatus amore mulierum summum bonum in corporis voluptatibus constituebat, atq; ad Epicuri siue Aristippi Philosophiam aditum parabat.

Martinus Lutherus in conuiuialibus sermonibus tit. de lib. vet. & noui Testamenti, dicit auctorem libri, qui Ecclesiastes inscribitur, sibi videri ocreis & calcaribus destitutum, equitare tantùm in soccis, quemadmodum ipse soleret, cùm adhuc esset in cœnobio.

Sed tantum abest, vt Salomonis Ecclesiastes de voluptate concionetur, vt omnes potius ad humanarum rerum despicientiam, Deiq́ue metum quasi magister morum seuerus, & vehemens oratione grauissima adhortetur. Quale est illud exordium? Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatũ & omnia vanitas. Ecclesiastæ primo. Qualis illa peroratio? finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Eccles. 12. Nec verò media dissentiunt. Risum, inquit, cap. 2. reputaui errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis? Et capite tertio; Dixi in corde meo, Iustum & impium iudicabit Deus. Et cap. 4. Custodi pedem tuum ingrediens domũ Dei, & appropinqua vt audias. Melior est enim obedientia, quàm stultorum victimæ. Et cap. 5. Ne temerè quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem. Et cap. 7. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. Et cap. 8. Quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrãt mala. Et cap. 9. Melior est sapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Et cap. 10. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt; Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam. Denique cap. 11. Scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium. Auferiram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua; Adolescentia enim & voluptas vana sunt. Num ista sapiunt Aristippum?

pum? An ne vnquam ex Epicuri officina tam ſeuera præcepta prodierunt?

Quòd ſi Eccleſiaſtes interdum edendi & bibendi delectationem non eſſe aſpernandam præcipit, non eò facit, quòd omnia voluptate metiatur, ſed vt auaros & ſordidos quoſdam perſtringat, qui malunt neceſſariis ac licitis vitæ humanæ commodis & delectationibus ſe ipſos fraudare, quàm de cumulo pecuniarum vel minimum detrahere.

Nec pauca etiam ſunt, quæ in hoc libro non ex ſententia Salomonis, ſed ex vulgi, atq; inſipientium, & voluptariorum hominum opinione dicuntur; quod eleganter & copiosè demonſtrat S. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 4.

Sed nec illud verè ab hæreticis affirmatur, librum hunc eo tempore eſſe conſcriptum, quo Salomon amore mulierum corruptus erat, id quod quatuor rationibus demonſtrari poteſt. Primum enim in 3. lib. Reg. cap. 4. & 11. & in eo libro qui Eccleſiaſticus inſcribitur, cap. 47. cùm ordine recenſeantur acta Salomonis, prius de libris eius, quàm de amoribus narratur.

Deinde in hoc ipſo libro, de quo agimus, conſtanter affirmat Eccleſiaſtes, ſapientiam ſuam, quam videlicet diuino munere quondam acceperat, ad eam vſq; ætatem ſecum permanſiſſe. Sapientia quoque, inquit capite ſecundo, perſeuerauit mecum. non eſt autem veriſimile, cœleſtis ſapientiæ lumen cum ea cordis deprauatione ſimul habitare potuiſſe, de qua loquitur Scriptura, cùm ait 3. Reg. 11. Et auerterunt mulieres cor eius. Cumque iam eſſet ſenex, deprauatum eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur Deos alienos.

Deinde in ſecundo capite huius libri enumerat Salomon omnes delicias ſuas, palatia, piſcinas, pomaria, ſeruos, ancillas, cantica, modulationes, aurea vaſa atque argentea, & alia id genus permulta: tot verò concubinarum atque vxorum, præ quibus omnes alias delicias facilè contemnebat, quęque ſolæ cor eius emollire atque corrumpere potuerunt, ne meminit quidem. Amare igitur nondum cœperat, quo tempore librum hunc conficiebat.

Poſtremò, quis credat ab animo illo tam molli, atque effœminato, qualis erat Salomonis cùm is ſeptingentarum coniugum, & trecẽtarum pellicum amoribus inſeruiret, tam

tam graues sententias, quales paulò antè recitauimus, proficiſci potuiſſe?

Non ignoro, ſententiam veterum Iudæorum eſſe, teſte ſancto Hieronymo in caput primum Eccleſiaſtæ, librum hunc eſſe compoſitum à Salomone poſt peractam peccatorum pœnitentiam: quam etiam ſententiam idem Hieronymus approbare videtur in commentario Ezechielis cap. 43. ſed probabiliorem ſemper exiſtimari ſancti Auguſtini ſententiam, qui in Pſalmum 126. & alibi ſæpè, Salomonem reprobatum à Deo fuiſſe ſcribit; quod Scriptura diuina ſenectutem eius grauiſſimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid vſquam addat. Si quis tamen priorem ſententiam ſequi malit, nihil impedio, cùm vtraque ſententia ad id, quod modò agimus, deſeruiat. Atque hactenus de Eccleſiaſte.

Septima hæreſis non diſſimilis eſt ſuperiori; vt enim Philaſtrius cap. 133. & Iacobus Chriſtopolitanus loco notato ſcriptum reliquerunt, non defuerunt ex antiquis hæreticis, qui exiſtimârunt, Canticum Canticorum non Spiritu Dei veri, ſed Cupidinis afflatu ſcriptum eſſe, nihilque aliud eo Cantico comprehendi, quàm ſermones amatorios Salomonis Regis, & vxoris eius, filiæ Pharaonis. Quocirca prophanum eſſe Canticum, eaque de cauſſa nullum in toto libro Dei nomen inueniri: quod idem Caſtalioni tribuit Beza, præfatione in Ioſue.

At ſi ſponſa illa, quæ his carminibus tantoperè celebratur, filia Pharaonis, id eſt, potentiſſimi Regis eſſet, quàm multa ineptiſſimè à ſapientiſſimo homine dicerentur? An
» illud Cant. 1. in filiam Regis conuenire poteſt; Filij matris
» meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vi-
» neis: Vineam meam non cuſtodiui? Num etiam illud ibidem;
» Abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hœdos tuos? Quid
» illud ex cap. 5. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciui-
» tatem, percuſſerunt me, & vulnerauerunt me? Quid item il-
» lud ex capite octauo: Quis mihi det te fratrem meum ſugen-
» tem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te?
Quis credat filiam Regis Ægypti, vel mulierem ruſticanam, vel ſororem Salomonis eſſe, vel à cuſtodibus murorum vulnerari potuiſſe.

At

At eadem, quæ alicubi vt rusticana describitur, alibi filia Principis appellatur; Quàm pulchri, inquit capite septimo, « sunt gressus tui in calceamentis filia Principis? Et rursum, « quæ cap. 5. vulnerata dicitur à murorum custodibus, eadem cap. 6. terribilis introducitur, vt castrorum acies ordinata. Nimirum hæc est prudẽtia Spiritus sancti; vt explicaret Deus beneuolentiam suam in genus humanum, & quàm ardenti caritate per mysterium Incarnationis Ecclesiam, quasi sponsam aliquam, sibi Christus copulauerit, multò antè cani voluit carmen nuptiale.

Vt autem nulla daretur occasio suspicandi, vel filiam Pharaonis, vel aliam certam fœminam, isto carmine laudari, ea de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli vni mulieri aptari possent.

Qua etiam ratione factum esse credimus, vt cùm sponsæ forma commendatur, & quasi coloribus suis depingitur, ea dicantur, quæ aptissimè quidem in Ecclesiam conueniunt, fœminam verò aliquam dedecorare potius quàm ornare possint. Quæ namque esset species eius mulieris, cuius caput esset vastum, vt Carmelus; nasus, vt turris; oculi, vt piscinæ; dentes vt greges ouium detonsarum; ipsa verò tota nigra, vt tabernacula Cedar?

Neque verò illud alienum est, quod ex decem nominibus Dei, quæ passim occurrunt in diuinis libris Testamenti veteris, quæque breuiter explicantur in epistola sancti Hieronymi ad Marcellam, quæ est numero 136. nullum in hoc spirituali epithalamio locum habet. Siquidem in reliquis libris Testamenti veteris, Deus, quòd ageret cum synagoga, id est, cum ancilla, identidem se Deum, Dominum, fortem, omnipotentem nominabat: in canticis verò amoris, vbi Dei Filius cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur, meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiendum terrorem accommodata erant; & solum se sponsum, patrem, amicum, amantem, atque amatum appellat; quæ nomina ad amorem fouendum, vel excitandum pertinent.

Octava hæresis Porphyrij est, de quo ita scribit sanctus Hieronymus, præfatione commentariorum in Danielem: Contra Prophetam Danielem duodecimũ librum scribit Porphyrius, nolens eum ab ipso, cuius inscriptus est no- «

» mine, esse compositum, sed à quodam qui temporibus An-
» tiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Iudæa: & non
» tam Danielem ventura dixisse, quàm illum narrasse præteri-
» ta. Denique quidquid vsque ad Antiochum dixerit, veram hi-
» storiam continere: si quid autem vltra opinatus sit, quia fu-
» tura nescierit, esse mentitum.

Ac, vt omittamus de libro Danielis diuinum Christi testimonium ex cap. 24. S. Matthæi, quod à Porphyrio non recipitur, scribit Ioseph. lib. 11. antiq. cap. 8. Alexandro Magno venienti Hierosolymam, oblatum à sacerdotibus fuisse volumen Danielis, atque eum locum cap. 8. demonstratum, vbi arietem ab hirco, id est, Regem Persarum à Rege Græcorum deuictum ac profligatum iri, Daniel idem & prædicebat & explanabat. Cùm autem Alexander Antiochum annis amplius centum & quinquaginta præcesserit, qua ratione fieri potest, vt is liber Antiochi tempore scriptus fuerit, qui tanto antè Alexandro demonstratus fuit? Quæ verò post Antiochi ætatem in Daniele sequuntur vaticinia, ea non mendacia, vt vult Porphyrius, sed oracula esse verissima, is demum intelliget, qui eos libros diligenter euoluet, quos S. Hieronymus præfatione commentarij in Danielem legendos monet.

CAPVT VI.

De hæreticis, qui libros Testamenti noui suprà numeratos oppugnârunt.

NONA hæresis Euangeliorum libros in vniuersum ferè repudiat. Auctores huius erroris bifariam diuiduntur. Nonnulli enim in ea hæresi sunt, vt neque ab Apostolis, neque ab aliis discipulis Domini scripta esse Euangelia arbitrentur, sed à quibusdam impostoribus, qui multa falsa veris admiscuerint, & tamen hæc sua commenta pro scriptis Apostolicis venditauerint. Ita sensisse atque scripsisse Faustum Manichæum, auctor est S. Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 2. & lib. 33. cap. 3. Nonnulli verò Euangelia quidem ab Apostolis scripta esse nõ negant, sed ea tamen plurimis in locis, vel ipsa secum, vel cum veri-

tate

tate pugnare contendunt: propterea quod Apoſtoli partim vt homines interdum errauerint, partim ſtudiosè magiſtri ſui gloriam confictis narrationibus ornare non dubitauerint.

Atq; hæc ſententia permultos habuit patronos. Primùm Ethnicos, teſte Auguſtino 2. Retract. cap. 16. deinde Iulianum apoſtatam, teſte Cyrillo lib. 10. in Iulianum; tum Mahumetem, Pſeudoprophetam, teſte Ioanne Damaſceno, lib. de centum hæreſibus; deniq; etiam noſtris temporibus Otthonem Brunfelſium, teſte Ioanne Cochlæo lib. de Scripturæ & Eccleſiæ auctoritate, cap. 3. & 4.

Ac priorem quidem hæreſim, quæ eſt Manichæorum, ſanctus Auguſtinus lib. 32. contra Fauſtum, cap. 16. & 21. & lib. 33. cap. 7. duplici ratione confutat: Primùm, quòd Manichæi, cùm ex Euangeliis errores ſuos confirmare nitantur, & tamen eadem Euangelia ab impoſtoribus quibuſdam ſcripta eſſe contendant; ita ſanè agere videantur, ac ſi quis teſtem ſuum prius dicat falſitate eſſe corruptum, & tunc demum eum producat ad teſtimonium.

Deinde, quoniam ſi ex tam clara tot ſeculorum ſibi inuicem ſuccedentium conteſtatione continua, non ſatis probatur Apoſtolorum eſſe eas literas, quas Apoſtolorum dicit & tenet Eccleſia, ab ipſis Apoſtolis propagata, & per omnes gentes longè lateque diffuſa, omnium literarum atq; librorum fides pereat neceſſe ſit. Siquidem Hippocratis libros, Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiuſmodi auctorum, vnde conſtat eſſe ipſorum? Vnde, ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur, ſed ridetur? niſi quia ſic eos ab ipſo eorum tempore vſque ad hoc tempus ſucceſſionis ſeries commendauit, vt planè ſit hac de re dubitare dementis.

Alteram deinde hæreſim hiſce argumentis idem Auguſtinus lib. 1. de conſen. Euangel. cap. 7. & 8. non minus breuiter, quàm acutè refellit: Primùm, ſi de Pythagora atque Socrate, qui nihil ipſi ſuum ſcripſerunt, diſcipulis eorum ſcribentibus credimus; quæ cauſſa eſt, cur Apoſtolis de magiſtro ſuo ſcribentibus non ſit fides habenda? An illi fortaſſis quoniam ſapientes erant, diſcipulos facere veraces potuerunt, non potuit veraces facere diſcipulos Chriſtus, qui, ipſis etiam conſentientibus, ſapientia omnibus præſtitit?

Deinde cùm illi ipsi, qui falsa scripsisse Apostolos clamant, Christum sapientissimum hominem fuisse censeant, neque id aliunde, quàm ex Apostolorum literis discere potuerint: An non satis perspicuè conuincuntur, Apostolorum libris modò credere, modò non credere, non rationis iudicio, sed arbitrio voluntatis? Præterea si magistri gloriam discipuli nimis cupidè scriptis suis amplificare studuissent, debebant certè crucis ignominiam aut silentio tegere, aut attingere quàm breuissimè; In reditu verò ab inferis, atque ascensione in cœlum explicanda, orationem longissimam ponere. Quo igitur consilio Euangelistæ omnes, resurrectionem atque ascensionem vix commemorant: in exponendis vinculis, flagellis, cruce, contumeliis, dedecore, cruciatibus, quàm diutissimè immorantur? Nimirum non magistri laudes falsa narratione prosequi, sed Christi sermones, resque ab eo gestas simpliciter ac verè literis commendare propositum habuerunt.

Decima hæresis tres Euangelistas recipit, Matthæum, Marcum, Lucam; Ioannẽ, vt illis contrarium repudiat. Hanc hæresim sine nomine auctoris, Philastrius refert cap.60. Sed Alogianorum, siue Alogorum dici posse, censet Epiphanius hær.51. quem sequitur S. Augustinus hær.30.

Vndecima hæresis solum Matthæum ex Euangelistis probat, auctorem huius hæresis Ebionem fuisse scribit Irenæus lib.1.cap.26. Vide etiam de hac re Epiphanium hær.30. & Eusebium lib.3.hist. Eccles.cap.21.

Dvodecima hæresis, quæ est Cherinthi, eodem teste Irenæo lib.3.cap.11. solius Marci Euangelio vtitur.

Decimatertia hæresis Marcionis est, vt Irenæus ibidem, & Tertullianus libro de præscript. aduersus hæreticos scriptum reliquerunt, & solum Lucam in pretio habet; quanquam nec integrum, sed mutilum & corruptum, vt ex Tertulliano lib.4.contra Marcionem, & Epiphanio hær.42. planum est.

Decima qvarta hæresis, Euangelistam nullum agnoscit, præter vnum Ioannem; cuius hæresis auctorem Valentinum ibidem Irenæus facit. Atque hanc hæresim vigere ac florere, vehementer optasse videtur Martinus Lutherus, tametsi quoniam rem esse hoc tempore nimis difficilem intellexit,

tellexit, non nimium operæ ac laboris in eo ponendum esse putauit. Certè præfatione in nouum Testamentum, vt etiam Ioannes Cochlæus animaduertit in lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap.3. & in Septicipite, cap.5. abolendam esse dicit illam falsam opinionem, quòd sint tantùm quatuor Euangelia. Itē Ioannis Euangelium esse vnicum, pulchrum, verum, ac principale Euangelium, aliisq; tribus longè ac latè præferendum, adeò vt etiam Pauli ac Petri epistolæ, longè præcedant tria illa Euangelia Matthæi, Marci, ac Lucæ.

Has quinque postremas hæreses veteres Patres vt refutarent, multis rationibus demonstrare conati sunt, non modò quatuor tantùm esse libros Euangeliorum, verùm etiam nec plures, nec pauciores confici debuisse. Vide Irenæum lib.3. cap.11. Tertullianum lib.4. in Marcionem; Ambrosium præfat. commentar. in Lucam, & lib.10. cap.101. Eucherium lib.1. in Gen. cap.14. Hieronymum præfat. commentar. in Matth. Augustinum lib.1. de consensu Euang. cap.6. Gregorium homil.4. in Ezech. Et sanè, vt rationes alias interim omittamus, quid significare credenda sunt quatuor illa animantia, quæ Ezechieli & Ioanni diuinitùs ostensa sunt, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, nisi quatuor Euangelistas, Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem? Id enim non solùm literis & vocibus populi vbique testantur, sed ipsi etiam parietes signis & imaginibus clamant.

QVINTADECIMA hæresis librum Actorum Apostolorum è numero diuinorum voluminum detrahit. Auctores huius hæresis multos habemus, Cherinthum apud Philastrium cap.36. Cerdonem apud Tertullianum de præscript. Tatianum apud Eusebium lib.4. histor. cap.29. Manichæum apud Augustinum lib. de vtilitate credendi, cap.3.

SEXTADECIMA hæresis Ebionitarum est, qui scripta omnia Pauli Apostoli reiiciunt, & ipsum Paulum Græcum atque apostatam vocant. testes sunt Irenæus lib.1. cap.26. & Epiphanius hæres.30. eundem errorem Helcheseitis postmodum placuisse, scribit Eusebius in 6. lib. hist. Eccles. cap.27.

SEPTIMADECIMA hæresis, quæ est Marcionis, testibus Epiphanio, hæres.42. ac Hieronymo, præfat. comment. epistolæ ad Titum, epistolas ad Timotheum & Titum integras respuit: è ceteris, quod sibi videtur, spongia sua delet. Refellit

has

has tres hæreſes accuratè Petrus Cluniacenſis Abbas in epiſtola priore aduerſus Henricianos & Petrobruſianos. Nec eſt operæpretium in re tam perſpicua tempus terere.

POSTREMA eorum hæreſis eſt, qui in ipſis B. Pauli epiſtolis, aliisque ſacris ac diuinis libris, non omnia ſcripta eſſe volunt, dictante Spiritu ſancto, ſed aliqua interdum, ſola prudentia & ratione humana duce. Quocirca totam epiſtolam ad Philemonem, vt more humano ſcriptam contempſerunt. Laborabant olim hoc errore tum Anomœi apud Epiphanium hæreſi 76. tum etiam alij quidam apud Hieronymum in cap. 5. Micheæ, & præfat. comment. epiſtolæ ad Philemonem, & apud Auguſtinum lib. 2. contra aduerſarium legis & Prophetarum, cap. 2.

Noſtro ſeculo Eraſmus eandem hæreſim renouauit: ſiquidem in annotationibus ſuis ad ſecundum & viceſimum ſeptimum caput Matthæi, non obſcurè ſcripſit, non eſſe metuendum, ne totius Scripturæ corruat auctoritas, ſi leuis aliquis error in ea deprehendatur, præſertim cùm Euangeliſtas interdum memoria lapſos Auguſtinus concedat, lib. 3. de conſenſu Euang. cap. 7. & negari nullo modo poſſe videatur.

Refellunt hanc hæreſim Epiphanius, Hieronymus & Auguſtinus locis paulò antè notatis. Quia verò S. Auguſtini teſtimonio Eraſmus abutitur, operæpretium erit, vt huius vnius doctoris verba in medium adferamus. Sic igitur loquitur S. Auguſtinus lib. 2. de conſenſu Euang. cap. 12. *Omnem autem falſitatem abeſſe ab Euangeliſtis decet, non ſolùm eam, quæ mentiendo promitur, ſed etiam eam, quæ obliuiſcendo.* Non igitur, vt vult Eraſmus, errorem ex memoriæ lapſu, Euangeliſtæ tribuit Auguſtinus.

Rurſum in epiſt. 8. ad S. Hieronymum: *Admiſſo*, inquit, *in tantum auctoritatis faſtigium aliquo mendacio, nulla particula horum librorum manebit, quæ non poſſit in dubium reuocari.* Quæ ratio Auguſtini firmiſſima eſt; ſi enim erratum aliquod in Scripturis, ſiue imperitia, ſiue obliuione, ſiue alia quacunque humana imbecillitate ab auctore committi potuit, quicunque locus proferatur, de eo quæſtio eſſe poterit, an in eo ſcribendo auctor non dormitauerit.

Quid igitur, inquies, ſibi voluit Auguſtinus, cùm in 3. lib. de conſenſu Euangel. cap. 7. quòd apud Matth. legatur Hieremias

mias pro Zacharia, nominis errorem tribuit lapsui memoriæ? Respondeo, non legisse me apud Augustinum errorem, vel lapsum, vt Erasmus dicit, sed à Spiritu sancto mirabiliter gubernatam mentem Euangelistæ, sine errore & sine lapsu. Id vnum Augustinus dicit, scribenti Euangelistæ, diuina prouidentia vnius Prophetæ nomen pro alio occurrisse; in quo si lapsus aut error fuit, certè Spiritus sancti fuit. Spiritum sanctum verò labi, aut errare posse, nemo sanæ mentis vnquam dixit. Sed verba ipsa S. Augustini audiamus.

Quid, inquit, *intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiori consilio prouidentiæ Dei, qua mentes Euangelistarum sunt gubernatæ? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium conscribentis, pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri solet: quod tamen sine vlla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente hoc legere potuerant, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa caussa vtilissima debet facillimè cogitari, etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos Prophetas vno Spiritu locutos, mirabili inter se consensione constare, vt hoc multò amplius sit, quàm si omnia Prophetarum vno vnius ore dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere, quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ quàm Hieremiæ, & quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ quàm Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille vtique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus? ad informandos nos, tantam verborum suorũ inter Prophetas esse concordiam, vt non absurdè, immò congruentissimè etiam Hieremiæ deputaremus, quod per Zachariam dictum reperiremus.*

Argumenta quæ Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 16. 17. 18. pro hac hæresi adducit & diluit, prętermittenda mihi esse putaui, tum quod ea apud nullum hæreticorum legerim, tum etiam quod ab ipso Cano facilè peti possint.

CAPVT

CAPVT VII.

De libro Esther.

HACTENVS de primo ordine sacrorum librorum disputatum est: nunc de libris singulis secundi ordinis, de quibus maior difficultas est, seorsim disseremus. Ac primus se offert liber Esther, quem librum tres grauissimi scriptores extra Canonem posuerunt. Melito Asianus apud Eusebium lib.4.hist.cap.26. Athanasius in Synopsi, & Gregorius Nazianzenus in eo carmine, quod scripsit de genuinis Scriptutis. Non defuerunt etiam, qui librum quidem Esther inter sacros libros numerandum censuerint, septem verò postrema capita, quòd in Hebraicis textibus non habeantur, eius libri vera membra esse negauerint, & tanquam adulterina atque aliena, à reliquo corpore resecanda putauerint. In qua sententia fuisse B. Hieronymum, ex eius prefatione colligitur. Sequuti S. Hieronymum sunt, non modò ante Concilium Tridentinũ Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Hugo & Thomas de Vio Cardinales, in commentariis huius libri, verùm etiam post Concilium Sixtus Senensis in lib.1.& 8.Bibliothecæ sanctæ.

At librum hunc sacrum & diuinum esse, satis certè probant omnia illa Pontificum & Conciliorum decreta; necnon tam multa Patrum Hebræorum, Græcorum & Latinorum testimonia, quæ suprà in quarto huius libri capite annotauimus. Nam si Melitonem, Athanasium & Gregorium detrahas, reliqui omnes de libri huius diuina auctoritate consentiunt. Quod verò attinet ad ea capita, quæ in Hebraicis codicibus non habentur, ea quoque ad sacrum canonem pertinere, his rationibus confirmamus.

Primùm enim negari non potest, quin vetera Concilia Laodicænum cap.59. & Carthaginense III.can. 47. veteresq; Patres Græci, Origenes in 1.Psalm. Eusebius lib.4.hist.cap.25. Cyrillus catech.4.& Damascenus lib.4.cap.18.necnon Patres Latini, Hilarius in 1.Psal. Innocẽtius epist.3.Ruffinus in symbolo, & Augustinus lib.2.doct.Christ.cap.8. cùm inter sacros libros volumen Esther numerant, de eo volumine esse locutos, qui tum ipsi, tum Ecclesia vniuersa eo tempore vtebatur. Vtebatur autem eo tempore vniuersa Ecclesia libris sacris,

iuxta

iuxta eam editionem, quam S. Hieronymus præfatione in librum Esther, & sæpe alibi, vulgatam appellare solet, quæ, vt ipse ait, Græcorum lingua & literis continetur; in qua editione septem illa capita libri Esther, de quibus nunc agimus, non defuisse, testes sunt inprimis ipsi Græci textus, qui nomine septuaginta duorum interpretum circumferuntur: testis quoque est S. Athanasius in Synopsi, vbi summam, & primas sententias singulorum librorum adscribit: testis denique est S. Hieronymus, qui in sua translatione aliquot locis admonet, septem ista capita in Hebræis textibus non haberi, sed ex vulgata editione à se esse deprompta. Quare si Concilia & Patres librum Esther, qualem ipsi legere consueuerant, in sacrum Canonem retulerunt: certè librum integrum, atque his septem adiunctis capitibus, retulerunt.

Quid, quod Patres non modò librum ipsum inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem capitibus non rarò testimonia petunt? Vide Chrysostomum hom. 3. ad populum Antiochenum, & Augustinum epistol. 199. ad Ediciam. Quid, quod Origenes in epistol. ad Iulium Africanum, hanc ipsam partem libri Esther, quæ in Hebræorum voluminibus non habetur, sacram & canonicam esse demonstrat? *In libro*, inquit, *Esther, neque Mardochai, neque Esther preces, quæ legentes possunt ædificare, habentur apud Hebræos, sed neq; epistolæ, neq; quæ ab Aman scripta est de euersione gentis Iudæorum, neque Mardochai ex nomine Regis Artaxerxis gentem à morte liberans. Apud septuaginta autem & Theodotionem ea sunt.* Et infrà: *Vide ergo, ne imprudentes, & inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in Ecclesiis, & legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur libros, assententur autē Hebræis, & persuadeant, vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidentia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem? non curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus est mortuus?*

Accedit postremò decretū Tridentini Concilij, sess. 4. quo libri omnes in ipso decreto paulò antè numerati, cum omnibus suis partibus approbantur, prout in Ecclesia legi consueuerunt, & in Latina vulgata editione habentur. cuius Concilij auctoritas, quamuis apud hæreticos nulla sit, apud Sixtum

tamen

tamen ceterosque Catholicos maxima atque antiquissima est.

Sed Concilium, inquit Sixtus lib. 1. de veris librorum partibus loquitur, non de additamētis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio vera esset, multæ aliæ partes sacrorum librorum, Danielis, Marci, Lucæ, Ioannis, apud Catholicos in discrimen vocarentur. Quid enim haberet Sixtus quod diceret, si ei ad eas partes diuinorum voluminum conseruandas, Concilij decretum, quasi murum quendam obiicienti, respōderetur ab aduersariis, Concilium de veris partibus esse loquutum, ea verò additamenta esse, non partes?

Deinde quis ambigere poterat, certis libris à Concilio approbatis, omnes etiam veras partes eorum librorum esse approbatas? Quorsum igitur addit Concilium illa verba (cum omnibus suis partibus) nisi vt omnes intelligant, eas etiam partes, de quibus aliquando controuersia fuerat, ad sacrorum librorum Canonem pertinere?

Denique Tridentinum Concilium sententiam suam sequentibus verbis ita luculenter explicuit, vt nullus omnino tergiuersationi locus sit relictus. Cùm enim dixisset; Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus; adiunxit continuò, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt. Quis autem nescit, feria quarta post Dominicam secundam quadragesimæ, publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectionem decantari ex 13. cap. Esther? Et rursum ex eodem capite lectionem pronunciari in ea Missa, quæ legi solet aduersus Paganos? Ac demum orationem Esther recitari ex cap. 14. eiusdem libri in Dominica 22. post Pentecosten, Euangelio ac symbolo decantato? Sed operæpretium erit iam aduersariorum argumenta diluere.

Aiunt primò, cùm liber Esther Hebraico sermone scriptus sit, septem ista capita, quæ apud Hebræos non habentur, sine dubio censeri debere supposititia. Respondemus cum Origene loco notato, probabile esse, aliquando ista etiam capita in textu Hebraico fuisse, deinde casu aliquo excidisse. Certè Iosephus lib 11. antiquit. cap. 6. dum historiam Esther enarrat, duas epistolas Assueri, & orationem Mardochæi non prætermittit: cùm tamen nihil horum nunc in Hebræorum codicibus

bus habeatur: neque credibile est, à Iosepho hæc esse confícta, cùm ipse idem lib. 10. cap. 12. de se ista loquatur: *In ipso*, inquit, *historiæ meæ principio propter eos, qui quæstionem faciunt, aut in aliquo culpare nituntur, astruxi dicens, translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum: & hos volentibus aperire, neque adducere me aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens.*

Potest etiam responderi, primum libri huius auctorem, qui Hebraicè historiam Esther scribendam suscepit, summam tantùm historiæ conscripsisse: deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandem ab aliquo alio copiosiùs, & translatam in linguam Græcam à Lisimacho, regnante in Ægypto Ptolomæo Epiphane & Cleopatra, vt indicatur in hoc ipso libro ca. 11. Portò prioris auctoris librum ipsum Hebraicum, posterioris autem non ipsum librum, sed solùm translationem ad nos peruenisse.

Secvndo obiiciunt, non cohærere postrema ista capita cum superioribus. Nam cap. 2. narrantur insidiæ duorum Eunuchorum, & detectio earundem industria Mardochæi. Deinde rursum eædem narrantur cap 11. & 12. sed priori loco dicuntur insidiæ factæ fuisse anno septimo Assueri; & cap. 6. additur, nihil omnino mercedis accepisse Mardochæum, qui eas patefecerat: in loco autem posteriore dicuntur factæ anno secundo Assueri, & additur, datis pro delatione muneribus.

Respondeo, septem illa capita libri Esther, quæ sunt postrema in editione Latina vulgata, non esse reuera postrema, sed quædam eorum pertinere ad initium libri, vt cap. 11. & 12. Quædam ad medium, vt cap. 13. 14. 15. 16. Quædam ad finem, vt cap. 10. quod perspicuum est, tum ex Græcis codicibus, vbi omnia suo ordine collocata sunt; tum ex annotatione S. Hieronymi inserta cap. 10. & 11. & seq. huius libri in Bibliis Latinis. Patitur autem Ecclesia ea capita simul ad finem libri permanere, vbi ea S. Hieronymus collocauit, vt intelligamus, quid huius libri sit, & quid etiam non sit in codicibus Hebræorum.

Narratio igitur insidiarum, quæ habetur cap. 12. in Latinis Bibliis, ad initium libri pertinet, atque ibi narrantur insidiæ per anticipationem; quæ rursum narrantur postea suo

loco cap. 2. Factę sunt autem anno septimo, vt habetur cap. 2, non autem anno secundo, vt videtur colligi ex cap. 11. siquidem illa verba cap. 11. anno secundo regnante Artaxerxe, &c. non debent extendi vsque ad narrationem insidiarum, sed solùm ad ea, quæ dicuntur in ipso cap. 11. id est, ad somnium, quod Mardochæus vidit antequam Esther Assuero coniungeretur.

Quod verò obiiciebatur de mercede delationis, non habet difficultatem. Nam etsi non habuerat Mardochæus mercedem pro delatione, quando Rex iussit relegi sibi annales, vt dicitur cap. 6. tamen habuit postea amplissimam mercedem, quæ describitur in eodem 6. cap. & ea significatur cap. 12. per illa verba, Datis pro delatione muneribus.

Dices fortasse, si ista narrantur per anticipationem, cur in Græcis textibus sequitur; Et factum est post hæc in diebus Artaxerxis, &c. narratur enim conuiuium Regis Assueri factum anno tertio regni eius, & indicat Scriptura, id factum esse post detectionem insidiarum, quas suprà diximus anno septimo factas esse. Respondemus, illud (post hæc) non referri ad ea, quæ narrata sunt per anticipationem, sed ad somnium Mardochæi, quod suo loco narratum fuerat.

Obiiciunt TERTIO, pugnare ista capita postrema cum aliis partibus huius libri, totumque librum suspectum reddere. Siquidem in epistola Assueri, quæ habetur cap. 16. dicitur Aman gente atque animo Macedo fuisse, Persarumque imperium ad Macedones transferre voluisse. Ex quibus verbis colligitur, historiam Esther incidisse in vltima tempora Regum Persarum. Nec enim timere potuit Assuerus, ne regnum Persarum ad Macedones transferretur; nisi esset iam illud regnum alicuius nominis. Fuit autem regnum Macedonum obscurissimum vsque ad tempora Philippi patris Alexandri Magni, vt Iustinus testatur ad finem libri sexti, nec initio regni Philippi, sed anno vicesimo primùm cœperunt vires eius regni suspectæ esse Persis, vt Diodorus refert lib. 16. Incidit autem annus Philippi vicesimus in annum 23. Regis Artaxerxis Ochi, vt ex Chronico Eusebij cognosci potest. At qui nullo modo fieri potest, vt post annum vicesimum tertium Ochi, contigerit historia Esther. quæro enim, quis fuit Rex ille Persarum, qui habuit Esther vxorem? Ochúsne? At

hæc

hæc historia non post annum XXIII. sed anno XII. regni Assueri completa est, vt habetur in libro Esther, cap. 3. Num Arses Ochi successor? At ille solis quatuor annis regnauit; qua ratione nec Darius Arsis successor, & postremus Persarum Rex, maritus Esther esse potuit; quippe qui sex tantùm annis regno potitus est.

Adde, quod si ad finem regni Persarum pertineret historia Esther, superuixisset Mardochæus ferè ad trecentos annos. Fuit enim Mardochæus translatus cum Iechonia ex Hierusalem in Babylonem à Nabuchodonosor Rege Chaldæorum, Esther 2. & 11. & certè habuit tunc aliquot annos: deinde mãsit in captiuitate annis LXX. Superuixisset postea ab initio regni Cyri, vsque ad finem Ochi; qui sunt anni ducenti & viginti. Coniunge annos LXX. cum annis CC. XX. & adde adhuc aliquot alios, quos egit ante captiuitatem, & inuenies ferè CCC. annos. & augetur difficultas etiam propter Esther: nam cùm ipsa fuerit neptis Mardochæi, iuxta Hieronymi versionem; aut patruelis, iuxta Hebraicos & Græcos codices, vel fuit æqualis Mardochæo, vel non multò iunior; & quando etiam fuisset centum annis posterior, habuisset saltem vitæ annos ducentos, cùm ad nuptias Assueri peruenit. Quis autem credat anum ducentorum annorum esse illam formosissimam virginem, quam Rex Persarum præ omnibus mulieribus adamauit?

Respondemus, multas esse de tempore, quo vixit Esther, scriptorum sententias; & quamquam non sunt omnes æquè probabiles, tamen nulla est tam improbabilis, vt si eam sequamur, propositam obiectionem diluere non possimus.

Aliqvi igitur historiam Esther ante solutionem captiuitatis Babylonicæ constituunt, voluntque Assuerum Darij Medi patrem, cuius fit mentio Danielis nono, eum esse qui Esther duxit vxorem. Quæ opinio placuisse videtur Melchiori Cano libro 11. de locis, cap. 6. & Gerardo Mercatori in Chronologia; qui auctores ad illam obiectionem de Aman, qui transferre voluit imperium Persarum ad Macedones, responderent: non ideo hoc voluisse Aman, quod iam tum regnum Macedonum ita floreret, vt cum Persis de imperio orbis terræ contenderet; sed contra potius, quia cùm ipse gente Macedo esset, voluit gentem suam, per ea tempora obscu-

ram, illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio.

Est tamen improbabilis hæc sententia; Primò, quia maritus Esther passim dicitur Artaxerxes, quod nomen Medis non conuenit, cùm sit proprium Regum Persarum.

Secundò, quia maritus Esther regnabat ab India vsque ad Æthiopiam, Esther 1. Nunquam autem Medi tam amplum imperium possederunt. Loquimur autem de temporibus regni Medorum ante Cyri Monarchiam. tametsi enim eo tempore maius esset Medorum, quàm Persarum regnum, vt sanctus Hieronymus testatur in caput quintum Danielis: Non tamen erat regnum illud Medorum tam amplum, quàm postea fuit Monarchia Persarum, siue regnum Assueri mariti Esther.

Tertiò, quia maritus Esther se, & Persam, & Persarum Regem disertè vocat, Esther vlt. At Assuerus, de quo agitur Daniel. 9. de semine Medorum erat.

Quartò, quia maritus Esther regnum suum à Deo Hebræorum recognoscit, Esther vlt. Nusquam autem legimus Medos coluisse Deum Iudæorum: de Cyro verò & posteris eius id legimus. Nam 2. Paralipom. vlt. & in 1. Esdr. 1. Cyrus dicit, Omnia regna mundi dedit mihi Deus cœli, & ipse iussit, vt ædificarem domum in Hierusalem: & 1. Esdr. 6. & 7. leguntur epistolæ Darij & Artaxerxis, Regum Persarum, quibus Deum Iudæorum hi Reges agnoscunt, & sacrificari pro se ac regno suo iubent.

Quintò, quia maritus Esther Susis regiam suam habebat, Esther 1. At Susa non erat Medorum regia, sed Persarum, vt scribunt Solinus cap. 58. Diodorus lib. 11. & Plutarchus in Artaxerxe; Neq; his repugnant Iustinus li. 1. & Q. Curtius lib. 4. qui regiam Persarum scribunt fuisse Persepolim. Nam vt refert Strabo lib. 15. & Persepolis & Susa, regiæ vrbes Persarum erant. Sed Persepolis ideo regia dicebatur, quod apud eam gazæ & sepulcra Regum essent; Susa verò quod in ea Reges ipsi morarentur. Susis autem sedem suam Cyrus constituit, quòd cùm ea ciuitas sita esset in finibus Assyriæ, Persis & Mediæ, commodissimè poterat inde vniuersum imperium defendi & regi. Non igitur Assuerus maritus Esther Medus aliquis fuit, sed Persa.

ALIORVM opinio est, maritum Esther non alium esse posse, quàm Cambysem, qui etiam Assuerus dicitur, primo Esdr. 4. Quæ sententia Iudæorum est in ea Chronologia, quæ סֵדֶר עוֹלָם. id est, ordo seculi inscribitur. & eandem sequitur Gilbertus Genebrardus in sua Chronologia.

Porrò Iudæi, tres tantùm numerant Reges Persarum, Cyrum, Assuerum & Darium, qui à Magno Alexandro victus fuit. quocirca nulla eis quæstio remanet de ætate Mardochæi & Esther; vel de Aman & regno Macedoniæ. Tres autem tantùm fuisse Reges Persarum, duobus testimoniis Scripturarum probant. Vnum est Danielis 11. vbi Daniel posteaquam dixerat tres Reges futuros fuisse in Perside post Darium Medum, continuò subiungit de Alexandro; Surget verò Rex fortis, & dominabitur, &c. Alterum est in 2. lib. Esdr. cap. 12. vbi enumerat Nehemias magnos sacerdotes à Iosue filio Iosedech vsque ad Iaddum, quem constat temporibus Alexandri Magni sacerdotio functum. Ex quo sequi videtur, vt pauci admodum fuerint Reges Persarũ, cùm Nehemias, qui tempore Cyri primi Regis vir maturus erat, tempora Alexandri Magni attigerit, qui Persarum Monarchiam destruxit.

Sed hæc Iudæorum opinio nullo modo nobis probari potest. Nam Assuerus maritus Esther supra duodecim annos regnauit, Esther 3. Cambyses autem non vixit in regno nisi annos septem, & menses quinque, iuxta Herodotum lib. 3. vel annos tantùm sex, si Iosepho Hebræo credimus, lib. 11. antiquitat. cap. 2. quibus omnes alij scriptores assentiuntur. Nec possunt Iudæi dicere, multos præterea annos Cambysem regnasse cum patre suo Cyro, cùm ipsum Cyrum tribus tantùm annis regnasse iidem Iudæi velint.

Deinde Cambyses toto tempore imperij sui Iudæos odio prosequutus est, nec vnquam permisit templum ædificari Hierosolymæ; vt apertè colligitur ex lib. 1. Esdræ cap. 4. Quis igitur credat Cambysem illum Assuerum esse, qui post mortem Aman Iudæorum amantissimus fuit? Quid, quod Assuerus noster in libro Esther cap. vlt. indicat, se longo interuallo distare à temporibus Cyri, cùm dicit, beneficio Dei cœli datum fuisse regnum maioribus suis, atque vsq; ad sua tempora conseruatum. quæ certè in Cambysem non conueniunt, qui Cyro proximus fuit.

Neque fundamentum Hebræorum de tribus Persarum Regibus solidum est, cùm non solùm omnes omnino historici Græci & Latini contradicant, & ipse etiam Iosephus natione ac religione Hebræus; sed etiam Daniel atque Esdras. Nam Danielis cap. 11. post illa verba; Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside; sequitur: Et quartus ditabitur opibus nimiis super omnes; & cùm inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersus regnum Græcorum. Quibus verbis aperte describitur Xerxes, qui cum innumerabili exercitu venit in Græciam.

In lib. autem 1. Esdræ cap. 4. fit mentio Cyri, qui templum extrui iussit; Assueri, seu Artaxerxis, qui idipsum prohibuit; & Darij, qui iterum imperauit, vt templum ædificaretur. deinde ca. 6. post Darium ponitur alius Artaxerxes, qui etiam nominatur in lib. 2. Esdrę cap. 2. Cur autem Daniel post Xerxem continuò transeat ad Alexandrum Magnum, ratio est, vt scribit in eum locum S. Hieronymus, quia Daniel non proposuerat historiam Regum texere, sed prędicere regnorum mutationes. Numerauit igitur Reges Persarum vsq; ad Xerxem, qui bellum gessit aduersus Græcos, vt indicaret, inde postea natam esse occasionem, vt Græci armarentur in Persas, eosq; tandem Alexandro duce, imperio spoliarent.

Alterum illud argumentum de numero Pontificum, diluit Beda lib. 3. in Esdr. cap. 32. vbi docet Nehemiam enumerasse genealogiam Iosue Pontificis vsque ad Iaddum, quia Iaddi infantiam attigit. Nam, vt habemus in 2. lib. Esdrę cap. vlt. tempore Nehemiæ summus Pontifex erat Eliasib nepos Iosue, & proauus Iaddi, qui tempore Alexandri iam senex pontificatum gerebat: inter finem autem Artaxerxis Longimani, cuius pincerna erat Nehemias, & initium Alexandri, sunt anni nonaginta quinque. Fieri igitur optimè potuit, vt Iaddus, qui tempore Alexandri senex erat, tempore Nehemię infans esset.

Alia sententia aliorum est, maritum Esther esse Darium Hystaspis, qui Cambysi successit. Quę sententia Ioannis Carionis est in Chronico, & Ioannis Benedicti in annotationibus marginalibus ad librum Esther; & quamquam superioribus duabus probabilior est; mihi tamen ob illa ipsa argumenta, quæ ipsi pro se adferunt, reiicienda videtur.

Dicunt,

Dicunt, existimare se Darium Hystaspis esse Assuerum nostrum, tum quia duas vxores habuit, Atossam & Artystonam; tum etiam quia morabatur in vrbe Susa: quæ duo referuntur de Assuero nostro in libro Esther. At Herodotus lib. 3. docet, tam Atossam quàm Artystonam vxores Darij, filias Cyri fuisse; quod certè nostræ Esther non conuenit. incoluisse autem Susam non est proprium Darij, sed commune Regibus Persarum, vt suprà docuimus ex Strabone.

Alia sententia, & quidem valde celebris, Arraxerxem Mnemonem maritum Esther facit; ita Eusebius docet in Chronico, quem Beda in lib. de sex ætatibus, & permulti alij scriptores sequuntur.

Sed aduersus hanc sententiam duo sunt non leuia argumenta. Primum, scribit Iosephus in 1. lib. contra Appionem, non haberi apud Hebræos in canone sacrorum librorum, eos libros, qui post tempora Artaxerxis Longimani scripti sunt. Siquidem librorum sacrorum canonem Esdras composuit, cuius vita non extenditur vltra tempora Longimani: at liber Esther semper in canone Hebræorum fuit, vt ex eodem Iosepho in lib. 11 antiquit. cap. 6. & in eodem lib. 1. contra Appionem colligitur: non igitur historia huius libri ad tempora Mnemonis referenda est.

Deinde Artaxerxis Mnemonis vitam diligenter scripsit Plutarchus, qui tamen ne innuit quidem aliquid eorum, quę habentur in lib. Esther, quin potius contrarium inde colligitur. Narrat enim Plutarchus, Artaxerxem Mnemonem duas coniuges habuisse, Statiram & Atossam. neutra autem esse potest Vasthi aut Esther, quæ vxores Assueri nostri fuerunt. Nam Vasthi repudiata fuit, Esther 1. Statira autem veneficio interfecta, dum adhuc Regina esset, & cum ingenti Regis dolore. Atossa verò repudiata nunquam fuit, sed vixit cum Artaxerxe vsque ad eius mortem. Iam verò Esther Hebræa erat genere, & in matrimonium accepta ab Artaxerxe anno septimo regni eius, Esther 2. Atossa autem non Hebræa, sed Persica, & ipsius Artaxerxis filia erat: Statira verò non anno septimo regni assumpta, sed antequam regnare inciperet Artaxerxes, ab eo ducta fuerat.

Est igitvr postrema sententia, eaque meo quidem iudicio maximè probabilis, Iosephi lib. 11. cap. 6. necnon Sul-

pitij lib. 2. sacræ historiæ, & Nicephori Constantinopolitani in Chronico, multorum aliorum, quos sine nomine refert Eusebius in Chronico, qui docent, Assuerum maritum Esther non alium esse posse, quàm Artaxerxem, qui dictus est Longimanus. quam sententiam nos etiam sequimur, tum quod argumenta, quibus alias sententias refutauimus, aduersus hanc sententiam nihil efficiant, tum etiam quia si cui fides habenda est in hac historia, maximè Iosepho, qui & Hebræus, & sacerdos, & peritissimus rerum Hebraicarum erat. Verisimile etiam est Nehemiam Hebræum idcirco pincernam tanti Regis esse potuisse, quia & Regina Esther Hebræa, & præfectus palatij Mardochæus Hebræus erat.

At, inquiunt, si Mardochæus cum Rege Ioachim translatus fuit ex Hierusalem in Babylonem: quomodo fieri potest, vt vsque ad tempus Artaxerxis Longimani superuixerit? Respondeo, non esse id omnino incredibile; sunt enim ab initio captiuitatis Babylonicę vsque ad Longimanum anni circiter C. LXV. Non est autem incredibile eo tempore Mardochæum superâsse annum C. LXV. quando diu postea S Paulus Eremita annum attigit C. XV. sancto Hieronymo teste, & nos ipsi viderimus senem annorum C. V. ita robustum & vegetum, vt multos adhuc annos superuicturus esse videretur.

Deinde, quod Scriptura dicit, Mardochæum translatum fuisse in Babylonem cum Rege Ioachim: rectè intelligi potest, etiam si nondum natus fuisset Mardochæus. Siquidem transferri potuit, non in se, sed in parentibus, aut maioribus suis, quemadmodum Zorobabel & Iosue dicuntur rediisse in Hierusalem ex captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, 2. Esdr. 7. & tamen Zorobabel natus est in ipsa captiuitate, Matth. 1. & idem verisimile est, de Iosue filio Iosedech. Et Gen. 46. ac Deuteron. 10. legimus, intrâsse in Ægyptum cum Iacob septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filij Ioseph, qui nati erant in Ægypto, nec alia ratione dici possunt in Ægyptum esse ingressi, nisi quia Ioseph, in cuius lumbis ipsi erant, in Ægyptum intrauerat.

CAPVT

CAPVT. VIII.

De libro Baruch.

DE LIBRO Baruch controuersia fuit, & est, tum quia non inuenitur in Hebræis codicibus, tum etiam quia nec Concilia antiqua, neque Pontifices, neque Patres, quos suprà citauimus, qui catalogum librorum sacrorum texunt, huius Prophetæ, disertis verbis meminerunt. Itaque propterea ex Catholicis Ioannes Driedo hunc librum negat esse canonicum. lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. vlt. ad argumentum vltimum; ex hæreticis Ioannes Caluinus lib. 3. instit. cap. 20. §. 8. & Kemnitius in examine quartæ sessionis Cõcilij Tridentini.

Ceterùm nobis contrarium persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ in Concil. Trident. sess. 4. Prophetam Baruch inter sacros libros numerat: & in profesto Pentecostes palàm lectionem ex libro Baruch, cum lectionibus aliorum sacrorum librorum legi iubet.

Nec desunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ aduersariis opponamus. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. *Item apud Baruch*, inquit, *Hic est Deus noster, &c.* & serm. de orat. Dominica citat epistolam Hieremiæ, quæ est vltimum caput Baruch: *Per Hieremiam*, inquit, *Spiritus sanctus suggerit, & docet dicens, in sensu autem tibi debet adorari Deus.* S. HILARIVS præfat. comment. in Psalm. nominatim ponit in canone epistolam Hieremiæ. B. CYRILLVS lib. 10. in Iulianum, nominatim citat Baruch. CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. pædagogi, cap. 3. *Pulchrè*, inquit, *dicit alicubi diuina Scriptura, &c.* citans caput tertium Baruch. B. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. citans illa verba Baruch tertio; Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: *Vnum Deum*, inquit, *dicit Scriptura, &c.* Et infrà: *Quid discutimus eum, de quo tantus Propheta dicit, Spiritus sanctus dicit, quod ad eum non possit alius æstimari?* THEODORETVS totum hunc librum exponit, & in cap. 2. scribens, apertè vocat diuinam Scripturam. EVSEBIVS lib. 6. demonstrat. Euang. cap. 19. citat cap. 3. Baruch. & postea, *Nihil oportet*, inquit, *addere diuinis vocibus.*

Denique veteres passim allegant hunc librum sub nomine Hieremiæ, propterea quod Baruch notarius, & discipulus fuerit Hieremiæ, vt patet ex lib. Hieremiæ cap. 36. quæ causa fuit cur Concilia antiqua, & Patres non posuerint Baruch nominatim in canone, quia nimirum hunc librum partem esse iudicabant Hieremiæ vaticiniorum. Clemens Alexandrinus lib. 1. pædagogi, cap. 10. citat nomine Hieremiæ illud Baruch 3. *Audi Israël mandata vitæ.* & illud Baruch 4. *Beati sumus Israël, quia quæ Deo placent manifesta sunt nobis.* B. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. recitat nomine Hieremiæ quædam ex cap. 3. & quædam ex cap. 5. huius libri: & lib. 3. hexam. cap. 14. ponit alia ex cap. 4. S. Basilius lib. 4. in Eunomium, non procul à fine, & S. Ioannes Chrysostomus in oratione, quòd Christus sit Deus, contra gentes, adducunt locum illum Baruch 3. hic est Deus noster, nomine Hieremiæ. S. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 33. eundem locum dicit ab aliquibus citari nomine Baruch, sed à pluribus nomine Hieremiæ. Denique eundem locum nomine Hieremiæ citant Sixtus Papa I. in epist. ad omnes fideles. Felix IV. in epist. ad Petrum Antiochenum, & Pelagius I. in epist. ad Vigilium.

Quæ cùm ita sint, non poterit certè Baruch repudiari, nisi Hieremias etiam repudietur. Vt enim nulla fuit vnquam apud veteres controuersia de libro Hieremiæ, ita quoq; censendum est de libro Baruch, nullam apud eos controuersiam exstitisse.

CAPVT IX.

De quibusdam capitibus Danielis.

IVDAEI teste B. Hieronymo præfatione in Danielem, nihili faciunt hymnum trium puerorum, qui habetur cap. 3. Danielis, necnon Susannæ historiam, quæ habetur cap. 13. & historiam draconis quem Daniel interfecit, quæ habetur cap. 14. Pari ratione Porphyrius lib. 12. ex iis quindecim quos scripsit aduersus Christianos, eodem Hieronymo teste præfatione comment. in Danielem; necnon hæretici huius temporis, vt Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Triden. & præipuè Anabaptistæ in eodem versantur errore.

Nec

Nec solùm Hæretici, Pagani, & Iudæi, sed etiam ex Christianis Catholicis, olim Iulius Africanus historiam Susannæ tanquam adulterinam & neotericam repudiauit, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 23. Ex recentioribus, Ioan. Driedo lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. vlt. Ex semichristianis, Erasmus in scholiis super præfationem B. Hieronymi in Danielem, idem senserunt.

At nihilominus certum est, has omnes partes Danielis verè esse canonicas. quod probatur primò ex Concilio Tridentino, & vsu Ecclesiæ; quod argumentum apud Driedonem ceteroſq; Catholicos magnam vim habere debet. Concilium sess. 4. iubet recipi libros sacros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: Hymnus autem trium puerorum legitur cùm in Missa in Sabbato quatuor temporum, tum omnibus diebus festis in precibus officij matutini: Historia Susannæ legitur tota in Missa in Sabbato ante Dominicam quartam quadragesimæ; denique historia draconis interfecti legitur in Missa feriæ tertiæ post Dominicam quintam quadragesimæ. Neq; solùm hoc tempore, sed etiam ante annos M.CC. legebantur in Ecclesia istę omnes partes Danielis, vt Ruffinus testatur lib. 2. aduersus Hieronymum.

Probatur secundò testimoniis veterum. B. IGNATIVS in epist. ad Magnesianos citat historiam Susannæ ex cap. 13. Danielis. eandem citat TERTVLLIANVS lib. de corona militis. B. CYPRIANVS in serm. de oratione Dominica, producit Hymnum trium puerorum, ac dicit Scripturam esse diuinã, in qua ille hymnus continetur. Idem in serm. de lapsis: *Loquitur*, inquit, *Scriptura diuina, &c.* citat verba eorundem puerorum in igne. Lib. 1. epist. 8. adducit historiam Susannæ; lib. 4 epist. 6. historiam draconis, & eandem lib. 3. epist. 1. lib. 1. epist 4. Item serm. de oratione Dominica, & serm. de eleemosyna citat historiam prandij Habacuch allati ad Danielem. B. BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 30. EPIPHANIVS in ancorato, & B. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 4. ad populum, citant hymnum, vel historiam trium puerorum; & serm. de tribus pueris, ac serm. de Susanna, qui habentur in fine primi tomi, easdem historias explicat, & diuinas vocat. THEODORETVS incommen. Danielis, etiam hymnũ trium

puero-

puerorum cum ceteris partibus Prophetæ, eiusdem exponit. B. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 7. tractans historiam Susannæ, apertè docet eam Scripturã esse diuinam, vt sunt aliæ partes eiusdem Prophetæ.

B. Avgvstinvs lib. de natura boni, cap. 16. probat contra Manichęos res corporeas esse bonas, ex hymo trium puerorum, vbi lux & tenebræ, &c. laudant Deum. Et epist. 122. ad Victorianum citat orationem Azariæ, quam fudit in fornace ignis ardentis. Et Tract. 36. in Ioannem adducit historiam Susannæ. Origenes studiosè defendit has partes Danielis, & præcipuè Susannæ historiam, canonicam Scripturam esse contendit, tum homil. 1. in Leuiticum, tum in epistola ad Iulium Africanum. B. Athanasivs in synopsi vbi ad Danielem peruenit, & argumentum totius libri breuiter explicat, disertis verbis meminit Susannæ, hymni trium puerorũ, & draconis interfecti: & apertè indicat hæc omnia ad corpus diuinæ Scripturæ pertinere.

Denique credibile est Concilia vetera, vt Laodicenum, & Carthaginense III. & priscos Patres qui Græca editione vtebantur, cùm Danielem in numerum sanctarum Scripturarũ retulerunt, de eo libro Danielis esse loquutos, qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur. In Græcis autem vulgatis codicibus istæ omnes partes sine dubio habebantur, vt ex synopsi Athanasij, & commentario Theodoreti apertè colligitur, necnon ex præfatione Hieronymi in Danielem, vbi testatur Ecclesiam Christi Danielem legere ex editione Theodotionis, in qua editione hæc omnia habebantur.

Sed obiiciunt aduersarij, Primo, B. Hieronymi sententiam, qui cùm in præfatione Danielis, à se in Latinum conuersi, tum in præfat. comment. in Danielem satis indicat, ista capita non esse alicuius auctoritatis. Respondet ipse Hieronymus in Apologia secunda contra Ruffinum, circa finem, se non quid sentiret explicuisse in prologis illis, sed quid Iudæi dicerent indicâsse.

At Hieronymus etiam ibi vocat fabulas, historiam Susannæ & draconis. Respondeo, eum, cùm dicit fabulas, velle dicere historias, quas Iudæi fabulas vocant; addo etiam, interdum veteres nomine fabularum non res fictas, sed veras narrationes appellare. Quomodo Luc. vlt. *Et factũ est dum fa-*

bula-

bularentur, & secum quærerent, &c. & Minutius felix initio dialogi, quem Octauium inscripsit, fabulam vocat veram quandam narrationem, nescio cuius nauigationis. Clemens quoque Alexandrinus apud Eusebium lib. 3. hist. cap. 23. narraturus verissimam historiam S. Ioannis; Audi, inquit, fabulam non fabulam, &c. quasi dicat, audi fabulam, non tamen fictam & falsam, sed certam & veram.

SECVNDO obiiciunt, quod in historia Susannæ Daniel introducitur tãquam puer: *Suscitauit*, inquit, *Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris*. at hoc non potest esse verum. nam suprà cap. 6. dicitur Daniel fuisse vnus ex primis satrapis regni Darij Medi, quo tempore certè non erat puer; quomodo ergo postea cap. 13 dicitur esse puer?

Si dicas, Scripturam non ordine narrare omnia, sed prius quæ postea facta sunt; & propterea in codicibus Græcorum, vbi ordo seruatur, ab historia Susannæ totum librũ incipere. Contrà, nam in isto cap. 13. satis apertè indicatur, historiam Susannæ contigisse initio regni Cyri Persarum Regis. Sic enim concluditur caput: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius*. Itaque ex isto capite habemus Danielem fuisse puerum tempore Cyri hoc autem est falsum. Nam Daniel puer translatus est cum Rege Iechonia à Nabuchodonosor ex Hierusalem in Babylonem, vt dicitur Danielis primo. Porrò ab eo tempore vsque ad Cyrum, fluxerunt anni septuaginta, vt patet lib. 1. Esd. cap. 1. Initio igitur regni Cyri Daniel agebat circiter annum LXXX. vel XC. qualis ergo puer erat nonaginta annorum.

Adde, quod etiam tempore Nabuchodonosor non videtur Daniel fuisse puer, sed iam olim defunctus; cùm Ezechiel, qui prophetauit tempore Nabuchodonosor, anno quinto transmigrationis, vt dicitur Ezech. 1. meminerit Danielis, tanquam olim defuncti. Sic enim ait cap. 14. *Si fuerint tres viri isti, Noë, Daniel & Iob in medio eius, viuo ego, dicit Dominus; quia filium & filiam non liberabunt*. Daniel igitur eo tempore iam habuerat filios, & mortuus erat sicut Noë & Iob.

Respõdeo, historiam Susannæ contigisse longè antè tempora Cyri, cùm Daniel reuera esset puer, & idcirco meritò apud Græcos poni in principio libri: nec tamen malè apud Latinos

tinos reiectum esse ad extremum librum, vt intelligeremus eam non haberi apud Hebræos. Quod autem dicitur in fine cap. 13. post historiam Susannæ: *Et Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius;* non refertur ad historiam Susannæ proximè narratam, sed est initium alterius historiæ quæ contigit sub Cyro. Itaque in Græcis codicibus historia Susannæ est 1. cap. totius libri. Illa autem verba: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos;* ponuntur in principio vlt. capitis, vbi narratur historia Belis destructi, & draconis interfecti.

Ad illud autem de Ezechiele, respondet B. Hieron. lib. 1. in Iouinian. ab Ezechiele mentionem fieri Danielis non olim defuncti, sed adhuc viuentis in ætate puerili: annumerari autem viris illis grauissimis Noë & Iob, quia notus erat populo ob liberationem Susannæ, & interpretationes somniorum: vel, vt idem Hier. dicit in cap. 14. Ezech. quia sicut Noë vidit felicitatem mundi ante diluuium, postea calamitatem tempore diluuij, & rursum felicitatem post diluuium: & Iob vidit felicitatem suam ante tentationem, postea suam miseriam in tentatione, & rursum felicitatem post tentationem: ita Daniel vidit se felicem in regia Iudæorum ante captiuitatem, postea captiuum & miserum, tandem rursum felicem, cùm Dario inter summos Principes est constitutus. Neque necesse est, tunc Danielem habuisse filios & filias, quia per hypothesin loquitur Ezechiel, ac si diceret, etiamsi isti tres hîc essent, & haberent filios & filias, non possent eos ab imminenti malo liberare.

Obiiciunt TERTIO, quæ dicuntur cap. 14. de Daniele misso in lacum leonum, pugnare cum iis, quæ dicuntur cap. 6. Nam cap. 6. dicitur fuisse tantùm vna nocte in lacu leonum; cap. 14. sex diebus.

Respondeo, bis Danielem missum esse in lacum leonum, semel à Dario Medo, quoniam precatus erat Deum contra præceptum Regis, & tũc fuisse tantùm vna nocte; & hoc narrari cap. 6. iterum autem missum esse à Cyro propter interfectum draconem, & tunc fuisse sex diebus, vt dicitur cap. 14. Adde, quod non est improbabile, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberauit, Bel destruxit, ac draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, cum eo, de quo agitur

agitur in superioribus capitibus. Id enim multos olim sensisse testatur Hieron. præfat. in comment. Dan. & apertè Græca editio LXX. habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Leui, vt ibidem Hieron. notat, cùm certum sit priorem fuisse de tribu Iuda. Quæ si ita se habeant, duo argumenta iam facta nullam habent difficultatem.

Obiiciunt QVARTO, historiam Susannæ videri omnino confictam ab aliquo Græco. Nam vbi nos habemus: *Dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait, sub Schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum, ecce enim Angelus Domini scindet te medium.* In Græco allusio quædam est elegãtissima ab arbore Schino ad actionem scindendi; nam σχίνος est arbor, σχίζειν est scindere; & cùm alter dixerit se vidisse eos sub prino, allusit Daniel ab arbore prino ad actionem secandi; nam πρίνος est arbor, πρίζειν est secare. quomodo si quis diceret, vbi vidisti eos? sub ilice, illico ergo interficieris. At in Hebræis nulla talis allusio fieri potuit; nam quod Græci dicunt πρίνου, nos ilicem, Hebræi dicerent תִּרְזָה: At secare, scindere, diuidere dicunt פָּרַח פָּלַח בָּקַע שָׁסַף שָׁסַע מָלַק.

Respondet Origenes in epist. ad Iulium Africanum, Danielem non dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundum proprietatem linguæ Hebraicæ, vel Chaldaicæ, qua ipse vtebatur, aliquod verbum secandi responderet. Plurimas enim voces Hebræi habent, quæ significant scindere, vel secare. porrò interpretem Græcum non vertisse ad verbum, sed ad sensum, & vt seruaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.

CAPVT X.

De libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici & Machabæorum.

HI LIBRI simul omnes reiiciuntur ab Hebræis, vt B. Hieronymus testatur in prologo Galeato. Deinde Hebræorum sententiam sequũtur hæretici huius

huius temporis ferè omnes. Magdeburgenſes lib. 2. centuria 1. cap. 4. col. 51 ſolos eos libros recipiunt, quos Iudæi recipiebãt. Idem facit Martinus Kemnitius in examine ſeſſ. 4. Concil. Trid. Item Ioannes Brentius in confeſſione Wirtembergenſi, cap. de Scriptura ſacra, eos tantùm libros, de quibus nunquam eſt dubitatum, recipi vult, qui ſunt ij ſoli, qui à Iudæis recipiuntur. Caluinus lib. 1. inſtit. cap. 11. §. 8. arguit mendacij librum Sapientiæ, tantum abeſt vt eum recipiat. Lib. 2. cap. 5. §. 18. librum Eccleſiaſtici non vult eſſe ſolidæ auctoritatis. Lib. 3. cap. 5. §. 8. idem iudicat de libris Machabæorum. In antidoto autem Concilij Trident. ſeſſ. 4. Tobiam quoque & Iudith repudiare videtur. Caluinum ſequuntur miniſtri illi, qui apud Piſſiacum confeſſionem fidei ediderunt. Denique Lutherus & Zuinglius in præfationibus Bibliorum à ſe conuerſorũ, quinque iſtos libros à ſacro canone auellunt, & præcipuè libros Machabæorum non eſſe alicuius auctoritatis contẽdit Lutherus in aſſert. articuli 37. qui eſt de purgatorio.

Eccleſia verò Catholica libros iſtos vt ceteros pro ſacris & canonicis habet. Sed antequam id probetur, notãdum eſt, hæreticos, & præſertim Kemnitium, non negare hos libros eſſe bonos, & ſanctos, & dignos qui legantur, ſed tamen non eſſe tales, vt ex iis firma argumenta duci poſſint. hoc modo eludere conantur ea teſtimonia veterum, in quibus hi libri vocantur ſacri, vel Eccleſiaſtici. Quocirca probandum nobis eſt, hos libros ita eſſe ſacros, vt ſint infallibilis veritatis. id quod probatur, primùm de omnibus generatim, deinde ſeorſim de ſingulis.

PRIMVM igitur hos libros vnà cum ceteris in canone ponunt Concilia, Carthag. III. can. 47. Trid. ſeſſ. 4 Pontifices, Innocentius I. in epiſt. ad Exuperium. Gelaſius I. in decreto de libris ſacris & Eccleſiaſticis, cum LXX. Epiſcopis. Denique Patres, AVGVSTINVS lib. 2. doct. Chriſt. cap. 8. ISIDORVS lib. 6 etymol. cap. 1. CASSIODORVS lib. 1. diuinarum lectionum, & RABANVS lib. 2. de inſtitutione clericorum. Ponuntur autem in his locis vt libros infallibilis veritatis, inde colligitur, quod numerantur & ponuntur in eodem ordine cum aliis, qui ſunt infallibilis veritatis.

Præterea quòd Concilium Carthaginenſe, ex quo cetera Concilia iſtum canonem deſumpſerunt, vocat hos libros nõ ſolùm

solùm canonicos, sed etiam diuinos. Librum autem esse diuinum, quid aliud est, quàm diuinam auctoritatem habere? Item quod in locis prædictis dicantur libri canonici, & ad canonem pertinere. Porrò librum esse canonicum, est esse infallibilis veritatis.

Et certè vanissima est distinctio Kemnitij, qui libros quosdam canonicos dicit esse infallibilis veritatis, & quosdam nō esse. nam vt ipsemet rectè deducit ex B. Augustino lib. 11. contra Faustum, cap. 5. & lib. 2. contra Cresconium, cap. 32. dicuntur libri canonici quia sunt quasi norma, & regula, qua imperitiæ nostræ regatur infirmitas, & ex qua de omnibus aliis libris iudicetur. Quomodo ergo erunt norma, & regula libri illi, qui non sunt infallibilis veritatis?

At contrà primò obiicit hoc modo Kemnitius. *B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 8. dicit, in libris canonicis illud obseruandum, vt qui recipiuntur ab omnibus Ecclesiis, præponantur illis qui non recipiuntur ab omnibus, & maioris auctoritatis habeantur. At si essent omnes infallibilis veritatis, non deberet vnus alteri præponi, sed essent omnes eiusdem auctoritatis.* Adde, quod B. Hieronymus in prologo Galeato dicit, libros canonicos diuidi in legem, Prophetas, & hagiographa: & ipse idem præfatione in Tobiam, & præfatione in Iudith dicit, hos libros inter hagiographa etiam à Iudęis numerari, & tamen non esse idoneos ad fidei dogmata confirmanda.

Respondeo, B. Augustinum fuisse certissimum omnes libros canonicos esse infallibilis veritatis: sed non fuisse æquè certum de omnibus libris quos enumerauerat, an essent canonici. Nam etsi ipse ita sentiebat, tamen sciebat rem non fuisse adhuc à generali Concilio definitam, vt propterea potuisse sine labe hæreseos quosdam libros ab aliis non recipi. Id igitur est, quod dicit obseruandum esse in libris, qui dicuntur canonici, vt ij, qui ab omnibus recipiuntur præponantur iis, qui non ab omnibus recipiuntur. Quia videlicet de prioribus maior tunc erat certitudo, quàm de posterioribus, quòd essent canonici: nunc autem quia generalia Concilia rem totam definierunt, æquè certi sumus de auctoritate omnium librorum, nec vnum alteri præponere debemus.

Quod autem B. Augustinus reuera senserit, omnes eos libros, quos ibi vocat canonicos, esse infallibilis veritatis, patet tum ex Concilio Carthaginensi III. cui ipse subscripsit: tum etiam quia non potest proferri vnus locus ex Augustino, vbi librum aliquem vocet canonicum, & tamen de eius veritate dubitari posse dicat: contrà verò possunt infinita loca proferri, vbi dicit omnes libros, qui canonici vocantur, esse infallibilis veritatis. Epist. 19. ad Hieronymum: *Ego solis eis Scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, hunc timorem, & honorem didici deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errâsse firmissimè credam.* Eodem modo loquitur epist. 8. 9. 48. 112. Lib. 2. de baptis. cap. 3. in Psalm. 67. Lib. 2. contra Cresconium, c. 31. & 32. Lib. 11. contra Faustum, cap. 5. & alibi passim.

Ad locum Hieronymi dico duo genera hagiographorum Iudæos habuisse, quædam intra arcam, & quædam extra arcam, vt docet Epiphanius lib. de mẽsuris & ponderibus. Quæ erant intra arcam hagiographa dicebantur, ad distinctionem historicorum, & propheticorum voluminum, & hæc canonica habebantur, & de his loquitur Hieronymus in prologo Galeato: quæ autem erant extra arcam, dicebantur hagiographa ad distinctionem canonicorum & sacrorum, & de his loquitur Hieronymus in præfatione Tobiæ & Iudith; ex qua patet, nunquam canonicos dici à Hieronymo eos libros, de quibus dubitari possit.

Secvndo obiiciunt iidem Kemnitius, & ceteri aduersarij hanc rationem; Ecclesia quæ fuit eo tempore quo libri illi editi sunt, dubia fuit de eorum auctoritate: necessariò igitur etiam Ecclesia posterior de eisdẽ libris dubia esse debet. Nam duplex est via cognoscendi an aliquis liber sit verè diuinus, vna ex testimonio alicuius, quem constat Prophetam, vel Apostolum esse, cui Deus mysteria reuelare soleat: altera, vt Augustinus docet lib. 33. contra Faustum, cap. 6. per testimonia certa eorum, qui viuebant dum liber ederetur, qui testentur libros illos à Prophetis, vel Apostolis editos, & quorum testimonia per successionem hominum iis libris vtentium ad nos vsque deuenerint. Sic enim nõ solùm de sacris, sed etiam de prophanis libris iudicamus.

Non

Non habet locum hoc tempore prima via; non enim nũc Prophetæ, vel Apostoli in terris viuunt: ergo secunda via progrediendum est, & ex testimoniis primæ Ecclesiæ debemus nos de libris canonicis statuere: ergo si prima Ecclesia dubia fuit, multò magis nos dubitandi causſam habemus. Dubitâsse autem de his libris synagogam Iudæorum, patet ex Iosepho lib. 1. contra Appionem: in simili dubitatione versatam primam Ecclesiam Christianorum, patet ex Origene, Athanasio, Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, & ceteris Patribus suprà citatis, qui hos libros in canone non ponunt, & apertè dicunt semper de his libris quæstionem inter doctos homines fuisse.

Respõdeo, Ecclesiam veterem dubitâsse de his libris, duobus modis intelligi posse: Vno modo, quod ita fuerit dubia, vt nulli homines eius temporis essent, qui testari possent eos libros à Prophetis vel Apostolis editos: & hoc modo argumentum suas habet vires. ideo enim librum Henoch non recepit Ecclesia, quia nulla habuit testimonia eius temporis, quo liber scriptus erat, nec etiam temporum proximorum, vt B. Augustinus docet lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 38. Sed negamus hoc modo dubiam fuisse priscam Ecclesiam. constat enim semper fuisse aliquos fide dignos, qui hos libros canonicos putarent.

Altero modo potest intelligi, Ecclesiam dubitâsse, quia aliqui dubitabant, nec tamen ipsa Ecclesia tunc rem istam definire voluit. & hoc verissimum est, vt rectè probant testimonia adducta, sed non potest inde colligi posteriorem Ecclesiam dubiam esse debere; idque hoc modo probamus. De libro Iudith fuit initio dubitatum, & tamen Nicæna Synodus eum librum in canonem recepit, teste Hieronymo præfatione in Iudith; quam Synodum vnà cum tribus aliis hæretici recipiunt, & magnifaciunt; non igitur cogimur semper dubitare, etiamsi aliquando dubitatum est.

Præterea si libri isti Testamenti veteris non possunt nunc certò pro canonicis recipi, quia de eis dubitauit prima Ecclesia: eadem ratione non poterunt certò pro canonicis accipi epistola Iacobi, & Iudæ, & Apocalypsis, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis, & epistola ad Hebræos, quia de his etiam dubitatum est in prima Ecclesia. At Caluinist.

recipiunt pro verè canonicis hos omnes libros, vt patet ex Caluini libris, in quibus passim hi libri citantur, & ex confessione ministrorum Caluinistarum art. 3. quam Pissiaci obtulerunt anno 1561. Lutherani autem, etiamsi variè sentiant de his libris, tamen Magdeburgenses recipiunt Apocalypsim vt verè canonicam, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56.

Ad illud autem quod obiiciebāt, de duabus viis indagandi librorum auctoritatem; admitto illas duas esse vias, & nūc non esse Prophetas, vel Apostolos, & oportere progredi secunda via, &c. sed affirmo ad hoc vt sequens Ecclesia possit decernere librum aliquem esse canonicum, satis esse si habeat aliqua testimonia hominum fide dignorum illius temporis, vel certè proximi.

Itaq; non dicimus, vt Kemnitius impudentissimè calumniatur, Ecclesiam, id est, Papam posse pro suo arbitratu sine vllis veterum testimoniis, facere librum canonicum de non canonico, & de canonico non canonicum; & quòd si Papa vellet, Scriptura diuina non plus haberet auctoritatis, quàm fabulæ Æsopi; ista enim non sunt nostra asserta, sed ipsorum mendacia. Fatemur enim Ecclesiam nullo modo posse facere librum canonicum de non canonico, nec contrà; sed tantùm declarare quis sit habendus canonicus, & hoc non temerè, nec pro arbitratu, sed ex veterum testimoniis & similitudine librorum, de quibus ambigitur, cum illis de quibus non ambigitur, ac demùm ex communi sensu, & quasi gustu populi Christiani; quomodo B. Hieronymus lib. de viris illustribus in Iacobo dicit, epistolam Iacobi paulatim, tempore procedente, meruisse auctoritatem.

Iam hæc tria in his libris declarandis canonicis Ecclesia obseruauit. Primum enim habuit de singulis veterum testimonia. Etsi enim non habeantur testimonia à synagoga Iudæorum, tamen habentur ab Ecclesia Apostolica, & hoc sufficit. Apostoli enim poterant sine aliis testimoniis declarare libros illos esse canonicos, quod & fecerunt; alioqui nunquā Cyprianus & Clemens, & alij, quos citabimus, tam constanter dixissent eos esse diuinos. Deinde viderunt esse conformes aliis. Denique obseruarunt istos libros paulatim ab omnibus Christianis pro canonicis receptos: quod argumētum habere non poterant, qui in prima Ecclesia fuerunt.

Postre-

POSTREMA obiectio huiusmodi est; Ecclesia eos libros recipit, quos B. Hieronymus recipit, eos reprobat, quos ille reprobat, vt patet dist. 15. canon. Sancta Romana. B. autem Hieronymus in prologo Galeato, & in prologo Prouerbiorum asserit hos quinque libros non esse canonicos. ita Caietanus, Catholicus alioqui, & pius doctor argumentatur, ad finem commentariorum Hester.

Respondent aliqui, B. Hieronymum solum dicere non esse canonicos apud Iudæos. at certè in prologo Galeato simul cum istis libris veteris Testamenti, numerat etiam librum Pastoris qui est noui Testamenti, & omnes simul dicit non esse in canone: non igitur de canone Iudæorum tantùm loquitur. Præterea in prologo Prouerbiorum: *Sicut igitur*, inquit, *Tobiam, Iudith, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit; ita & hæc duo volumina Sapientiam, & Ecclesiasticum, legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Admitto igitur Hieronymum in ea fuisse opinione, quia nondum generale Concilium de his libris aliquid statuerat, excepto libro Iudith, quem etiam Hieronymus postea recepit. Quod autem Gelasius dicit in illa dist. 15. can. Sancta Romana, intelligitur de libris doctorum, vt Origenis, Ruffini, & similium, non de libris sacris, vt ex ipso canone manifestè deducitur.

CAPVT XI.

De libro Tobiæ.

NVNC de singulis libris seorsum agemus, eosque & propriis argumentis communiemus, & peculiares obiectiones, quæ aduersus eos fiunt, breuiter diluemus. Iam igitur liber Tobiæ præter communia testimonia Conciliorum & Patrum paulò antè adducta, testimonium insigne habet à S. CYPRIANO, qui in serm. de eleemosyna, *Loquitur*, inquit, *in Scripturis Spiritus sanctus, & dicit, eleemosynis & fide purgantur delicta.* CALIXTVS Papa primus in epist. 2. Tobiam allegans: *Bene*, inquit, *sacra ait Scriptura*; & S. AMBROSIVS in lib. de Tobia, cap. 1. li-

brum hunc propheticam Scripturam esse dicit. Item S. Basilivs in oratione de auaritia, sententiã ex Tobia descriptam, diuinum præceptum appellat. Sanctus quoque Avgvstinvs in speculo præfatur ex canonicis libris se sententias collecturum, nec tamen omittit Tobiam.

Contrà verò obiici solet, quod hic liber secum ipse alicubi pugnare videatur. Nam in cap. 3. dicitur Sara, quam in vxorem habiturus erat Tobias iunior, habitâsse in Rages ciuitate Medorum: vbi etiam fuisse Gabelum habemus, Tobiæ 4. postea tamen cap. 9. cùm Tobias peruenisset ad locum vbi erat Sara, inde misit Angelum ad Gabelum in Rages: falsum est igitur domum Saræ fuisse in Rages.

Michaël Medina lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 14. vitio scriptorum cap. 3. legi arbitratur, in Rages, cùm in Græco sit ἐν Ἐκβατάνοις. Sed vix credibile est talem errorem contingere potuisse, cùm nulla sit inter Rages & Ecbatana similitudo. Alij, vt Lyranus, dicunt, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in cap. 3. vocari Rages non ipsam ciuitatem, sed locum aliquem vicinum: dicitur enim habitare Romæ, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Hæc sententia communior est, & verior.

CAPVT. XII.

De libro Iudith.

Librvm Ivdith egregium testimonium habere à Synodo Nicæna prima, omnium Synodorum generalium prima & celeberrima, testatur S. Hieronymus præfatione in Iudith. Ac ne fortè Kemnitius dicat, librum Iudith sanctum esse, sed non plenæ auctoritatis ad fidei dogmata confirmanda, notanda sunt verba S. Hieronymi: Asserit enim sanctissimus doctor, apud Hebræos librum Iudith numerari in sanctis libris, qui tamen non sint idonei ad dogmata fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ Synodi auctoritatem; igitur teste Hieronymo, Nicæna Synodus librum Iudith ita retulit in numerum sacrorum librorum, vt eum idoneum esse censuerit ad fidei dogmata confirmanda. Ad hæc Ivnilivs

LIVS AFRICANVS lib. 1. de partibus diuinæ legis, & ISIDORVS lib. 6. etymologiarum, cap. 1. Ecclesiam Christi hunc librum inter diuinos libros honorare & prædicare testantur.

Est autem aduersus hunc librum difficillima quædam obiectio. Nam videtur historia ista omnino conficta, cùm cap. 5. dicatur, contigisse post reuersionem populi à Babylonica captiuitate: & tamen dicatur cap. 1. eo tempore Nabuchodonosor Rex Assyriorum pugnâsse cõtra Arphaxat Regem Medorum, qui ædificauerat Ecbanata: quæ nullo modo cohærent. num quo tempore populus rediit à captiuitate, euersa erat monarchia Assyriorum; & non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyriis & Persis ac Medis imperabat.

HAEC SVMMA difficultas miro modo exercuit ingenia hominum eruditorum. Duæ sunt autem sententiæ principales. VNA eorum, qui volunt historiam Iudith contigisse post captiuitatem Babylonicam; quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambysis, quem esse volunt Nabuchodonosor, vt Eusebius in Chron. Augustinus lib. 18 ciuit. Dei, cap. 26. Beda in lib. de sex ætatibus. Lyranus in primum caput lib. Iudith. Ioannes Driedo de Ecclesiasticis Scripturis & dogmatibus lib. 1. c. 2. parte 2. & lib. 3. cap. 5. parte 3. Aliqui referunt ad tempora Darij Hystaspis, vt Gerardus Mercator in sua Chronologia, & alij nonnulli. Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ ad regnum Artaxerxis Ochi eam pertinere existimauit.

ALTERA sententia est aliorum, qui docent historiam Iudith contigisse ante captiuitatem Babylonicam. Sed horum aliqui eam referunt ad tempora Regis Sedeciæ, vt Gilbertus Genebrardus in secundo lib. Chronologiæ: aliqui ad tempora Regis Iosiæ, vt Ioãnes Benedictus in annotationibus marginalibus ad quartum caput libri Ludith.

Sed nulla harum sententiarum videtur esse satis probabilis. & quidem tres priores manifestis argumentis refelluntur. PRIMO, Arphaxat cum quo pugnauit Nabuchodonosor, ædificauit Ecbatana, Iudith 1. At qui ædificauit Ecbatana, teste Herodoto lib. 1. & Euseb. in Chronico, fuit Diocles V. Rex Medorum, qui longissimo interuallo temporis distat à Cambyse, & Dario Hystaspis & Ocho. Neque mouere debet, quod Plinius lib. 6. cap. 14. scribit, Ecbatana à Seleuco ædificata, diu post tempora Dioclis; vel quod scribit Diodor. lib. 2.

cap. 7. tempore Arbacis, à quo quintus fuit Diocles, iam Ecbatana exstitisse. Nam potest facilè fieri, vt ciuitas illa antiquissima, aliquoties euersa, atque iterum condita, nunc à Diocle, nunc à Seleuco, nunc etiam fortasse ab aliquo alio fuerit.

SECVNDO, nusquam legimus Reges Persarum appellatos Nabuchodonosor, nec in sacra, nec in prophana historia, sed solùm Reges Babylonios. non igitur Cambyses, aut Darius est ille Nabuchodonosor, de quo agitur in historia Iudith.

TERTIO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, regnabat in Niniue, Iudith 1. At tempore Cambysis, & Darij, & Ochi, Niniue non exstabat; euerterat enim eam vrbem Nabuchodonosor Rex Chaldæorum, primo anno regni sui, vt Genebrardus annotauit in Chronico suo, vel certè Ciaxares Rex Medorum, vt volunt Herodotus lib. 1. & Eusebius in Chronico. Certè Nahum, qui tempore Ezechiæ vaticinatus est, apertè prædicit euersionem Niniue breui futuram fuisse. Vide commentarium S. Hieronymi. Accedit, quod Reges Persarum non in Niniue regnabant, sed in Susis, aut Babylone, vt ex libro Danielis, & lib. Esther, necnon ex prophanis omnibus historicis cognosci potest.

QVARTO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, occupare conatus est Ciliciam, Damascum & Palæstinam, Iudith 1. At Cambyses, & Darius, non erat cur id conarentur, cùm eas regiones pacificè possiderent, vt perspicuum est ex lib. 1. Esdræ, cap. 4. & 5.

QVINTO, filij Israël parauerunt se ad pugnam contra Nabuchodonosor, Iudith 4. At tempore Cambysis & Darij, nec poterant, nec valebant filij Israël resistere vllis Regibus, & maximè Regibus Persarum, quibus subiecti erant adeò, vt ad nutum eorum vel inciperent, vel desisterent templum ædificare, vt videre est in libro primo & secundo Esdræ.

SEXTO, temporibus Iudith summus sacerdos erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, Iudith 4. & 12. At tempore Cambysis & Darij Hystaspis erat Iesus Iosedech, vt patet ex lib. 1. Esdræ, cap. 2. & ex Zachariæ 3. Tempore autem Ochi summus sacerdos erat Iaddus, qui occurrit Alexandro Magno, aut certè pater eius Ionathan, vt colligitur ex libro 2. Esdræ, cap. 12.

SEPTIMO,

SEPTIMO, metuebant filij Israël, ne Nabuchodonosor euerteret Hierusalem, & templum Domini, Iudith 4. At tempore Cambysis, nec Hierusalem, nec templum exstabat, quippe quæ iam euersa, & incensa fuerant à Chaldæis: tempore autem Darij Hystaspis, templum quidem reædificatum est, sed non ciuitas Hierusalem. Præterea cum Dario isto iubente templum reædificatum sit 1. Esdræ 6. quomodo credibile est, timuisse Iudæos, ne ab eodem iterum euerteretur?

OCTAVO, Holofernes interrogauit, Iudith 5. quis esset populus, qui habitabat in Iudęa, quę potentia eius, quis Rex, quæ multitudo? At certè Rex Persarum, & Principes eius nihil horum ignorare poterant: cùm paulò antè Iudæos à se dimisissent.

NONO, filij Israël cùm se pararent ad bellum contra Holofernem, muris circumdederunt vicos suos per omnem Samariam vsque Hiericho, Iudith 4. At tempore Cambysis & Darij, non habitabant Iudæi in Samaria, sed gentiles, vt habetur 1. Esdræ 4. nec poterant Iudæi muris circumdare ipsam Hierusalem, quantò minus omnes vicos per circuitum.

DECIMO, scribitur in fine libri Iudith, pacem fuisse in Israël toto tempore quo superuixit Iudith, & multis annis postea: vixit autem Iudith annis C. V. vt ibidem habetur. At post annum decimum tertium Ochi, quo vult Sulpitius gestum esse bellum Holofernis, vsque ad Ptolomęum Lagi, qui iterum debellauit Iudæos, non sunt nisi triginta anni: debuisset ergo tunc Iudith esse annorum LXXX. vel XC.

VNDECIMO, Nabuchodonosor anno decimo tertio regni sui bellum gessit contra filios Israël, Iudith 2. At Cambyses non regnauit nisi octo annos, teste Herodoto lib. 3. non igitur ipse est ille Nabuchodonosor.

DVODECIMO, accedat probabilis coniectura ex numero Maiorum ipsius Iudith. Nam in libro Iudith, cap. 8. numerantur Patres, & aui, aliique maiores Iudith, vsque ad Simeonem filium Ruben, vel vt correctius videntur habere Græci codices filium Israël, & inueniuntur solum quindecim: In libro autem 1. Esdræ, cap. 7. numerantur maiores ipsius Esdræ, qui floruit tempore Cambysis, & Darij vsque ad Aaron, & inueniuntur septemdecim, quibus si addas alios vsque ad Leui fratrem Simeonis erunt viginti. Cùm igitur à Iacob Patriar-

cha vsq; ad Iudith sint multò pauciores generationes, quàm ab eodem Iacob vsque ad Esdram, rectè coniicimus, Iudith multò antiquiorem fuisse quàm Esdram, qui tamen, vt diximus, temporibus Cambysis & Darij maximè floruit.

Iam verò posteriores illæ sententiæ, quæ historiam Iudith ad tempora Sedeciæ, vel Iosiæ referunt, duabus rationibus refelluntur. Prima ratio talis est; In libro Iudith, cap. vlt. legimus, nullum fuisse qui vexaret Israël toto spatio vitæ Iudith, & multis annis postea. Vixit autem Iudith, vt ibidem legimus, vsque ad annum centesimum quintum, nec erat vetula, sed puella, quãdo interfecit Holofernem, vt colligitur ex eo, quod puella vocatur, Iudith 12. Igitur pax fuit in terra Israël annis octoginta vel nonaginta. At ab initio regni Iosiæ, vsq; ad bellum, quod intulit Rex Ægypti Ioachaz Regi Iuda, non fuerunt nisi anni triginta, 4. Reg. 23. ab initio autem regni Sedeciæ, vsque ad bellum quod intulit Nabuchodonosor, non sunt nisi anni nouem, 4. Reg. 24. Itaq; nisi fuerit Iudith, quando Holofernem occidit, annorum circiter LXXX. aut centum, non potest esse verum quod Scriptura dicit, in omni spatio vitæ eius & multis annis postea, non fuisse qui perturbaret Israël.

Altera ratio est, quia tempore Iudith sacerdos magnus erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, vt patet Iudith 4. & 15. At tempore Iosiæ sacerdos magnus erat Helcias, 4. Reg. 23. tempore autem Sedechiæ erat Saraia, 4. Reg. 25.

NOBIS IGITVR dicendum videtur, historiam Iudith incidisse in tempora Manassæ Regis Iuda. Siquidem eo tempore regnabat apud Medos Diocles, qui Ecbatana ædificauit, teste Eusebio in Chronico, atque hunc Scriptura nostra Arphaxat appellat. Item eo tempore regnabant Assyriorum Reges in Niniue, vt constat ex 4. Reg. 19. & ex Tob. cap. 1. Credibile autem est eum, qui in lib. Iudith dicitur Nabuchodonosor, alio nomine dictum esse Merodach Baladan, qui fuit etiam Rex Babylonis Nam post Sennacherib regnauit sub finẽ regni Ezechiæ patris Manassæ, Assar Addon, 4. Reg. 19. post Assar Addon regnauit Merodach Baladan, cuius fit mentio 4. Reg. 20. & Hier. 50. necnon Isa. 39. qui quidẽ Rex Babylonis erat, sed transtulit ad se etiam regnũ Assyriorum, & propterea nulla deinceps in Scripturis mentio fit Regum Assyriorũ, sed solùm Babylonis.

Cœpit

Cœpit autem regnare tertio anno Manassæ, vt probabiliter, & ex coniecturis colligimus (nam certum initium regni eius ex nullo auctore probato haberi potest) quocirca annus eius decimus tertius in quo bellum mouit contra Iudęos duce Holoferne, incidit in annum XVI. Manassæ, quem Manassem paulò antè captiuum duxerat in Babylonem.

Exstabant etiam tunc Hierosolyma, & templum Domini, quorum fit mentio in historia Iudith cap. 4. viuebat quoq; eo tempore sacerdos magnus Eliachim, vt patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorum, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam, qui fuit tempore Iosiæ, ponit Eliachim. constat autem inter Ezechiam & Iosiam intercessisse Manassem; conuenit etiam id cum lib. 4. Reg. cap. 18. vbi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes; & magis etiam quadrat cum prophetia Isaiæ cap. 22. vbi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliachim in locum eius.

Præterea facile est hac ratione inuenire tempus illud longissimæ pacis, quod fuit toto tempore vitæ Iudith, & deinceps multis annis. Nam Manasses initiò regni sceleratissimus fuit, ac propterea Deo permittente victus fuit à Rege Babylonis, qui terram Iuda deuastauit, & ipsum Regem vinctum in Babylonem abduxit: deinde tamen peccatum suum agnouit, & in patriam remissus, tranquillissimè vixit, vt habetur lib. 2. Paralip. cap. 33.

Ab hac Manassę captiuitate vsque ad regnum Ioachaz filij Iosiæ summa pax fuit in terra Iuda. quantum hoc tempus fuerit Scriptura non indicat, sed facilè colliguntur anni LXXII. Nam Manasses regnauit annos LV. è quibus accipio XXXIX. post captiuitatem eius. Constat enim initiò regni eam captiuitatem accidisse, vt etiam Iosephus annotauit lib. 10. antiq. cap. 5. &, vt diximus paulò antè, annus decimus tertius Regis Assyriorum & Babyloniorum incidit in annum Manassæ decimum sextum. Annis triginta nouem addendi sunt duo anni, quibus post Manassem regnauit Ammon filius eius 4. Regum 21. ita erunt XLI. his addantur anni XXXI. quibus post Ammon regnauit Iosias 4. Regum 22. & efficientur LXXII.

Iam

Iam hoc idem tempus ostendemus fuisse post mortem Holofernis vsque ad finem vitæ Iudith. Iudith vixit vsque ad annum centesimum quintum (sic enim intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex Græco textu) ex quibus annis detrahendi sunt illi, quos vixit ante occisionem Holofernis, quos pono fuisse quadraginta. Nam etsi tempus certum definire non possim, cùm nullus auctor hoc tradat, potuit tamen ita esse. Ea enim ætate adhuc potuit esse pulcherrima, & iudicari ab Assyriis puella propter incredibilem pulchritudinē, præsertim quia, vt habetur Iudith 10. Dominus ei contulerat, non sine nouo miraculo, quendam eximium splendorem, vt incomparabili pulchritudine omnium oculis appareret. Quanquam etiam naturaliter aliquæ fœminę ita conseruant formam corporis, vt quamuis grandęuę sint, tamen iuuenculæ iudicentur. Certè Sara annorum LXV. vel etiam XC. tam iuuenis, & formosa videbatur, vt quocunque iret, à Regibus adamaretur & raperetur. Vide Gen. 12. & 20. Iam igitur si annis CV. detrahantur XL. supererunt LXV. anni continuæ pacis vsque ad mortem Iudith; quibus addo alios septem, vt illud etiam verum sit, quod additur in libro Iudith, post mortem eius multis annis non fuisse qui perturbaret Israël. habemus igitur annos LXXII. quos quærebamus.

Dices fortasse; Si tempore Regis Manassæ contigit hæc historia, quare in præparatione illa ad bellum, quæ narratur in hoc libro, nulla fit mentio Regis? cur negotium hoc totum tribuitur magno sacerdoti?

Respondeo, fortasse hoc bellum incidisse in ipsam captiuitatem Manassę, & idcirco Rege absente per Pontificem negotia regni procurata fuisse. fortasse etiam Regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam vrbem Hierusalem, vbi Rex erat.

Quod autem habetur Iudith 4. sacerdotem Eliachim scripsisse ad omnes Hebræos, & deinde circumiuisse omnem Israëlem, vt eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechiæ idem Eliachim, quamuis nondum esset summus sacerdos, nomine Regis multa faciebat, vt patet ex lib. 4. Reg. ca. 18. & Isaias prædixerat cap. 22. fore vt Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Hierusa-

rusalem. Ac tum præcipuè credibile est summa negotia & periculosa tractata esse per summum sacerdotem, quando Rex de captiuitate reuersus, & ad Deum seriò conuersus erat. Nam etsi nō est improbabile, adhuc Rege captiuo bellum hoc gestum: probabilius tamen videtur, eo iam reuerso gestum esse.

Sed rursum obiicies, colligi ex 5. cap. libri Iudith, bellum hoc Holofernis contra Iudæos gestum esse paulò post reditum ex captiuitate Babylonica. sic enim legimus: *Nam & ante hos annos cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt præliis à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Hierusalem, vbi sunt sancta Sanctorum.*

Respondeo, non esse intelligendum hunc locum de captiuitate Babylonica, sed de variis afflictionibus præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captiuitate, non dicerentur Iudæi exterminati à multis nationibus, sed ab vna, id est, Chaldæorum: nec dicerentur plurimi abducti captiui, sed omnes (fuit enim generalis captiuitas Babylonica) pauciſſimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosor, & illi ipsi paulò pòst fugerunt in Ægyptum 4. Reg. 25. Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit.

Igitur loquitur Scriptura de variis afflictionibus populi Iudæorum, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, sed præcipuè de illa vltima, quæ acciderat cùm caperetur Manasses; tunc enim tota regio deuastata fuit, & Rex ipse cum aliis multis captus, & ductus in Babylonem; & multi etiam dispersi, fugatique in varia loca. Quod autem additur; *Nuper autem reuersi ex dispersione, &c.* vel intelligitur de reuersione Regis Manassæ cum suis ex Babylone, vel (si absente Rege gestum est hoc bellum) intelligi poterit de reuersione ex iis locis ad quæ fugiendo peruenerant, cùm Rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

Nec verò mouere quenquam debet, quod in textu Græco additur, etiam templum fuisse solo æquatum, quando dispersi sunt Iudæi. Nam illa verba supposititia videntur, quandoquidem S. Hieronymus, qui fidelissimè transtulit hunc librum

brum ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de euersione templi in sua editione posuit. Et fortasse ista additio Græci textus in caussa fuit, cur tot grauissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in hac historia suo tempore collocanda, decepti fuerint.

CAPVT XIII.

θ De libro Sapientiæ.

LIBER Sapientiæ testimonium habet ab antiquis Conciliis & Patribus. Concilium Sardicense in epist. ad omnes Episcopos, cuius meminit Theodoretus lib.2. hist.cap.8. ex cap.7. huius libri probat, filium Dei esse rerum omnium effectorem, & verum Deum: Concilium item Toletanum 11.cap.1. librum Sapientiæ Scripturam sacram nominat.

Denique Patres idem docent. Nam DIONYSIVS cap.4 diuinorum nom.vt librum sacræ Scripturæ citat. MELITO Asianus in epist. ad Onesimum in Catalogo sanctarum Scripturarum Sapientiam ponit. CYPRIANVS in lib. de habitu virginum: *Cùm dicat*, inquit, *Scriptura diuina; quid nobis profuit superbia, etc.* Similiter CYRILLVS lib.2.in Iulianum vltra medium, vocat Scripturam diuinam. B.AVGVSTINVS ex professo docet & probat, ex hoc libro posse confirmari dogmata, & librum esse Canonicum, lib.1.de prædest.cap.14.

Et quoniam Kemnitius incredibili impudentia hunc locum Augustini truncatè citat, & asserit apertè ex hoc loco colligi, hunc librum non fuisse Augustino diuinum & infallibilis veritatis: totum locum audiamus: *Quod*, inquit, *à me quoq; positum, nimirum testimonium de libro Sapientiæ, fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quasi & excepta huius libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri.* Hæc citat Kemnitius.

Sed audiamus quæ in eodem capite infrà ponuntur: *Non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis Episcopis usque ad extremos laicos, fideles, pœnitentes, Catechumenos cum*

Gent-

veneratione diuinæ auctoritatis audiri. Et infrà: *Oportet vt librum istum Sapientiæ omnibus tractatoribus anteponant, quoniam sibi eum anteposuerunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregij tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere, nisi diuinum testimonium crediderunt.* Adde, quòd omnes veteres hunc librum Salomonis esse asserunt; ex quo manifestè sequitur esse canonicum. EVSEBIVS lib. 4. histor. cap. 22. dicit, Egesippum & Irenæum, & omnem antiquorum chorum hunc librum Salomonis esse existimasse. Pari ratione Tertullianus de præscript. Cyprianus serm. de mortalitate. Hilarius in Psal. 127. Ambrosius serm. 8. in Psal. 118. Basilius lib. 5. contra Eunomium, Epiphanius hęres. Anomæorum, nomine Salomonis hunc librum citant. Quod verò D. Hieronymus præfatione in librum Salomonis, hunc librum dicit à multis putari Philonis Iudæi, & D. Augustinus lib. 2. doct. Christ. ca. 8. dicit esse Iesu filij Syrach, non est contrarium communi sententiæ doctorum. Nam sententiæ quidem sunt Salomonis, non Philonis, vt veteres dicunt, & clarissimum est ex cap. 9. vbi auctor libri dicit: *Tu elegisti me regem populo tuo, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, &c.* tamen collectæ sunt hæ sententiæ ab aliquo alio, qui à multis putatur Philo, non ille, qui fuit post Christum, sed alius antiquior, qui quidem verbis Græcis Salomonis sententias complexus est, Spiritu sancto dictante, sicut Prouerb. 25. dicuntur parabolæ illæ Salomonis translatæ in librum à viris Ezechię Regis Iuda, cùm antea fortè in schedulis haberentur. D. Augustinus autem sententiam retractauit lib. 2. retract. cap. 4.

Ioannes Caluinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 8. librum Sapientiæ mendacij coarguit: *Idolorum,* inquit, *origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet exstitisse eorum auctores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent; & sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum, nec facem fuisse nego, qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamē concedo hunc fuisse primum malifontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu, quàm ista in conflandis imaginibus mortuorum ambitio inualuisset, cuius apud prophanos scriptores crebra sit mentio, constat ex Mose,*

cùm

cùm Rachelem narrat furatam esse patri suo idola, non secu ac de communi vitio loquitur. Hæc ille, qui satis apertè fal sum esse contendit quod habetur Sapient. 14. de origine ido lorum. At Caluinus assumit falsum, & inde colligit aliud fa sum. Assumit enim ante Rachelis tempora non fuisse idol quę hominum figuram referrent: & cùm constet tunc aliq idola fuisse; deducit prima idola non fuisse imagines hom num, vt liber Sapientiæ docet. At falsum assumit: nam inp mis ista ipsa idola, quæ furata est Rachel, erant imagines h minum; vel potius imago hominis. Vna enim tantùm imago, sed nomine multitudinis vtitur Scriptura, quia ill nomen in Hebræo non habet numerum singularem. V Hebræa est תְּרָפִים quæ quidem idolum significat, homi figuram repræsentans, & quod arte diaboli loquebatur, & sponsa dabat. Quod hominis figura sit תְּרָפִים patet ex 1. R gum 19. vbi Michol cùm vellet eruere Dauidem de manib Saul emisit illum per fenestram, & in lecto loco eius pos simulacrum quod hominem referret, in Hebræo est ים pro eo, quod nos habemus statuam, vel simulacrum. Qu autem ista idola loquerentur, patet ex Ezech. 21. vbi enim legimus: *Interrogauit idola;* in Hebræo est תְּרָפִים, & sim ter Zachar. 10. vbi legimus; Simulacra locuta sunt vana. inde certum est Belum primum Regem Assyriorum, qui ante Rachelem, immò & ante Abraham, fuisse pro Deo bitum post mortem, vt Eusebius testatur initio Chronici statuam illi à Nino filio positam, fuisse primum idolum blicè propositum ad adorandum, docet Ambrosius in 1. c ad Rom. siue quicunq; fuit eorum commentariorum auct & B. Cyrillus lib. 3. in Iulianum non procul à fine. Deniq; tium idolorum, fuisse fabricationem imaginum human rum in memoriam defunctorum, vt liber Sapientiæ doc testatur Cyprianus initio libri de idolorum vanitate. Chry stomus hom. 87. in Matth. Egesippus apud Hieronymum lib. de viris illustribus, & alij passim.

Sed obiicies; Si statua erecta Belo à Nino filio fuit primu idolum: quomodo verum est, quod liber Sapientiæ dicit, p mum idolum factum esse à patre in memoriam filij? Respo deo, statuam Beli fuisse primum idolum publicè ad adora

de

dum propositum: at primum idolum absolutè fuisse imaginem filij mortui à parente factam, & priuatim honoratam. Inde enim inualescente praua consuetudine (vt in eodem cap. 14. Sap. dicitur) cœpta sunt tyrannorum imperio publicè coli figmenta.

CAPVT XIV.

θ De Ecclesiastico.

LIBRVM Ecclesiastici, quod ex eo multa dogmata fidei luculenter probentur, vehementer Caluinus odit: *Vnde*, inquit in antidoto, *melius facem haurirent?* nec tamen habet aliquid, quod ei obiiciat. Nos autem contrà, multis veterum testimoniis auctoritatem eius libri confirmare possumus. CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 7. Stromatum propè extremo, citans cap. 4. Eccles. sic ait: *Sequentes autem Scripturas, confirmemus quod dictum est.* S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 9. citans cap. 7. *Sed & Salomon*, inquit, *in Spiritu sancto constitutus, testatur & dicit.* EPIPHANIVS in hæres. Anomœorum numerat inter sacros ac diuinos libros Sapientiam Salomonis & filij Sirach, id est, Ecclesiasticum. Ex quo intelligimus eundem Epiphanium cum in lib. de mens. & ponder. dicit, hos libros non esse receptos; de sententia Iudęorum esse loquutum. D. AMBROSIVS lib. 4. de fide, cap. 4. verba Ecclesiastici, ex cap. 24. diuina oracula nominauit. B. AVGVSTINVS in lib. ad Orosium contra Priscillianistas: *Clamat*, inquit, *Scriptura diuina; Altiora te ne quæsieris, quæ sententia Ecclesiastici nostri est.* Denique Clemens & Cyprianus locis citatis, Sixtus II. in epist. ad Gratum, Damasus in epist. ad Episcopos Italiæ, Basilius lib. 4. in Eunomium, Ambrosius in cap. 7. prioris ad Corinth. Hieronymus in cap. 10. Ecclesiastæ, & Gregorius lib. 10. moralium, cap. 14. hunc librum non solùm citant, sed etiam Salomoni attribuunt: nunquam autem dubium fuit quin Salomonis libri canonici, ac diuini habendi essent. At Epiphanius in hęresi Anomœorum, & alij nonnulli auctorem libri huius Iesum Sirach esse volunt. Respondeo, facilè potuisse fieri, vt Iesus Sirach sententias Salomonis à se diligenter collectas in vnum volumen redegerit. ita vterque auctor dici poterit.

Vide Epiphanium de mens. et pond. pag. 412. B.

CAPVT XV.

De libris Machabæorum.

LIBRI Machabæorum præter communia testimonia, testimonium habent, & honorificè producuntur, à S. Cypriano in lib. de exhort. martyrij, cap. 11. à S. Gregorio Nazianzeno in orat. de Machabæis, a S. Ambrosio lib. 2. de Iacob, cap. 10. 11. 12. & ab aliis passim. Eosdem libros Scripturam diuinam disertis verbis appellant, S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium; & Isidorus lib. 6. etymol. cap. 1. Sanctus autem Augustinus (cui multum auctoritatis sæpe Caluinus tribuit) lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. *Libros*, inquit, *Machabæorum non Iudæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.* Et lib. 2. contra epistolas Gaudentij, cap. 23. eorundem librorum auctoritatem studiosè defendit, Scripturam sanctam eos appellans. Sed aduersariorum argumenta videamus.

PRIMVM obiicit Caluinus lib. 3. Institut. cap. 5. §. 8. quod auctor horum librorum laudat, præposterum zelum, & superstitiosum factum Iudæ Machabæi, qui pro mortuis sacrificium offerri iussit, 2. Machab. 12. Nam præterquam quod superstitiosum est pro quibuscunque mortuis orare, accedit etiam quod isti, pro quibus Iudas orari iussit, decesserant letali crimine obligati, pro qualibus non esse orandum etiam Catholici docent. sic autem eos decessisse patet. Nam vt ibidem dicitur; Inuenta sunt sub vestibus mortuorum omnium quædam de donariis idolorum contra prohibitionem Domini, quæ habetur Deut. 7.

RESPONDEO, orare pro mortuis, quos non est certum esse in cœlo, vel in gehenna, pium & religiosum esse, vt ostendemus suo loco; nunc satis sit opponere Caluino Augustinum, qui ex hoc ipso loco probat pium esse orare pro mortuis, in epist. 61. ad Dulcitium, lib. 1. de morib. Ecclesiæ, cap. 23. & lib. de cura pro mortuis, cap. 1. Itaque tantum interest inter spiritum Augustini & Caluini, vt Augustinus, quia libros Machabæorum credit esse canonicos, inde colligat bonum esse orare pro mortuis. Caluinus quod existimet, malũ esse orare pro mortuis, inde deducat libros Machabęorum non esse canonicos. Ad illud autem quod obiicitur, respondeo, Iudam

piè

piè existimasse, eos in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum inuenisse, quod significāt illa verba: *Quia considerabat, quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.*

Secvndo obiicit Caluinus in antidoto Concilij, non posse huius libri auctorem haberi canonicum, cùm lib. 2. cap. vlt. veniam petat erratorum. Adde quod cāp. 2. ait: *Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi causſa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium plenum vigiliarum, & sudoris assumpsimus.* Quibus verbis indicat se humano more hunc librum composuisse. Auctores enim verè sacri non ingenio, & labore suo, sed Spiritu sancto reuelante, scripserunt, vt patet Hierem. 36. de Hieremia, qui tanta facilitate dictabat notario suo Baruch, ea quæ Deus ei reuelabat, vt ex libro aliquo legere videretur.

Respondeo, Deum quidem esse auctorem omnium diuinarum Scripturarum, sed aliter tamen adesse solitum Prophetis, aliter aliis, præsertim historicis. Nam Prophetis reuelabat futura, & simul assistebat, ne aliquid falsi admiscerent in scribendo, & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborem, quàm scribendi, vel dictandi: aliis autem scriptoribus Deus non semper reuelabat ea, quæ scripturi erant, sed excitabat, vt scriberent ea, quæ viderant, vel audierant, quorum recordabantur, & simul assistebat, ne falsi aliquid scriberent: quæ assistentia non faciebat, ne laborarent in cogitando, & quærendo quid & quomodo scripturi essent. Quare S. Lucas præfatione in Euangelium à se scriptum, testatur se assequutum omnia diligenter, quæ ad Euangelij scriptionem pertinebant, idque ab iis, qui ipsi audierant, & viderant, & ministri fuerant sermonis. Quod autem ad veniam attinet, non petit veniam iste auctor erratorum, quippe qui nulla esse sciebat; sed orationis minus politæ; quemadmodum etiam B. Paulus se imperitum sermone confitetur 2. Cor. 11.

Obiectio Tertia aliorum, 2. Machab. 1. dicitur: *Cùm in Persidem captiui ducerentur Patres nostri:* at certum est non in Persidem, sed in Babylonem abductos fuisse Iudæos; non igitur veram historiam narrat auctor huius libri. Nonnulli valde laborant, vt ostendant quando in Persidem ducti fue-

rint Iudæi, sed existimo rem esse facillimam. Nam auctor huius libri Persidem vocat non solùm eam regionem, quæ propriè dicitur Persis, sed etiam alias finitimas; id patet ex lib.1. Machab.cap.6. vbi nuncius, qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicitur venisse ad eum in Persidem. Neque iste loquendi modus ab aliis scriptoribus alienus est, cùm Chrysostomus hom.6. in Matth. dicat Iudæos ex captiuitate Persica liberatos.

Obiectio QVARTA, 2.Machab.2. dicitur Hieremias, cùm spoliaretur & incenderetur Hierusalem, & templum à Chaldæis, abscondisse tabernaculum, & arcam fœderis in spelunca quadam montis Nebo; & dixisse, locum illum fore occultum, donec Deus iterum congregaret populum suum. At hîc duo mendacia continentur. Vnum quod Hieremias illud fecerit; nam antequam vrbs à Chaldæis caperetur, Hieremias semper fuit in carcere, & erat inuisus penè omnibus in Hierusalem, vt habetur Hierem.37. & 38. quocirca nec per se, nec per alios potuit id efficere: postquam autem capta est vrbs, Chaldæi omnia diripuerunt, vt habetur 4. Reg. vlt. proinde non remansit aliquid, quod Hieremias posset abscondere. Alterum mendacium est, quod iterum reuertentes à captiuitate essent arcam & tabernaculum habituri; non enim vnquam eam postea habuerunt.

RESPONDEO, potuisse illud optimè fieri, & ante spoliationem vrbis, & templi (vt Epiphanius sentit in vita Hieremiæ) & etiam postea, vt alij volunt. Ante quidem; non tempore Sedechiæ, sed Ioachim. Ter enim Nabuchodonosor venit in Iudæam, & abduxit inde captiuum regem & populum: Primùm, tempore Ioachim, vt habetur 2.Paral.vlt. Secundò, tempore Ioachin, vt habetur 4.Reg.24. Tertiò, tempore Sedechiæ 4.Reg.25. Tametsi autē tempore Sedechię Hieremias fuerit ferè semper in carcere, & omnibus inuisus: tamen tempore Ioachin liber erat, & magnę auctoritatis, ita vt credibile sit, ad eius persuasionem Ioachin sponte se tradidisse Regi Babylonis. Constat enim Hieremiam hoc suasisse, Hierem.27. & simul constat Ioachin id fecisse, Hier.29. potuit igitur Rege consentiente arcam, & tabernaculum asportare. potuit etiam posteaquam ciuitas capta est: nam Hieremias à Nabuchodonosor maximi fiebat, vt patet Hierem.39. Non fuisse autem

autem à militibus diripientibus vrbem Hierosolymam, ablatam arcam aut tabernaculum, satis patet ex Hierem. 52. vbi enumerantur omnia, quę ex templo Domini Chaldæi abstulerunt, vsque ad phialas & mortariola; & arcæ ac tabernaculi nulla mentio fit. Neque verò alterum est mendacium, quod rursum arca inuenienda esset, quando iterum congregaretur populus. Nam non loquebatur Hieremias de illa congregatione, quæ fuit tempore Cyri; sed vel de tempore nouissimo, quod proximè diem iudicij præcedet, vt vult Epiphanius in vita Hieremiæ; vel mysticè intelligendum est, arcam apparituram, id est, Christum in carne venturum in noua populi congregatione, vt exponit Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 21.

Obiectio QVINTA. Lib. 1. Machab. cap. 1. Alexander Magnus primus regnasse dicitur in Græcia, & hoc falsum videtur, cùm non fuerit Alexander primus, sed ante illum multi fuerint Reges Lacedæmoniorum, Macedonum, Corinthiorum, Athenienſium, &c. vt ex Chronico Eusebij patet. PRAETEREA ibidem dicitur Antiochus illustris regnasse anno CXXXVII. regni Grecorum: cùm tamen constet ex eodem Eusebio Antiochum regnasse anno CLVI. tot enim sunt anni à primo anno Monarchiæ Græcorum vsq; ad Antiochum. DENIQVE lib. 1. cap. 8. dicuntur Romani singulis annis committere vni homini magistratum suum, & omnes vni obedire: at hoc est falsum, nam duo consules eo tempore creabantur.

RESPONDEO, Scripturam, cùm dicit Alexandrum primum regnasse in Græcia, non de regno quocunque, sed de Monarchia Græcorum loqui; & cùm dicit Antiochum illustrem regnasse anno CXXXVII. regni Grecorum, non numerare annos ab Alexandro, sed à Seleuco, qui post Alexandrum primus regnauit in Syria, vt monet Eusebius in Chronico. quia enim Iudæa pars est Syriæ, à primo Rege Syrię annos numerabant Iudæi, à Seleuco autem ad Antiochum sunt anni CXXXVII. quibus si addas annos XIX. qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt anni CLVI. Ad illud autem de Romanis respondeo, vnius tantùm consulis mentionem fieri, quia in more apud Romanos positum erat, vt alternis diebus consules imperarent. Cuius rei testis esse potest infelix

exitus pugnæ Cannensis, cuius causſa temeritas fuit alterius consulis, penes quem eo die imperium erat. Itaque licet duo consules essent, vni tamen commissa esse Respublica videbatur. Idque institutum est ab ipso primo exortu consularis dignitatis, ne videlicet (vt ait Liuius lib. 2.) si duo simul consules imperarent, Regibus exactis, non remotus sed duplicatus terror videretur.

Obiectio SEXTA. Lib. 1. Machab. cap. 4. Iudas legitur purgasse templum anno CXLVIII. id est, vno anno ante obitum Antiochi, qui obiit anno CXLIX. vt dicitur 1. Machab. 6. At id repugnat lib. 2. cap. 10. vbi habetur Iudam purgasse templum biennio post mortem Antiochi. Præterea lib. 1. cap. 6. dicitur, Antiochus illustris mortuus in Babylonia in lecto suo, præ dolore animi, quia non successerant ei negotia sicut optauerat: at lib. 2. cap. 1. dicitur membratim cæsus cum multis ex suis in templo Nanneæ; & rursum lib. 2. cap. 9. dicitur mortuus tum dolore interno viscerum, tum quia de curru in itinere ceciderat. Denique lib. 1. cap. 9. dicitur Iudas mortuus anno CLIII. at lib. 2. cap. 1. dicitur scripsisse epistolam anno CLXXXVIII. quod si esset verum, anno XXXVI. post mortem suam eam scripsisset. Hæc omnia cùm tam malè inter se cohæreant, manifesta indicia falsitatis præbent.

Ad PRIMAM argumenti huius partem Sixtus Senensis vt respondeat, scribit in lib. 8. Bibliothecæ sanctæ, bis factam esse templi repurgationem: sed neque id verum esse videtur, neque ad argumenti solutionem necessarium. Et quidem verum non esse satis indicat Scriptura, cùm omnia quæ de hac repurgatione vno in loco refert, referat etiam in alio. Non esse autem necessarium, inde probatur, quia posita vna tantùm repurgatione in vtroque loco, adhuc nulla est in hoc libro repugnantia. Tametsi enim repurgatio templi in lib. 1. cap. 4 narratur ante mortem Antiochi, & lib. 2. cap. 10. narratur post mortem Antiochi: tamen hoc posteriore loco narratur quidem post mortem Antiochi: sed non asseritur facta post mortem Antiochi. Voluit enim auctor absoluere quæ de Antiocho dicturus erat, & tum demum redire ad Iudam & templi repurgationem; quod autem dicitur facta post biennium, non significatur, post biennium à morte Antiochi: sed post biennium à prophanatione. Nam prophanatũ fuit templum

plum anno CXLV. vt dicitur lib. 1. cap. 1. & post biennium exactum anno CXLVIII. repurgatum fuit, vt habetur lib. 1. cap. 4. Quare rectè Eusebius in Chronico, & Iosephus lib. 12. antiquit. cap. 10. scribunt templum repurgatum tertio anno à prophanatione, id est, post biennium iam exactum.

Quod attinet ad ALTERAM partem argumenti, conueniunt ferè omnes, eundem esse Antiochum, Epiphanem videlicet, cuius mors describitur lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 9. nam potuit in itinere corripi doloribus viscerum, & cadere ex curru, vt dicitur lib. 2. cap. 9. & postea sic ęger peruenire in Babylonem, & ibi addito dolore animi ex nuncio ad se allato rei malę gestę in Iudæa à suis, tandem mori. At de Antiocho, cuius mors describitur lib. 2. cap. 1. maxima quæstio est. Aliqui volunt esse Antiochum magnum, vt Lyranus in hunc locum, & quidam alij. sed hoc esse non potest. Nam Antiochus magnus obiit antequam Iudas, qui hanc epistolam scripsit, dux Iudæorum esset, nec fuit vllum bellum Iudæis cum Antiocho magno. Alij volunt esse Antiochum Demetrij filium, qui etiam Tryphon, seu Griphus dicitur ab Eusebio. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 6. sed neq; hoc potest esse verum. Nam tempore istius Antiochi non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: & tamen Iudas epistolam scribit. Præterea epistola scribitur Aristobulo magistro Ptolomæi Philometoris, quem constat ex Eusebio in Chronico fuisse tempore Iudæ, id est, diu ante tempora Antiochi Gtiphi.

Dicendum igitur est, hunc Antiochum esse Antiochum Epiphanem illum ipsum, de quo agitur in lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 9. nam tunc viuebat Iudas, qui epistolam scripsit: & etiam Aristobulus ad quem scripta est. Præterea iste fuit primus & summus ex Regibus Syriæ inimicus Iudæorum, vt meritò de eius morte tanta lætitia esset in Iudæa.

Deniq; quod dicitur lib. 2. ca. 9. de Antiocho Illustri, quod templum in Perside spoliare voluit, & turpiter fugatus est; omnino conuenit cum eo, quod hîc dicitur de isto Antiocho, quod in templo Nanneæ ceciderit, & percussus fuerit, & quod multi eius milites membratim cæsi fuerint. Neque verò necesse est affirmare, illic eum interiisse, vbi dicitur, cecidisse: cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus eius fusus fugatusque est. Quemadmodum Genes. 14. Regem Sodo-

morum in prælio cecidisse narrat Scriptura diuina, & tamen paulò pòst eum viuentem, & Abrahæ occurrentem introducit. Itaque Antiochus in eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus eius cæsus percussusque fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, fortè etiam vulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulò pòst mortuus est.

Ad TERTIAM probationem aliqui respondent, non esse Iudam Machabæum, sed aliquem alium, qui eam epistolam scripsit. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 15. sed non videtur id esse verum. Nam anno CLXXXVIII. non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: nec vllus fuit ex ducibus Iudæorum, qui vocaretur Iudas, præter vnum Machabæum: nec est verisimile, cum senatu, & populo in titulo literarum alium nominari, quàm principē. Alij volunt hunc Iudam esse quidem Machabæum; sed annos, qui initio literarum ponuntur, supputari non more Græcorum à Seleuco, sed more Hebræorum ab anno duodecimo Assueri, quo liberati fuerunt omnes Iudæi à nece opera Esther reginæ. Ita Lyranus & Hugo Cardinalis in hunc locum, quos ferè recentiores omnes sequuntur. Sed primum non videtur credibile, in his libris semper annos supputari more Græcorum, præterquam in hoc vno loco; deinde etiam numerando ab anno duodecimo Assueri, non potest incidere annus 188. in tempora Iudæ Machabæi. Lyranus enim, quē ceteri sequuntur, ita computat; ab anno XII. Assueri vsque ad finem regni eius sunt anni XXIX. his addantur sex anni, quibus regnauit Darius filius Assueri, & sunt XXXV. quibus si rursum addantur CXLVIII. qui sunt ab initio regni Græcorum vsque ad Iudam, erunt CLXXXVIII. anni.

Sed in ista supputatione tres sunt grauissimi errores. Primus, quod ex 29. & 6. & 148. non fiunt 188. sed 183. vt patet. Secundus, quod omittunt hi auctores annos nouemdecim, qui sunt à principio Monarchiæ Alexandri vsque ad regnum Seleuci: illi enim CXLVIII. anni Græcorum, qui numerantur lib. 1. Machab. cap. 4. vsque ad victoriam Iudæ, numerantur à Seleuco, non ab Alexandro, vt suprà diximus. Si ergo addas annos nouemdecim qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt omnes anni CCII. ab anno duodecimo Assueri non CLXXXVIII. vt ipsi volunt. Tertius error est, quod in ista

suppu-

ſupputatione faciunt Aſſuerum penultimum Regem Perſarum, ſequuti ſomnia Iudæorum aduerſus ſententiam Latinorum & Græcorum omnium. Euſebius in Chronico poſt Aſſuerum adhuc tres Reges Perſarum ponit: Ioſephus, quem ego ſuprà ſequutus ſum, ſeptem Reges poſt Aſſuerum numerat: ex quo ſequitur, ab anno duodecimo Aſſueri vſque ad Iudam non CLXXXVIII. annos, ſed longè amplius quàm ducentos effluxiſſe.

Igitur cum Melchiore Cano, & aliis nonnullis exiſtimo, ſic eſſe quæſtionem diſſoluendam, vt dicamus illa verba, Anno CLXXXVIII. non eſſe principium epiſtolæ ſequentis, quam Iudas ſcripſit, ſed finem præcedentis, quæ ſcripta eſt à toto populo Iudæorum duce Ioanne Hircano. Id apertè indicant Græci codices, qui poſt illa verba, anno CLXXXVIII. diſtinctionem conſtituunt. & ratio certè id exigit, vt cùm ſint illa verba inter initium vnius epiſtolæ, & finem alterius, & numerus annorum in fine potius, quàm in principio poni ſoleat, ea nos ad epiſtolam præcedentem non ad ſequentem referamus.

Obiectio SEPTIMA ſumitur ex eo, quod liber prior Machabæorum cum Euangelio pugnare videatur. Nam lib. 1. cap. 1. affirmat auctor eius libri vaticinium Danielis de abominatione deſolationis ſtante in loco ſancto, impletum eſſe quando Antiochus Epiphanes idolum in templo Domini collocauit. At Chriſtus Matth. 24. vaticinium illud aſſerit implendum in nouiſſimis diebus. RESPONDEO, in libris Machabæorum nullam fieri mentionem vaticinij Danielis, ſed ſolum idolum Antiochi vocari abominandum idolum deſolationis, vt reuera erat.

Obiectionem POSTREMAM, quam afferunt nonnulli, ex eo quod in his libris videntur ij commendari, qui ſemet occiderunt, qualis fuit Eleazarus lib. 1. cap. 6. & Razias lib. 2. c. 14. diluit iam dudum S. Auguſtinus in epiſt. 61. ad Dulcitium, & lib. 2. contra epiſt. Gaudentij, cap. 23. & ſumma reſponſionis eſt, mortes horum hominum narrari in Scriptura, non laudari, vel certè non ita laudari quaſi piè & ſanctè fecerint, quod fecerunt, quamuis audacter, & viriliter, & hominum iudicio fortiter eos feciſſe negari non poſſit.

Vide Aug. de ciuit. l. 1. c. 20

CAPVT XVI.

De quibusdam partibus librorum Marci, Lucæ, Ioannis.

VLTIMVM caput Marci tempore B. Hieronymi non fuisse ab omnibus receptum vt canonicum, patet ex epist. ad Hedibiam q. 3. Caussa dubitationis erat propter quædã verba apocrypha, quæ in isto vlt. cap. inserta erant, vt patet ex Hieron. lib. 2. contra Pelagianos ante medium. Hæc enim inserta erant verba, quę satis apertè Manichæismum redolent. *(Et illi satisfaciebant, dicentes, seculum istud iniquitatis, & incredulitatis substantia est: quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam.)* Nunc nobis dubitare non licet: nam Concil. Trid. sess. 4. iubet libros integros recipi cum omnibus suis partibus, vt in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: legitur autem caput hoc in diebus celeberrimis Resurrectionis & Ascensionis, & idem exponitur à Beda, & à B. Gregorio homil. 21. & 29 in Euangelia. Athanasius etiam in synopsi; in summa Euangelij secundum Marcum hoc caput vt verè Marci agnoscit, & similiter Augustinus lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. Denique incredibile est Marci Euangelium ita mutilum, & truncum esse, vt nihil de resurrectione contineat. Adde, quod etiam Caluinus cap. 17. §. 47. instit. hoc vltimum caput Marci admittit, vt partem Euangelij: vt non sit opus in hac re probanda diutius laborare.

EX CAPITE 22. Lucæ, quidam in dubium reuocant historiam illam de sudore Christi sanguineo, & angelica apparitione, & consolatione; vt Hilarius testatur lib. 10. de Trinit. & Hieronymus lib. 2. cõtra Pelagianos. Caussa, quæ hos permouit ea fuit, ne Christo infirmitatem, & animi dolorem tribuere viderentur. Qua etiam de caussa quosdam Catholicos præposteró zelo è suis codicibus ex illis verbis Luc. 19. *Videns ciuitatem fleuit super illam*, abrasisse verbum *fleuit*, testatur Epiph. in ancorato. At certè isti timuerunt vbi nõ erat timor. Si enim Christus vt homo, potuit imminente passione pauere & tædere, vt etiam Matth. cap. 26. & Marc. cap. 14. testantur: cur non potuit eadem ratione sudare, & angelicam consolatio-

solationem admittere? & si corpus habuit passibile, & animã sentientem, cur non potuit dolere & flere? Itaque ATHANASIVS lib. 6. ad Theophilum, qui est de beatitudine filij Dei, anathema dicit iis, qui Christum sanguinem sudasse negant. Epiphanius quoque in ancorato, & Augustinus lib. 3. de consensu Euangel. cap. 4. hunc locum Lucæ, vt Euangelicum agnoscunt: neque Hilarius, & Hieronymus locis citatis contrarium docent, sed tantùm monent, non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, & propterea non ita certæ fidei habitum.

INITIVM CAPITIS 8. Ioannis, quo adulteræ historia cõtinetur, non fuisse olim certæ fidei, Erasmus docet in annotatione huius loci, ex Eusebio lib. 3. hist. cap. 39. vbi sic dicit de Papia loquens: *Historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum, habetur autem in Euangelio quod dicitur secundum Hebræos scripta ista parabola.* Quibus verbis apertè indicat, se nõ vidisse eam historiam in Euangelio Ioannis: & sibi non tam historiam, quàm parabolam videri. Nihilominus tamen dubium esse non debet, quin ea & historia sit, & Euangelica, cùm legatur in Ecclesia in sabbato post Dominicam III. quadragesimæ, & eam agnoscant grauissimi Patres Græci & Latini: Ammonius Alexandrinus in suo monotessaro Euangelico, Athanasius in synopsi in compendio Euangelij Ioannis, Chrysostomus hom. 60. in Ioãnem, Ambrosius in epist. 58. lib. 7. ad Studium, Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, & Augustinus tract. 33. in Ioannem. Idem quoque August. lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 7. eam historiam ab inimicis veræ fidei erasam fuisse de nonnullis codicibus dicit.

Neque caussæ nostræ officit, sed prodest potius quod Eusebius scribit Papiam Ioannis discipulum huius historiæ meminisse: id enim signum est rem esse veram. Quod autem eam Eusebius in suo codice Euangelij nõ habuerit, parum refert, fortè enim ab aliquo erasa erat. Adde quod probabile est, Eusebium non loqui de hac historia adulteræ, sed de alia verè apocrypha; nam in textu Græco Eusebij non habetur nomen adulteræ, sed περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης.

De

De verbis illis, quæ habentur cap. vlt. epist. 1. Ioannis: Tres *sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt;* dubium aliquando exstitisse, & nunc etiam esse debere, longa oratione contendit Erasmus in annotatione huius loci. At certè in Ecclesia publicè leguntur hæc verba in Dominica in Albis. Eundem locum agnoscit Cyprianus lib. de simplicitate prælatorum, Athanasius lib. 1. ad Theophilum, qui est de vnita Deitate, Ioannes II. Papa in epist. ad Valerium, Hieronymus in prologo epistolarum canonicarum, Idacius in lib. aduersus Varimadum, & Eugenius Carthaginensis apud Victorem lib. 2. de persecutione Wandalica, quare verba illa veram esse partem Scripturæ diuinæ, non dubium est.

CAPVT XVII.

De epistola ad Hebræos.

DVPLEX dubitatio de hac epistola fuit, vna de auctore, altera de auctoritate eius; quæ tamen ita connexæ sunt, vt pauci sint, qui de vno dubitauerint, & non de altero. Primùm igitur ex antiquis hæreticis Marcion, teste Hieron. præfat. in epist. ad Titum; & Arius, teste Theodoreto, præfatione in epist. ad Hebræos, epistolam ad Hebræos neque Pauli esse, neque sacram docebant. Ex nouis hæreticis Lutherus in prologo epist. ad Hebræos, hanc epistolam nec esse Pauli, nec vllius Apostoli cõtendit, quòd quædam contineat contra Euangelicam & Apostolicam doctrinam. Luthero subscribit Brentius in confessione Wirtenberg. cap. de sacra Scriptura, & Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. Magdeburgenses quoq; cent. 1 lib. 2. cap. 4. colum. 55. & alij huius temporis hæretici, exceptis Caluinistis; Caluinus enim in instit. impressa anno 1554. c. 8. §. 216. contendit hanc epistolam esse verè Apostolicam, & errare in hac parte Lutheranos, tamen an Pauli sit, an alterius Apostoli, vt Barnabæ, aut Lucæ, dubitat Caluinus, vt patet ex eadem instit. cap. 10. §. 83. & cap. 16. §. 25. quocirca Ministri Caluinistæ in ea confessione quam obtulerunt Pissiaci, artic. 3. ponunt hanc epistolam in numerum diuinarum Scripturarum, sed tanquam auctoris incerti.

Præter

Præter hos manifestos hæreticos, Catholicos etiam quosdam & præsertim Latinos de auctore huius epistolæ dubitâsse, & propterea eam minoris feciſſe, testis est Eusebius lib. 3. hist. cap. 3. necnon B. Hieronymus in lib. de viris illustribus in Paulo, vbi dicit; Hanc epistolam à quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis Rom. Pontificis. Addit Sixtus Senensis lib. 7. Bibliothecę sanctæ, à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Nostris temporibus Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam & Caietanus ad initium commentariorum in eandem epistolam quæstionem iam olim sopitam, iterum reuocârunt in lucem.

Verùm epistolam & canonicam esse, & Pauli Apostoli facilè probari potest. PRIMVM, quoniam nomine Apostoli Pauli legitur in Ecclesia, in die Natalis Domini, & aliâs frequenter. SECVNDO, quia producta in testimonium ac recepta est vt Pauli, à multis antiquissimis Pontificibus, vt Clemente I. in epist. ad Corinthios, apud Eusebium lib 3. cap. 38. Innocentio I. in epist. 3. ad Exuperium, Gelasio I. in Concilio Episcoporum LXX. TERTIO, quia ponitur in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli, à Concilio Laodiceno canone 59. Carthag. III. can. 47. & Trid. sess. 4. & agnoscitur etiam vt Pauli à Nicæno I. teste B. Thoma in hanc epistolam: & ab Ephesino I. & Chalcedonensi approbantibus duodecim capitula Cyrilli, quorum decimum tale est: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum diuina Scripturâ commemorat, &c.* etiam ab Arausicano II. can. vltimo, vbi & Apostoli & diuina Scriptura esse dicitur.

QVARTO, quoniam recepta fuit semper ab omnibus Græcis Patribus, vt patet, tum quia omnes eam vt Apostoli citât, tum quia B. Hieron. in epist. ad Dardanum id affirmat, tum etiam quia omnes qui canonem exponunt, hanc epistolam cum ceteris Paulinis numerant, vt Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. hist. & ipse Euseb. lib. 3. c. 3. Greg. Nazian. in carmine de canone Scripturæ, Athanasius in synopsi, Epiphanius hæres. 76. Damascenus lib. 4. cap. 18.

QVINTO, recepta fuit etiam ab omnibus Latinis post Lactantium. Soli enim Tertullianus, Cyprianus, Lactâtius, Arnobius hãc epistolam non videntur agnoscere, nec enim eam

vnquam

vnquam citant, quod sciam. at Hilar. lib. 12. de Trinit. Ambros lib. 2. de Cain, cap. 2. Hieron. in epist. ad Dardanum de terra promissionis, Augustin. lib. 2. doctr. Christian. cap. 8. & Ruffin. in symbolum, & alij deinceps omnes, eam vt Paulinam agnoscunt, & frequentissimè citant. PHILASTRIVS verò in Catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitauit, qui eam epistolam vel reiiciunt, vel Pauli esse negant. Non autem debet duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certissimæ confessioni omnium aliorum.

SEXTO, videtur B. Petrus huius epistolæ mentionem facere; Petrus enim priorem epistolam scripsit ad Hebræos inter gentes dispersos, vt patet ex titulo, vtq; OEcumenius docet, & ipse etiam Erasmus ad initium annotationum in hanc epistolam contendit: posteriorem ad eosdem scripsit, vt colligitur ex illis verbis, cap. 3. *Hanc vobis carissimi secundã scribo epistolam.* In eodem autem capite postea subiungit; *Sicut & carissimus frater noster Paulus scripsit vobis.* Scripsit igitur Paulus, Petro teste, epistolam aliquam ad Hebræos.

POSTREMO, epistola hæc Catholicorum omnium consensu vel est Pauli, vel Lucæ, vel Barnabæ, vel Clementis Romani, vel certè Tertulliani: sed Tertulliani esse non potest, cùm Clemens Alexandrinus, qui aliquanto antiquior Tertulliano fuit, affirmet, hanc epistolam esse Pauli, apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 11. Quid, quod ipse Tertullianus hanc epistolam Barnabæ esse putauit, vt Hieronymus docet lib. de viris illust. in Paulo? Neque etiam esse potest Clementis Romani, cùm ipse Clemens eam citauerit tanquã Apostoli Pauli in quadam sua epistola ad Corinthios, vt Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 38. Ac demum cùm in fine huius epistolæ auctor dicat: *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis.* Ista enim verba nullo modo Clementi conuenire possunt, qui cùm esset Episcopus Romanus non in Iudæa, sed Romæ habitaturus erat. Ex quibus apparet, quã ineptè Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, eius auctorem Clementem facere conetur. Denique nec Lucæ, nec Barnabæ epistolam esse, nec alterius omnino quàm Pauli satis probant argumenta suprà allata: sed quãdo etiam aut Lucæ, aut Barnabæ esset, Apostolici viri esset, nec Apostolica auctoritate carere deberet.

At

At contra hanc epistolam quinque argumenta proferunt Magdeburgenses, quibus argumẽta Lutheri & Erasmi simul complectuntur. PRIMVM est, quia prudens vetustas de hac epistola dubitauit. RESPONDEO, ineptè dici vetustatem de hac epistola dubitâsse, cùm vnum solum Caium ex Græcis, & duos vel tres ex Latinis proferre possint, & nos contrà, tot Pontifices, tot Concilia, omnes Græcos, vno excepto, & omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus. Et si de antiquitate non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus Caio, & Clemens Alexandrinus Tertulliano, & Dionysius Areopagita vtroque, qui tamen hanc epistolam Pauli nomine citat in epistola ad Titum.

SECVNDVM argumentum est, quia non habet adiectum initio nomen Pauli, vt habent omnes aliæ epistolæ; quanquã hoc argumentum fatentur ipsi ibidem non esse vsque adeò graue. RESPONDEO cum Hieron. præfat. in epist. B. Pauli; Si ideo non est Pauli, quia non habet præfixum nomen Pauli; nullius esse, quia nullius habet nomen. Quid, quod epist. prima Ioannis non habet eius nomen præfixum, & tamen Ioannis esse minimè dubitatur? Et contrà, Euangelia quædam Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Nicodemi nomen præferũt, & ab omnibus tamen nec immeritò reiiciuntur.

Addo præterea, iustis de caussis nomen suum huic epistolæ Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, vt ibidem Hieronymus docet, quia sciebat nomen suum inuisum Hebræis esse, quamuis ad fidem iam conuersis, propterea quod ipse præ ceteris legem veterem esse abrogatam acerrimè disputabat: cuius legis illi adhuc æmulatores erant, Act. 21. Vel, vt idem Hieronymus docet in cap. 1. ad Galatas, quia in hac epist. ad Hebr. cap. 3. dicturus erat, Christum esse Apostolum confessionis nostræ, noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur se cum Christo aliqua ex parte conferre. Vel denique (vt Theodoretus præfat. comment. in hanc epistolam docet) quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum, sed gentium, vt ipse fatetur Gal. 2. noluit more solito incipere Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostolus & magister, sed vt amicus & socius. Quocirca in fine epistolæ ponit: *Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbũ solatij, etenim perpaucis scripsi vobis,*

vobis, &c. quasi dicere velit, non ægrè feratis, si ego, qui prò-prius Apostolus vester non sum, per literas vos monere, & cohortari volui. Id enim feci, vt vos consolarer, non vt imperarem. Has omnes rationes attigit Clemens Alexandr. apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11.

TERTIVM argumentum sumunt à diuersitate styli, siquidem oratio huius epistolæ longè grauior, copiosior, ornatior est, quàm ceterarum. Neque satisfaceret, qui responderet, hanc epistolam esse scriptam Hebraicè, & Apostolum propria lingua melius loqui potuisse, quàm aliena, id est, Græca. Nam epistolam hanc non Hebraicè scriptam esse, sed Græcè, patet tum ex eo, quòd citantur in hac epistola testimonia secundum versionem LXX. tum etiam quia auctor epistolæ cap. 7. interpretatur nomen Hebraicum Melchisedech, id est, Rex iustitiæ; & Rex Salem, id est, Rex pacis, quod non faceret si Hebraicè loqueretur.

RESPONDENT aliqui, hanc epistolam non Hebraicè, sed Græcè primùm esse scriptam, & quidem sententias Pauli esse, verba autem Lucæ, aut Clementis, quo tanquam interprete & scriba Paulus vsus sit. Et ideo epistolam hanc esse magis ornatam, quàm ceteræ sint, quia sermo huius epistolæ, non Paulo, vt ceterarum, sed ab alio magis diserto compositus sit. Ita Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. Alij existimant epistolam hanc Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde trãslatam in Græcum sermonem à Luca, vel à Clemente. Ita respondet Eusebius libro 3. hist. capite 38. & Clemens Alexandrinus apud Eusebium libro 6. capite 11. Neque repugnat huic responsioni interpretatio. Non enim Apostolus interpretatur Melchisedech nomen Hebræum Græcè, sed Hebraicè, vt ex etymologia, & vi nominis aliquid probet. Quemadmodum si Latinè quis dicat homicidium, est hominis cædes; & Græcè ἀνθρωποκτονία est ἀνθρώπου θανάτου. ita Hebraicè מַלְכִּי-צֶדֶק est מֶלֶךְ צֶדֶק quanquam si interpres addidisset interpretationem, non esset absurdum; vt Exod. 12. *est enim phase, id est, transitus Domini*, quæ interpretatio non habetur in Hebræo; & Matthæi 27. Eli, eli, &c. id est, Deus meus, Deus meus, &c. Neque illud obstat de Scripturis citatis secundum versionem LXX. Apostolus enim si Hebraicum scripsit;

scripsit, ex Hebræo fonte testimonia protulit: tamen interpres Græcus ea verba à Paulo citata, ita vertere voluit, vt antea verterant illa eadem LXX. ne aliquid noui Græcorum auribus inferret. Neque id est nouum; quàm multa enim testimonia Hebræo sermone protulit, idem Apostolus in concione, quam habuit in synagoga Antiochena, & Lucas tamé ea omnia retulit, Act. 13. secundum versionem LXX. Ex his duabus solutionibus, tametsi vtraque probabilis est, tamen prior cùm simplicior, tum etiam expeditior esse videtur.

QVARTVM argumentum, quo maximè nituntur Magdeburgenses: eiusmodi est; Auctor huius epistolæ cap. 2. ponit, se in numero eorum, qui ab Apostolis ad fidem conuersi sunt, dicit enim: *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem; quæ cùm initio cœpisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt confirmata est in nos, contestante Deo signis & virtutibus, &c.* At Paulus Galat. 1. grauiter affirmat, se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per reuelationem didicisse Euangelium; non igitur Paulus huius epistolæ auctor est.

RESPONDEO primum, B. Paulum hæc dicere, non de se, sed de hominibus sui temporis, quemadmodum Isaias c. 64. in persona populi dicit: *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersa iustitiæ nostræ; non est qui inuocet nomẽ tuum, qui consurgat, & teneat te, &c.* quo loco non loqui Isaiam de seipso, patet, quia ibidem longa oratione Deum inuocat. Addo præterea, non esse absurdum, si Paulus ponat se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt. Non enim hîc agit de confirmatione per doctrinam, sed per miracula. ait enim salutem, id est, salutis prædicationem confirmatam esse per Apostolos, contestante Deo signis & prodigiis. Quis autem negare potest, Paulum quando conuersus est, etsi Euangelium plenissimè didicerit per reuelationem, tamen confirmatum esse in fide, auditis miraculis Petri & aliorum Apostolorum, & præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananiæ lumen oculorum recepit?

QVINTVM argumentum, auctor huius epistolæ pugnat cum doctrina Domini. Dominus enim dicit Matth. 11. *Venite ad me omnes:* hic autem excludit eos, qui semel peccauerũt. sic enim loquitur cap. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt*

illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam. Et cap.10 affirmat, non relinqui hostiam pro peccato, iis qui voluntarie peccant post acceptam notitiam veritatis. Et cap.12. Esau non inuenisse locum pœnitentiæ.

RESPONDEO, non magis hæc loca pugnare cum illo: *Venite ad me omnes*, quàm pugnent verba Domini, Matth.12 vbi dicit, Blasphemiam in Spiritum sanctum non remitti neque in hoc seculo, neque in futuro. Apostolus enim non de quocunq; peccatore loquitur, sed de eo qui peccat in Spiritum sanctum, id est, qui voluntariè oppugnat cognitam & exploratam veritatem.

Porrò dicuntur talia peccata irremissibilia tribus de causis. PRIMO, quia vt plurimum eiusmodi homines non conuertuntur, nec eiusmodi peccata remittuntur; etsi absolutè contrarium potest accidere, & aliquando reipsa accidit; sicut in morbis corporalibus, eos vocamus incurabiles, qui vt plurimum non curantur, etsi quandoque curentur, & eos vocamus curabiles, qui vt plurimum curantur, etsi quandoq; non curẽtur. SECVNDO, quoniam qui in Spiritum sanctum peccant, directè resistunt gratiæ, qua sola curari possent: quemadmodum qui non potest sanari, nisi sectione venæ, & nullo modo admittit hoc remedium, rectè medicus de eo pronuntiat, fieri non posse vt sanetur, nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere, vt admittat venæ sectionem. TERTIO, qui ex malitia peccat, nihil habet in se vnde remissionem mereatur, & propterea dicitur eius peccatum irremissibile, quamuis absolutè remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet vnde misericordiam Dei prouocet, iuxta illud Apostoli, 1. Timoth. 1. *Misericordiam cõsecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Atq; hæc quidem responsio satis esse videtur ad eam tollendam difficultatem, quæ ex prioribus locis oriebatur. Potest etiam alia adhiberi. Nam priorem locum, qui habetur Hebr. 6. exponunt multi ac fermè omnes, vt Chrysostomus, Theodoretus, OEcumenius, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, & alij in hunc locum, necnon Augustinus in fine expos. inchoatæ, in epist. ad Romanos, de renouatione ad pœnitentiam, quæ fit in Baptismo, non ad eam, quæ fit in re-

conci-

conciliatione post Baptismum. Nam quod de Baptismo loquatur hîc B. Paulus, satis indicant verba illa; *Non rursum iacientes fundamentum Pœnitentiæ, Fidei, Baptismatum, &c.* & illa; *Eos, qui semel sunt illuminati.* Nam apud Dionysium, capite secundo Ecclesiasticæ hierarchiæ, & alios veteres, Baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum fidei. Et illa: *Rursum renouari:* nam (vt Augustinus loco citato docet) per Baptismum propriè renouamur, per reconciliationem curamur. Denique illa: *Iterum crucifigentes Filium Dei:* nam in Baptismo repræsentamus Christi mortem & sepulturam, vt dicitur Roman. 6. & sicut semel tantùm Christus mortuus est, ita & nos semel tantùm baptizari possumus. Beatus Paulus igitur aduersus fidei desertores disputat, ac docet, neminem sperare debere, se post Baptismum in Ecclesia susceptum, alibi posse iacere aliud fundamentum, & inuenire aliud Baptisma: nam id impossibile est, cùm vnum sit tantùm verum Baptisma, & illud repeti non possit. Eundem sensum habet secundus locus. Verè enim *voluntariè peccantibus*, id est, recedentibus à iam cognita, & susceptа fidei veritate, *non relinquitur hostia pro peccato:* non quia non est locus pœnitentiæ, sed quia nulla est verè efficax hostia, nisi mors Christi, quam illi apostasia sua contemnunt. Nec enim alius Christus inueniri potest, nec alius Baptismus, in quo mors eius repræsentetur.

Ad illud ex capite 12. dico, Esau duobus modis non inuenisse locum pœnitentiæ: vno modo apud patrem suum, quia res perdita erat irrecuperabilis: altero modo apud Deũ, quia non rectè pœnitentiam egit, vt Chrysostomus hunc locum exponit. Apostolus igitur deterrere volens homines à lapsu, proponit incertum exitum pœnitentiæ. Vt enim Esau non potuit recuperare hæreditatem, quia erat irrecuperabilis; ita peccator non potest recuperare innocentiam, virginitatem, & similia: & quemadmodum Esau non rectè pœnitentiam egit, quamuis fleuerit, & ideo Deum non placauit, ita sæpe peccatores pœnitentiam agere videntur, & tamen Deum nõ placant, quia non agunt pœnitentiam vt oportet.

Argumentum SEXTVM est Caietani in commentario huius epistolæ. Auctor huius epistolæ probat cap. 1. Christum esse Filium Dei, ex illis verbis lib. 2. Reg. cap. 7. *Ego ero illi*

in partem: & hæc verba intelliguntur ad literam de Salomone, & solùm ex literali sensu sumuntur argumenta firma: igitur vel iste auctor non est Paulus, vel Paulus non solidè argumentatur.

RESPONDEO, similiter argumentari Apostolum Roman. 10. & 1. Corinth. 9. nec tamen posse dici, aut non esse Pauli eas epistolas, aut Paulum non solidè argumentari; argumentum igitur Apostoli ideo fortissimum est, quoniam illi, ad quos scribit, admittebant, Salomonem typum Christi gessisse, nec poterant hoc negare, vt B. Augustinus probat lib. de vnit. Ecclesiæ, cap. 8. Nam & 2. Reg. 7. & Psalm. 71. dicuntur multa de Salomone, quæ ei non conueniunt, nisi vt figura erat Christi. Vt illud: *Stabiliam regnum tuum vsque in æternum.* Et illud: *Dominabitur à mari vsque ad mare; & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei, &c.*

Argumentum SEPTIMVM eiusdem Caietani est. Ad Heb. 9. dicit auctor, fuisse in arca vrnam habentem manna, & virgam Aaron, quæ fronduerat, & tabulas legis: sed lib. 3. Reg. cap. 8 solæ tabulæ referuntur fuisse in arca; igitur aut mentitur Paulus, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

RESPONDEO, tempore Salomonis non fuisse in arca aliud, quàm tabulas legis, vt dicitur 3. Reg. 8. tamen postea a Iudæis positas intra arcam etiam vrnam & virgam. Id quod Paulus ex traditione scire potuit. Ita soluit Theophylactus, qui etiã monet, Hebræos sui temporis id sensisse. Adde quod auctor libri Regum, cùm dicit; In arca autem nihil erat aliud, nisi duæ tabulæ, videtur innuere suo tempore fuisse aliquid aliud, quod nõ erat tempore Salomonis; videtur enim dicere voluisse, etsi nunc alia quædam sint in arca præter tabulas legis, tamen quo tempore arca in templum à Salomone adducta est, nihil in ea erat, præter duas tabulas. Quid si etiam, vt quidam volunt, vrna & virga in parte aliqua exteriore arcæ, non intra ipsam arcam fuerint?

Argumentum POSTREMVM Erasmi & Caietani est. Auctor huius epistolæ cap. 9. loquens de testamento propriè dicto, quod morte testatoris confirmatur, allegat verba Exod. 24. Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus: atqui in Exodo secundum Hebraicam veritatem nulla fit mentio testamenti, sed pacti; illa enim verba Exod. 24.

חִנֵּה דַם-הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל-- חַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, non habent alium sensum, quàm istum, Ecce sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super omnibus verbis istis; igitur aut Paulus non tenebat Hebraicam linguam, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

Respondeo, vel est quæstio de re, vel de nomine: si de nomine, iniustè Erasmus hunc auctorem accusat, nam non solùm iste auctor, sed etiam LXX. interpretes vocem בְּרִית perpetuò verterunt διαθήκην, id est, testamentum, vt patet ex Psalmis, quos ex versione LXX. habemus, & ex Hieronymo in caput secundum Malachiæ, vbi affirmat LXX. semper ferè vertisse testamentum. Et Apostolus Paulus Rom. 9. Gal. 3. & 4. & alibi loquens de lege vetere, semper testamentum vocat id quod Hebræi dicunt בְּרִית, immò adeò trita est in Ecclesia hæc vox testamentum, pro Hebraica בְּרִית vt nihil frequentius dicamus, vel audiamus, quàm testamentum vetus & testamentum nouum.

Si autem non de nomine, sed de re quæstio est, quasi auctor huius epistolæ ad testamentum propriè dictum detorserit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere: respondendum est, promissionem vitæ æternæ, de qua per figuras in testamento veteri, & apertè in nouo agitur, esse simul testamẽtum & pactum; testamentum, quia continet dispositionem de hæreditate æterna danda filiis Dei, quæ non fuit rata ante mortem testatoris. Testamentum enim est dispositio de hæreditate, quæ non prius rata est, quàm testator moriatur: est autem simul pactum illa Dei promissio, quia habet annexam conditionem: non enim vult testator Deus dare hęreditatem æternam, nisi iis, qui leges suas obseruauerint; & hac ratione dicitur fœdus & pactum. Iam ergo de eadem re loquitur Moses Exod. 24. & Paulus Hebr. 9. & Moses quidem vocat pactũ, sed intelligit non quodcunque pactum, sed pactum de danda hæreditate post mortem testatoris, & propterea sanguinem aspersit in populum, qui figura est sanguinis Christi pro nobis effundendi; Paulus autem vocat testamentum, sed intelligit de testamento non qualicunque, sed conditionato, id est, quod simul sit pactum.

CAPVT XVIII.

De epistola Iacobi, Iudæ, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis.

DE HIS epistolis quosdam olim dubitâsse, an uera Apostolicæ essent, testis est Eusebius lib. hist. cap. 25. & B. Hieronymus libro de viris illustribus, in Iacobo, Iuda, Petro, & Ioanne. Exc centioribus, Lutherus in prologis harum epistolarum, Brec tius, Kemnitius, & Centuriatores locis notatis capite sup riore, epistolam Iacobi & Iudæ penitus contemnunt, de re quis dubij hærent. quanquam Lutherus in prologo epistol ad Hebræos, posteriorem Petri epistolam inter canonic ponit. Erasmus in annotationibus ad has epistolas, epistolam Iacobi affirmat, non redolere Apostolicam grauitatem; d secunda Petri dubitat; de secunda & tertia Ioannis asserit, e non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam alterius, de epistol Iudæ nihil dicit. Caietanus de auctoribus epistolæ Iacobi, Iu dæ, & secunda ac tertia Ioannis dubitat, & propterea etia eas minoris auctoritatis vult esse, quàm ceteras. Porrò Calu nus omnes recipit, & Caluinistæ in illa confessione Pissiace si, art. 3.

Nobis iam non licet aliud sentire, quàm esse has epistol Apostolicas & diuinas. Probatur primò de omnibus simu quoniam ponuntur in Catalogo nomine Apostolorum Pe tri, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, à Concilio Laodicensi, Carth ginensi III. Florentino, & Tridentino suprà citatis; item Innocentio I. ad Exuperium, epist. 3. & Gelasio in Concil LXX. Episcoporum. Præterea ab Origene homil. 7. in Iosue Epiphanio hæres. 76. Athanasio in Synopsi, Hieronymo in epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, Augustino libr de doctrin. Christ. cap. 8. Ruffino in exposit. Symboli, Isidor lib. 6. etymolog. cap. 1. Damasceno lib. 4. cap. 18. Deinde de sin gulis seorsim. Nam epistolam Iacobi adfert ad probandum dogma Ecclesiasticum. Concilium Milcuitanum can. 7. eam dem citat Dionysius de diuin. nom. cap. 4. Cyprianus in lib ad Nouatianum, Augustinus in epist. 29. ad Hieron. & al passim. Legitur quoque frequenter in Ecclesia nomine Iaco bi Apostoli.

EPISTOLA secunda Petri citatur nomine Petri ab Higino, epist. 2. à S. Gregorio homil. 18. in Ezechielem, & ab aliis passim. Legitur in Ecclesia in festo transfigurationis. Praeterea, vel oportet confiteri hanc epistolam esse Petri, vel continere intolerabilem errorem, quod nullus hactenus dicere ausus est. Nam cap. 2. auctor dicit: *Hãc vocem nos audiuimus, cùm essemus cum illo in monte sancto, &c.* At certè in monte sancto cùm Dominus transfiguratus est, soli cum Domino fuerunt, Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt Euangelium loquitur, Matth. 17. Igitur epistolæ huius auctor, aut insignis aliquis impostor fuit, aut est vnus è tribus Apostolis Christi primariis. Et quamuis parum referat, cuius sit è tribus, quantum attinet ad auctoritatem, tamen satis constat, non esse Iacobi, aut Ioannis, tum quia nemo hoc vnquam dixit, tum etiam, quoniam auctor apertè initio epistolæ vocat se Simonẽ Petrum Apostolum Iesu Christi. Quo argumento persuasus Beda in commentario ad hanc epistolam, miratur, qua ratione dubitari potuerit de auctore huius epistolæ.

EPISTOLA Iudæ citatur vt Iudæ Apostoli à Dionysio diuin. nom. cap. 4. à Tertulliano lib. de habitu muliebri, à Cypriano in lib. ad Nouatianum, & à posterioribus frequentissimè. Eadem quoque testimonium habet ab Origene lib. 5. in cap. 5. ad Rom. ab Epiphanio hæresi 76. & à Hieronymo in cap. 1. ad Titum, & in Catalogo script.

EPISTOLA secunda Ioannis citatur à Cypriano in lib. 2. sententiarum Concilij Carthaginensis circa finem. EPISTOLA tertia eiusdem citatur à Dionysio cœlest. hierarch. cap. 3.

At contrà non desunt argumenta. Ac PRIMVM quidem Erasmi est contra epistolam Iacobi. Hæc epistola si est vllius Iacobi, illius certè erit, qui fuit primus Episcopus Hierosolymorum, & de quo tam multa dicũtur in Actis Apostolorum, & in epist. ad Gal. Sed hunc non verè esse Apostolum ex duodecim, constat ex Hieronymo in comment. cap. 1. ad Galat. vbi dicit, grauiter errare eos, qui dicunt, Iacobum istum esse vnum ex duodecim.

RESPONDEO, argumentum hoc Erasmi manifesto mendacio inniti. Hieronymus enim non dicit errare eos, qui sentiunt hunc Iacobum esse vnum ex duodecim, sed eos, qui di-

cunt hunc Iacobum esse fratrem Ioannis, & quem Herodes capite plecti iussit. Esse autem hunc nostrum Iacobum vnum ex duodecim, idem Hieronymus docet, & probat in libro aduersus Heluidium, his verbis: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos Iacobi vocabulo nuncupatos, Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi, istum nescio, quem minorem Iacobum, quem Mariæ filium, nec tamen matris Domini, Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphæi filius erit: si non Apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus: quomodo est frater Domini putandus? & quomodo tertius ad distinctionem maioris, appellabitur minor? cùm maior & minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam; & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente, alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Præterea hoc eadem multis rationibus probari posset: sed quia nec est necessarium hoc loco, & ego breuitati studeo, hoc solùm dicam, non est Iacobos hic noster vnus ex numero duodecim Apostolorum, vnius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia: constat enim ex Euangelio Matth. 10. duos fuisse Iacobus inter duodecim, Iacobum Zebedæi & Iacobum Alphæi; In Ecclesia autem non fit memoria, nisi Iacobi fratris Ioannis, die XXV. Iulij, & huius Iacobi qui scripsit hanc epistolam, & fuit Episcopus primus Hierosolymæ, die 1. Maii: si ergo iste non est ille Iacobus Alphæi, sequitur, illius nullam prorsus fieri memoriam, quod est certè absurdissimum.

Argumentum Secvndvm. Auctor huius epistolæ non vtitur solita Apostolorum salutatione, sed prophano more tantùm dicit, *Iacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi seruus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem:* Ergo non est verisimile, eam esse Iacobi. Respondeo ad hoc argumentum, quod est Caietani in hunc locum; Si ista prophana salutatio censenda est, illam esse habendam magis prophanam, quæ habetur Act. 15. Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ fratribus ex gentibus salutem. Atqui nullus Catholicus hîc salutationem, vt prophanam reprehendere auderet: igitur neque illam Iacobi vllus, vt prophanam, reprehendere debet.

Argumentum Tertivm contra eandem epistolam est Magdeburgensium, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 54. quemadmodum

dum & cetera quæ sequuntur. Eusebius affirmat li. 2. hist. cap. 23. hanc epistolam, & illam Iudæ esse adulterinas, igitur non sunt firmę auctoritatis. RESPONDEO, mendacium esse hoc, non argumentum; hæc enim sunt Eusebij verba loco citato ab aduersariis: *Sciendum*, inquit, *est, quod à nonnullis non recipiantur.* & addit: *Nos tamen scimus etiam istas cum ceteris ab omnibus penè Ecclesiis recipi.*

Argumentum QVARTVM. Hæc epistola multum aberrat ab analogia doctrinę Apostolicæ. Nam cap. 2. iustificationem non fidei soli, sed operibus adscribit, cùm Paulus Rom. 3. dicat, hominem iustificari ex fide sine operibus. RESPONDEO, hoc argumento confiteri Lutheranos, se esse filios veterum illorum hæreticorum, contra quos epistola ista scripta fuit. Audi enim, quid Augustinus scribat lib. de fide & operibus, cap. 14. *Quare*, inquit, *iam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidem arbitrati sunt dicere, &c.* Et infrà: *Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apostolicæ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maximè dirigunt intentionem, & vehementer astruant, fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non qualemlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt.*

Ad argumentum autem respondemus cum Augustino præfatione in Psal. 31. Apostolos non pugnare inter se, nam Paulus loquitur de prima iustificatione, qua homo fit iustus ex iniusto, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt sine fide & gratia, solis viribus liberi arbitrij: Iacobus autem loquitur de secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior: iuxta illud Apoc. vlt. *Qui iustus est iustificetur adhuc*, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt cum fide, & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo seipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen posteaquam natus est, potest seipsum opere suo alere & augere: ita non potest peccator seipsum iustum facere: tamen potest, cùm iustus est, ope-

ribus suis augere iustitiam. Sed de hac quęstione suo loco plenius disputabitur.

Argumentum QVINTVM. Hæc epistola muta est de opere Christi, & doctrina fidei, & solùm de operibus concionatur: solent verò Apostoli semper aliquid interserere de fide doctrina: non igitur Apostolica hæc epistola est. RESPONDEO, Apostolum Iacobum de industria totum esse in operibus commendandis, vt ex Augustino suprà demonstrauimus, propterea quod fidei doctrinam satis explicuerant Euangelistæ, & Paulus, & ij aduersus quos ipse scribit, doctrinam fidei nimis extollebant, & bona opera negligebant. Addo præterea, si ideo hæc epistola adulterina iudicanda est, quia tota ferè consumitur in operibus bonis commendandis. Prouerbia quoque, & Ecclesiastem Salomonis adulterinos libros existimari debere, cùm nihil in iis, præter conciones de moribus legatur; vel si Prouerbia, & Ecclesiastes inter sacros libros habendi sunt, aduersariis etiam consentientibus, nulla certè causa est, cur Iacobi epistolam libris illis persimilem reiiciamus.

Argumentum SEXTVM. Iste auctor cap.1. & 2. vocat legem libertatis legem Testamenti veteris, at eam vocat legem seruitutis Apostolus Paulus Galat.4. non igitur vtraque epistola Apostolica esse potest: constat autem epistolam ad Galatas Apostolicam esse, igitur quæ fertur nomine Iacobi, non Apostolica, sed Apostolicæ contraria est. RESPONDEO, Iacobum non loqui de lege vetere, sed de noua, cùm eam legem libertatis appellat. Sed ideo illis visus est Iacobus loqui de lege vetere, quia mentionem facit Decalogi præceptorum, & ipsi somniant, legem nouam non continere vlla præcepta, sed solas promissiones gratiæ fideique prædicationem. At sine vlla dubitatione falluntur. Siquidem præcepta Decalogi non minus ad Christianos, quàm ad Hebræos pertinent, vt ex 5. cap. Matth. aliisque locis colligitur; sed hoc interest inter nouum & vetus Testamentum, quod vetus leges adferebat, non autem vires ad eas leges implendas suppeditabat: proinde lex timoris ac seruitutis, & dicebatur, & erat. Testamentum verò nouum vnà cum legibus gratiam præbet, qua homines adiuti, facilè, & liberè, ac libenter implent ipsa præcepta, & propterea dicuntur Christiani non esse sub lege, & iu-

stus

ſtis dicitur lex non eſſe poſita, non quod eam ſeruare nõn debeant, ſed quia lex eos non premit aut grauat, cùm eam libentiſſimè liberrimeque ſeruent.

Sed Auguſtinum hæc ipſa docentem audiamus, lib. de nat. & gratia, ca. 57. *Si Spiritu ducimini*, inquit, *non eſtis ſub lege, Vtique lege quæ timorem incutit, non tribuit caritatem, quæ caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per legis literam, ſed per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hæc eſt lex libertatis, non ſeruitutis, quia caritatis Vtique, non timoris; de qua & Iacobus Apoſtolus ait; Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, etc.* Et in cap. 6. ad Gal. *Eadem*, inquit, *Scriptura & idem mandatum, cùm bonis terrenis inhiantes premit ſeruos, Teſtamentum Vetus; cùm in bona æterna flagrantes erigit liberos, Teſtamentum nouum Vocatur.* Et libro de continentia, cap. 3. *Non ſumus ſub lege bonum iubente, non dante; ſed ſumus ſub gratia, quæ id quod lex iubet, faciens nos amare, poteſt liberis imperare.*

Argumentum SEPTIMVM. Auctor huius epiſtolæ teſtimonia profert ex epiſtolis Petri & Pauli, non igitur ipſe Apoſtolus, ſed aliquis ex Apoſtolorum diſcipulis fuit. RESPONDEO, non citari in hac epiſtola vlla loca Petri vel Pauli; ſed inde aduerſarios eſſe deceptos, quod viderint ad marginem libri è regione verborum Iacobi, loca quædam Petri vel Pauli annotari. At etiam in marginibus epiſtolarum Pauli notari videmus loca quædam ex epiſtolis Petri, & aliorum Apoſtolorum; & ad marginem prioris epiſtolæ Petri, & primæ Ioannis annotantur plurima loca Pauli; nec tamen epiſtolæ iſtæ Petri, Pauli, Ioannis in dubium reuocantur. Nec enim eiuſmodi annotationes ſignificant vnum Apoſtolum ab alio citari, ſed ſimiles ſententias in Apoſtolis inueniri, quod Spiritus ſanctus ideo fecit, vt oſtenderet ſe vnum, atque eundem eorum omnium auctorem eſſe. Quod idem videmus etiam in Prophetis: Iſaias enim & Michæas vno atque eodem vixerunt tempore, cùm vterq; initiò ſui libri ſe ſcripſiſſe commemoret in diebus Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda; & tamen inuenimus Iſaiæ 2. & Michææ 4. inſignem prophetiam de Chriſto, non modò ſententiis, ſed etiam verbis iiſdem deſcriptam.

Argu-

Argumentum OCTAVVM. Epistolæ huius auctor non vocat Apostolum Christi, vt Paulus facit, non igitur credibile est, eum Apostolum esse, sed discipulum aliquem inferiorem notæ. RESPONDEO, si eiusmodi ratiunculis fides habenda esset, non solùm epistolam Iacobi, sed etiam aliquot alias Pauli & Ioannis reiiciendas fore. Siquidem Paulus in epistola ad Philippenses, in vtraque ad Thessalonicenses, & ad Philemonem, non vocat se Christi Apostolum, sed aut seruum, vt facit Iacobus, aut nihil addit; Ioannes quoque nec in epistolis, nec in Apocalypsi Apostolum se nominat.

CONTRA epistolam Iudæ proferunt iidem Magdeburgenses argumenta quatuor. PRIMVM, quia non se vocat Apostolum, sed hoc iam est solutum. SECVNDVM, quia Iudas asserit, se post Apostolos vixisse, cùm ait: *Memores estote verborũ, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores, &c.* citans apertè quædam ex secunda epistola Petri. RESPONDEO, Iudam simul cum Apostolis vixisse, sed tamen posterius epistolam scripsisse, quàm Petrum & Paulum, & ideo meritò potuisse eorum epistolas citare: quemadmodum etiam Petrus in secunda epistola mentionem facit epistolarum Pauli, cùm tamen & simul vixerint, & eadem die sint coronati.

Argumentum TERTIVM. Iudas non in Græcia, sed in Perside prædicauit, igitur si quid scripsisset, non Græcè, sed Persicè scripsisset. RESPONDEO, Iudam, etsi in Perside prædicauerit, tamen non ad Persas, sed ad Iudæos per orbem terrarum dispersos epistolam suam scripsisse, ad quos etiam Petrus & Iacobus scripserant. Meritò proinde scribere voluisse lingua Græca, quæ tunc communissima erat. Præterea quis non videt, quàm ineptum argumentum sit, Iudas in Perside prædicauit, igitur lingua Persica scribere debuit? Si quid enim valeret eiusmodi argumentum, pari ratione colligeremus, Petrum, qui Romæ docuit, & ex eadem vrbe duas epistolas scripsit; Latinè, non Græcè scribere debuisse; & Matthæum, qui prædicauit in Æthiopia, oportuisse Æthiopica lingua scribere Euangelium: Paulum quoque, qui in Italia prædicabat, cùm scriberet ad Timothæum, ad Philemonem & ad Hebræos, debuisse Latinè scribere, non Græcè vel Hebraicè.

Argu-

Argumentum QVARTVM. Iudas refert, historiam altercationis inter Michaëlem Archangelum & Diabolũ de Mosi corpore, & vaticinium quoddam Henoch. At nihil horum legitur in probatis Scripturis. Igitur epistola hæc inter apocryphas numeranda est. RESPONDEO, quamuis Tertullianus libro de habitu muliebri contendat, librum Henoch esse canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Iudæ librum Henoch verum & canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non exstet: tamen probabilius videri librum esse apocryphum. Ceterùm, vt Hieronymus in cap. 1. ad Tit. & Augustinus lib. 15. de ciuitat. Dei, cap 23. & lib. 18. cap. 38. dicunt, etiam in apocryphis esse aliquid veri, & hoc Iudam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiam Paulus Act. 17. 1. Cor 15. & ad Tit. 1. profert testimonia ex ethnicis Poëtis, Arato, Menandro & Epimenide: nec tamen idcirco Poëtas illos consecrauit.

AT IVDAS, inquit Caietanus, librum Henoch non vt apocryphum, sed vt propheticum citat. RESPONDEO cum Augustino lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 23. sine dubio credendum esse, Henoch aliquid prophetici & diuini scripsisse, & eius vaticinium insertum fuisse in eo libro, quẽ Iudas citat; sed eum librum propterea apocryphum esse, quòd multa incerta & fabulosa contineat, simul cum hoc vero vaticinio, quod Iudas citat.

CONTRA secundam Petri solùm obiicitur diuersitas styli à prima, quam constat certò esse Petri; quæ obiectio Erasmi est, à quo non parum dissentiunt Mageburgenses, quippe qui scribunt sibi videri valdè similem stylum huius epistolæ stylo epistolæ prioris. RESPONDENT B. Hieronymus q. 11. ad Hedibiam, styli diuersitatem, si quæ sit, natam ex interpretis diuersitate. Nec enim Petrum semper vno atq; eodem interprete vsum esse.

CONTRA secundam & tertiam Ioannis solùm obiiciunt auctoritatem Papiæ apud Eusebium, lib. 3. hist. cap. 39. & Hieronymum de viris illustribus in Ioanne. Tradidit enim Papias duos fuisse Ioannes, vnum Apostolum, & alterum qui senior dicebatur: & quoniam auctor harum epistolarum non Apostolum, sed seniorem se nominat: verisimile esse videtur duas has breuissimas epistolas à Ioanne seniore, non ab Apo-

stolo

stolo Ioanne scriptas esse. At hæc leuior coniectura est, quàm vt opponi debeat, ne dicam præponi tot Conciliorum, Pontificum & Patrum auctoritati, qui has epistolas Ioanni Apostolo tribuunt; præsertim cùm nec Papias dixerit, has epistolas non esse Ioannis Apostoli (solùm enim ille duos Ioannes nominat, vter autem epistolas scripserit, tacet) & Ioannes Apostolus meritò senior dici potuerit, quod post omnes Apostolos vixerit, & ad extremam vsque peruenerit senectutem. Porrò S. Hieronymus de his epistolis adeò non dubitauit, vt eas citaturus in epist. 85. ad Euagrium, ita cœperit: *Clangat tuba Euangelica, filius tonitrui, quem Iesus amauit plurimum, qui è pectore Saluatoris doctrinarum fluenta potauit.*

CAPVT XIX.

De Apocalypsi.

APOCALYPSIM Ioannis ex antiquis hæreticis Marcionistæ respuebant, teste Tertulliano lib. 4. contra Marcionem, necnon Alogiani & Theodotiani, teste Epiphanio hæres. 51. & 54. Ex nouis LVTHERVS in prologo dicit, se aliquid in ea desiderare cùm Apocalypsis asserat fore beatos, qui seruãt ea quæ in ipsa scripta sunt, cùm tamen nemo intelligat quæ illa sint. In præfatione verò antiquiore Testamenti noui ait, se Apocalypsim neque pro Prophetico, neque pro Apostolico libro recipere, sed similem iudicare lib. 4. Esdræ. BRENTIVS & Kemnitius locis notatis Luthero subscribunt: Magdeburgenses autem cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. à Luthero deficiunt ad Caluinum & cum eo acriter pugnant pro Apocalypsi aduersus alios Lutheranos. Erasmus in fine annotationum in Apocalypsim varias coniecturas anxiè quærit, vnde probet hunc librum non esse Ioannis Apostoli.

Nec defuerunt olim Catholici, qui de huius libri auctoritate vel auctore dubitarent. Nam Caius quidam vetustus auctor librum hunc Cherinthi hæretici esse affirmabat, teste Eusebio lib. 3. hist. cap. 28. DIONYSIVS verò Alexandrinus apud Eusebium lib. 7. cap. 23. hanc opinionem Caij refellens librum diuinum & canonicum esse asserit: tamen subdubitans, sit ne Ioannis Apostoli, an alterius Ioannis. Denique

B. HIERONYMVS in epist. ad Dardanum testatur, ita Græcos de Apocalypsi dubitasse contra communem consensum Latinorum, quemadmodum Latini de epistola ad Hebræos, contra communem Græcorum sententiam dubitabant.

Veruntamen Apocalypsim tum Ioannis Apostoli verum esse fœtum, tum librum admirabilem ac diuinissimum esse, facilè probare possumus. PRIMVM ex Conciliis; nam in Ancyrano Concilio ante MCC. annos, can. vlt. citatur nomine Ioannis; in Carthaginensi III. can. 47. & in Concilio Romano sub Gelasio I. inter sacros & canonicos libros annumeratur: item in Concilio Toletano IV. can. 16. multorum Conciliorum & Pontificum sanctionib⁹ confirmatur, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & verè canonicam & diuinam.

DEINDE ex Patribus Græcis & Latinis idipsum comprobari potest. Nam DIONYSIVS cap. 3. Eccles. hierarch. vocat Apocalypsim arcanam & mysticam visionem dilecti discipuli. IVSTINVS in Dialogo cum Triphone, vltra medium, Apocalypsim dicit esse Ioannis Apostoli, & eandem commentariis illustrauit, vt B. Hieronymus testatur lib. de viris illustribus in Ioanne. IRENAEVS li. 5. circa finē asserit, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & scriptam pene suo seculo, ad finem imperij Domitiani; in eandem quoque commentaria edidit, auctore Hieronymo de viris illustrib. in Ioanne. THEOPHILVS Antiochenus, MELITO Sardensis, & DIONYSIVS Alexandrinus Episcopi Græci antiquissimi & doctissimi, Apocalypsim vt diuinitùs scriptam receperunt, teste Eusebio li. 4. cap. 24. & 26. & lib. 7. cap. 23. CLEMENS Alexandrinus lib. 2. pædagogi, cap. 12. Apoc. citat. ORIGENES hom. 7. in Iosue, & in Psal. 1. Apocalypsim Ioanni Apostolo tribuit; quod etiam facit Eusebius in Chronico anni Domini XCVI. ATHANASIVS in Synopsi, EPIPHANIVS hæresi 51. & 76. CHRYSOSTOMVS hom. 3. in Psal 91. & DAMASCENVS lib. 4. cap. 18. Apocal. vt sacram, & Ioannis agnoscunt. Quocirca Græcos, qui, Hieronymo teste, Apocalypsim non recipiebant, & paucos & obscuros fuisse necesse est.

PROBATVR vltimo ex communi Latinorum consensu; nam TERTVLLIANVS lib. 4. contra Marcionem, Apocalypsim Ioannis Apostoli esse affirmat; CYPRIANVS de exhortatione martyrij, cap. 3. 8. 10. 11. & 12. Apocalypsim vt reliquas

quas diuinas Scripturas passim citat; quod etiam facit HILARIVS præfat. in Psal. AMBROSIVS in Psal. 40. Apocalypsim Ioannis Euangelistæ esse dicit. B. AVGVSTINVS tract. 36. in Ioan. dicit Apocalypsim eiusdem esse Ioannis, cuius est Euangelium; & lib. 2. doct. Christ. cap. 8. inter sacros & diuinos libros eam refert; quod etiam facit INNOCENTIVS I. epist. 3. ad Exuperium; RVFFINVS in expositione Symboli, & ISIDORVS lib. 6. Etymolog. cap. 1. S. HIERONYMVS non solùm in epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, Apocalypsim Ioannis esse docet, sed eandem sententiam esse omnium Latinorum affirmat in epist. ad Dardanum, de terra promissionis. Deniq; SVLPITIVS lib. 2. sacræ historiæ ait, Apocalypsim à nonnullis aut stultè, aut impiè non recipi.

Ad ARGVMENTVM autem Lutheri, qui inde probat, Apocalypsim non esse paris auctoritatis cum ceteris libris sacris, quia cap. 1. & vlt. huius libri dicitur: *Beatus, qui seruat verba prophetiæ huius:* cùm tamen nemo sciat, quid sibi velit hæc prophetia. RESPONDEO, etsi permulta sint obscurissima vaticinia in hoc libro, tamen permulta etiam esse præcepta vitæ clarissima: vt de constantia in persecutionibus, de hæreticis odio habendis, de Pseudoprophetis fugiendis, &c. & argumentum & scopus totius libri non aliud est, quàm nos hortetur ad perseuerantiam, & patientiam tempore persequutionum. Quæ quidem res clarissima & apertissima est.

Sed videamus, quid etiam adferat Erasmus. Is obiicit PRIMO quosdam auctores, qui huius libri non meminerunt, vt Dorotheum & Anastasium, & quosdam qui dubitarunt, an esset Ioannis Apostoli, vt Dionysium & Eusebium. SECVNDO, quod passim nomen suum inculcat, dicens: Ego Ioannes, Ego Ioannes: *Periret*, inquit, *quasi syngraphum scriberet non librum, cùm alioqui Ioannes modestiora de se narrans nomen suum nusquam exprimat in Euangelio.* POSTREMO, quod in Græcis codicibus, titulus non sit Ioannis Apostoli, sed Ioannis Theologi.

Sed hæc leuissima sunt. Nam pro duobus qui huius libri non meminerunt, & duobus qui de auctore subdubitarunt nos citauimus quatuor Concilia & plurimos Patres, qui constanter hunc librum Ioanni Apostolo tribuunt. Quamquam Eusebius, quem Erasmus inter dubitantes numerat, apertè in Chron.

Chronico declarat, se nihil omnino de huius libri auctore, vel auctoritate dubitasse. In SECVNDA obiectione modestiam Erasmi meritò desideramus, qui arrogantiæ accusare audeat auctorem huius libri, quem tota Ecclesia vt sacrosanctum semper venerata est. Nec est verum illud: Ego Ioannes, in hoc libro tam sæpe repeti, cùm ad summum in toto libro inueniatur. Neque verò est nouum in Prophetis, vt sæpè nomen suum repetant: certè Daniel vt minimum octies ait; Ego Daniel. DENIQVE nihil officit nostræ sententiæ, quòd auctor Apocalypsis Ioannes Theologus appelletur. Nullus enim est alius Ioannes, qui cognomen Theologi habuerit, præter Apostolum & Euangelistã Ioannem, & meritò. Nam, vt Augustinus notat tractat. 36. in Ioan. ideo Ioannes volanti aquilæ comparatur, alij verò Euangelistæ animalibus in terra gradientibus, quod ceteri de humanitate Christi, ipse de diuinitate præcipuè scripserit. Quare Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem Apostolum, eum Theologum & Apostolum salutat; & Athanasius in synopsi, aliique veteres Theologum illum vocant.

CAPVT XX.

De libris Apocryphis.

SACRORVM librorum canone explicato, ac pro instituti operis breuitate ab aduersariorum argumentis defenso. restat, vt de libris istis pauca dicamus, qui tametsi nonnullis canonici visi sunt, tamen iure ac meritò non canonici, sed apocryphi nominantur.

Igitur vox, Apocryphus, Græca est, & rem occultam ac reconditam significat, siquidem ἀποκρύπτειν celare est, ἀποκρυφὴ latibulum. Porro Ecclesiastici scriptores non semper eodem modo hanc vocem vsurpant. Interdum enim vocant Scripturas apocryphas eas, quas non est certum an sint canonicæ & diuinæ, etiamsi satis constet, nullos in eis errores inueniri. Sic Hieronymus in prologo Galeato vult eos omnes libros, qui non sunt in canone, esse inter apocryphos numerandos. Interdum autem vocant apocryphos libros eos; qui errores admixtos habent. Sic vtitur hac voce Origenes hom. 1. in Cant.

Hieronymus in epist. ad Lætam, de institutione filiæ, & Augustinus lib. 35. de ciuit. Dei, cap. 23. Quam significationem sequutus Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, eos libros vocat apocryphos, qui sunt editi ab auctoribus hæreticis, vel certè suspectis.

Quod autem glossa in canone sancta Romana, dist. 15. dicit, apocryphos vocari eos libros, quorum auctor ignoratur non est probabile: nam tunc multi libri sacri essent apocryphi, vt liber Iudicum, Ruth, Iob, primus Machabæorum, & permulti alij, quorum auctores ignorantur, quod tamen abhorret ab vsu loquendi Ecclesiæ. Quis enim vnquam audiuit librum canonicum esse apocryphum?

Enumerantur libri apocryphi plurimi à Gelasio, vt habetur dist. 15. canone sancta Romana, ab Innocentio I. epist. 3. Athanasio in synopsi, & ab Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. sed magna ex parte non exstant. Qui exstant, hi sunt, Oratio Regis Manassæ, quæ solet annecti libris Paralipomenon, quam ideo apocrypham, aut non certò canonicam dicere possemus, quia non est pars alicuius libri sacri, nec ponitur nominatim in canone ab aliquo Concilio, vel Pontifice, vel Patre supra citatis; nec habetur in Hebræa aut Græca, sed solùm in Latina editione. Apocryphus quoque est Psal. 151. Dauidicus, cuius meminit Athanasius in synopsi, & inuenitur in Græcis Psalteriis. Quem Psalmum apocryphum dico, quia Concilium Laodicenum can. 59. Concilium Romanum sub Gelasio, & Tridentinum sess. 4. nominatim ponunt in canone ipsos Psalmos.

Item apocrypha est appendix libri Iob, quæ tantùm habetur in Græcis codicibus. Concilium enim Tridentinum sess. 4. eos tantùm libros canonicos haberi voluit, qui in Latina vulgata editione habentur. Præterea B. Hieronymus in quæstionibus in Genesim ostendit, falsum esse, quod in illa appendice habetur, Iob fuisse de stirpe Esau, cùm fuerit de stirpe Hus, qui fuit filius Nachor fratris Abraę, vt dicitur Genes. 22. Adde quod illa appendix nititur potissimùm auctoritate cap. 36. libri Geneseos, vbi numeratur Iob ab inter posteros Esau: at longè aliud nomen est אִיּוֹב. quod est proprium ipsius Iob, quàm יוֹבָב quod habetur in Genesi, cap. 36. Apocrypha quoque esse videtur præfatiuncula, quæ præfigitur

Threni

Threnis Hieremiæ; nam nec est in Hebræis codicibus, nec in omnibus Latinis, & ab expositoribus non attingitur.

Nec minus apocryphus censendus est liber Hermetis, qui inscribitur Pastor. Tametsi enim enm diuinitus inspiratum esse putauerit Origenes lib. 10. in epist. ad Rom. & ex eodem testimonia proferant. Tertullianus lib. de oratione, Irenæus lib. 4. cap. 37. Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. Athanasius in libro de decretis Nicænæ Synodi, Cassianus collat. 13. cap. 12. & eundem librum vtilem iudicauerit Eusebius lib. 3. hist. cap. 3. Ruffinus in symbolum, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Hermete: nihilominus tamen nec ab vlla Synodo relatus est in canonem; & disertis verbis eum à canone reiicit Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, & Athanasius in synopsi. Idem etiam Athanasius In lib. de decretis Nicænæ Synodi, & Theodoretus lib. 1. histor. cap. 18. Arianos, qui ex hoc libro testimonia petebant, dicunt ex libro non canonico testimonia periisse,

Postremò apocryphi sunt, liber tertius & quartus Machabæorum, necnõ tertius & quartus Esdræ. Et quidem de quarto Machabæorum res perspicua est, cùm solùm nominetur ab Athanasio in synopsi, & ab eodẽ extra canonem ponatur. Quartus autem Esdræ citatur quidem ab Ambrosio libro de bono mortis, & lib. 2. in Lucã, ac in epist. 21. ad Horatianum: tamen sine dubio non est canonicus, cùm à nullo Concilio referatur in canonem, & non inueniatur neque Hebraicè, neque Græcè; ac demum contineat cap. 6. quædam fabulosa de pisce Henoch & Leuiatham. quos maria capere non poterant, quæ Rabbinorum Thalmudistarum somnia sunt. Itaque mirandum est, quid Genebrardo venerit in mentem, vt hunc etiam librum ad canonem pertinere vellet in Chronologia sua, pag. 90.

At de tertio Machabęorum maior difficultas est, quoniam Clemens in canonibus Apostolorum, can. 84. refert in canonem tres libros Machabæorum. Nec minor est difficultas de lib. 3. Esdræ; nam in Græcis codicibus ipse est, qui dicitur primus Esdræ, & qui apud nos dicuntur primus & secundus, in Græco dicuntur secundus Esdræ. Quocirca verisimile est antiqua Concilia, & Patres, cùm ponunt in canone duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum librorum omnes tres. Se-

quebantur enim versionem septuaginta interpretum, apud quos tres nostri, duo libri Esdrę nominantur. Accedit etiam, quod citatur hic tertius Esdræ ab Athanasio orat. 3. contra Arianos, ab Augustino lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. à Clemente Alexandrino lib. Stromatum 1. ab Auctore operis imperfecti hom. 1. in Matth. & à S. Cypriano in epist. ad Pompeium.

Quod ad priorem difficultatem attinet, probabile videtur, canonem illum non esse Clementis. Nam Zepherinus Papa XV. à Petro, in epist. 1. tradit, solum LXX. fuisse canones Apostolorum: vel, vt alij codices habent, LX. Humbertus autem in lib. contra Nicetam non agnoscit, nisi quinquaginta: at iste est LXXXIV. Et certè melius nouerat Zepherinus, quot essent Apostolorum canones, quàm vlli posteriorũ. Quocirca non sine caussa Gelasius dist. 15. can. sancta Romana, posuit inter apocrypha canones Apostolorũ, quod propter aliquos vel corruptos, vel additos ab hæreticis, feciſſe videtur. Nec obstat, quod in canonibus, qui dicuntur sextæ Synodi, canon approbentur LXXXV. canones Apostolorum: nam illi canones non sunt vetè sextæ Synodi, sed cuiusdam alterius Concilij postea celebrati, quod summus Pontifex Sergius, qui tum sedebat, non solùm non approbauit, sed etiam reprobauit, vt patet ex Beda in lib. de sex ætatibus, in Iustiniano.

Deinde in isto canone LXXXIV. numerantur libri canonici, & omittuntur quidam, qui certissimè sunt canonici, libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Sapientia, Ecclesiasticus, Apocalypsis, quæ res non minimi momenti esse videtur. Nam Ecclesia, quæ post Apostolos fuit, non aliunde didicit, qui libri sint canonici & qui non sint, quàm ex traditione Apostolorum. Porrò Clementem exactissimè tenuisse Apostolicas traditiones, quippe qui cum Apostolis Petro & Paulo diu vixerit, testantur Irenæus lib. 3. cap. 3. & Eusebius lib. 5. hist. cap. 6. ergo qui libri à Clemente non ponuntur in canone, absolutè canonici non videntur. Proinde vel libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Apocalypsis, non sunt canonici, vel decretum illud non est Clementis. Quod autem quidam dicunt, Apocalypsim omissam à Clemente, quia nondum scripta erat eius tempore, probare non possum. Nam Apocalypsim Ioannes scripsit ad finem imperij Domitiani, vt docet Irenæus lib. 5 extremo. Clemens autem obiit anno III. Traiani, vt docet Hieronymus

mus in lib. de viuis illustribus. Potuit igitur Clemens Apocalypsim videre.

Deinde, nónne in hoc ipso can. LXXXIV. ponitur Ioannis Euangelium? At Apocalypsim ante Euangelium scriptam fuisse, plurimi grauissimiq; auctores testantur. Eusebius lib. 3. hist. cap. 24. *Ioannem*, inquit, *tradunt usque ad vltimum penè vitæ suæ tempus, absque vllius Scripturæ indicijs Euangelium prædicasse*. Athanasius in synopsi: *Euangelium*, inquit, *secundum Ioannem, & prædicatum est à Ioanne Apostolo & dilecto, cùm esset exul in Pathmo insula, & postea ab eodem editum Ephesi*. Epiphanius hæresi 51. quæ est Alogorum, disertis verbis scribit, editum esse Euangelium à Ioanne post nonaginta annos vitæ eius, & post reuersionem ipsius à Pathmo.

Theophylactus, Euthymius, Beda, & Rupertus præfatione commentariorū in Ioannem communi consensu docent, aut in Pathmo, aut post reditum à Pathmo, Ioannis Euangelium scriptum editumque esse. Neque his repugnat quod scribit Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem in exilio agentem: vocat enim Dionysius Ioannem Euangelij Solem, & cœlestem eius Theologam, non ob scriptionem aliquam, quæ tunc exstaret nomine Ioannis, sed ob diuinam & admirabilem eius prædicationem.

Præterea in isto eodem can. LXXXIV. numerantur inter sacros libros non solùm tertius Machabæorum, sed etiam epistolæ duę Clementis, & constitutiones Apostolicę eiusdem Clementis, quos tamen libros Ecclesia nunquam pro sacris agnouit. At si ille canon verè esset Clementis, non posset Ecclesia sine magna temeritate hos libros non recipere: siquidem Clemens summus Pontifex erat, & canones Apostolorum vel ipse condidit, vel quod verius est, ab Apostolis conditos literis commendauit; non autem licet Ecclesiæ Apostolicas leges vel etiam Pontificias recusare, nisi tantùm eas, quas, quod tempori potius, quàm veritati dogmatum inseruirent, iam abrogatas certò constat, qualis est illa, de sanguine & suffocato non comedendo.

Ad alteram difficultatem respondeo; Etsi in Græcis codicibus duo libri Esdræ sint nostri tres, tamen non propterea Concilia antiqua & veteres Patres, qui in canone ponunt duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum nostros tres.

Nam multi veterum, vt Melito, Epiphanius, Hilarius, Hieronymus, Ruffinus in canone exponendo Testamenti veteris, apertè sequuti sunt Hebræos, non Græcos, Hebræi autem tertium Esdræ non habent. Deinde nihil ex hoc tertio libro in Ecclesiastico officio vnquam legitur: quod argumentum est, à longo iam tempore non fuisse eum librum habitum in numero sacrorum. Præterea Gelasius in Concilio Romano LXX. Episcoporum, vnum tantum Esdræ librum ponit in canone; quo vno sine dubio nostros duos intelligit, qui vt Hieronymus testatur præfatione in Esdram, vno volumine continentur. Itaque disertis verbis Gelasius priorem illum qui est apud Græcos, reiecit.

Denique B. Hieronymus præfatione in Esdram apertè significat, tertium & quartum Esdræ non solùm apud Hebræos non haberi, sed ne apud septuaginta quidem. Quare, licet quidam codices Græci haberent tria volumina Esdræ in duobus libris, correctiores tamen non habebant. Porrò veteres Patres vtuntur interdum testimoniis ex hoc libro petitis, quem & nos non inutilem esse fatemur, sed & rarò id faciunt, & nusquam sacrum & diuinum appellat.

DE VERBO DEI, LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Ostenditur editionem Hebraicam Mosis & Prophetarum nunquam periisse.

DISSERVIMVS LIBRO SVPERIORE DE libris ipsis sacris, vt eorum numerum & auctoritatem ab hæreticorum calumniis vendicaremus. Sequitur, vt de librorum eorundem variis editionibus, id est, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, & similibus, quæ vulgares dicuntur, breuiter disseramus. Parum enim prodesset, librorum diuinorum numerum non ignorare, si cui editioni ex tam variis, quæ nunc exstant, auctoritas tribuenda sit, ignoraremus.

Vt igitur ab editione Hebraica ordiamur, duo sunt quæ veniunt in quæstionem. Vnum; An Scriptura illa ipsa, quæ à Mose & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Alterum; An ea Scriptura, quæ Hebraicis codicibus continetur, peruerso studio Iudæorum ita corrupta, ac deprauata sit, vt auctoritatem nullam in Ecclesia mereatur.

De priore quæstione duplex sententia est. Vna eorum, qui docent, Scripturam sacram vniuersam periisse tempore captiuitatis Babylonicæ, quando ciuitas euersa, & templum incensum fuit, ac deinde ab Esdra fuisse rursum reparatam, Spiritu sancto ei suggerente, & dictante omnia, sicut antea fuerant. Ita sentire videtur Basilius in epistola ad Chilonem: *Hic campus*, inquit, *in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.* Hæc ille. Addunt quidam in eandem

eandem sententiam Irenæum, Tertullianum, & Clementem Alexandrinum, sed illi non apertè hoc docent.

Hæc opinio improbabilis nobis videtur. Non enim alio fundamẽto nititur, quàm testimonio libri apocryphi, id est lib.4.Esdræ,cap.14. vbi disertis verbis scribitur, Esdram toto quadraginta diebus diuino spiritu afflatum dictâsse quinque viris, qui summa celeritate, quæ ab eo dicebantur, excipiebant, atque eo modo vniuersam Scripturam, quæ planè perierat, esse reparatam. Sed hic liber non modò apocryphus est, & ab Ecclesia Catholica nunquam receptus, sed etiam multis in locis redolet fabulas Iudaicas,& in hoc ipso cap.14. non aliter loquitur de quibusdam libris occultis & perfectioribus, quàm omnes Thalmudistæ faciant de sua Cabala. Quare potius testimonium libri huius detrahit huic sententiæ fidem, quam afferat. ex libris autem canonicis nihil tale colligitur.

Quod autem quidam dicunt,id colligi ex li.2.Esdrę,cap.8. tantum abest, vt sit verum, vt potius contrarium inde colligatur.Sic enim habemus: *Dixerunt Esdræ scribæ,vt adferret librum legis Mosi: Attulit ergo Esdras, &c.* non dixerunt vt iterum componeret librum legis, sed vt adferret, quia sciebant adhuc inueniri. Præterea etsi Scriptura,quę publicè seruabatur, in templo fuerit incensa, & perierit; tamen incredibile est,non fuisse etiam aliqua exempla, vel certè partes earum apud priuatos homines, & præcipuè apud Ezechielem, Danielẽ,Hieremiam,Aggæum, Zachariam, Mardochæum, & ipsum Esdram,qui tunc viuebant,& quibus sine dubio curæ fuit lex Domini.

Est ergo altera sententia, fuisse quidem Esdram librorum sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictando, sed colligendo, & ordinando Scripturas in vnum corpus, quarum partes variis in locis inuenerat, & etiam emendando, si quæ deprauata erant negligentia scribarum, cùm toto tempore captiuitatis negligenter lex seruata sit, cùm non haberent Iudæi templum & tabernaculum.

Ita sensisse videntur grauissimi auctores. Nam CHRYSOSTOMVS hom.8.in epistolam ad Hebræos docet,Esdram ex reliquiis Scripturæ iterum eam composuisse. HILARIVS præfatione in Psalmos ait, Esdram omnes Psalmos collegis-

se,

se, & ex eis vnum librum confeciſſe. THEODORETVS præfat. in Pſalmos, ait, Scripturam veterem deprauatam tempore captiuitatis, ab Eſdra fuiſſe reſtitutam. Quod idem mihi ſignificâſſe videntur Irenæus lib. 3. cap. 25. Tertullianus libro de habitu mulierum, & Clemens lib. 1. Stromatum. Dicunt enim Eſdram recenſuiſſe & inſtaurâſſe libros omnes Teſtamenti veteris: ſed non addunt, memoriter, nec meminerunt hiſtoriæ illius, quæ habetur in libro quarto Eſdræ.

B. HIERONYMVS in prologo Galeato dicit, Eſdram inueniſſe nouas literas Hebraicas, & antiquas quidem reliquiſſe Samaritanis, nouas autem tradidiſſe Iudæis, quibus etiam nunc vtimur. Nam vt idem Hieronymus in cap. 9. Ezechielis teſtatur, litera poſtrema alphabeti Hebraici antiqui ſimilis erat T Græcorum, & figuram crucis referebat, quoniam finis legis Chriſtus crucifixus eſt: nunc poſtrema litera alphabeti nullam videtur habere crucis ſimilitudinem, proinde ſine dubio nouas literas habemus. De noua autem librorum ſanctorum editione per Eſdram facta, nihil Hieronymus dicit, cùm tamen ibi maximè eſſet locus dicendi.

Denique ſi Eſdras libros ſanctos iterum dictâſſet, veriſimile eſt, eum id facturũ fuiſſe non lingua Hebraica, ſed Chaldæa, vel mixta, ex Hebraica & Chaldæa, quæ tunc erat in vſu, & qua videmus ſcriptos eſſe libros Eſdræ, & Danielis; at certum eſt, ſanctos libros præter iſtos Eſdræ & Danielis, lingua Hebraica eſſe ſcriptos, & illa ipſa, qua Adam & Eua, & Patriarchæ omnes locuti ſunt. Quod manifeſtè colligitur ex nominum propriorum etymologia, quæ ſæpe non inuenitur in vlla alia lingua.

Ac vt pauca exempla de multis proferamus. Dixit Adam de vxore ſua recens creata: *Hæc vocabitur virago*, Hebraicè אִשָּׁה *quia ſumpta eſt de viro*, qui in Hebræo dicitur אִישׁ. Geneſis 2. At in nulla alia lingua vir & mulier habent hanc nominis ſimilitudinem. Nam Chaldaica lingua, quæ Hebraicæ eſt affinis, vir dicitur בַּעַל mulier אִתְּתָא quæ ne vnam quidem literam communem habent. Pari ratione Græca vocabula ἀνὴρ & γύνη, & Latina, vir & mulier, nullam inter ſe habent ſimilitudinem literarum. Aut igitur non dixit Adam ea verba, quæ ſuprà poſuimus, & Prophetarum eximius men-

tietur; aut fateamur necesse est, ea lingua diuinos libros scriptos esse, qua primi homines vtebantur. Similia sunt quæ in Scripturis dicuntur de ratione nominis Euæ, Cain, Abel, Seth, Noë, Phaleg, Abraam, Isaac, Iacob, & omnium eius filiorum; necnon montium, fluminum, vrbium, aliarumque multarum rerum: siquidem in Hebraica lingua, semper allusiones illæ similium vocum reperiũtur, in ceteris linguis aut nunquam aut raro.

Denique linguam Hebraicam, qua sacros libros scriptos esse videmus; antiquissimam, atque adeò primam omnium linguarũ esse testatur tum ipsius breuitas & simplicitas, tum auctoritas doctissimorum hominum. Vide Eusebium lib. 10. præparat. Euang. cap. 2. Ambrosium in caput tertium ad Philippenses; Hieronymum in epistola ad Damasum de visione Isaiæ; Augustinum lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11. Neque hic repugnat, quod Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, capite vltimo, dicit, linguam Hebream inuentam post tempora Noë. Non enim Augustinus indicare voluit, eam linguam antea non fuisse, sed solùm tunc primùm cœpisse vocari linguam Hebræam. Vt enim rectè explicat Eucherius in cap. 11. Geneseos, ante diuisionem linguarum, lingua Hebræa communis erat omnibus hominibus, & ideo non habebat certum nomen: At tempore Heber, cùm multæ linguæ esse cœpissent, illa communis ad distinctionem aliarum dicta est Hebræa, quia mansit in domo Heber, vnde Hebræi dicti sunt.

Cùm igitur planum sit, libros Esdræ plenos esse vocibus Chaldaicis, libros autem legis & Prophetarum puro Hebraico idiomate scriptos esse: planum quoque videri debet, legem & Prophetarum libros non ab Esdra, sed à Mose & antiquis Prophetis conscriptos nos habere.

CAPVT. II.

Num Hebraica editio sit corrupta.

SEQVITVR nunc altera quæstio, integra ne, an corrupta, & vitiata sit Hebraica editio. Ac primum hæretici huius temporis odio editionis vulgatæ nimium tribuunt editioni Hebraicæ. Caluinus enim in

in antidoto Concilij Tridentini, necnon Kemnitius in examine eiusdem Concilij; & Georgius Maior præfatione in Psalmos, omnia examinari & emendari volunt ad Hebræum textum, quem purissimum fontem non semel appellant.

d Quæ sententia apertissimè falsa est. Nam Caluinus institutionum, cap. 6. §. 11. contendit, esse legendum Isaiæ 9. & vocabitur admirabilis, &c. at Hebræus textus modò non habet vocabitur, id est, יִקָּרֵא sed vocabit יִקְרָא neque ignorauit Caluinus, meliorem hoc loco vulgatam editionem esse, quã Hebraicam. Sic enim ait: *Neque est quod oblatrent Iudæi, & sic lectionem inuertant: hoc est, nomẽ quod vocabit eum Deus, fortis, pater futuri seculi, ac demum hoc vnum filio reliquum faciant, vt sit princeps pacis: quorsum enim tot epitheta in Deum hoc loco congesta forent?* Igitur confessione Caluini turbidus alicubi fluit ille fons, quem ipse idem vbiq; purum videri volebat. Pari ratione Hierem. 23. vult ibidẽ Caluinus esse legendum, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. At fons Hebraicus constanter habet יִקְרָאוֹ vocabit eum non יִקְרָאוּהוּ vocabunt eum.

Præterea Psal. 21. nemo Christianorum est qui non legat: *Foderunt manus meas & pedes meos*, textus verò Hebraici legunt, sicut leo כָּאֲרִי non foderunt, quod dicitur כָּרָה Item Psalm. 18. Hebraici codices legunt: *In omnem terram exiuit* קַוָּם, id id, linea, siue perpendiculum eorum: cùm tamen septuaginta verterint φθόγγος αὐτῶν: & eorum versionem approbauerit B. Paulus Roman. 10. vbi hunc Psalmum citat. Quid, quod Hieronymus ad literam reddidit ex Hebræo, *exiuit sonus eorum?* vt omnino necesse sit aut Paulum, & Hieronymum reprehendere, aut certè fateri fontem hoc loco non esse purum. verisimile autem est legi debere קוֹלָם. vna enim litera tantùm addita, ex קַוָּם, fit קוֹלָם. Adde quod interdum desunt integræ sententiæ in Hebræo, cùm non desint nec in versione LXX. nec in Hieronymi translatione. Exemplum habemus Exod. 2. vbi deest totum illud: *Alium quoque genuit, & vocauit nomen eius Eliezer, dicens, Deus patris mei auxiliatus est mihi, & liberauit me de manu Pharaonis.*

His

His igitur omissis, qui Hebraico fonti nimiam puritatem falsò attribuunt: aliis quoque occurrendum videtur, quizelo quidem bono, sed nescio an secundum scientiam, omnino contendunt Iudæos in odium Christianæ fidei studiosè deprauâsse & corrupisse multa loca Scripturarum. Ita docet Iacobus Episcopus Christopolitanus præfatione in Psalmos & Canus lib. 2. cap. 13. de locis Theologicis.

Pugnant autem aduersus hanc sententiam grauissima argumenta. PRIMVM est Origenis in octauo libro in Isaiam vt Hieronymus refert in cap. 6. Isaiæ, & Hieronymi ibidem qui hunc in modum ratiocinantur. Si Scripturas; Hebræi aliquando corruperunt, vel id fecerunt ante Christi aduentum, vel postea. Si antea, quare Christus & Apostoli nunquam eos de tam insigni crimine reprehenderunt, præsertim cùm leuiora non tacuerint? Quare Dominus ait Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas*; & Matth. 23. *Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi; quæcunque ergo dixerint vobis, seruate & facite*. cui credibile erit, Christum ad corruptas Scripturas legendas sine vlla præmonitione homines inuitâsse? vel ad corruptores audiendos, & sequendos amandâsse? Sin autem post Christi aduentum id factum est; quo pacto testimonia quæ à Christo, & Apostolis citantur, omnia ferè inueniuntur num in Mose & Prophetis, vt ab illis citata sunt? Nunquid forte sic ea protulerunt, vt per spiritum cognoscebant deprauanda postmodum à Iudæis fuisse? igitur si nec ante, nec post Saluatoris aduentum sacræ literæ ab Hebræis vitiatæ sunt, illud certè sequitur, vt nunquam vitiatæ sint. Atque hoc Hieronymi & Origenis argumentum est.

ALTERVM argumentum est S. Augustini in lib. 15. ciuit. Dei, cap. 13. qui inde hoc probat, quod non videatur vllo modo credibile Iudæos voluisse suis codicibus eripere veritatem vt nostris detraherent auctoritatem; & etiam si voluissent, non fit verisimile potuisse. Sed verba ipsius audiamus: *Si quæram*, inquit, *quid sit credibilius, Iudæorum gentem tam longe, lateq; diffusam in hoc conscribendum mendacium vno consilio conspirare potuisse: & dum aliis inuideant auctoritatem, sibi abstulisse veritatem: an septuaginta homines, qui etiam ipsi Iudæi erant, in vno loco positos ipsam veritatem gentibus alienigenis inuidisse, & communicato istud tunc fecisse consilio.*

lio, quis non videat, quid procliuius, faciliusq; credatur? Sed absit, vt prudens aliquis vel Iudæos cuiuslibet peruersitatis, atq; malitiæ tantum potuisse credat in codicibus tam multis, & tam longè lateq; dispersis, vel LXX. illos memorabiles viros hoc de inuidenda gentibus veritate vnum communicâsse consilium. Hæc Augustinus.

DICET aliquis, generalem istam deprauationem Hebraicorum codicum, post Augustini & Hieronymi tempora accidisse: proinde eorum testimonia parum ad rem præsentem facere. At Augustini rationes omni tempore locum habent. Deinde si post illorum Patrum tempora deprauatio illa contigisset; quæ causa reddi posset, cur Psalmorum interpretatio Hieronymiana ita cum textu Hebraico, qui nunc exstat in omnibus conueniret? & tamen de Psalmorum deprauatione præcipua querimonia est. num ita Hieronymus vertit, sicut Iudæi falsaturi erant? neque his repugnat locus Psalm. 22. vbi Hieronymus vertit foderunt. In Massoreth enim quę post Hieronymi tempora scripserunt, monent Rabbini in Psalm. 22. scribi debere כַּאֲרִי non כָּאֲרוּ ex quo euidenter colligitur, errore scribarum nunc legi כָּאֲרוּ.

Argumentum TERTIVM sumi potest ab incredibili religione Iudæorum erga sacros libros. Scribit Philo in libro de egressu filiorum Israël ab Ægypto, & citatur etiam ab Eusebio lib. 8. cap. 2. præparat. Euang. vsq; ad sua tempora per spatium amplius quam duorum millium annorum, ne verbum quidem fuisse vnquam in lege Hebræorum immutatum, & quemlibet Iudæum centies potius moriturum, quam vt pateretur legem in aliquo mutari: De superstitione autem recentiorum Iudæorum, qui legem ferè vt Numen adorant, & si aliquando in terram ceciderit, ieiunium publicum indicunt, vide Ioannem Isaac in responsione ad libros Lindani de optimo genere interpretandi Scripturas.

Argumentum QVARTVM, si Iudæi falsare voluissent diuinas Scripturas in odium Christianorum, sine dubio præcipua vaticinia sustulissent. Id autem minimè fecerunt; siquidem ea, in quibus discrepant Hebræa à Græcis, & Latinis, sæpe nullius momenti sunt, quantum attinet ad fidem & religionem, & sæpe codices Hebræi magis Iudæos vexant quàm

Græci,

Græci, aut Latini. Certè in 2. Psalm. Latini & Græci habent; *Apprehendite ⌣ disciplinam, ne irascatur Dominus.* Ex quo nihil apertè contra Iudæos deduci potest: at in Hebræo est, נַשְּׁקוּ בַר. Osculamini filium, ne irascatur, id est, reuerētiam exhibete filio Dei, ne ipse irascatur, &c. qui locus est inuictissimus contra Iudæos. Anne igitur credibile erit, Iudæos mutâsse Scripturam, vt luculentius Dei filio testimonium perhiberent? Item Isaiæ 53. vbi nos habemus; *Et nos putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum* in Hebræo legi potest, percussum Deum, & humiliatum, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה, quod certè magnum negotium Iudæis facessit, qui Christum futurum esse Deum non credunt.

QVINTVM & vltimum argumentum à prouidentia ducitur, qua Deus Ecclesiæ suæ semper prospicit. Non enim verisimile est, Deum id passurū fuisse, vt verba tot illustrium Prophetarum generaliter falsarentur, præsertim cùm ad hunc finem Iudæos dispersérit per totum orbem terrarum, & circumferre eos voluerit libros legis, & Prophetarum, vt inimici nostri Christianæ veritati testimonium præberent. Obseruauit id S. Iustinus in oratione exhortatoria, & S. Augustinus lib. 18 de ciuit. Dei, cap. 46. & ex Psalm. 58. manifestè deducitur: *Ne occidas eos, ne quādo obliuiscantur populi mei, dispergе eos in virtute tua, &c.* ideo enim dispersi sunt Iudæi libros sacros circumferentes, vt cùm pagani non credunt ea, quæ dicimus de Christo esse prædicta, sed à nobis eiusmodi vaticinia conficta, mittamus eos ad inimicos nostros Iudæos, qui vaticinia secum ferunt.

At contrà obiiciunt. PRIMO Patrum testimonia, vt Iustini in Dialogo cum Triphone, Eusebij lib. 4. hist. cap. 18. Origenis homil. 12. in Hieremiam. Chrysost. homil. 5. in Matth. & Hieronymi in epist. 89. ad Augustinum; in cap. 5. Micheæ, & in cap. 3. ad Galatas, qui suspicantur Iudæos quædam erasisse ex Hebraicis codicibus, quædam in odium Christianorum corrupisse. RESPONDEO, Iustinum & Eusebium nusquam scripsisse ab Hebræis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Græcum LXX. interpretum. Verba Iustini hæc sunt in Dialogo cum Triphone: *Ac*, inquit, *quod illi multos, & integros locos illarum ex translatione eorum, qui cum Ptole-*

mæo

mæo fuêre ſeniorum ſuſtulerint, in quibus clarè hunc ipſum crucifixum Deum, & hominem eſſe, eumq; in cruce pendere, & mori pronuntiatum eſſe oſtenditur, ſcire vos volo. Hæc Iuſtinus. Neque vſquam alibi ſcribit quidquam de corruptione textus Hebraici. Euſebius autem nihil dicit aliud, quàm conuictum à Iuſtino Triphonem fuiſſe, maiores ſuos è Scripturis quædam capitula abſtuliſſe. Quod non aliter intelligendum eſt, quàm vt ipſe Iuſtinus verbis ſuis expoſuit.

ORIGENES quoque apertè loquitur de corruptione verſionis LXX. dicit enim ſublatam à Iudæis in verſione ſeptuaginta vocem, Iuda, in illo Hieremiæ 17. *Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo;* & poſitum; Peccatum eorum ſcriptum eſt ſtylo ferreo: Sic enim Origenes loquitur: *Deinde alia ſequitur prophetia, quam neſcio quare apud LXX. non inuenientes, in ceteris editionibus, quæ cum Hebræo ſermone conſentiunt, reperimus.* Et infrà: *Iudæi qui exemplaria nonnulla falſârunt, etiam in hoc loco pro peccato Iuda, peccatum eorum poſuerunt.* Cuius etiam corruptionis meminit Hieronymus in hunc locum Hieremiæ.

Porrò CHRYSOSTOMVS loquitur de interpretibus Iudæis, id eſt, Aquila, Symmacho & Theodotione, qui in ſuis interpretationibus de Hebræo in Græcum multa perperam poſuerunt in odium Chriſtianæ fidei, & in reprehenſionem LXX. interpretum. De quibus etiam loquitur B. Hieron. in epiſt. ad Auguſtinum, quæ eſt 11. inter epiſtolas Auguſtini, vbi dicit, ſe voluiſſe ex Hebræo vertere diuinos libros, vt reſtitueret, quæ Iudæi vel omiſerant, vel corruperant. Idem autem HIERONYMVS in commentariis citatis dubitat, non aſſerit. At in commentariis Iſaiæ, quæ poſterius ſcripſit, vt patet ex præfatione comment. in Iſaiam, & ex libro de viris illuſtribus extremo, apertè ridet eos, qui putant Hebræos codices eſſe falſatos.

SECVNDO obiiciunt confeſſionē Iudæorum, qui paſſim affirmant, multa à quibuſdam ſuis ſapientibus mutata eſſe in ſacris libris; & eas mutationes vocant correctionem ſcribarū תיקון סופרים. RESPONDEO dupliciter; Primum fortè non eſſe verum, vllam emendationem Bibliorum factam à ſcribis. Origo enim huius ſententiæ eſt Talmud, qui liber

eſt

est fabulosissimus. Quare nec Epiphanius, nec Hieronymus, qui sunt antiquiores libro Talmud, vnquam meminerunt huius Tikun Sophrim.

Addo deinde, si Tikun Sophrim non est fabula, non esse corruptionem, sed veram emendationem, non factam à quibuscunque scribis, sed ab Esdra, & aliis sanctis Prophetis, qui post reditum à captiuitate libros sacros reparauerunt, qui, vt Iudæi perhibent, Concilium celebrauerunt, quod ipsi vocant magnam synagogam, quia magni viri interfuerunt, & in eo libros sacros, qui tempore captiuitatis dispersi & deprauati fuerant, suæ integritati restituerunt. Certè in editione nostra vulgata ista loca ita habentnr, vt scribæ dicuntur correxisse, & B. Hieronymus in commentariis suis in Prophetas eodem modo ista loca se legisse significat.

Aiunt Genes. 18. vbi nunc habemus, *Abraam adhuc stabat coram Domino*: olim fuisse, Dominus adhuc stabat coram Abraam; sed à scribis locum fuisse mutatum. At vulgata editio priorem lectionem retinet. Item Numeri 11. vbi nunc habemus; *Inueniam gratiam in oculis tuis, & nõ videam* בְּרָעָתִי hoc est, *malum meum*: dicunt esse correctionem scribarum, & antea fuisse בְּרַעְתְּךָ malum tuum. Cæterum priore modo legit editio vulgata.

Aiunt præterea Oseæ 9. olim fuisse בְּשָׂרִי מִהֶם id est, in carne mea ex eis: Scribas autem correxisse בְּשׂוּרִי מִהֶם cum recessero ab eis. At vulgata editio habet; *Cum recessero ab eis*, & sic etiam legit B. Hieron. ITEM aiũt Abacuc 1. antea fuisse *Nunquid non tu à principio Domine Deus meus sancte meus* לֹא תָמוּת *non morieris?* Scribas autem correxisse לֹא נָמוּת *non moriemur*. At hoc vlt. modo habet editio vulgata, & sic etiam legit B. Hieronym. Aiunt quoque Malachiæ 1. fuisse; *Et ex sufflastis* אוֹתִי *me*: Scribas verò correxisse; *Et ex sufflastis* אוֹתוֹ *illud*. At certè vulgata Latina editio cum Hieronymo, & septuaginta senioribus non habet me, sed illud, aut illa. Idem dico de aliis correctionibus scribarum, quas collegit Prochetus in 1. lib. de victoria contra Iudæos, & Figuerola Valentinus cap. 3. partis primæ libri sui contra Iudæos.

Ex quo apparet imprudenter quosdam, dum se Hebræos oppugnare credunt, Ecclesiam ipsam oppugnare. Si enim illæ correctiones scribarum sunt Hebraici textus corruptiones, sequitur apertè vulgatam quoque editionem esse corruptissimam: quam tamen nobis Ecclesia pro versione auctentica tradidit.

TERTIO obiiciunt, in Psalm. 13. deesse octo versiculos in omnibus impressis Hebræis codicibus. nimirum illos;

Sepulchrum patens est guttur eorum.
Linguis suis dolosè agebant.
Venenum aspidum sub labiis eorum.
Quorum os maledictione & amaritudine plenum est.
Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
Contritio & infelicitas in viis eorum.
Et viam pacis non cognouerunt.
Non est timor Dei ante oculos eorum.

Qui tamen citantur ab Apostolo Rom. 3. & habentur apud septuaginta. Hoc autem non videtur potuisse accidere ex negligentia scriptorum, sed ex pura malitia Iudæorum, qui hos versus detraxerunt ex Hebræo, vt ostenderent Apostolum nostrum non fideliter protulisse testimonium Psalmi.

RESPONDIT B. Hieronymus ad hanc obiectionem, quæ ipsi etiam olim facta fuerat, in præfat. lib. 16. in Esaiam, hos versus non pertinere propriè ad Psalm. 13. sed ab Apostolo allegari ex variis Scripturæ locis: deinde ab aliquo alio ex Apostolo in Psalterium esse translatos. Inueniuntur enim primus & secundus eorum versuum, Psalmo 5. Tertius, Psalmo 139. Quartus, Psalmo 9. Quintus, sextus & septimus habentur Isaiæ 59. Vltimus, Psalmo 35. Atque ibidem addit Hieronymus hos versus non esse in interpretatione LXX. nec vllum Græcum auctorem in suis commentariis hos versus exponere voluisse. ORIGENES quoque in commentariis cap. 3. epist. ad Rom. dicit Apostolum hos versus sumpsisse ex variis Scripturæ locis. Quibus verbis manifestè significat, eos versus nec in Hebræo textu, nec in LXX. seniorum interpretatione reperiri.

Sed instant & probant aliquando hos versus fuisse in Hebræo, quia nunc reperiuntur in quodam codice vetustissimo Anglicano. RESPONDEO, illos versus codicis Anglicani ma-

nifestè esse addititios. Nam nec verba sunt omnia Hebraica vt illud מַזָּל sors: nec etiam phrasis, præsertim in illo versi אֲשֶׁר פִּיהֶם אָלָה וּמָרָה מָלֵא quorum os dolus & amaritudo impleuit. Non enim Hebræi verbum ad finem collocare solent. Vide plura de hac re in libro notationum ad varias lectiones vulgatæ editionis, Francisci Lucæ Burgen.

Dices, si ita est, cur Ecclesia in editione vulgata hos versiculos esse patitur? Nimirum ea de caussa, quoniam sunt etiam ipsi sacræ Scripturæ partes quædam; & quoniam sine turbatione & scandalo populi non possent aufferri, cum longo iam tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur nonnullos errores typographorum.

Vltimo obiicit Canus, euidēs esse ab Hebræis corruptos esse diuinos codices, quia Gene. 8. in Hebræo legitur; *Coruus egrediebatur & reuertebatur*, cùm vulgata editio, & LXX. omnes Patres legant, *non reuertebatur*. Respondeo, in Hebræo non haberi, & reuertebatur, sed וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב hoc est, & exiit exeundo & redeundo donec siccarētur aquæ, quod non significat coruum rediisse intra arcam, sed volitasse circa arcam eundo & redeundo, vt aues solent, & fortasse etiam redeundo ad tectum arcæ, & inde abeundo, idque sæpius, donec siccarentur aquæ; cum quo bene cohæret quod egrediebatur & non reuertebatur, nimirum intra arcam. Adde quod etiam non desunt Latini codices, qui habeant, egrediebatur & reuertebatur: vt ex variis lectionibus ad Biblia Louaniensia annotatis cognosci potest.

His igitur duabus sententiis refutatis, restat tertia, quam ego verissimam puto, quæ est Driedonis lib. 2. de Ecclesiast. dogmat. & Scripturis, cap. 1. & aliorum, qui docent Scripturas Hebraicas non esse in vniuersum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum: nec tamen esse omnino integras & puras, sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepserint negligentia, vel ignorantia librariorum, præsertim cùm in Hebræo facilè sit errare ob literas quasdam simillimas, quales ב & ב:ד & ר:ח, ח, & ת:ר & ד. partim ignorantia Rabbinorum, qui addiderunt puncta. Cùm enim possint dictiones Hebraicæ variis modis legi, si punctis careant; non est mirū, si aliquando ipsi quoque in annotatione punctorum à vero aber-

aberrauerint. Potest etiam fieri, vt ex prauo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat.

Ceterùm non tanti momenti sunt eiusmodi errores, vt in iis, quæ ad fidem & bonos mores pertinent, Scripturæ sacræ integritas desideretur. Plerumque enim tota discrepantia variarum lectionum in dictionibus quibusdam posita est, quæ sensum aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Iaque possumus si volumus puncta detrahere & aliter legere.

CAPVT III.

De editione Chaldaica.

CHALDAICA lingua editi sunt libri Tobiæ & Iudith; & ex parte libri Esdræ, & Danielis: Præterea tota Scriptura vetus translata est paraphrasticè ex Hebræo in Chaldæum, quam paraphrasim ipsi Targum vocant. Et quidem Pentateuchum transtulisse fertur R. Aquila, qui Chaldaicè Onkelus dicitur. Prophetas priores & posteriores, id est, Iosue, Iudices, & Regũ libros; Item Isaiam, Hieremiam, & ceteros Prophetas, R. Ionatham Vzielis filius: Psalmos, Iob, Ruth, Esther, & Salomonis opera, R. Ioseph cœcus.

Quæ paraphrasticæ translationes apud Hebræos magnæ sunt auctoritatis, & idcirco nobis etiam vtiles, vt ex iis conuincamus Hebræos. Alioqui ab Ecclesia no vsque adeo magni fiunt, neque ex iis argumentum firmum duci potest. Siquidem (vt rectè ait Franciscus Ximenius Cardinalis præfatione Complutensium Bibliorum) Chaldaicæ paraphrases, illa excepta quæ est in Pentateuchũ, Iudaicis fabulis, & Thalmudistarum nugis conspersæ sunt. Idq; verissimum esse experimento suo comprobabit, quicunq; Paraphrasim in Threnos, in Cantica, in Iob, in Psalmos, & in Prophetas omnes legere voluerit.

Certè caput 53. Isaiæ, vbi de Christi passione apertissimè Propheta concionatur, totum paraphrasis detorquet ad cala-

lamitates populi Iudæorum. In ea verò paraphrasi quæ est Cantica & Threnos passim leguntur, libri Thalmudi, te tium templum; duo Messiæ; liberatio à captiuitate Titi Vespasiani, minæ aduersus Christianos & Mahumetanos quos per Esau & Ismaël more suo significant. Denique fab læ permultæ de lamẽtatione Dei, de ascensione Mosis in co lum, de tabulis legis ex sapphiro throni diuini excissis; deq aliis rebus generis eiusdem. Sed neque paraphrasis Aquilæ Pentateuchum omnino integra & incorrupta censeri deb Habet enim etiam illa suos errores, tametsi pauciores & uiores, quàm ceteræ Ionathæ & Iosephi paraphrases habe

Ac vt ex libris singulis aliquid exempli gratia propo mus. In Genesi cap. 4. ver. 23. vbi textus Hebræus hab כִּיאִישׁ הָרַגְתִּי & concordat Græcus ὅτι ἄνδρα ἀπέκτε & Latinus, *Quoniam occidi virum:* Chaldæa paraphrasis a dit negationem לָא גְבַר סַטֵיוִית non occidi virum, & co trarium sensum reddit, Item cap. 22. num. 18. & c. 26. num & cap. 28. n. 14. textus Hebræus habet; *Benedicentur* יִזְעַן *in semine tuo omnes gentes terræ:* & concordat Græ ἐν τῷ σπέρματί σου, & Latinus, *in semine tuo.* & Apost Paulus ad Gal. 3. obseruari iubet promissiones Abraæ fact & semini eius, nec esse dictum, & seminibus quasi in mul sed quasi in vno, *& semini tuo, qui est Christus.* Paraphr verò Chaldaica in his omnibus locis reddidit numerũ m titudinis, benedicentur. פְּדִיל בְּגַךְ propter filios tuos om populi terræ.

In Exodo cap. 12. num. 44. vbi legimus, in textu Hebr כָּל־בֶּ נֵכָר *Omnis filius alienigena non comedet ex eo* concordat Gręcus, πᾶς ἀλλογενὴς. & Latinus, *Omnis alie gena:* Chaldæa paraphrasis in odium neophytorum po כָּל־בַּר יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתַּמַּר Omnis filius Israël destruct Sic enim passim Iudæi eos appellant, qui ad fidem Christ nam relicto Iudaismo, conuertuntur.

In Leuit. cap. 10. n. 6. & c. 21. n. 10. vbi textus Hebræus hab רָאשֵׁיכֶם אַע תְּפְרָעוּ *Capita vestra non radetis seu nuda tis,* & concordat Græcus & Latinus: Chaldæa paraphr

contrarium reddidit לָאתְרַבּוּךְ בֵּרוּעַ non multiplicabitis comam.

In Numerorum lib. cap. 21. num. 19. ponitur fabula de puteo quem fingunt Hebræi descēdisse cum filiis Israël ad torrentes, & de torrentibus ascendisse cum eis ad colles; & de collibus rursus descendisse ad valles: & cap. 28. num. 9. vbi textus Hebræus habet, *Populus solus habitabit*, hoc est, cum aliis gentibus non miscebitur; paraphrasis Chaldæa more Iudaico reddidit, Ecce populus solus possidebit seculum; id enim illi exspectant vt soli dominentur in orbe terrarum.

Denique in Deuter. cap. 4. num. 28. & cap. 28. num. 64. vbi Scriptura Hebraica, Græca & Latina prædicit fore, vt Hebræi seruiant Diis alienis; quod etiam impletum nouimus non semel fuisse: Chaldaica paraphrasis deriuat hoc scelus idololatriæ ab Hebræis ad gentes. Vertit enim; Seruietis populis seruientibus idolis. Nunc pauca quædam de Syriaca editione addenda sunt.

CAPVT IV.

De editione Syriaca.

DE editione Syriaca dicenda sunt tria. PRIMVM, quid intersit inter linguam Syriacam & Chaldaicam. DEINDE, qui libri sacri Syriaca lingua scripti habeantur. POSTREMO, quanta sit huius editionis auctoritas.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, Syriaca lingua quasi proles quædam est Hebraicæ & Chaldaicæ linguæ. Hebræi siquidem, qui vsque ad captiuitatem Babylonicam Hebraicè solùm, id est, lingua sua loqui consueuerant, cùm abducti essent in Babylonem, cœperunt obliuisci linguam propriam & addiscere alienam, id est, Chaldaicam; quia tamē non perfectè eam pronuntiare poterant, & semper aliquid ex Hebraica retinebant; factum est, vt lingua quædam tertia nasceretur, mixta ex Hebraica, & Chaldaica; atque ea est, quam pro vulgari, ac materna deinceps Hebræi habuerunt. Quæ quidem Syriaca dicta est à regione, vbi maximè eius vsus viget; siue Hierosolymitana, à ciuitate præcipua Hebræorum:

quemadmodum lingua Chaldaica, quæ hoc nomen habet regione Chaldæa, vocata est etiam Babylonica, à ciuitate Chaldææ nobilissima. Porrò distinguuntur hæ duæ linguæ characteribus, verborum coniugationibus, affixis, punctorum notatione, sono vocalium, idiotismis, ac tota ferè linguæ structura, & multis etiam propriis dictionibus.

Quod autem pertinet ad SECVNDVM, Primo certum est nullum librum veteris Testamenti scriptum esse à primo auctore in hac lingua, nisi fortassis liber primus Machabæorum & Ecclesiasticus, quorum priorem Hebraicum se vidisse scribit Hieronymus in prologo Galeato; de posteriori idem scribit in prologo Prouerbiorum. Credibile enim est linguæ vulgari Hebræorum, id est, Syriaca scriptos fuisse hos libros, qui tamen non extant hoc tempore, nisi Græcè. De cæteris libris constat, aut Hebraicè, aut Chaldaicè, aut Græcè à primis auctoribus scriptos esse.

De Testamento nouo maior est dubitatio. & quidem videtur probabile est Euangelium S. Matthæi, & epistolam S. Pauli ad Hebræos, Syriaca lingua scriptos esse: id enim efficacissimis argumentis probat Albertus Widmestadius Ferdinandi Imperatoris Cancellarius, qui primus in Europa Testamentum nouum Syriacum imprimi curauit; & Guido Fabritius, cuius est Latina interpretatio noui Testamenti Syriaci in regiis Bibliis.

Neque his repugnant veteres scriptores, Irenæus, Origines, Eusebius, Athanasius, Epiphanius, Hieronymus, qui hos libros, ac præsertim Euangelium S. Matthæi, Hebraicè scriptos fuisse dicunt: loquuntur enim de lingua Hebraica, quæ Apostolorum tempore vulgaris erat, quemadmodum in ipso Euangelio passim legimus, dictũ aliquid esse Hebraicè, quod tamen constat vulgari lingua, id est, Syriaca dictum esse. quale est illud Ioan. 19. *Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha.* De quibus vocibus videat S. Hieronymum in libros de nominibus Hebraicis, vbi diligenter notauit omnes voces, quæ Syriacæ sunt, cùm tamen Hebraicæ esse dicantur ab Euangelistis. Præter hos duos libros, totum nouum Testamentum translatum est ex Græco idiomate in Syriacũ, auctore (vt ipsi Syri arbitrantur) S. Marco Euangelista.

Quod

Quod si verum esset, nulla esset caussa, cur de huius editionis auctoritate (vt iam ad postremum caput veniamus) dubitaretur. Sed non facilè adduci possum, vt credã à S. Marco traditam Ecclesiis Syriæ, & Ægypti editionem Syriacam Testamenti noui vniuersi; & eius editionis nullam prorsus mentionem exstare apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Theophilum, Epiphanium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, Ioan. Damascenũ, aliosque Patres, qui vel in Syria, vel in Ægypto aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt, & vel de variis Scripturarum editionibus accuratè diputârunt, vel certè multa de Scripturis sanctis posteritati scripta reliquerunt.

Quod si editio Syriaca ætate horum Patrum posterior est, vt ego quidem mihi certò persuadeo, non potest eius auctoritas tanta esse, vt cũ editione Græca, aut Latina meritò comparari possit. vt interim illud omittã, quod non desunt etiam quædam in ea editione, quæ viris doctis, & piis non admodum placeant. Vnum tamen est, præter alia, eius editionis commodum insigne, quod cùm in titulis, ac sectionibus capitum, mentio fiat ieiuniorum, venerationis crucis, precum pro defunctis, vigiliarum, memoriæ Sanctorum, aliarumque eiusmodi rerum, quas Lutherani tanquam Romani Pontificis traditiones detestantur, apertissimi mendacij hæc ipsa editio Lutheranos conuincit. Sed de editione Chaldaica & Syriaca satis multa pro instituti operis breuitate dicta sunt: nunc ad Græcam veniamus.

CAPVT V.

De variis Græcis editionibus.

EDITIONES Græcæ Testamenti veteris nouem omnino numerantur, præter eam, cuius meminit Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatũ, quæ antequam rerum potiretur Alexander Magnus, incertum quo auctore prodiit, & ex qua Plato ceterique Philosophi non pauca hauserunt: sed quoniam ea, succedente postea translatione illa celeberrima septuaginta seniorum,

primum negligi, deinde etiam amitti cœpit, ita vt longo iam tempore vix memoria eius conseruata sit.

PRIMA omnium à scriptoribus numerari solet illa, quam Ptolomæi Philadelphi iussu septuaginta seniores ediderunt, de qua in sequenti capite plura dicemus. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 13. Athanasium in synopsi, & Epiphanium in libro de mensuris & ponderibus, qui translationes ordine recensent.

SECVNDA translatio Testamenti veteris ex Hebraica lingua in Græcam facta est ab Aquila Pontico, anno duodecimo Adriani Imperatoris, vt Epiphanius loco notato auctor est. Fuit autem Aquila, primum gentilis, deinde Christianus, tum ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiæ iudiciariæ studiosus esset, ad Iudæos se contulit. & quoniam hoc extremo tempore Scripturas interpretatus est, non satis bona fide in eo opere versatus creditur.

TERTIA translatio Commodo imperante à Theodotione facta est; quia auctor etsi ex hæretico Marcionista proselytus Iudæorum factus sit, maiori tamen fide Epiphanio teste in interpretatione vsus est, quàm ceteri eius similes. Quocirca semper Ecclesia Danielem ex interpretatione Theodotionis legit, vt Hieronymus testatur præfatione in Danielem.

QVARTA est Symmachi editio, qui Seueri Augusti temporibus sacros libros ex Hebræo in Græcum sermonem transtulit. Nescio autem quo errore factum sit, vt cùm Athanasius, & Epiphanius disertis verbis scribant, Symmachum sub Seuero, Theodotionem sub Commodo Marci filio Scripturas interpretatos esse, neque dubium vllum esse possit, quin Commodus Seuerum præcesserit; tamen iidem auctores Symmachum priorem, posteriorem Theodotionem faciant.

Quod verò ad Symmachum attinet, fuit is primùm Ebionita, si Eusebio credimus; vel Samaritanus, si Athanasium & Epiphanium sequimur: & cùm apud suos principatum obtinere non posset, se Iudæis adiunxit, ac secundò circumcisus est. Vbi obiter admonet Epiphanius non esse mirandum, quod Symmachus bis potuerit circumcidi; siquidem arte medica, & certis instrumentis Iudæi solebant resectum

præ-

præputium iterum superinducere, siue attrahere; & hoc esse quod Apostolus ait, 1. Corinth. 7. *Qui circumcisus vocatus est, non adducat præputium:* vel, vt clarius sonant verba Græca μὴ ἐπισπάσθω, hoc est, non attrahatur.

QVINTA editio Græca sine vllo nomine auctoris reperta est in doliis quibusdam apud vrbem Hierico anno VII. Antonini Caracallæ, qui Seuero patri in Imperium successerat, vt Epiphanius loco notato auctor est.

SEXTA quoque sine nomine auctoris, eodem Epiphanio teste, in doliis inclusa apud Nicopolim inuenta est, Alexandro Mammææ filio imperante.

Ex quibus omnibus editionibus composuit Origenes, vt Eusebius lib. 6. histor. cap. 13. & Epiphanius hæresi 63. & lib. de mensuris & ponderibus, narrant, illa quæ dicebantur hexapla, siue tetrapla, siue etiam octopla. Nam diuisit primùm Origenes singulas paginas in sex columnas, ac in prima quidem descripsit Hebraicum textum literis Hebraicis; in secunda eundem textum Hebraicum Græcis literis; in tertia interpretationem Aquilæ; in quarta interpretationem Symmachi; in quinta interpretationem LXX. seniorum; in sexta interpretationem Theodotionis. Atque hæc volumina propter quatuor interpretationes tetrapla, propter sex columnas hexapla dicebantur. Addidit deinde quintam & sextam versionem in duabus columnis aliis, & ea volumina octapla nominauit.

SEPTIMA Origenis editio est, qui Scripturas quidem ex Hebræo non transtulit, sed interpretationem septuaginta seniorum ita emendauit, multis ex Theodotione admixtis, & notatis signo stellæ radiantis, multis etiam obelo, id est, veru iugulatis, vt nouam editionem feciisse videatur. Ita verò probata est eo tempore hæc editio, vt breui bibliothecas omnes repleuerit, vt scribit S. Hieronymus in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini. Eandem quoque editionem κοινὴν, hoc est, communem appellari solitam scribit idem Hieronymus præfatione lib. 16. in Isaiam.

OCTAVA editio S. Luciani Presbyteri & Martyris est, qui cùm in editionibus iam numeratis multa vitia obrepsisse cognosceret, rursum magno labore nouam editionem molitus est. Quam editionem scribit Athanasius sub Constantino

Imperatore repertam esse Nicomediæ, ipsius Martyris manibus descriptam; & in pariete quodam asseruatam. Passus est autem S. Lucianus in persecutione Diocletiani, & Maximini, Maximino in Oriente tyrannidem exercente, vt idem Athanasius breuiter indicat in synopsi, & fusius narrat Eusebius lib. 9. hist. cap. 6.

NONA ac postrema editio Hesychij est, qui interpretationem LXX. seniorum iterum emendauit, atq; Ægypti Ecclesiis tradidit. De quibus editionibus in hunc modum loquitur S. Hieronymus, præfatione in librum Paralipomenon: *Alexandria & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochiam Lucianum Martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt.*

CAPVT VI.

De interpretatione LXX. Seniorum.

DE interpretatione septuaginta seniorum, quæ inter omnes Græcas editiones meritò primum locum semper obtinuit, quæstiones quinq; existunt. Prima, quo tempore facta sit. Secunda, quorum librorum sit. Tertia, quomodo facta. Quarta, quantæ sit auctoritatis. Quinta, num hoc tempore Germanam interpretationem LXX. seniorum habeamus.

PRIMA quæstio facilis est. Nam etsi Irenæus lib. 3. cap. 25. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. scribant Ptolomæo Lagi filio regnante id factum esse; Aristæus autem in historia de hac ipsa re; Iosephus lib. 12. antiquitat. cap. 2. Philo lib. 2. de vita Mosis; Tertullianus in Apologetico cap. 18. Athanasius in synopsi; Epiphanius de mensuris & ponderibus, aliiq; scriptores omnes Ptolomæum Philadelphum nominent: tamen interuallum non est vsq; adeo magnum, cùm hic Ptolomæus superiori proximè successerit.

Est autem hęc sententia posterior multò probabilior priore, tum quod plures, tũ quod antiquiores testes habeat. Porrò Epiphanius non solùm tempus regis, sed etiam annum regni annotare curauit. Scribit enim anno XVII. Ptolomæi Philadelphi

ladelphi eam translationem esse factam, atque ab eo tempore, vsq; ad Christi natalem diem fluxisse annos CCXCI. Tot igitur annis ante Christi aduentum ea translatio facta est, nec sine diuino consilio. Nam vt Eusebius scribit lib. 8. de præparat. Euangel. cap. 1. si post Christi aduentum id fieri debuisset, aut Scripturam Iudæi ex inuidentia occultassent; aut corruptiorem nobis dedissent, aut certè in suspicionem translatores facilè vocarentur.

SECVNDA quæstio paulò difficilior est. Nam B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, & in cap. 5. Ezech. & in 2. cap. Michææ, propendere videtur in eam sententiam, vt solum Pentateuchum verterint, quod probat ex Aristæo in libro de septuaginta duobus interpretibus, & ex Iosepho præfatione in libros antiquit. & lib. 12. antiquit. cap. 2. quibus adde Philonem lib. 2. de vita Mosis, qui solius legis mentionem faciunt. At eos vertisse omnia scribit Iustinus in Dialogo cum Triphone, Irenæus lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrinus li. 1. Stromatum, Epiphanius de mensuris & ponderibus, Eusebius lib. 8. cap. 1. præpar. id quod longè probabilius est. Nam Apostoli vsi sunt Græca versione in testimoniis Prophetarum citandis: tempore autem Apostolorum nulla erat alia versio Græca, quàm septuaginta interpretum.

Deinde, non est verisimile regem illum, qui ex toto orbe terrarum libros adducebat in suam Bibliothecam, noluisse etiam Prophetarum oracula, & alios libros antiquissimos Iudæorum. Præterea, quomodo mirabile fuisset, spatio septuaginta duorum dierum potuisse absolui illam editionẽ, si Pentateuchus tantum vertendus erat, qui breuiore tempore sine vllo miraculo verti posset? Neq; Hieronymus contrarium docet asserendo, sed dubitando: nam alioqui passim in commẽtariis Prophetarum mentionem facit versionis LXX. & eam explicat. Neq; Aristæus nomine legis solùm Pentateuchum intelligebat, vt Iudęi sensisse videtur, sed omnes libros sacros. Nam à lege, quæ erat præcipuus liber, omnes libri denominabantur. Hinc Ioan. 10. & 15. Dominus dicit in lege Iudæorum scriptum esse id, quod in Psalmis scriptum est, & B. Paulus 1. Cor. 14. in lege scriptum esse dicit, quod habetur in Isaia.

Iam in TERTIA quæstione illud certum esse videtur, quod omnium consensu celebratur: septuaginta duos viros Hebræos

Hebræos senes, videlicet ex qualibet tribu filiorum Israël v. triusque linguę peritissimos, spatio dierum septuaginta duo- rum mirabili consensione diuinas literas apud Pharum Æ- gypti ex Hebraico sermone in Græcum idioma transtulisse. Vtrum autem singuli separatim, an bini & bini, aut potiu omnes simul inter se conferentes interpretationem illam fe- cerint, in quæstionem vertitur, & adhuc sub Iudice lis est. At EPIPHANIVS quidem in libro de mensuris & ponderibus scribit hos interpretes binos & binos in cellulis inclusos fui- se; & diuino miraculo singula paria ipsorum iisdem verbis to- tam Scripturam transtulisse; ita vt simul confecerint sex & triginta exempla eiusdem prorsus versionis.

IVSTINVS autem in orat. exhortatoria ad Gentes, dici singulos in singulis cellulis inclusos, & maiori adhuc mira- culo à singulis seorsim totam Scripturam iisdem verbis red- ditam: & se apud Alexandriam vestigia cellularum vidisse. Iu- stinum sequuti sunt multi ex posterioribus, vt Irenæus lib. cap. 25. Cyrillus catechesi 4. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro- mat. & Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 42. quamuis Aug- stinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. non audeat rem affirmare. Hi addunt recentiores quidam patroni harum cellularum Phi- lonem lib. 2. de vita Mosis, Tertullianum in Apologet. cap. & Chrysostomum homil. 5. in Matth. Sed isti tres cellularu non meminerunt; tantùm dicunt mirabiliter hos interpret eandem sententiam & in eadem verba conuenisse.

At B. HIERONYMVS præfatione in Pentateuchum aper- tè ridet hanc historiam: *Nescio*, inquit, *quis primus auctor se- ptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit*, &c. Itaque existimat B. Hieronymus septuaginta duos interpre- tes in eadem basilica sedentes, & inter se conferentes Scriptu- ram transtulisse. Id quod probat primùm testimonio Aristæi, qui negotio interfuit, & apertè dicit eos simul conferendo singulis diebus vsque ad horam nonam, hanc versionem tan- dem septuaginta duobus diebus absoluisse. Idem probat te- stimonio Iosephi, qui cùm esset cupidissimus glorię suę gen- tis, tamen lib. 12. antiquit. cap. 2. narrans hanc historiam, cel- lularum ne meminit quidem.

Addere possumus nos etiam Eusebium, qui lib. 8. de prępa- rat. Euangel. cap. 1. similiter rem totam narrat sine vlla men- tion-

tione cellularum, referens ad verbum, quæ habentur in libro Aristæi. Addamus etiam Philonem, Tertullianum, & Chrysostomum suprà citatos, qui cùm miracula narrent, quæ in hac versione contigerunt, nunquam de cellulis siluissent, quod erat omnium præcipuum, si eas verè fuisse credidissent.

Quod autē ipsi dicunt de summa illa consensione in eandem sententiam, non necessariò conuincit eos loqui de cellulis. Nam reuera miraculum fuit, quod tot homines simul conferendo, tam breui tempore potuerint conuenire in singulis sententiis transferendis. Vbi enim est multitudo, diuersitas iudiciorum euitari non potest, & vel nunquam conueniunt, vel non nisi post longas disceptationes. Quocirca beatus Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. illud ab omnibus decantatum de istis interpretibus, quod quasi vno ore Scripturas verterint, rectissimè intelligi posse significat, tam secundum eos, qui cellulas tuentur, quàm secundum eos, qui illas oppugnant.

Hæc sententia mihi probabilior videtur. Ac etiam visa est probabilior Titelmāno in prologo Apologetico pro editione vulgata, & Andreæ Masio præfatione suarum annotationum in Iosue. Nam quod Iustino Iudæi fabulam à se confictam persuaserint, & quasdam ruinas ostendentes cellulas esse dixerint septuaginta interpretum, facilè fieri potuit; nec minus facilè vt Iustino viro sancto fidem habuerint aliqui posteriores. At Aristæum, qui interfuit, falsum scripsisse credibile non est. Quod enim Ludouicus Viues in cap. 42. lib. 18. ciu. Dei, & Leo à Castro præfat. in commentaria Isaiæ, cap. 35. dicunt hunc librum non esse veri Aristæi, sed confictum ab Hebræis, nihil me mouet; nam omnia quæ Iosephus, Tertullianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristæo proferunt, in hoc nostro, qui nunc exstat, ad verbum inuenimus.

At, inquiunt, Epiphanius Aristeum legit & citat, & tamen meminit cellularum, quod non faceret, si in ipso vero Aristæi lib. excluderentur cellulę. Nescio quid Leo à castro velit conficere ex hoc testimonio Epiphanij: vel enim vult concludere, tempore Epiphanij librum Aristæi integrum fuisse, & postea esse corruptum; & tunc manifestè refellitur ex Iosepho & Eusebio, qui ante Epiphanium scripserunt, & tamen in Aristæo cellulas non inuenerunt: vel vult ante Epiphanij tempora

pora nondum fuisse inuentum librum verum Aristæi, sed tunc primum esse repertum: & hoc etiam dici non potest; nam Hieronymus, qui simul cum Epiphanio, & etiam post Epiphanium vixit, disertè affirmat, ex Aristæo non probari, sed refutari cellula.

Præterea EPIPHANIVS contra omnium sententiam ponit solùm triginta sex cellulas, cùm alij vel septuaginta duas vel nullas ponant: nec sanè æquum est vnum Epiphanium omnibus aliis anteponere. Itaq; credibilius est Epiphanium, vel non legisse Aristæum, sed aliis referentibus credidisse, vel certè cùm hæc scripsit, non habuisse eum in manibus, & memoria lapsum esse. Omnino enim verisimile est, historiam de cellulis Epiphanium à Iustino & Irenæo accepsse, & tamen videmus eum ex obliuione aliter rem narrasse, quàm illi fecerint.

Sequitur QVARTA quæstio de auctoritate horum interpretum: & quamuis B. Hieronymus præfatione in Pentateuchum, asserat septuaginta interpretes non vates, sed interpretes fuisse: Et in quæstionib. Hebraicis in lib. de optimo genere interpretandi, in epist. ad Suniam & Fretellam, & in commentariis Prophetarum passim reprehendat versionem septuaginta, nihilominus tamen certissimum esse debet LXX. interpretes optimè transtulisse, & peculiari modo Spiritum sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, vt non tam interpretes, quam Prophetæ fuisse videantur.

Id inprimis probatur ex communi sententia. Constanter enim hoc asserunt omnes citati auctores, Aristæus, Philo, Iosephus, Iustinus, Irenæus, Eusebius, Clemens, Alexandrinus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus, & ex Latinis Tertullianus & Augustinus, item Hilarius præfat. in Psalmos, & alij omnes. Neq; ab hoc numero debet excludi B. Hieronymus, quippe qui præfat. 1. in Paral. scribit; Si versio LXX. integra haberetur, vt ab eis edita fuit, frustrà se laboraturum in Bibliis transferendis: Et præfat. 2. dicit, LXX. interpretes Spiritu sancto plenos, quę vera sunt transtulisse. In Apologia quoque contra Ruffinum lib. 2. affirmat, se nunquam LXX. interpretibus detrahere voluisse.

Ex quo intelligimus, eum cùm reprehendit versionem LXX. non reprehendere ipsam versionem, sed vitia, quæ in eam

eam postea irrepserunt negligentia, vel malitia, aut etiam ignorantia aliorum. Quod autem ait, interpreets eos, non vates, non pugnat cum eo, quod alij passim dicunt, Prophetas eos fuisse potius, quàm interpretes: nam nec alij volunt dicere propriè eos fuisse Prophetas, sed tantùm Spiritu sancto peculiariter illustratos: neque id Hieronymus negat, vt ex verbis ipsius ostendimus.

Accedit, quod Apostoli hac versione frequenter vtuntur, vt ex eorum citationibus patet, & apertè id asserit Irenæus lib.3. cap.25. immò etiam ipse Hieronymns præfat. Euangeliorum ad Damas. Et postmodum Catholica Ecclesia multis seculis eandem interpretationem secuta est, vt idem Hieronymus præfat 1. in Paral. scribit. Accedit denique, quod non sine miraculo fieri potuit, vt tanta celeritate, tantaque consensione tantum opus conficeretur. quo factum est, vt Philo scribit de vita Mosis, vt singulis annis festus dies in loco, vbi facta est hæc interpretatio, in memoriam tantæ rei multis temporibus ageretur.

De POSTREMA quæstione licet non ignorem nonnullos in ea sententia esse, vt existiment interpretationem LXX. seniorum penitus interiisse: multò probabilius censeo, illam adhuc superesse, sed adeò corruptam & vitiatam, vt omnino alia esse videatur. Quod enim adhuc supersit, fidem faciunt plurima testimonia, quæ à veterib. citantur ex versione LXX. & eadem nunc in nostris Græcis codicibus inueniuntur. Deinde cùm hæc fuerit semper celeberrima, & communissima translatio; quis credere poterit, hac abolita, vel neglecta, aliam aliquam esse conseruatam? nõ esse autem incorruptam, sed valde vitiatam in pluribus locis, vt iam tutum non sit Hebraicos vel Latinos textus ex Græcis codicibus emendare, probari potest multis argumentis.

Contradicit Salmero Pregom. 5.

PRIMVM, testimonio B. Hieronymi, qui præfatione in Paralipomenon, & in Esdram, & alibi frequẽter, monet versionem LXX. esse vitiatam multis & variis modis.

SECVNDO, quoniam LXX. interpretes, dicuntur omnia transtulisse ad verbum, ita propriè, vt quicunque sciret vtramque linguam, statim iudicaret fidelissimam esse translationem. Sic enim scribit Philo lib.2. de vita Mosis: *Reddita, inquit, sunt propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica*

exactè

exactè respondentibus. Id experimentis quotidianis credit
sive Chaldæus Græcam linguam, sive Græcus Chaldæus dis
cerit, in utraque Scriptura, tum Chaldaica, tum eius int
pretatione miratur germanitatem, immò rerum verborum
consonantiam adorat, &c. Nec verò moueat quemqua
quod linguam Hebraicam vocat Chaldaicam; id enim ide
co facit, quod linguæ sint affines, & notior tunc esset Ch
dæa propter imperium Assyriorum, quàm Hebræa. Alio
Hebraicam & Chaldaicam non esse eandem demonst
B. Hieronymus in cap.1.Daniel. ex eo quod Daniel Hebr
iussus est à Rege Nabuchodonosor discere linguam Ch
dæorum.

Neque solus Philo, sed etiam ante Philonem Aristæus,
status est admirabilem fuisse rerum & verborum conso
tiam, inter codices illos Græcos & Hebræos. Et ad finem
bri sui adiecit eam interpretationem à plurimis discuss
consideratam, examinatam, antequam in Regis bibliothe
poneretur, & ab omnibus acclamatum, sanctè & fidel
singula esse translata, vt nihil addi, nihil demi posset.

At ista Græca versio quam nunc habemus in pluribus
cis dissentit ab Hebræo, multa non habet, quæ sunt in H
bræo; multa habet, quę non sunt in Hebræo, vt omnes no
runt, qui in ea versati sunt. Et qui de hac re ob linguarum
peritiam iudicare non possunt, legant Hieronymi præfat
nem in Pentateuchum, epistolam ad Suniam & Fretell
quæstiones Hebraicas, comment. in Prophetas, & libro de
ptimo genere interpretandi.

Neque videtur satis aptè hoc argumentum solui ab iis,
respondent textum Hebræum esse corruptum, vbicunq
Græco discrepat. Nam neq; hæretici hoc admittunt, qui
teponunt Hebręum textum Græco, neque Catholici adm
tere debent, ne fateri cogãtur vulgatam editionem Latin
qua Ecclesia Catholica totiam seculis vtitur, & quam T
dentinum Concilium authenticam esse indicauit, totã qu
que esse corruptã. Nam excepto Psalterio, Latina editio cu
Hebræis codicibus magis conuenit, quàm cum Græcis.

Scio quidem Epiphanium lib. de mensuris & ponderib
Hieronymum in præfat. in Pentateuchum, & lib. de opt. ge
interpret. & Augustinum lib 18. de ciu. Dei, cap. 42. & 44. c
pru

ptum reliquisse, septuaginta seniores de industria quædam omisisse, quædam addidisse, & quædam aliter vertisse, quia sic eis dictabat Spiritus sanctus. Sed isti Patres piè quærebant rationes excusandi, & defendendi eam versionem, qua tunc Ecclesia vtebatur. Ceterùm si ita esset, quomodo Philo diceret, summam fuisse consonantiam rerum & verborum? Quomodo etiam assereret Aristæus omnes, qui eam initiò viderunt, acclamasse singula esse bene & fideliter versa? quomodo non admirati fuissent, tam multa detracta, tam multa addita, tam multa contrario sensu reddita?

TERTIO probatur ex multis sententiis, quæ in hac versione inueniuntur, quæ nullo modo cum veritate cohærent. Quale est illud de supputatione annorum Mathusalem Genes. 5. Nam secundum Græcam editionem inuenitur Mathusalem vixisse XIV. annos post diluuium, cùm tamen in arca non fuerit. Solùm enim octo animæ per arcam saluæ factæ sunt, id est, Noë, Sem, Cham & Iaphet, & vxores eorum, vt habemus Gen. 7. v. 7. & 1. Pet. 3. v. 20.

Quem nodum non aliter soluere potuerunt B. Hieronymus in quæst. Hebraicis, B. Augustinus lib. 15. de ciuitat. Dei, cap. 13. Eucherius, & alij in cap. 5. Genes. nisi admittendo esse errorem in codicibus Græcis. quem errorem licet non adscribant Patres illis senioribus LXX. sed iis, qui primi descripserunt libros ex Bibliotheca Regis Ptolomæi: interim tamen codices, quos nunc habemus, vitiatos esse negare non potuerunt. Tale est etiam illud Gen. 26. vbi LXX. habent, dixisse seruos Isaac de puteo: *Non inuenimus aquam*, cùm Hebræi & Latini codices habeant; *Inuenimus aquam*, quæ simul vera esse non possunt. Et certum est nostram lectionem esse veriorem, cùm proximè sequatur, propterea Isaac vocasse nomen loci illius, abundantiam. Tale quoque est illud Ionæ 3. vbi LXX. habent: *Adhuc tres dies; & Niniue subuertetur*, cùm Hebraici, & nostri codices habeant; *Adhuc quadraginta dies*. Quem locum exponens B. Hieronymus ostendit, non posse vllo modo defendi lectionem LXX. & B. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 44. fatetur Ionam scripsisse dies quadraginta, non dies tres. Multa sunt alia eiusdem generis, sed hæc tria loco exempli adferri placuit.

Probatur VLTIMO, quia satis constat editionem LXX interpretum à Iudæis multis in locis fuisse corruptam, vt Iustinus affirmat in Dialogo cum Triphone. Constat item eandem editionem sæpe sæpius emendatam ab Origene, Luciano, Hesychio, Hieronymo: nihil autem emendatur, nisi quod antè vitiatum est. Neque credibile est, eam editionem, quæ primis trecentis annis tot maculas contraxerat, reliquis annis mille ducentis inuiolatam atque integram seruatam.

Denique constat tempore B. Hieronymi, vt ipse scribit in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini, omnes ferè Græcos codices, ex versione septuaginta habuisse admixta multa ex Theodotione, asteriscis præfixis, deinde paulatim asteriscos excidisse; interiisse etiam editionem Theodotionis. inde autem necessariò orta est confusio, quia iam nemo iudicare possit, quid in iis libris sit LXX. quid verò Theodotionis. Hæc de septuaginta.

CAPVT VII.

De editione Græca Testamenti noui.

DVAE Quæstiones de Græca editione Testamenti noui disputari solent. Prior est de auctoribus eius editionis. Posterior de auctoritate, & integritate eiusdem editionis.

Ac prior quidem quæstio, nec admodum necessaria, nec valde difficilis est. Nam constat Testamentum nouum Græcè scriptum esse ab iis Apostolis vel Euangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum, vel epistolarum præponuntur, exceptis duntaxat Euangelio Matthæi & Marci, & epist. ad Hebræos. siquidem Matthæum Hebraico sermone scripsisse Euangelium suum, testantur Irenæus lib. 3. cap. 1. Athanasius in synopsi, Hieronymus præfat. commentar. in Matthæum; & in cap. 11. Oseæ, & in lib. de scriptoribus Eccles. in Matthæo, & alij omnes.

Porrò Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Iacobo Matthæi Euangelium in Græcam linguam esse translatum, alij verò Ioanni Apostolo, & alij ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cuiuscunque sit, ita recepta est ab

ab Ecclesia illa translatio, ac si ea lingua scriptum fuisset Euangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Euangelio Hebraico, quod Munsterus edidit; nec illo etiam, quod nuper edi curauit Ioannes Tilius, in quo multa desunt, multa superuacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; & Deus nouit, vtrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ & Latinæ editioni, astutia videlicet Iudæorum, ex quorum promptuariis Euangelium illud prodiit.

MARCI verò librum Latinè ab ipso Marco Romæ scriptum esse, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conuersum, docet Adrianus Finus lib. 6. flagelli Iudæorum, cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & qui Finum sequutus est, Petrus Antonius Beuther annotat. 8. & 9. ad sacram Scripturam. In vita quoque S. Petri, quæ in pontificali Damasi primum locum tenet, satis apertè indicatur, Marci Euangelium initiò Latinè ab ipso scriptum fuisse. De epistola ad HEBRAEOS iam antea disseruimus, atque ostendimus eam epistolam vel ab ipso Paulo Græcè scriptam esse, vel certè ab Apostolico aliquo viro ex Hebraico sermone in Græcum esse translatam. Itaque Græca editio Testamenti noui vniuersa, Apostolos & Euangelistas auctores habet.

IAM VERO quod attinet ad auctoritatem, dubium esse non potest, quin editio Apostolica summæ sit auctoritatis, nisi fortè constet eam esse corruptam. De qua re ita sentiendum censeo, vt suprà de Hebraicis diximus, videlicet non esse Græcos codices corruptos generaliter; nec tamen esse fontes purissimos, vt necessariò quidquid ab eis dissentit corrigendum sit, vt falsò existimant Caluinus, Maior, Kemnitius, ceterique huius tempotis hæretici.

Et verò, non esse Græcos codices in vniuersum atque omnino corruptos facilè demonstrari potest: nam etsi multa deprauare conati sint hæretici, tamen nunquam defuerunt Catholici, qui eorum corruptelas detexerint, & non permiserint libros sacros corrumpi. Plurima ex toto nouo Testamento abstulit, mutauitque Marcion, vt testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: sed illa omnia ferè notauit Epiphanius hæres. 42. & in nostris codicibus Græcis habentur rectè. Ariani quoq; abstulerunt ex Euangelio Ioan. 4.

Spiritus est Deus, sed indicauit & notauit B. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 11. & nostri codices Græci omnes hoc testimonium habent.

Quod autem non sint vbique incorrupti, sed aliqui interdum errores irrepserint, saltem negligentia librariorum, & non sit tutum semper Latina ad Græca corrigere: aliquot exemplis planum fiet. Certè 1. Cor. 15 legendum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*, vt non solùm nostra Latina versio habet, sed etiam Caluinus probat cap. 7. Instit. §. 12. At Græci constanter legunt, secundus homo Dominus de cœlo, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Quam deprauationem mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, patet ex Tertulliano lib. 5. in Marcion.

Præterea 1. Cor. 7. vbi nos habemus: *Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt*, &c. Græci codices longè aliter habent, nam illud diuisus est, coniungunt cum sequentibus, sic, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, diuisa est vxor & virgo. Quam lectionem B. Hieronymus in lib. 1. contra Iouinianum affirmat non esse Apostolicæ veritatis. Rom. 12. vbi nos legimus; *Domino seruientes*. Græci non habent κυρίῳ sed καιρῷ δουλεύοντες, id est, tempori seruientes. Et tamen nostram lectionem esse verissimam, patet tum ex Hieronymo in epist. ad Marcellam, quæ incipit, Post priorem epistolam; vbi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi non καιρῷ sed κυρίῳ, tum ex Origene, Chrysostomo, Theophylacto, & aliis Græcis Patribus, qui sic legerunt, & explicauerunt in suis commentariis.

Deniq; constat in plurimis Græcis codicibus, deesse multas veræ Scripturæ partes, vt historiam adulteræ, Ioan. 8. Vltimum caput Marci; testimonium pulcherrimum Trinitatis 1. Ioan. & alia de quibus suprà disseruimus. Cõstat etiam quædam in omnibus Græcis codicibus inueniri, quæ non sunt partes diuinæ Scripturæ, vt Matth. 6. oratione Dominicæ additur: *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula*. quæ verba non esse de textu, sed addita à Græcis, ex duobus intelligi potest. Primò ex eo quod Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus orationem Dominicam

cam exponunt, & tamen nullam horum verborum mentionem faciunt, cùm omnes isti Græcè benè nouerint. Secundò ex eo quod Græci in sua liturgia recitant quidem hæc verba, sed non continuant cum oratione Dominica.

CAPVT VIII.

De Latinis editionibus.

DE LATINIS editionibus tria nobis explicanda sumpsimus. Primum, quot, & quæ fuerint olim Latinæ editiones. Secundò, quis sit auctor eius, quæ nunc vulgata dicitur. Tertiò, quantæ sit auctoritatis hæc ipsa vulgata editio.

Ac vt incipiamus à PRIMO, editiones Latinas Testamenti veteris ex Græca versione LXX. & Testamenti noui ex Græco fonte propè innumerabiles fuisse ante tempora Hieronymi, testatur B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 11. his verbis: *Qui*, inquit, *ex Hebræa lingua Scripturas in Græcam verterunt linguam, numerari possunt: Latini autem nullo modo. Vt enim cuiq; primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari.* Idem docet B. Hieronymus præfat. in Iosue: *Apud Latinos*, inquit, *tot sunt exemplaria, quot codices, cùm vnusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.*

Nihilominus tamen vna erat communior, quæ vetus & vulgata editio dicebatur, vt patet ex B. Gregorio præfat. in libros moral. cap. 5. & ex B. Hieronymo in cap. 14. & 49. Isaiæ, & alibi. Et hæc videtur esse illa Itala interpretatio, quam B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. omnibus aliis Latinis anteponit, cùm ait: *In ipsis interpretationibus Itala ceteris præfertur: nam est verborum tenacior cum perspicacitate sententiæ.*

At S. Hieronymus bis Testamẽtum vetus in Latinum conuertit; Primùm ex Græco, id est, ex versione LXX. vt intelligi potest ex lib. 2. contra Ruffinum, & ex epist. 10. Augustini, & seq. 11. quæ est Hieronymi ad Augustinum, necnon ex præfatione in Iob. Et rursum ex Hebræo, vt ipse idem testatur in lib. de viris illustrib. extremo, & in præfationibus singulorum librorum, quos Latinos fecit.

Nouum autem Testamentum non conuertit de Græco in Latinum, sed solùm emendauit à multis erroribus, qui vitio librariorum irrepserant. De quo suo labore sic ipse loquitur lib. de viris illustr. in fine: *Nouum Testamentum*, inquit, *Græcæ fidei reddidi*. Et præfat. Euangeliorum ad Damasum: *Ita*, inquit, *calamo temperauimus, vt iis tantùm, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant*. Quod si quis putet conuersum esse ab illo nouum Testamẽtum, quoniam B. Augustinus epist. 10. ad Hieronymum scribit: *Proinde non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Euangelium ex Græco interpretatus es, etc.* Audiat Hieronymum dubium hoc soluentem in epistol. 89. ad Augustinum quę est 11. inter epist. Augustini: *Si me*, inquit, *in noui Testamenti emendatione susceptis, &c.*

Porrò B. Hieronymi versio ex Hebræo in Latinum mox cœpit à quibusdam Ecclesiis recipi, & publicè legi, vt patet ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum, ita tamen vt etiam alia editio antiqua non contemneretur. Quod apertius intelligitur ex B. Gregorio in epist. ante præfat. in lib. moral. cap. 5. vbi dicit suo tempore Romanam Ecclesiam vtraque editione vti consueuisse, id est, antiqua versa ex Græco, & noua Hieronymi versa ex Hebræo. Post tempora autem B. Gregorij videntur omnes Latinæ editiones euanuisse præter vnam istam, quam nunc veterem, & vulgatam vocamus; de cuius auctore mox dicemus. Hoc autem nostro seculo iterum ad illam ætatem rediisse videmur, in qua omnes, qui aliquid poterant, continuò sacros libros transferebant. Siquidem recentiorum, ac præsertim hæreticorum, Latinę interpretationes numerari vix possunt. Sed de his hactenus.

CAPVT IX.

De Auctore vulgatæ editionis.

NON parua quæstio est de hac nostra vulgata Latina editione; Sitne illa antiqua, quæ erat ante Hieronymũ, an verò ipsius Hieronymi, an mixta ex vtraque. NON esse B. Hieronymi arbitrantur, vel certè suspicantur, Sanctes Pagninus præfat. suæ interpretationis Bibliorum ad Clementem VII. Pontificem Max. Paulus

Paulus Foro Sempronij Episcopus lib.2. cap.1 de die passionis Domini. CONTRA. Esse B.Hieronymi contendunt Augustinus Eugubinus, & Ioannes Picus Mirandulanus in libris de hac re editis, aliique nonnulli. At mixtam esse ex vetere, & noua docent Ioannes Driedo lib.2. cap.1. de Eccles. dogmat. & Scripturis, & Sixtus Senensis lib.8. Bibliothecæ sanctæ extremo.

Nos igitur gratia breuitatis & claritatis sententiam nostram, quatuor propositionibus, complectemur. PRIMA propositio. *Testamentum nouum Latinum editionis Vulgatæ ex antiqua versione habemus, quam tamẽ B. Hieronymus emendauit.* Id verò eo potissimùm argumento probamus, quod multa loca, quæ B.Hieronymus reprehendit in antiqua versione, nos in nostra inuenimus ita correcta, vt ipse affirmat esse corrigenda. Ac vt aliqua loca conferamus: In comment. cap.2. Matth. dicit illud: *In Bethlehem Iudææ*, debere esse, *In Bethlehem Iudæ*. Lib.1. in Iouinian. reprehendit illud 1. Corinth.7. *Diuisa est mulier & virgo*, & vult legendum, *Mulier innupta, & virgo, &c.* In epist. ad Marcellam, ad finem 2. Tomi, reprehendit illud Roman.12. *Tempori seruientes*, & legi vult, *Domino seruientes*. Ibidem reprehendit illud: 1. Tim.1. *Humanus sermo*, & docet legendum, *Fidelis sermo*. In commentar. cap.2. ad Galat. reprehendit illud: *Quibus ad horam cessimus*, & restituit, *Quibus neque ad horam cessimus*. Et in commentar cap.5. reprehendit illud: *Persuasio vestra ex Deo est*, & vult legi, *Non est ex Deo, qui vocat vos*. In commentar. cap.1. ad Ephes. reprehendit illud: *Qui est pignus hæreditatis in redemptionem adoptionis*, & vult legi, *In redemptionem acquisitionis*. Hæc autem omnia, & alia id genus permulta ita nunc habemus in editione vulgata, vt ipse monet legi debuisse.

Præterea constat, Hieronymum emendasse nouum Testamentum iussu Pontificis Damasi: constat etiam eius emendationem fuisse receptam, & valde placuisse hominibus eius temporis, vt intelligi potest ex epist.10. Augustini ad Hieronymum. Non est igitur verisimile postea fuisse reiectam, sed potius retentam & conseruatam.

Neque mouere debet, quod quædam loca non sunt emendata, vt Hieronymus monuit emendanda, quale est illud

Rom. 12. *Sapere ad sobrietatem*, quod Hieronymus lib. 1. Iouinianum vult legi, *Sapere ad pudicitiam*. Et illud 1. Co. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam*, quod Hieronymus in cap. 5. ad Gal. vult legi, *Ita vt glorier*. & quædam alia quæ ipse corrigit in comment. epist. ad Galat. ad Ephes. & Tit. Nam ipse idem præfat. Euangel. ad Damasum fatetur, non omnia correxisse, quæ corrigenda esse putabat, ne nimia multa immutâsse videretur.

Præterea potest fieri, vt dum ista commentaria scriberet existimaret illa esse mutanda, quæ tamen postea cùm Testamentum nouum suscepit emendandum, re melius considerata iudicauit non esse mutanda. Nam prius eum scripsisse commentaria, quàm Testamentum nouum emendauerit colligitur ex libro de viris illustribus extremo: & sanè nostra versio in his duobus locis melior est, quàm illa quam B. Hieronymus substituit tunc volebat.

SECVNDA propositio. *Psalterium vulgatæ editionis Latinæ non est illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo neque illud, quod transtulit ex versione Græca LXX. interpretum, sed illud quod ipse emendauit, transtulit ab antiquo interprete ex editione S. Luciani Martyris. siquidem B. Hieronymus circa Psalterium, quater laborauit. Transtulit enim illud ex Hebræo in Latinum, vt patet ex epistola eiusdem ad Sophronium; Item conuertit ex Græco in Latinum, ex priori editione septuaginta, vt habebatur in hexaplis Origenis, vt ipse testatur in epist. ad Suniam & Fretellam. Denique bis emendauit antiquam Latinam editionem, quæ translata erat ex Græca communi & vulgata: vt patet ex præfat. Psal. ad Paulam & Eustochium.* Sed singula breuiter demonstremus.

Dicimus igitur Psalterium nostrum non esse illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, idque certum est: nam illud exstat in operibus B. Hieronymi, & ferè vbique differt à nostro, saltem quoad verba.

Addimus, neq; esse illud, quod ipse vertit ex Origenis hexaplis, sed illud commune, quod bis emendauit; idque probatur ex epist. ad Suniam & Fretellam: nam ibi dicit, quod habetur Psal. 5. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, aliter haberi apud LXX. & omnes alias interpretationes, excepta communi & vulgata: At nostra editio ita habet, igitur nostra ed-

tio est illa communis & vulgata & à pura interpretatione LXX. seniorum distincta. Præterea ibidem Hieronymus dicit quod habetur Psalm. 73. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, haberi apud LXX. in hexaplis, & apud omnes alios interpretes: *Incendamus, vel comburamus omnes dies festos*, & solùm in vulgata haberi, *Quiescere faciamus*. At nos habemus quiescere faciamus. Item quod habemus Psalm. 103. *Petra refugium hericiis*, dicit LXX. vertisse, *Refugium leporibus*: igitur nostra non est illa ipsa versio LXX.

Denique in tota illa epistola sæpissimè ponit verba Latini Psalterij, vt tunc erat in communi vsu, & in Ecclesiis cantabatur: at illa omnia in nostro inuenimus. igitur nostrum est Psalterium illud commune, & peruulgatum. Porrò commune à Hieronymo vocari illud, quod Origenes, & postea Lucianus emendauit perspicuum est ex illa ipsa epist ad Suniam & Fretellam. Sic enim initio epistolæ S. Hieronymus loquitur: *Sciatis aliam esse editionem, quàm Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesq; Græci tractatores, κοινὴν, id est, communem appellant, atque vulgatam, & à plerisque nunc λουκιανὸς dicitur, aliam septuaginta interpretum quæ in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur.*

Tertia propositio. *Probabile nobis est, librum Sapientiæ, & Ecclesiastici, & Machabæorum, nos non habere ex versione Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cuius auctor ignoratur.* Ad hoc mouemur. Primò, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se transtulisse hos libros, neque vllæ extant præfationes eius in hos libros, cùm tamen in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epist. Augustini, dicat se singulis libris præfatiunculas præfixisse. Secundò, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apocryphos, vt patet ex prologo Galeato, & ex præfatione Prouerbiorum; proinde verisimile est, eum neglexisse horum librorum interpretationem. Tertiò, quia multa citantur ex his libris à B. Cypriano, præsertim in lib. de exhortatione martyrij, & aliis Patribus B. Hieronymo antiquioribus, eo modo prorsus, vt nos in nostra vulgata editione habemus.

Quarta propositio. *Reliqua omnia ex Hieronymi versione ex Hebræo habemus in editione vulgata.* Id probatur.

PRIMO, quoniam constat B. Hieronymum primum solum ex antiquis transtulisse ex Hebræo in Latinum, Testamentum vetus: & rursum constat, nostram editionem translationem esse ex Hebræo in Latinum, exceptis Psalmis, Sapientia, Ecclesiastico, & Machabæis. Quod Hieronymus transtulerit ex Hebræo, ipse testatur lib. de viris illust. etiamo. Quod ipse primus ex antiquis, patet ex Augustino epist 8. & 10. & lib. 8. de ciuit Dei, cap. 43. & ex omnibus Hieronymi præfationibus, in quibus semper deprecatur calumniam, quod ausus sit ex Hebræo transferre. Quod posteri vsq; ad nostra tempora, nemo idē tentauerit, certo certius

Iam verò quod vulgata editio, translatio sit ex Hebræo ipsa quodammo clamat, dum penè vbique concordat cum Hebræo, & à Græco dissentit. Sunt præterea certa indicia huius rei ferè in omnibus libris. Nam in Pentateucho, præsertim Gen. 5. omnes libri antiqui, quia erant ex versione LXX expressi, continebant errorem illum de numero annorum at nostra editio Hebraicæ veritati consentit. In lib. Esther Danielis, sæpe in ipsis libris inuenimus annotatiuncul B. Hieronymi, dicentis, se expressisse fideliter, quæ erant Hebræo, reliqua autem de editione vulgata, vel ex Theod tione addidisse.

Præfatione in Iob, dicit in antiqua editione Latina, Græca libri Iob, deesse ad 800 versus, quos ipse de Hebræo sua editione posuerit: at nostra editio integerrima & plena est, non minus, quàm Hebraica. Denique in commentariis Prophetarum, ferè vbique duas versiones ponit & explicat, id est, suam, quæ est nostra vulgata, & aliam septuaginta interpretum.

SECVNDO probatur, quia illa omnia, quæ B. Hieronymus præfatione in Pentateuchum, & lib. de opt. genere interpretandi, dicit non haberi in editione LXX. & se addidisse in sua translatione ex Hebræo, in nostra vulgata editione inuenimus; vt illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum*, Oseæ 11. &; *Videbunt in quem transfixerunt*, Zach. 12. &; *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparasti diligentibus te*, Isa. 64.

TERTIO probatur ex iis locis, quæ B. Hieronymus monet, se aliter vertisse, quàm LXX. verterint, quæ in nostra edi-

tione

tione omnia inuenimus, vt ipse se vertisse dicit. In epist. 89. ad Augustinum quæ est 11. inter epistolas Augustini, ait Ionæ 4. se vertisse *Hederam*, vbi LXX. verterunt *Cucurbitam*. Itē in quæst. Hebraicis in Genesim dicit, Gen. 2. legendū: *Compleuit Deus die septima opus suum*, cùm apud LXX. legeretur, *Die sexta*. Ibidem dicit legendum: *Vocata est virago*, cùm apud LXX. dicatur, *Mulier*. Ibidem dicit legendum: *Immisit soporem in Adam*, cùm apud LXX. sit, *Immisit Ecstasim*. similia multa inueniuntur, tum in quæstionibus Hebraicis, tum in commentariis Prophetarum.

S. Gregorius quoque lib. 20. moral. cap. 24. explicans illud; *Mutatus est mihi in crudelem*; dicit antiquam trāslationem longè aliter habuisse, sed hanc nouam ex Hebraico factam esse meliorem. At in nostra est, *Mutatus es mihi in crudelem*, Iob. 30.

QVARTO probatur ex præfationibus. Nam ipse testatur in epistola ad Augustinum iam citata, se editioni suæ ex Hebræo singulis penè libris præfatiunculas præfixisse, quas etiam nunc videmus in Bibliis vulgatæ editionis, nec vllus vnquam negauit eas esse Hieronymi: At certè non est credibile totum opus periisse, præter solas præfatiunculas. Qui enim abiecerunt vel neglexerunt editionem B. Hieronymi, cur, quæso, præfatiunculas conseruarunt?

At in contrarium tria argumenta potissimum fieri solent. Argumentum PRIMVM Pauli Forosempronienſis & Sanctis Pagnini sumitur ex multis locis, in quibus nostra versio ab Hebraica veritate dissentit; nec enim credibile est, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritissimum in ea re labi potuisse.

RESPONDEO, duplici de caussa accidisse, vt nostra versio ab Hebraico textu aliquando dissentire videatur. Vna est, eaque longè lateque patens, incuria librariorum, de qua re passim ipse in præfationibus suis conqueritur. Altera caussa est, quia sæpè B. Hieronymus non tam verba quàm sensum exprimere studuit, vt faciendum esse ipse idem docet in libro de optimo genere interpretandi. Exemplum sit in illis verbis Eccl. 1. *Peruersi difficilè corriguntur, & stultorū infinitus est numerus*. Videntur enim hęc verba longè aliud sonare, quàm Hebraica; quæ ad verbum sic habent: מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן וְחִסָּרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת, hoc est, *Peruersum non poterit*

terit ad dirigere; & stultum nō poterit adnumerari. Sed tè Hieronymus elegantissimè sensum expressit. De hoc argumento plura dicemus in sequenti capite.

Argumentum SECVNDVM Hieron. præfat in Psalm. Iob, & in Paralip. admonet se distinxisse suam editionem asteriscos & obeliscos: at in nostra vulgata non videmus signa, non igitur est Hieronymi vulgata nostra editio.

RESPONDEO ex ipso Hieronymo in epistola ad Aug num supra citata, Hieronymum distinxisse per asteris obeliscos eam editionem, quam fecerat ex Græco, no tem eam, quam fecerat ex Hebræo. In Psalterio igitur vulgato debuissent esse asteriſci & obeliſci, quorum me Hieronymus in præfatione, sed exciderunt negligen brariorum: neque hoc est mirum, nam etiam tempore cœperant excidere, vt patet ex illa ipsa præfatione, & e stola ad Suniam & Fretellam. In lib. autem Iob & Para menon nostræ editionis vulgatæ, nunquam fuerunt, nec debent asteriſci vel obeliſci Hinc enim duas præfationes habemus tam in Iob, quàm in Paralipomenon, quarū p in qua nō fit mentio asteriſci & obeliſci, pertinet ad nost versionem, quæ est ex Hebræo, posterior, in qua fit me eorum signorum, pertinet ad aliam versionem, quam fec Græco.

TERTIVM argumentum. Multa inueniuntur in nost ditione vulgata, quæ B. Hieronymus in quæstionibus h braicis, in libro de optimo genere interpretandi, in comm tariis in Prophetas, & in Ecclesiastem docet, aliter fuisse tenda: igitur fieri non potest, vt editio nostra vulgata sit ipsa translatio, quam Hieronymus fecerat ex Hebræo.

RESPONDEO, quatuor de causſis accidisse, vt quædam nostro textu sint, quæ B. Hieronymus reprehendit. Pri est, error & negligentia librariorum. SECVNDA causſa varia significatio vocabulorum, interdum enim possunt d significare, & B. Hieron. modò vnam, modò alteram sign cationem sequutus est; exemplum habemus in Eccleſia nam B. Hieronymus bis vertit Ecclesiastem, vt patet exp fatione commētariorum in Ecclesiastem, & præfatione P uerbiorum. Et quidem in prima translatione vertit, cap *Cogitaui trahere carnē meam in vinum.* & sic etiam in co

mea

mentario exponit: at in secunda translatione maluit vertere; *Cogitaui abstrahere carnem meam à vino*, quam lectionē nos habemus; & melior est nostra lectio Nam verbum Hebræum בְּיַיִן potest significare in vino, seu in vinum, & etiam, de vino siue à vino, nam litera ב deseruit & loco, in, & loco, de, contextus autem magis requirit, à vino, quàm in vinum. Sequitur enim: *Vt animum meum transferrem ad sapientiam.*

Quod autem litera ב accipiatur frequenter pro מִן, id est, ex, de, ab, perspicuum est ex his locis, Exod. 12. vers. 43. Exod. 35. vers. 32. Exod. 38. vers 8. & Leuit 8. vers. 32. & 2. Paralipom. cap. 16. vers. 6. Quod verò B. Hieronymus soleat variis modis vertere, quando verba id ferant, testatur ipsemet lib. 1. apologiæ contra Ruffinum, vbi dicit Psal. 2. se vertisse, Adorate purè: & tamen in commentariis exposuisse, Adorate filium, quoniam vox Hebræa ambigua est.

TERTIA causa est, quia ipsemet postea mutauit sententiam, & loca sua correxit. Ac vt exemplum aliquod proferamus; libro de optimo genere interpretandi, & præfatione in Pentateuchum, dicit Isaiæ 11. non debere legi: *Flos de radice eius ascendet*; sed, *Nazaraus de radice eius ascendet*: & LXX. hoc nomen Nazaræi, malè prætermisisse, & hunc locum citari à Matthæo cap. 20. vbi dicit: *Vt impleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaraus vocabitur.* at ipse idem postea vertit, sicut verterant septuaginta, nimirum; *Et flos de radice eius ascendet.* Et in commentario cap. 11. Isaiæ, reddit rationem huius rei; quoniam verbum Hebræum ibi positum נֵצֶר scribitur per Tsade, cùm Nazaræus dicatur à verbo נָזַר, per Zain. quocirca comment. cap. 2. Matth. dicit illud; *Quoniam Nazaraus vocabitur*, non esse desumptum ex aliquo vno Propheta, sed ex eo, quod omnes Prophetæ Dominum sanctum futurum esse prædixerunt. Pari ratione lib. 5. comment. in Isa. fatetur cap. 19. malè se vertisse: *Erit terra Iuda Aegypto in festiuitatem*, cùm potius verti debuerit, *in pauorem.* & hoc posteriore modo nos iam habemus in vulgata editione.

QVARTA causa est, quia etsi B. Hieronymus interdum senserit, quædam mutanda in sua versione, & ea notauerit in suis commentariis, tamen Ecclesia postea magis iudicauit

veram

veram primam versionem, & illam retinere maluit in editio-
ne vulgata. Nam lib. 5. comment. in Isaiam, vbi B. Hiero-
mus dicit, se vertisse *Festiuitatem*, pro *Pauore*, Ibidem di-
se malè vertisse; *Refrenantem*, pro *Lasciuientem*, & tam-
videmus in nostra editione vulgata priorem correctio-
Hieronymi admissam, posteriorem nō admissam, quod-
tè non videtur casu factum, sed iudicio posteritatis, vel
tius ipsius Ecclesiæ. Et hoc modo ad multa alia respon-
potest. Editio enim vulgata quamuis maxima ex parte H-
ronymi sit: tamen non est illa pura, quam ipse ex Hebr-
conuertit, sed est aliquo modo mixta additis non pauci-
versione LXX. quæ in Hebræo non inueniuntur, atqu-
potissimum perspicitur in lib. 1. Regum, & in Prouerbiis.

His omnibus addi potest, interdum Hieronymum vid-
reprehendere versionem nostram, cùm tamen eam non
prehendat, sed solùm explicet, quæ sit vis Hebręæ voci-
cùm in quæst. Hebr. dicit, cap. 1. Geneseos, pro eo quod nos h-
bemus, Spiritus Domini ferebatur super aquas: in Hebr-
esse, Incubabat seu fouebat more auis.

CAPVT X.

De auctoritate Latinæ editionis vulgatæ.

TERTIA, eaque potissima restat quæstio. Quan-
videlicet auctoritatis sit Latina vulgata editio.
quidem hæretici nostri temporis, quamquam i-
ter se non parum dissentiant in authentica edit-
ne Latina eligenda, tamen aduersus Ecclesiam mirificè co-
nes consentiunt. Siquidem Lutherani volunt solam Luth-
versionem habendam esse authenticam, vt patet ex decre-
quodam Lipsensi, cui Melanchthon, Pomeranus, Maior,
liique permulti subscripserunt. De quo decreto vide Staph-
lum in tertio topico prædicamento Lutheranæ Theolog-

At Zuingliani, quibus Anabaptistæ & Caluinistæ consen-
tiunt, nullam esse volunt authenticam versionem, vt ex pr-
fatione Tigurinæ editionis patet, vbi docent, non debe-
Ecclesiam alligari ad vnam aliquam versionem. Nihilom-
nus

mus tamen tam Lutherani, quàm Zuingliani in eo conueniunt, vt editio Latina vulgata non sit habenda pro authentica, cùm innumerabiles errores in ea deprehendantur.

Hinc ex castris Lutheri prodiit in aciem Martinus Kemnitius; ex castris Zuinglianorum Ioannes Caluinus, qui aduersus Concilium Tridentinum scribentes, quattam sessionem præ ceteris vexant, in qua Concilium definit, vulgatam editionem Latinam habendam esse pro authentica. Scripsit etiam de eadem re Georgius Maior præfatione in Psalmos, & Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 1.

At non pauciores pro vulgata editione scripserunt, in quibus sunt Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Ecclesiast. dogmat. & Script. Franciscus Titelmannus in prologo apologetico pro editione vulgata noui Testamenti, Andreas Vega lib. 15 in Concilium Tridentinum, cap. 9. Iodocus Tiletanus in prima parte apologiæ pro Concilio Tridentino, contra Kemnitiũ, Lindanus lib 1. de optimo genere interpretandi, Melchior Canus lib. 2. de locis, cap. 13. Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ, in refutatione vltimæ hæresis Quorum diligentiam imitari cupientes, his argumentis rem eandem comprobamus.

Primvm est argumentum ipsius Concilij. Ait enim Synodus Tridentina, eam à se probari sacrorum librorum Latinam editionem, quæ longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est. Nec enim temerè per annos ferè mille, hoc est, a tempore B. Greg. omnis Ecclesia Latina hac vna editione vsa est, omnes concionatores hanc explanauerunt, & populis proposuerunt, omnia Concilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata fidei. Porrò Ecclesiam totis octingentis vel nongentis annis germana Scripturæ interpretatione caruisse: atque in iis quæ ad fidem & religionem pertinent, errores interpretis nescio cuius pro verbo Dei coluisse, mirum est, si cui mirum & absurdum non esse videatur; præsertim si ex Apostolo didicerit, 1. Timoth. 3. eam esse *columnam & firmamentum veritatis*.

Secvndvm argumentum sumo ex testimoniis veterum. Nam vel hæc nostra versio est Hieronymi, vel certè illa antiqua communis, quam Augustinus vocat Italam: si est illa antiqua,

tiqua, magnum testimonium habet ab Augustino lib. 2 doct. Christ. cap. 15. vbi dicit, eam omnibus esse preferendam si autem est Hieronymi, vt nos suprà probauimus, habem stimonia omnium veterum, qui eam videre potuerunt. Na inprimis B. AVGVSTINVS lib. 18. ciuit. Dei, cap. 43. *Non fuit*, inquit, *temporibus nostris presbyter Hieronymus hom doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui ex Hebr in Latinum diuinas Scripturas conuertit, cuius tantum li rarum laborem Hebraei fatentur esse veracem.* Et epist. 10 Hieronymum dicit, eius versionem seu potius emendam nem Testamenti noui omnibus probari. Item B. GREG RIVS lib. 20. moral. cap. 24. *Quia*, inquit, *hæc noua transla ex Hebræo nobis eloquio cuncta verius transfudisse perhi tur, credendum est, quidquid in ea dicitur; & oportet, vt ve ba illius, nostra expositio subtilius rimetur.*

S. ISIDORVS lib. 6. etymol. cap. 5. *Presbyter*, inquit, *Hie nymus trium linguarum peritissimus, ex Hebræo in Latin eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterq; tra fudit, cuius interpretatio meritò ceteris anteponitur.* Et lib de offic. diuin. cap. 12. *De Hebræo*, inquit, *in Latinũ eloqui tantummodo Hieronymus Presbyter sacras Scripturas cõ tit, cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsquequaq tuntur, eò quòd veracior est in sententiis, & clarior in ver* Hęc ille, cui subscribit Rabanus lib. 2. de institutione cler rum, cap. 54.

Porrò qui deinceps secuti sunt, B. Anselmus, B Bernar Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alij omnes, sat stendunt, se hanc editionem præ ceteris probâsse, cùm e solùm explanandam susceperunt. Adde etiam, quod non lùm Latini versionem hanc probarunt, sed etiam Græci, quædam diuina volumina à Hieronymo in Latinum ex H bræo conuersa, ipsi ex Latino in Græcum transfuderunt B. Hieronymus testatur, lib. de viris illust. in Sophronio, lib. 2. contra Ruffinum.

TERTIVM argumentum. Habuerunt Hebræi sua ling authenticam Scripturam; Græci quoque habuerunt Græ authenticam Scripturam, id est, Testamentum vetus ex ve sione LXX. & Testamenti noui ipsos primos fontes: igit æquum fuit, vt Latina Ecclesia, in qua sedes Petri est, & in q

perp

perpetuò fides Christiana mansura erat, haberet sua lingua authenticam Scripturã;non autem habuit aliam ferè à mille annis, quam istam; igitur ista authentica censenda est.

QVARTVM argumentum. In Conciliis generalibus Ecclesiæ aut pauciſſimi,aut interdum nulli inueniuntur linguæ Hebraicæ periti:malè igitur prouisum esset Ecclesiæ,si in rebus grauibus non posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua: nam etsi nunc vtcunque multi inueniuntur, qui Græcè nouerint, tamen non semper ita fuit. Nam si Ruffino credimus libro hist. 10. cap. 21. ex sexcentis Episcopis,qui ad Concilium Ariminense conuenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi vellet ὁμοούσιον. Et propterea cùm callidi quidam hæretici Ariani proponerẽt Synodo,an vellet Christum colere,an ὁμοούσιον, omnes clamauerunt, se nolle ὁμοούσιον, sed Christum.

DENIQVE idem experimento comprobatur. Videmus enim nouos hæreticos, qui contempta antiqua editione nouis interpretationibus studeant, adeò diuersas, & inter se dissentientes editiones cudere, vt nihil ferè certi ex eorum editionibus haberi possit. Quare Martinus Lutherus in lib. contra Zuinglium de veritate corporis Christi in Eucharistia: *Si diutius*, inquit, *steterit mundus, iterum erit necessarium, vt propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conseruandam fidei vnitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus.*

Superest argumenta aduersariorum soluere, sed antea libet notare mendacia quædam aperta, quæ Martinus Kemnitius & Ioannes Caluinus suis argumentis admiscuerunt.

PRIMVM CALVINI mendacium est,nec iudicio,nec recto delectu factum esse, vt ex interpretationibus diuersis vna obtinuerit inter indoctos. At certè cum omnibus interpretationibus abolitis, hæc nostra supra mille annos in vsu totius Latinæ Ecclesiæ fuerit, aut nulli fuerunt totis mille annis in Ecclesia docti,aut impudenter mentitur Caluinus. Deinde Sophronium, Augustinum, Gregorium, Isidorum, Bedam,Anselmum,Rupertum,Bernardum, aliosque tam mul-

tos insignes viros non existimo inter indoctos numerand esse: & tamen isti omnes editionem nostram, vt suprà demi strauimus, aut inter ceteras, aut etiam præter ceteras laud runt.

ALTERVM eiusdem mendacium est, decreuisse Triden nos Patres, minimè esse audiendos eos, qui ex fonte ipso p rum liquorẽ proferunt, & ex certa veritate falsum coargu Hoc ideo mendacium voco, quod nihil eiusmodi in decr Concilij legatur. Nec enim Patres fontium vllam men nem fecerunt, sed solùm ex tot Latinis versionibus, quæ circumferuntur, vnam delegerunt, quam ceteris antepo rent; & (quod Ecclesiæ grauitatem, & constantiam dece antiquam nouis, probatam longo vsu recentibus adhuc, vt sic loquar, crudis, denique vnam multis inter se dissiden bus, & pugnantibus prætulerunt.

TERTIVM mendacium est eiusdem Caluini, adeò null esse in vulgata editione integram paginam, vt vix tres continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. At si ita cur ibidem Caluinus, cùm suscepisset notandos locos in P mis perperam versos, nihil omnino in primi Psalmi tran tione notauit? non habet fortasse primus Psalmus tres co nuos versus? Sed non est opus, opinor, in tam apertis men ciis refellendis immorari. Ad Kemnitium veniamus.

PRIMVM KEMNITII mendacium est, Concilium T dentinum decreuisse, vt pro iis quæ Spiritus sanctus in fo bus Hebraicis & Græcis scripsit, ea recipiamus quæ à lib riis mutata, mutilata, vel addita sunt. Hoc esse mendac manifestum, nemo non intelligit. Quis enim, non dico tholicus, sed sanæ mentis homo, vnquam diceret, librari vitia suscipienda pro Spiritus sancti verbis? Deinde non Concilium eodem loco iubet, vt sacra Biblia, quàm emen tissimè fieri poterit, imprimantur?

SECVNDVM est eiusdem, in indice librorum prohibito rum à Paulo IV. edito, damnari omnes editiones Bibliorum etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima qu dam vulgatæ editionis errata correcta sunt. Hoc etiam cr sissimum mendacium est: non enim damnantur in eo indi nisi editiones quædam ab hæreticis, vel suspectis impresso bus factæ: & omnes aliæ permittuntur.

TERTIV

TERTIVM eiusdem Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum sess. 21. cap. 2. vt probet Ecclesiam habere auctoritatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus contra institutionem Christi, abuti æquiuocatione veteris versionis, vbi 1. Cor. 4. ministri Christi vocantur dispensatores mysteriorum Christi. Quo loco exclamat Kemnitius: *Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia in tanta luce cognitionis linguarum, de tam graui materia tam pueriliter ludere? cùm Paulus οἰκονόμους vocet ministros Christi.* Hæc ille.

At nobis meritò licet exclamare; Bone Deus, quanta est hominis hæretici impudentia, vt crassissima mendacia pro veritate obtrudere non vereatur? Nam Concilium ibidem disertè testatur, Ecclesiam non posse mutare substantialia Sacramentorum, sed tantùm statuere modum & ordinem, quo Sacramenta administrari debeant. Deinde Concilium non abutitur voce dispensatoris, vt Kemnitius somniat; non enim dicit, Ecclesiam posse dispensare in Sacramentis, quomodo dispensat in votis & legibus, sed posse dispensare Sacramenta, id est, administrare, porrigere, tradere fidelibus: & instar fidelis ac prudentis œconomi in dispensandis bonis Domini sui, & familia alenda, certam rationem & modum posse præscribere, modò nihil fiat contra leges & mandata principis.

POSTREMVM Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum ideo voluisse vulgatam editionem esse authẽdicam, quia tota transformata est ad dogmata Pontificia. Quod mendacium non solùm est hominis impudentis, sed etiam imprudentis, siquidem contra suum auctorem maximè pugnat. Si enim Pontificia dogmata habentur in editione vulgata, sequitur Pontificia dogmata esse antiquissima, & ipsorum dogmata contraria planè esse recentia: nam editionem vulgatam etiam ipsi fatentur esse vetustissimam.

Præterea, si editio vulgata facta esset post Lutheri tempora, esset aliqua ratio suspicandi, eam esse accommodatam de industria ad Pontificia dogmata: At facta est ante mille annos, & omnia, quæ illi reprehendunt in vulgata editione, nos ostendemus sic esse citata ab antiquissimis Patribus, & semper sic fuisse in vulgata editione. Sed aduersarij, quod ipsi faciunt, idem etiam ab aliis fieri credunt: & quia Marti-

nus Lutherus Biblia pessima fide conuertit, vt patet ex Ioa
Cochlæo in vita & actis Lutheri anni M. D. XXII. vbi leg
mus, in noua translatione Testamenti noui per Luther
facta, fuisse notata ad mille loca immutata, id est, addita, v
detracta, vel deprauata: idcirco putant etiam Catholicos ho
facere, sed certè falluntur. Fides enim Catholica nõ eget pr
sidiis mendaciorum, vt illorum figmenta.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum contra vulgatam Latinam editionem.

in ier. l. 7. § 173.

ARGVMENTA hæreticorum contra vulgatam
ditionem, ad tria reuocari possunt. PRIMVM
quia B. Hieronymus multa aliter vertit, qua
nos habeamus, & multa reprehendit in nostra
ditione vulgata: sed iam est responsum suprà capite VIII.

SECVNDVM argumẽtum. Magis credendum est esse ver
bum Dei, quod habetur in fontibus Hebraicorum & Græc
rum codicum, quàm quod habetur in riuulis versionũ: na
Hebræi & Græci codices, Prophetarum & Apostolorũ sun
qui errare non poterãt: Latini autem sunt variorum interp
tum, qui errare poterãt. Nam aliud esse interpretẽ, aliud Pr
phetam, docet Hieronymus præfatione in Pentateuchum
Et idem Hieronymus passim reprehendit veterem interp
tem in suis commentariis, & lib. 1. contra Iouinianum. B. Au
gustinus autem non solùm in genere dicit, interpretes pos
errare, lib. 2. de doct. Christ. cap. 12. & epist. 19. & 59. sed etiam
epist. 8. ad Hieronymum asserit, Hieronymum in sua inter
pretatione errare potuisse.

Accedit, quod Patres passim docent ad fontes Hebræo
& Græcos esse recurrendum. Hieronymus in libro contra
Heluidium, & in epistola ad Marcellam, quæ incipit; *Post
priorem epistolam*, docet Latinam editionem Euangelio
rum, ad Græcos fontes reuocandam: & idem dicit de Latina
editione Testamenti veteris emendanda ex Hebræo, in com
ment. cap. 8. Zachariæ. Idem habet Augustinus lib. 2. doct.
Christ. cap. 11. 12. & 15. & epist. 19. & alibi. Et quod mirabilius

est,

est, in ipso iure Pontificio dist. 9. can. Vt veterum, ita dicitur: *Vt veterum librorum fides de Hebrais voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Graci sermonis normam desiderat.*

Respondeo, negari non posse, quin sint fontes Scripturarum anteponendi riuulis versionum, quando constat, fontes non esse turbatos: nunc autem fontes multis in locis turbidos fluere, iam antè ostendimus: & certè vix dubitari potest, quin sicut Latina Ecclesia constantior fuit in fide retinenda, quàm Græca; ita etiam vigilantior fuerit in suis codicibus à corruptione defendendis. Quod enim olim Hieronymus scripsit ad Damasum in epist. de nomine hypostasis, nunc maximè habet locum, videlicet profligato à Græcis patrimonio, apud Latinos tantùm incorruptam Patrum hæreditatem seruari.

Ad illud autem quod obiiciebatur, interpretes interdum labi potuisse: non desunt, qui respondeant, veterem interpretem noui Testamenti, & etiam B. Hieronymum interpretem Testamenti veteris, peculiari spiritus sancti lumine illustratos, errare non potuisse: sed non est opus eò confugere. Admittimus enim, interpretem non esse Prophetam, & errare potuisse: tamen dicimus, eum non errâsse in illa versione, quam Ecclesia approbauit.

Nam vulgata editio non est vnius auctoris, sed quædam habet ex Hieronymo, quædã ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam interprete innominato: stultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nusquam errâsse, cùm ipse in cap. 19. Isaiæ dicat, se errâsse, & Ecclesia correctionem eius receperit. Non igitur auctores illos canonizauit Ecclesia, sed tantùm hanc versionem approbauit: nec ita tamen approbauit, vt asseuerit nullos in ea librariorum errores reperiri; sed certos nos reddere voluit, in iis præsertim, quæ ad fidem & mores pertinent, nulla esse in hac versione interpretum errata.

Ad aliud de emendatione Latinorum codicum ad Hebræos & Græcos, respondeo, quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, vt illi Patres monent.

PRIMO, quando in nostris codicibus videtur esse error librariorum, sic videmus nunc in Missalibus nouis emẽdatum illud Eccles. 45. *Dedit illi coram præcepta*, cùm antea præ legeretur; *Cor ad præcepta*. Nã in Græco est κατὰ πρόσωπον vbi nulla est ratio dubitandi. facile autem fuit, ex *coram*, fa cere, *cor ad*. Sic Eccles. 24. illud: *Ego quasi fluuius Dorix*, de beret corrigi; *Ego quasi fluuij Diorix*, vt est in Græco. Na Dorix fluuius nusquam est. Quamquam enim Rabanus i commentario huius loci dicat, ex sententia quorundam, fl men Armeniæ esse, qui Dorix appelletur: tamen id nullo au ctore probat. Διώρυξ autem est fossa à flumine deducta irrigandam terram.

Sic Sapient. 12. *Ipsum qui non debet puniri condemnas, e externum extimas à tua virtute*; non malè correctum vid mus in Bibliis Louanien sibus hoc modo: *Ipsum qui non d bet puniri condemnásse exterum putas à tua virtute*, vt cl rè ex Græco colligitur: & manifestè librariorum est error, l cet S. Greg. lib. 3. moral. cap. 11. priorem sententiam piè exp suerit.

Sic illud Psalmi 41. *Ad Deum fontem viuum*, tutò mut posset, *in fortem viuũ*. Nam in Hebræo est apertè אֶל־אֱלֹהִים לְאֵל חָי ad Deum, ad fortem viuum, & in Græco est etia πρὸς τὸν Θεὸν ἰσχυρὸν, vbi nulla est occasio erroris. In nost facilè potuit mutari fortem in fontem, præsertim cùm pra cedat; *Sitiuit anima mea*. Sic etiam in Missali emẽdatum v demus illud Ioannis 19. *Accepit eam in sua*, quod antea era *in suam*, cùm Græcus codex apertè habeat εἰς τὰ ἴδια.

SECVNDO, quando Latini codices variant, vt non poss certò statui, quæ sit vera vulgata lectio, possumus ad fonte recurrere, & inde iuuari ad veram lectionem inueniendam Sic Iosue 5. quidam Latini codices habent: *Quibus iurauit, vt ostenderet eis terram fluentem lacte & melle*; quidam ha bent, *vt non ostenderet, &c.* Vera lectio videtur esse posterio Nam in Hebræo constanter additur, Non. Sicut è contrario Iosue 11. quidam codices habent: *Non fuit ciuitas, quæ non se traderet*: quidam habent; *Non fuit ciuitas, quæ se traderet*: & hoc est verius, quia conforme est Hebræo, & verba sequentia id ro

id requirunt. Sic Lucæ primo, quidam codices habent: *Redemptionem plebis suæ:* quidam, *plebi suæ.* & hæc videtur verior, cùm in Græco sit τῷ λαῷ αὐτοῦ.

Tertio, quando verba aut sententia in Latino est anceps, possumus recurrere ad fontes, si fortè ibi non sit ambiguitas. Sic quod legimus Genes. 3. *Maledicta terra in opere tuo,* potest intelligi de opere futuro, id est, dum coles eam: & de præterito, id est, de peccato Adę, propter quod terra maledicta est. At in Hebræo non est ambiguum, siquidē בַּעֲבֻרֶךָ non potest significare nisi propter te, id est, propter peccatum tuum. Vnde etiam monet B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, rectè vertisse eos, qui dixerunt: *Maledicta terra in transgressione tua.* Quamquam non inficior potuisse fieri, vt in Hebræo esset בַּעֲבֻרֶךָ & librariorum vitio mutatum sit Dalet in Resch.

Sic etiam quod legimus Lucæ secundo: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis.* illud, *bonæ voluntatis,* ambiguum est, potest enim referri ad homines, & ad pacem; sed ex Græco colligitur, melius coniungi cum pace, vt hic sit sensus, in terra pax hominibus, Pax, inquam, bonæ voluntatis Dei erga homines. Nam εὐδοκία, vt plurimum, non est bona voluntas hominis, sed bona voluntas Dei erga homines. Sic Psalm. 2. *Ne quando irascatur Dominus.* Et; *Cùm exarserit in breui ira eius.* Et; *Beati, qui confidunt in eo:* apud Latinos dubium est, an hæc dicantur de Patre, an de Filio: nam de vtroque fit mētio in Psalmo isto: sed ex Hebræo manifestè colligitur, hæc dici de Filio. Denique Psalmo 138. *Non est occultatum os meū àte,* in Latino dubium est, an sit os oris, an os ossis. Sed in Hebræo est clarum, est enim עַצְמִי non פִּי

Qvarto & vltimo, licet recurrere ad fontes, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Sic illud Exod. 1. *AEdificauit illis domos;* intelligimus ex Hebraica phrasi significare fœcunditatem, & filiorum copiam. Vt etiam illud Psalmi 112. *Qui habitare facit sterilem in domo.* Illud quoque Psalm. 138. *Imperfectum meum viderunt oculi tui,* Hebræa vox apertè declarat propriè embrionem significare. Et illud ibidem: *Mirabilis facta est scientia tua ex me,* ex Hebręo textu facilè declaratur, significat enim mirabilio-

rem esse scientiam Dei, quàm vt possit homo capere. Qu
lem etiam Hebraismum agnoscent, qui huius linguæ per
sunt, in illis Pauli verbis Ephes. 3. *Scire etiam supereminẽte
scientiæ caritatem Christi.* Non enim sensus est, caritate
Christi donum esse scientia eminentius, vt verba sonare
dentur, sed caritatem Christi maiorem esse, quàm vt scien
comprehendi possit.

Argumentum TERTIVM sumunt ex variis locis, in q
bus videtur omnino vulgata editio errorem continere. I
quamquam absque vllo ordine ista loca ipsi proponunt; n
tamen ordine referemus; primùm loca, quæ adferunt ex v
riis libris Scripturarum Testamenti veteris; deinde quæ a
ferunt ex Psalmis; postremò quæ adferunt ex Testamen
nouo.

CAPVT XII.

Gen. 3 v. 20 ipse vel ipsa
ene malè colligitur
aries ex aquis creatas.

Defenduntur loca, quæ Kemnitius depra-uata esse dicit in editione vulgata.

PRIMVS locus est Genes. 3. vbi legimus: *Ipsa con
ret caput tuum.* Quem locum Kemnitius dicit
se corruptum, vt inde probetur intercessio & p
trocinium MARIAE, cùm legendum sit, Ipsu
conteret caput tuum: nam de semine, id est, Christo loquit
Scriptura, vt omnes veteres docent. RESPONDEO, editio
nem vulgatam variè habere; quidam enim eodices habe
Ipse, quidam, *Ipsa*. Et propterea non esse contra vulgatam e
ditionem, si conuincatur debere legi, Ipse, vel Ipsum.

Dico SECVNDO, non esse improbabile debere legi, *Ipsa*
neque esse hanc deprauationem Papistarum. Nam etiam
multi codices Hebraici habeant הוּא; tamen legi vn
in quo erat scriptum הִוא, id est, Ipsa: ac præterea remot
punctis illam vocem Hebraicam הוא posse interpreta
Ipsa, nimis rudis est qui nescit. Passim enim occurrit in sa
cris Bibliis הוא pro היא. Sic Genes. 3. vers. 12. Exod.
vers. 8. Adde quod *(Ipsa)* legerat CLAVDIVS Marius VICTO
lib. 1. in Genesim, ALCIMVS Auitus lib. 3. carminum, cap. 6

CHRI-

CHRYSOSTOMVS hom.17. in Gen. AVGVSTINVS lib.2. de Genes. contra Manichæos, cap.18. & lib.11. de Gen. ad literam, cap.36. AMBROSIVS lib. de fuga seculi, ca.7. GREGORIVS lib.1. moralium, cap.38. Eucherius, Rupertus, Beda, Rabanus, & Strabus, ac Liranus in hunc locum, & BERNARDVS serm.2. super Missus est. Itaq; mendacium est, quod Kemnitius dicit, omnes veteres legere Ipsum.

At DICES, verbum Conteret, in Hebræo est masculini generis, igitur refertur ad semen, quod etiam est masculini generis, non ad mulierem, quæ est fœminini. RESPONDEO, id non esse nouum in Scriptura, vt cum nominibus fœmininis coniungantur pronomina, aut verba generis masculini, Ruth 1. vers.8. dicit Ruth ad nurus suas. יַעֲשֶׂה יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים & Esther primo, vers.20. הַנַּשִׁים יִתְּנוּ & Eccles.12. vers.5. רְיִשַּׁחוּ כָּל-בְּנוֹת & alia huiusmodi plurima reperiuntur.

SECVNDVS locus est Genes.6. vbi legimus: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum.* quem locum Kemnitius vult esse corruptum, & ad extenuandum peccatum originale, cùm in Hebræo sit יֵצֶר לִבּוֹ רַק רַע כָּל-הַיּוֹם figmentum cordis eius tantum malum omni die.

RESPONDEO, sensum esse eundem; nam illud *figmentum cordis* significat cogitationem cordis, quia à corde fingitur & formatur, vt etiam Hebræi in eum locum docent. Idem autem est: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum, &, figmentum,* id est, *cogitatio cordis non est, nisi malum.* Non autem sequitur hinc, vt Lutherani putant, omnia opera hominum esse mala: nam illa est hyperbole Scripturæ, qua sæpe vtitur ad rem aliquam extollendam: sicut in eodem capite dicitur; *Omnis caro corruperat viam suam.* Et tamen ibidem dicitur; *Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis.*

TERTIVS locus est Gen.9. vbi legimus: *Qui effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius.* Hunc locum dicit Kemnitius mutilatum esse, cùm in Hebræo sit; *Qui effuderit sanguinem hominis per hominem, fundetur sanguis illius.* RESPONDEO, illam omissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti. Sen-

sus enim est, tam in Hebræo, quàm in Latino; qui occiderit hominem, occidetur etiam ipse.

QVARTVS locus est Genes.14.vbi legimus: *At verò Melchisedech Rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi.* Hunc locum dicit corruptum, vt inde probare possemus sacrificium Missę: nam in Hebręo non habetur verbum offerendi, nec rationalis coniunctio, vt in vulgata editione.

RESPONDEO, falsò Kemnitium dicere, haberi in vulgata editione verbum offerendi. Nec enim legimus, obtulit, sed protulit panem & vinum. Coniunctionem autem rationalem habet vulgata editio, sed habet etiam Hebræus textus, etsi eam Kemnitius, vel propter imperitiam non viderit, vel propter malitiam videre noluerit. Nam licet in Hebræo sit וְ, nó בְּ, tamen illud וְ, sæpissimè accipitur pro בְּ, vt Isaiæ 64. *Tu iratus es, & peccauimus*, id est, quia peccauimus, vbi similiter est וְ, pro בְּ. Genes. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum* וְהִוא בְּעֻלַת בַּעַל Genes.30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus* נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה, & eiusmodi loca plurima in Hebræorum codicibus reperiuntur.

Itaq; Melchisedech protulit panem & vinum, vt illud Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi. & hoc facto gessisse eum figuram sacrificij nostri, quo sub specie panis & vini corpus & sanguinem Christi offerimus Deo, omnes veteres Græci & Latini affirmant. vt Clemens Alexandrinus lib.4. Strom. Eusebius lib.5. demonst. Euang. ca.3. Epiphanius hæres.79. Chrysostomus homil.35. in Gen. Cyprianus lib.2. epist.3. Ambrosius lib.4. de Sacramentis, cap.3. Hieronymus in comment. cap.26. Matt. Augustinus lib.17. ciu. Dei, cap.17. & Eucherius lib.2. in Genes. cap.18. Denique Psal.109. dicitur de Christo; *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*, vt exponit Paulus Hebr.5. & 7. At cur Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, nisi quia ille obtulit panem & vinum, hic seipsum in specie panis & vini?

QVINTVS locus est Numer.vlt. capite vbi nos habemus: *Omnes viri ducent vxores de tribu, & cognatione sua: & cuncta fœmina de eadem tribu maritos accipient:* quem locum non

Gen. 36, v. 24. Iste est Anas, qui invenit aquas calidas in

non Kemnitius, sed Osiander in annotationibus ad harmoniam Euangelicam notauit. Nam hoc præceptum videtur aduersari plurimis exemplis Scripturarum. Iosabeth enim filia Regis Ioram de tribu Iuda, fuit vxor Ioiadæ Pontificis de tribu Leui, 2. Paralip. 22. Ruth Moabitis fuit vxor Booz de tribu Iuda, Ruth 4. Michol de tribu Beniamin fuit vxor Dauidis de tribu Iuda, 1. Reg. 18. Item omnes Hebræi iurarunt, Iudicum vlt. se non daturos vxores de filiabus suis alicui ex tribu Beniamin: igitur si iuramentum non interceſſiſſet, licebat dare filias de vna tribu viris de altera tribu. Et beata Virgo MARIA de tribu Iuda cognata erat Elizabeth de tribu Leui, Luc. 1.

Denique videtur etiam contra textum Hebræum, vbi solùm habetur, vt mulieres quæ sunt hæredes bonorum paternorum, non possint nubere aliis viris quàm de sua tribu: de viris autem & de mulieribus quæ non sunt hæredes, nulla habetur lex.

ABVLENSIS in hunc locum dicit, legem istam non inclusisse tribum Leui, nec mulieres alienigenas: & in casu necessitatis, & propter magnos Principes & Reges, potuisse in ea dispensari. sic respondet ad omnia exempla allata. At in lege diuina nemo poterat dispensare. Deinde Dauid cùm accepit Michol in vxorem, non erat Rex, nec erat eius coniugium cum Michol tam necessarium, vt propterea debuerit in lege diuina dispensari.

Melius respondet CANVS lib. 2. de locis, cap. 14. sed non plenè rem explicat. Sensus igitur legis tam vulgatę editionis, quàm textus Hebraici hic est, vt cùm aliqua mulier caret fratribus, & proinde est hæres, non possit nubere alicui, qui non sit de tribu sua, & nullus vir possit eam accipere, etiamsi ipsa vellet, nisi sit de eius tribu. Itaque datur lex, & viris, & mulieribus, sed tamen propter mulierum bona.

Quod hic sit verus sensus legis, patet ex fine legis. Finis enim est, vt ibi dicitur, ne commisceantur hæreditates, & transeant de vna tribu in aliam. Porrò ad hunc finem obtinendum, non oportuit iubere absolutè ne matrimonia fierent extra propriam tribum, sed tantùm ne fierent extra tribum, cùm mulier nuptura est hæres. Et hoc modo satisfit omnibus exemplis allatis.

Ad

Ad id autem, quod dicebatur, aliter haberi in Hebræo, respondeo, falsum esse. Nam lex data mulieribus, in textu Hebræo clara est, vt etiam in Latino. Lex autem data vtris, quam isti dicunt non haberi in Hebræo, illis verbis comprehenditur וְאִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; *Filij Israël adhærebunt, & vnusquisque in possessione tribus patrum suorum.* Aduersarij putant *(adhærebunt)* referri ad possessionem, vt sit sensus; Adhærebunt possessioni, id est, manebunt in possessione tribus suæ: at non ita est, sed refertur ad coniugem, vt sit sensus; Filij Israël adhærebunt, nimirum vxori, id est, coniungent matrimonia vnusquisque in possessione tribus suæ, id est, non transeundo per coniugium ad possessionem alterius tribus. Hunc esse sensum, colligitur ex sequentibus. sequitur enim; *& omnis filia hæreditans possessionem adhærebit viro tribus suæ, &c.* atque ita hunc locum intellexerunt Eusebius lib. 1. hist. cap. 6. Epiphanius hæresi 78. Ambrosius in cap. 3. Luc. Beda in c. 1. Luc. Damascenus lib. 4. ca. 15.

Sextvs est 1. Esdræ 9. vbi dicit, nos habere, pax illius, cùm esse deberet, paxillus. Respondeo, hîc etiam esse errorem librariorum: nam Hebræa vox est יָתֵד paxillus, seu clauus. & multi Latini codices habent paxillus.

Septimvs est Iob quinto: *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Hunc locum vult Kemnitius deprauatum, ad inuocationem Sanctorum comprobandam. Respondeo, fortè fuisse ebrium, cùm hoc scripsit, Kemnitium: nã apertissimè in Hebræo est, Iob 5 קְרָא - נָא הֲיֵשׁ עֹנֶךָּ וְאֶל-מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה quæ ad verbum sic habent; *Voca nunc, si est respondens tibi, & ad aliquem de Sanctis respice.* Et sanè si quæritur verbum expressum, hîc expressissimum est.

Octavvs locus est Prouerb. 16. vbi habemus: *Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides seculi.* cùm deberet esse, lapides sacculi, iuxta Hebræum כִּיס quod marsupium significat, non seculum, quod dicitur עוֹלָם vel עֵר. Respondeo, in nostra editione esse varias lectiones, & eam esse veram, quæ habet sacculi. in alia, errore scribarum, positum esse seculi.

Nonvs

NONVS est Eccles. 9. *Nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit.* Quem locum vult Kemnitius esse deprauatum, vt inde probetur dubitatio fidei de remissione peccatorũ: quod idem antea scripsit Caluinus cap. 5. Instit. §. 28.

RESPONDEO, interpretem nostrum optimè vertisse, non quidem numerando verba Hebraica, sed ea expendendo, & sensum eorum exprimendo. Sic habet textus Hebræus: גַּם אַהֲבָה גַּם שִׂנְאָה אֵין יֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לְפָנֵיהֶם hoc est, & amorem & odium non est sciens homo, sed omnia ante faciem ipsorum. Sensum horum verborum hunc esse vult B. Hieronymus in commentario huius loci: *Porrò*, inquit, *hic sensus est: Inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse: In futuro igitur scient, & in vultu eorum sunt omnia, id est, antecedit eos, cùm de hac vita decesserint, notitia istius rei, quia tunc est iudicium, nunc certamen.* Hæc ille. Quam verissimam loci huius intelligentiam non potuit interpres melius reddere, quàm illis verbis: *Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta.*

At ne quis obiiciat, scire impios, se dignos odio: animaduertendum est, de solis iustis Ecclesiastem loqui, qui cùm nullius peccati sibi conscij sint, tamen certò statuere non possunt, dum hîc viuunt, iusti ne sint, an non: ex quo sequitur, vt ignorent, vtrum odio vel amore digni sint.

DECIMVS est Eccles. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Hunc etiam locum vult Kemnitius deprauatum, ad probandam incertitudinem remissionis peccatorum. RESPONDEO, varias hîc esse lectiones, vt Cornelius Iansenius in hunc locum ostendit. Quidam enim codices habent, de propitiatio peccato; & quidam, de propitiatione, siue de propitiatu peccati. quæ posterior videtur melior, cùm sit conformior Græco textui περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου.

Sed etiam hinc conuincitur esse falsa hæreticorum sententia, qua iubent, hominem certò credere se esse iustum, vel fore iustum, si ita credat: nam vel loquitur Sapiens de propitiatione iam obtenta, vt sit idem, de propitiatione peccati, & de propitiatio peccato, & tunc falsum est, quod illi dicunt, hominem debere esse securum de obtenta venia: vel loquitur de

pro-

propitiatione obtinenda, & tunc falsum est, quod iidem dicunt, hominem debere esse securum de venia obtinenda. Sed de his suo loco.

VNDECIMVS est Eccles. 16. *Misericordia faciet locum vnicuiq; secundum meritum operum suorum.* Conqueritur Kemnitius, nos addidisse nomen Meriti, quod non est in Græco, & sic deprauasse hunc locum ad merita bonorum operum ostendenda, sicut antea conquestus erat Caluinus Instit. lib. 3. cap. 10. §. 52. RESPONDEO, in Græco textu non esse nomen Meriti, quia hoc nomen est Latinum, & ille textus est Græcus, tamen esse aliquid, quod idem significet, & rectissimè per Meriti vocabulum exprimatur. est enim κατὰ ἔργα, nemo autem, qui Græcæ linguæ vel tenuissimè sit peritus, negare potest, quin κατὰ ἔργα significet Latinè pro meritis operum.

DVODECIMVS est Ioël. 2. *Præstabilis super malitia.* Quæ verba Kemnitius dicit nihil significare, & in Ecclesia nostra sine vllo intellectu cani. RESPONDEO, Hieronymum in textu suo hoc verbum posuisse, & in commentario etiam hac voce vsum, cui pati debet Kemnitius, vt plus tribuam, quàm sibi. Significat autem Præstabilis super malitia, excellens in miserando, & in pœna condonanda, quod propriè Deo conuenit. Estque idem cum illo; *Pœnitens super malitia*, quod ad verbum est in Hebræo. Nam נחם est pœnitere, in niphal. Posset etiam non malè, si verba Latina consideremus, *Præstabilis super malitia*, idem esse, quod melior, quàm vt à malitia vinci queat. Quod quidem verissimum est, cùm nulla immanitate aut numerositate peccatorum, infinita Dei bonignitas vnquam superetur.

DECIMVSTERTIVS est Michææ 5. vbi legimus: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël.* Hunc locum depraua-tũ vult esse Osiander in annotationib. ad harmoniam Euangelicam; & corrigendum, pro Paruulus es, parum est, vt sis in millibus Iuda, &c. Dicit enim, imperitum interpretem non animaduertisse, Hebræos carere neutro genere, & pro eo vsurpare masculinum vel fœmininum: proinde licet, צָעִיר, sit masculini generis, tamen debere verti in neutro Parum, non

Parua-

Paruulus. Et probat, quia quod sequitur; *Ex te mihi egredietur, &c.* non rectè cohæret cum superioribus, nisi dicatur, Parum est, &c.

RESPONDEO, interpretem nostrum rectè vertisse: nam, ei consentiunt Chaldæus & Græcus codex, & Hieronymus sic legit in commentario huius loci, & quod maius est, Matthæus cap. 2. sic citauit, dixit enim: *Minima es*, non, *Parum est*. & quamquam Hebræi vtantur interdum aliis generibus pro neutro, tamen non semper. Ad rationem eius dico, optimè cohærere sequentia cum præcedentibus, si præcedentia legantur cum interrogatione, vt legit Matthæus, qui propterea vertit negatiuè: *Nequaquam minima es*, quia legerat, *paruula es?*

CAPVT XIII.

Defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete, Caluinus contendit.

NVNC ad ea loca veniemus, quæ Ioannes Caluinus in antidoto Concilij Tridentini, tanquam corrupta & deprauata notauit; & quamuis ante nos diligenter hoc idem præstiterit Gulielmus Lindanus in libris de optimo genere interpretandi: tamen non videtur inutile, si hæreticorum calumniæ à pluribus refellantur.

Igitur PRIMVS locus est in illis verbis Psal. 2. *Apprehendite disciplinam.* Quem locum ostendit Caluinus vitio interpretis deprauatum, cùm in Hebræo sit נַשְּׁקוּ־בַר *Osculamini filium*; nec potuerit hoc vllo modo accidere culpa librariorum, cùm nulla sit literarum similitudo.

RESPONDEO, ad verbum in Hebræo esse, *Osculamini*, siue, *adorate filium*: tamen sensum eius loci rectissimè versum, per *Apprehendite disciplinam.* Nam sic vertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes veteres Græci & Latini hactenus legerunt. Est igitur obseruandum, cùm dicitur, Osculamini filium, sensum esse, agnoscite Filium Dei esse verum Regem, & Messiam vestrum, osculando illi manum honoris gratia: vt

&

& B. Hieronymus exponit lib. 1. contra Ruffinum: & propte-
rea etiam verti posse, Adorate filium. Porrò agnoscere Filium
esse Regem & Messiam, non aliter possumus, quàm fidem &
doctrinam eius recipiendo. Et quid aliud est, Apprehendite
disciplinam, nisi eruditionem & doctrinam Filij Dei recipite.

SECVNDVS locus Psalm. 4. *Filij hominum & sequequo gra-
ve corde*. Hunc locum reprehendit ibidem Caluinus, quod in
Hebræo nihil simile sit: nam pro illis verbis nostris, *graui co-
de & ut quid*; in Hebræo est כְּבוֹדִי לִבְלִמָּה gloria mea ad
gnominiam.

RESPONDEO, valdè verisimile esse, corruptum esse re-
tum Hebræum vitio librariorum: nam si mutetur ב in כ
& puncta mutentur, fiet *graues corde, & ut quid*. nimirum le-
כְּבוֹדִי לֵב לָמָּה & sine dubio sic legerunt septuaginta, qu-
ram versionem omnes Patres Græci & Latini sequuti sun-
præter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit, inci-
ti mei: sensus tamen semper est idem, quod sufficit ad verita-
tem interpretationis. Deus enim eo loco conqueritur de ho-
minibus, quod neglectis æternis, diligant temporalia: & qu-
dem secundum versionem Græcam & Latinam, vocat eo
graues corde, quia tales sunt vitio suo: secundum Hebræu
textum, vt modò se habet, vocat eos gloriam suam, seu inci-
tos suos, quia tales sunt beneficio diuino, si in eis imagine
cœlestem, non vitium proprium consideremus. Porrò illu
כְּבוֹדִי esse potest vel participium passiuum verbi כָּבַד, v
nomen verbale.

TERTIVS est, Psal. 31. *Conuersus sum in ærumna mea, de
configitur spina*. Hunc etiam locum reprehendit Caluinu
propterea quod in Hebræo sunt alia verba & alius sensus. A
verbum enim est in Hebræo: *Succus meus sine humore, & vi-
ror meus versus est in siccitates æstiuas*. Et quidem sensus re
stræ editionis est; Conuersus sum ad pœnitentiam tempo
ærumnæ, & afflictionis, dum spina calamitatis in me figi co
pit: sensus autem Hebraicæ veritatis est; Omnia mea bona pe
rierunt, quomodo humor & viror in æstate Solis ardore la
catur, & petit.

RESPONDEO, nostrum interpretem non posse reprehen
di in hoc loco, quia non vertit ex Hebræo, sed de Græco tra
stu

ſtulit in Latinum; Græcus autem textus noſtro textui optimè reſpondet. Videntur autem LXX. interpretes paulò aliter legiſſe textum Hebræum, quam modò ſe habeat. Proinde eſſe errorem ſcribarum in Hebræo. Nam minima mutatione vnius vel duarum literarum poteſt fieri, vt ſit in Hebræo ſenſus noſtræ editionis. Illud enim נֶחְפָּךְ לְשַׁדִּי, verſus eſt: *Viror meus*, ſi legatur נֶחְפַּכְתִּי לְשַׁדִּי, erit: *Conuerſus ſum in ærumna mea:* quemadmodũ legit etiam B. Hieronymus, qui vertit; *Verſatus ſum in miſeria mea*. Et ꝙ ſequitur: בְּחַדְבּוֹנֵי קַיִץ, *In ſiccitates æſtiuas*, ſi legatur ſic; בְּחַדְבּוֹנִי קוֹץ erit; *Dum configitur mihi ſpina.*

Et certè, ſi cùm videmus in Latino textu, facilè potuiſſe, aliquid mutari à librariis propter literarum ſimilitudinem, & non potuiſſe in Hebræo, dicimus errorem librariorum eſſe in Latino: cur hoc loco, vbi facilè potuit fieri error in Hebræo, & non in Græco, vel Latino, non etiam dicemus, in Hebræo errore librariorum textum eſſe immutatum?

QVARTVS eſt in eodem Pſalmo: vbi enim legimus: *In chamo & freno maxillas eorũ conſtringe, qui non appropinquant ad te.* Vult Caluinus debere legi; in lupato & freno ora eorum ad coërcendum ne accedant ad te. RESPONDEO, miram eſſe eius in hac re impudẽtiam: nam & LXX. & B. Hieronymus in ſuo Pſalterio ad Sophronium, & omnes Patres ſic ſemper legerunt, vt nunc legimus: & Hebræa verba, etiam vt nnnc habentur, ſic poſſunt commodiſſimè exponi.

QVINTVS eſt in Pſalm. 37. *Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus.* Et quid intelligemus, inquit Caluinus, per lumbos impletos illuſionibus? RESPONDEO, verbum Hebræum נִקְלֶה ignominiam & ardorem ſignificare: quocirca Dauidem loqui de eo pruritu ac ardore libidinis, qui dum in corpore exiſtit, illuſiones in mente gignit: porrò Gręcum interpretem, quem Latinus, & (quod magis eſt mirum) Chaldæus ſequutus eſt, effectum pro cauſſa poſuiſſe, quod neque nouum, neque mirum cuiquam videri debet.

SEXTVS eſt in Pſal. 67. *Qui habitare facit vnius moris in domo.* Caluinus vult debere legi, qui habitare facit vnicos in domo, id eſt, qui orbes & ſolitarios ditat familia.

RESPONDEO, verba Hebræa optimè recipere plur
sensus, & omnes veros. Vnus sensus est; Qui in domo fa
quæ est Ecclesia, habitare facit homines vnius moris, id es
vnius fidei, vnius spei, vnius voluntatis, iuxta illud Actor
Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Qu
enim diuersæ fidei, aut voluntatis sunt, vt hæretici & sch
matici, in Ecclesia permanere non possunt, sed vel ipsi ex
unt, vel eiiciuntur. Hunc sensum expresserunt septuaginta
inde Latinus interpres, & omnes ferè Græci & Latini Patr
Neque hic sensus ab Hebræa voce discedit, nam יְחִידִים
nit à verbo יָחַד, quod est vnire, inde fit יְחִידָה vnitus, siue
è multis compositus. Quia tamen etiam vnicum & soli
rium significat; inde est alius sensus etiam verus; Qui facit
homines derelicti & solitarij, qui non habent, à quibus
fendantur, tamen securi habitent in domibus suis, diui
eos auxilio protegente. Huc videtur respexisse sanctus Hie
nymus, qui vertit solitarios. Tertius sensus est etiam verus
alios non destruens; Qui facit homines vnicos, id est, orbo
vel steriles habitare in domo, id est, magnam familiam p
sidere.

Neque absurda est eorum expositio, qui sic interpret
tur; Facit habitare solitarios in domo, id est, facit, vt quid
præ amore cœlestis contemplationis, relicta frequentia,
loca deserta se recipiant, & soli habitent, vt olim Helias, p
stea Ioannes Baptista, & noster Paulus, Antonius, Hilario
& alij fecerunt.

SEPTIMVS est in eodem Psalmo, vbi pro eo, quod hab
mus: *Qui habitant in sepulcris.* Caluinus contendit esse
gendum; *In siticuloso loco.* Et quidem negari non potest, qu
vox Hebræa צִחִיחָה locum arentem, & siccum designet. Se
neque credibile est, id ignorasse Græcum interpretem, cu
vocabulum sit satis notum. Voluit igitur interpres horrore
deserti illius exprimere, vnde Deus populum suum edu
quod quidem instar sepulcri esse videbatur. Qua phrasi vsu
videmus Ezechielem cap. 37. qui Babylonicam captiuitate
sepulcra Iudæorum nominauit.

OCTAVVS est in eodem Psalmo, vbi dicitur: *Domin
dabit verbum euangelizantibus virtute multa, Rex virtu
tum*

tum dilecti, dilecti, & speciei domus diuidere spolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora deorsi eius in pallore auri. Hunc locum præ ceteris maximè vexat Caluinus, dicens, interpretem, vbi sensus optimè fluit in verbis Dauidis, inuoluisse ænigmata, vnde se nullus Oedipus expediat. Vult autem ipse legi, Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiserunt spolia. Si dormistis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ quæ tecta est argento, & cuius alæ tectæ sunt flauo auro.

RESPONDEO, non posse accusari Latinum interpretem, qui vertit fidelissimè, quod in Græco reperit. Et quamquam in Latina editione locus iste valdè obscurus est, tamen etiam est obscurus in Græco & Hebræo, & in ipsa Caluini versione, vt patet.

Dico præterea, posse facilè Hebræum textum ad nostram lectionem accommodari: nam illud מַלְכֵי צְבָאוֹת significat Reges virtutum, seu exercituum: tamen si puncta mutentur, & legamus מָלְךְ כִּי צְבָאוֹת erit, Rex virtutum, sicut מֶלֶךְ כִּי עֶרֶק Rex iustitiæ. Et illud יִדְּדוּן significat, Fugient, tamen LXX. videntur legisse יְדִידוּת, vna tantùm litera mutata, quod significat, Dilectum; quæ vox habetur in titulo Psalmi 44. vbi dicitur canticum dilecti. Illud autem נְוַת בַּיִת significat habitatricem domus, non habitatrices, vt malè vertit Caluinus: significat etiam mulierem speciosam & delicatam, quæ ferè semper domi manet; & inde translato vocabulo, significat speciem & pulcritudinem. Nam beatus Hieronymus hoc loco vertit pulcritudo, & alibi ferè semper.

Denique illud שִׁפְתַיִם, non significat ollas, vt Caluinus putat. Nam est dualis numeri, & proinde significat aliquid natura sua duplicatum. Sic enim ferè vtuntur duali Hebræi. Ollæ autem sunt infinitæ: sed significat duo labia, siue duos terminos, aut ordines. Nam שָׂפָה est ordinare. Vnde Hieronymus hîc vertit; *Inter terminos:* & LXX. *inter cleros*, id est, sortes, siue hæreditates, quasi dicerent, Inter terminos duarum sortium. Habemus igitur lectionem nostram, non esse alienam à textu Hebræo. Nunc sensum explicemus.

Sensus igitur illorum verborum, vt ex Augustino & aliis Patribus colligitur, talis est: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*, id est, Dominus dabit prædicatoribus Euangelij os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij eorum. Nam quæ dicent, signis etiam & prodigiis confirmabunt: *Rex virtutum, dilecti, dilecti*, id est, ille Dominus, de quo dicebamus, est Rex virtutum, id est, Rex potentissimus, Dominus exercituum multorum millium Angelorum, & simul Pater dilecti, dilecti, id est, Messiæ filij sui dilectissimi, qui etiam dabit diuidere spolia speciei domus, id est, dabit iisdem prædicatoribus, vt diuidant spolia gentium ad Christum conuersarum, ad speciem & decorem domus suæ, quæ est Ecclesia. Illud enim speciei, est datiui casus, & idem valet quod, ad speciem: *Si dormiatis inter medios cleros*, id est, si vos ô prædicatores, & pastores Ecclesiæ maneatis inter duas sortes siue hæreditates, cœlestem & terrenam, ita vt dum hîc viuitis, non toti sitis in rebus temporalibus occupati; nec toti in spiritualibus; nec toti in actione; nec toti in contemplatione, sed in medio: tunc erit Ecclesia quasi columba formosissima, & pulcerrima, habens alas deargentatas, & dorsum deauratum, &c.

Nonvs est ibidem, vbi legimus: *Vt quid suspicamini montes coagulatos?* Vult enim Caluinus esse legendum, vt quid inuidetis montibus opimis? Sed cùm verbum illud: גַּבְנֻנִּים, non nisi hoc loco inueniatur, & tot sint ferè expositiones huius verbi, quot sunt interpretes; cur, quæso, magis sequendus est vnus Campensis, quam interpretes septuaginta? Certè non poterit Caluinus ex vllo alio loco, Campensis sui versionem confirmare. Cùm igitur necessariò interpretum iudicio acquiescendum sit, quis non videt septuaginta interpretes omnibus aliis anteponendos esse, præsertim cùm eorum versionem Catholica Ecclesia tam longo vsu approbauerit.

Decimvs est ibidem, vbi legimus: *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.* Sic enim legendum Caluinus censet; Etiam defectores vt inhabitet Dominus Deus. At profectò nimia est hæc libido contradicendi, cùm & sensus sit idem, & verba vulgatæ editionis sint meliora, & ipse etiam S. Hieronymus ex Hebræo verterit; Non credentes inhabitare Dominum Deum.

Vnde

VNDECIMVS est ibidem, vbi legimus: *Conuertam in profundum maris.* Nam in Hebræo contrarium haberi Caluinus dicit, hoc est, Reducam ex profundis maris. At primum, posse rectè ex Hebræo verti, in profundum, testatur R. Dauid, qui asserit, interdum מִן, pro בְּ, vsurpari, vt Deut. 33. versu 2. מִסִּינַי, In Sinai. Deinde variæ sunt lectiones tam in Græcis, quàm in Latinis codicibus; cùm alij legant, In profundum; alij, In profundis. Quę lectio posterior, & verior esse videtur, & cum Hebraica voce satis cohęret. Nam quid aliud est; Conuertam in profundis maris, quam eos etiam, qui sunt in profundis maris, extraham, & conuertam? quemadmodum Augustinus, Beda, Eutymius, & alij non pauci exposuerunt.

DVODECIMVS locus est in eodem Psalmo: *Ibi Beniamin in mentis excessu.* Miratur Caluinus, quid cogitarit interpres, qui sic vertit, cùm in Hebræo sit רֹדֵם, id est, dominator eorum. RESPONDEO, illud verbum posse significare dominator eorum, à verbo רָדָה & etiam altè dormiens à verbo רָדַם, posteriorem lectionem sequuti sunt Græcus, & Latinus interpres, sed vtraq; est vera interpretatio, nec vna alteram destruit: nam per Beniamin intelligunt Catholici scriptores cum Augustino Apostolum Paulum, qui & fuit in mentis excessu tam altè dormiens, vt nesciret an esset in corpore; & simul fuit præcipuus Dominus siue Princeps spiritualis Ecclesiæ gentium.

DECIMVSTERTIVS est in Psal. 131. vbi legimus: *Viduam eius benedicens benedicam.* Quem locũ & Caluinus & Kemnitius dicunt esse corruptum, cùm in Hebræo sit צֵידָהּ, id est, victum eius. Addit Caluinus, aliquem sacrificulum luscioſum habuisse in suo codice, victum; & putasse c, & t, esse vnũ, d, & propterea legisse Vidum; & quia hoc nihil significabat, addidisse vnum a, & fecisse Viduam, & neminem fuisse qui hunc errorem aduertere potuerit.

RESPONDEO, bis mentiri Caluinum in hoc loco Primò, cùm dicit, neminem aduertisse hanc varietatem: nam notarunt eam Chrysostomus & Hilarius in hunc locum, nec non B. Hieronymus in quæst. in Genesim. Item recentiores plurimi, Caietanus, Titelmannus, & alij in hunc locum. Secundò, cùm dicit, sacrificulum luscioſum ita corrupisse hunc lo-

cum: nam non ex Latino, sed ex Græco nata est hæc varietas: in Græcis enim codicibus ferè omnibus est χήραν, id est, viduam, & sic legerunt Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus, & alij. Asserit quoq; S. Hilarius, antequam Christus nasceretur, fuisse in hoc textu, χήραν, id est, viduam.

Dico pręterea, si vllus error hic est, esse in Græco: nam cùm χήραν & θήραν tantùm vna litera differant, facilè potuit fieri, vt aliqui pro θήραν scripserint χήραν. Nam etiam nunc aliqui Græci habent θήραν, & Hieronymus in suo Psalterio vertit venationem, & sic exponunt Chrysostomus & Theodoretus in commentariis huius loci.

Quia tamen sensus ferè est idem, & semper in Ecclesia Græca & Latina lectũ & cantatum est, Viduam, non putarem hunc locum debere mutari: nam Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam sapienter monet, ea quæ in Psalmis Latinis videntur dissentire ab Hebræo, esse quidem notanda & obseruanda à doctis, tamen non esse propterea mutandum textum, qui tot seculis in Ecclesiastico vsu fuit, & tantam obtinuit auctoritatem. Quod Hieronymi consilium minimè seruauit Caluinus, qui ita omnia inuertit & mutauit, vt alium planè Psalterium fecerit.

Visum est, ad extremum adscribere verba quędam Conradi Pellicani, hominis Zuingliani, vt verè de nostra editione dicere possimus, quod de Deo vero Moses ait; non est editio nostra, vt editiones eorum, & inimici nostri sunt iudices. Ille igitur cùm bis Psalterium ad Hebraicam veritatem à se conuersum edidisset, hoc testimonium de nostro Psalterio dedit in præfatione anni M.D.XXXIV. *Tanta dexteritate, eruditione, & fide Hebraico, quoad sensum, concordare deprehendimus Vulgatam editionem Psalterij, vt eruditissimum, pariterq; pijssimum, & verè prophetali spiritu præditum fuisse interpretem Græcum, & Latinum non dubitem; quamquam alicubi dissentiant à punctis Hebraicis, quibus nunc Iudæi vtuntur, quæ olim non fuisse similia ambigere cogor, & quarundam literarum mutationem factam suspicio fit conferentibus singula diligenter.* Hæc ille. Atque hactenus de Testamento veteri.

CAPVT

CAPVT XIV.

Defenduntur loca, quæ hæretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.

PORRO in Testamento nouo non pauca etiam loca Kemnitius & Caluinus annotârunt, quę ab interprete Latino corrupta esse dicunt.

PRIMVS locus est Matth. 9. *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Mutilata est*, inquit Kemnitius, *pulcerrima sententia: nam deest in Latino, Ad pœnitentiam.* RESPONDEO, in quibusdam Latinis inueniri illam particulam, deinde dico verisimilius esse, illam particulam in Græco esse superfluam, & in emendatis codicibus Græcis non fuisse. Nam B. Hieronymus in commentario eam non legit, & tamen Hieronymus diligenter contulit Græcum cum Latino, & ex Græco Latinum correxit. Quod autem non sit necessaria, perspicuum est. Nam vocare peccatores, non iustos, apertè significat hortari ad pœnitentiam eos, qui egent, non qui non egent, quod Dominus paulò antè exemplo medici illustrauerat.

SECVNDVS locus est Ioan. 14. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Hunc locum vult Kemnitius esse deprauatum, ad probandum quæcunq; in Conciliis definiuntur, accipienda esse pro oraculis Spiritus sancti: nam in Græco non est, *Dixero*, sed, dixi, εἶπον ὑμῖν. RESPONDEO, S. Augustinum & alios veteres sic legere, vt nos legimus, & sensum esse eundem cum Græco. Non enim intelligimus Dominum dixisse; Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæ tunc dixero vobis; sed quæ nunc dixero, id est, ea quæ nunc à me auditis, & non intelligitis, tunc Spiritus sanctus in memoriam vobis reuocabit, & explicabit. Neq; in hoc verbo ponunt Catholici fundamentum auctoritatis Conciliorum, sed alia præsidia habemus, de quibus postea.

TERTIVS est Roman. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei.* Hunc locũ reprehendit Caluinus tanquam malè redditum, tum, quia in Græco est ὁρισθέντος, id est, declarati siue manifestati, tum quia illa prædestinantur quæ non sunt, Christus

autem semper fuit filius Dei: quo argumento vtitur etiam Origenes hoc loco.

Respondeo, interpretem nostrum optimè reddidisse: nam etsi verbum illud Græcum ὁρίζειν significet finire, & apud prophanos auctores accipiatur sæpe pro declarare: tamen in Scriptura aliter accipitur. Vt enim docet B. Dionysius lib. diuin. nom. cap. 5. hoc verbum est proprium Theologiæ id est, habet in Scriptura peculiarem significationem: non vbiq; significat statuere, decernere, definire, nunquam autem declarare, vt patet Act. 2. 4. 17. Rom. 8. Ephes. 1. & alibi. Nam cùm dicitur Act. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis*. habetur vox ὡρισμένῃ βουλῇ, & tamen certum est non significare declarationem, sed diuinam ordinationem. Similiter Rom. 8. *Quos prædestinauit hos vocauit*. in Græco est προώρισε. quam vocem ne ipsi quidem aduersarij significare volunt, declarauit.

Et quoniam ordinatio, & definitio Dei non potest esse temporalis, sed æterna, ideo interpres noster videns Apostolum loqui de æterna destinatione, maluit vertere prædestinatum, quàm destinatum. Et sic legerunt omnes Latini etiam antiquissimi, vt Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 32. Hilarius lib. 7. de Trinit. Ambrosius, Sedulius, & alij in hunc locum. Augustinus lib. de prædest. cap. 15. & in Ioan. tract. 105. Tertullianus lib. contra Praxeam legit, definitus, quod est idem cum nostro. Adde Concilium Toletanum XI. cap. 1. quod & legit & exponit prædestinatus. Neque ratiuncula illa Caluini aliquid efficit: non enim id prædestinatum esse dicimus, vt verbum Dei sempiternum filius Dei esse inciperet, sed vt verbum Dei fieret homo, & proinde vt ille qui factus est Deo ex semine Dauid, vt Paulus loquitur, sit filius Dei. quod pulcrè explicant Augustinus & Concilium Toletanum.

Qvartvs locus est Rom. 1. in fine capitis, vbi habemus: *Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Hunc locum non solùm Kemnitius, sed etiam Valla, Erasmus, Iacobus Faber, & alij corruptum esse volunt. Primò, quoniam Græcus textus ita habet· οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες ὅτι οἱ

τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. Itaq; in nostro codice Latino sunt addita inprimis illa, *non intellexerunt*, & deinde illud, *qui*, cùm dicitur, *qui ea faciunt, & qui consentiunt*. Secundò, quia Chrysostomus, OEcumenius, Theophylactus exponunt, vt habetnr in Græco. Tertiò, quia quod habetur in nostro textu videtur falsum, aut certè parum verisimile. Dicitur enim, *qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerũt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, &c.* Nam si hoc non intellexerunt, quomodo iustitiam Dei cognouerunt? quæ est enim iustitia Dei, nisi vt qui malè agit, puniatur?

Respondeo, nostram lectionem omnino esse meliorem: nam secundum Græcam, sensus est, peius esse consentire malè agenti, quam malum agere: secundum Latinam, sensus est contrarius, peius esse malè agere, quàm consentite malè agentibus. At certè absolutè peius est malè agere, quàm consentire malè agenti. Quis enim neget peius esse occidere hominem, quàm tantùm consentire vt occidatur, id est, permittere cùm possis impedire? non enim hîc loquitur Apostolus de imperio, vel incitatione ad malum, sed de simplici consensu.

Igitur ad Primvm dico, nihil nos posse certi colligere in hac parte ex Græco fonte: nam varia est lectio in Græcis. Aliter enim legit Origenes quam Chrysostomus, vt patet ex eorum commentariis; & OEcumenius annotat aliquos legisse, vt nos nunc legimus. Titelmannus quoque collat. 1. in epist. ad Rom. asserit se legisse in vetuto codice Græco manuscripto, illa verba οὐ συνῆκαν, id est, non intellexerunt.

Ad Secvndvm opponimus auctores auctoribus: nam legunt vt nos habemus, & exponunt, Cyprianvs lib. 1. epist 4. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Anselmus, & alij Latini in hunc locum, Hesychius lib. 6. in Leuiticum, exponens c. 20. & Symachus Papa in Apologetico contra Anastasium Imperatorem.

Ad Tertivm dico, id quod habetur in Græco potius videri falsum. Nam quod dicitur in Latino, *cùm cognouissent iustitiam Dei*, non pugnat cum eo, quod sequitur, *non intel-*

lexerunt. Nam cùm dicit, *cùm cognouissent*, loquitur de theorica cognitione: cùm dicit, non intellexerunt, loquitur de practica. Itaq; sensus est, cùm cognouissent veritatem, tamen propter affectus prauos excæcati, non potuerunt seriò sibi persuadere sic esse agendum. Posset etiam dici, illud, *non intellexerunt*, non referri ad illud, *quia qui talia agunt*, &c. sed ad illud, *sed etiam qui consentiunt facientibus*. Est enim sensus, isti Philosophi ethnici cùm cognouissent vnum esse Deum, & proinde malum esse colere Iouem & Martem, & cetera falsa numina, non intellexerunt, non solùm hoc esse malum, quod turbæ faciebant, sed etiam esse malum consentire talibus, ac non eos admonere, & increpare: quod ipsi Philosophi faciebant.

QVINTVS locus est Rom. 4. vbi dicitur, Abraham non esse iustificatum ex operibus. Cõqueritur enim Kemnitius nos addidisse, *legis*, vt possemus exponere locum illum de operibus legis illius, quę cęremonias pręscribebat. RESPONDEO, meram calumniam esse. Nam codices Latini, vel omnes, vel ferè omnes non habent illud, *legis*. Neque nos intelligimus locum illum de operibus legis veteris, sed de operibus factis viribus propriis. Adde, quod Ambrosius & in textu habet, *legis*, & in comment. exponit de lege veteri. Non igitur Papistæ locum istum, vt Kemnitius mentitur, corruperũt. Sed de hoc postea.

SEXTVS est Rom. 11. vbi legimus: *Si gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iã non est gratia*. Calumniatur Kemnitius nos detraxisse integram sententiam, nimirum, Si autem ex operibus, non amplius est gratia, alioqui opus iam nõ est opus. RESPONDEO, esse quidem in Græcis codicibus illam sententiam, & à Theophylacto explicari, tamen à nullis aliis agnosci: nam nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Ambrosius, nec vlli alij explanatores huius loci, eius meminerũt: sed nec Augustinus qui frequentissimè hunc locum tractat, & præcipuè lib. 2. de bono perseuer. cap. 18. Immò & Erasmus in annotationibus ad hunc locum, reiicit hanc additionem tanquam superfluam. Quod certè satis esse deberet Kemnitio, qui in eadem pagina remittit nos ad Erasmum, vt ab eo discamus errata vulgatæ editionis.

SEPTIMVS

SEPTIMVS locus est Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Kemnitius enim docet malè versum esse Sacramentum, cùm sit Græcè μυστήριον, atque ait id à nobis factum esse, vt possemus inde probare Matrimonium esse Sacramentum. RESPONDEO, idem esse mysterium Græcis, & Latinis Sacramentum; Græci enim cùm de Sacramentis agunt, semper μυστήρια vocant. Et hunc locum Apostoli explicantes sancti Patres, Ambrosius, Hieronymus, & alij Latini semper vtuntur hac voce.

OCTAVVS locus est Ephes. 6. *Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Kemnitius vult hunc locum esse deprauatum, quia in Græco est, omnibus perfectis ἅπαντα κατεργασάμενοι, & sic exponunt Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, & alij. RESPONDEO, sensum esse eundem, sed oportere illud, *perfecti*, coniungere cum voce, omnibus, non cum verbo, stare. Siquidem sensus Apostoli est, vt armemur ex omni parte spiritualibus armis, vt sic armati possimus in acie contra Diabolum, non cadere, sed stare. Dicitur igitur, accipite armaturam Dei, Græcè πανοπλίαν, id est, omnia arma, galeam, scutum, gladium, loricã, &c. vt in omnibus perfecti, id est, ab omni parte muniti, & armati, id est, præditi, & perfecti omnibus virtutibus, possitis stare contra Diabolum: siue, & est idem, vt omnibus perfectis, id est, cùm omnia arma comparaueritis, & indueritis, tunc possitis stare, &c.

NONVS est Hebr. 9. *Ad multorum exhauriendapeccata.* Conqueritur Kemnitius, malè esse reddita Græca verba, nam ἀναφέρειν, non est exhaurire, sed auferre. RESPONDEO, & hoc loco eundem sensum esse. Præterea videtur interpres propriissimè vertisse: nam ἀναφέρω est propriè sursum ferre, efferre, educere. sicut ergo cùm aqua, vel sordes educuntur ex aliqua sentina, dicuntur sordes exhauriri, ita etiam peccata, quæ Christus extulit, & eduxit ex profundo pectoris nostri; rectè dicuntur ab illo esse exhausta.

DECIMVS est Hebr. 13. *Talibus hostiis promeretur Deus.* Hîc vult Kemnitius esse positum nomen meriti, quod in Græco non habetur. RESPONDEO, verbum Græcum

εὐαρε-

εὐαρεστεῖται ὁ θεός. significare propriè, delectatur Deus, siue vt Erasmus vertit, placet Deo. Latinè autem rectè dici, bene mereri de aliquo eum, qui facit rem illi gratam, nemo est qui neſciat. Sic ergo dixit noſter interpres, his hoſtiis promeretur Deus, id eſt, his hoſtiis res grata fit Deo, & bene meretur de Deo, qui illas offert. Accepit enim interpres mereri in pro ſiua ſignificatione.

VNDECIMVS eſt Iacobi 5. *Et alleuiabit eum Dominus.* Kemnitius dicit, nõ bene redditum verbum Græcum ἐγερεῖ, & ſtudiosè locum eſſe deprauatum, vt ex eo confirmaretur effectus Sacramenti Extremę vnctionis, cùm nihil tale ſonet verbum Græcum. RESPONDEO, neſcire Kemnitium quid loquatur: nam verbum Græcum melius oſtendit effectus Extremæ vnctionis, quos Catholici in eo Sacramento agnoſcunt, quàm verbum Latinum. Catholici enim tres effectus attribuunt huic Sacramento. Vnum præcipuum quidem, ſed communem aliis Sacramentis, videlicet, vt remittat peccata, ſi quæ remanſerint. Alterum proprium huius Sacramenti, vt hominem in illo articulo temporis mœſtitia, & doloribus oppreſſum, & torpentem erigat, & exhilaret. Tertium vt interdum etiam corporaliter ſanet.

Hos tres effectus, incipiendo à minus præcipuis diſerte ponit Iacob. his verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Eccleſiæ, & erent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei.* Effectum igitur huius Sacramenti ſecundum, vt hominem in articulo mortis mœſtitia, doloribus, tẽtationibus depreſſum, ac torpentem exhilaret, erigat, excitet, propriiſſimè exprimit verbum ἐγείρω nimirum excito, erigo, &c.

DVODECIMVS eſt Ioannis 5. *Hæc ſcribo vobis, vt ſciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei.* Kemnitius dicit ſententiam hanc eſſe mutilatam: nam in Græco ſic habetur; Hæc ſcribo vobis, qui creditis in nomine filij Dei, vt ſciatis, quoniam vitam æternam habetis, & vt credatis in nomine filij Dei. RESPONDEO, non eſſe Latinum codicem mutilum, ſed Græcum redundantem, vt etiam ſuſpicatur Eraſmus in hunc locum, cuius tamen iudicio plu-

rimum

rimum tribuere solet Kemnitius. Nam cùm dictum sit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine filij Dei:* quorsum additur, *vt credatis in nomine filij Dei?* quid enim erat opus monere, vt facerent, quod iam fecerant? adde, quod etiam S. Beda legit, vt nos habemus.

CAPVT. XV.

De editionibus vulgaribus.

CONTROVERSIA est inter Catholicos & hereticos, an oporteat, vel cettè expediat diuinarum Scripturarum vsum communem esse in lingua vulgari, & propria vniuscuiusq; regionis. Et quidem hæretici huius temporis omnes in eo conueniunt, vt oporteat Scripturas omnibus permittere, immò & tradere in sua lingua; & cùm publicè leguntur, vel canuntur, vt in sacris officiis, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brentius docet in confess. Wirtemberg. cap. de horis canonicis. Caluinus lib. 3. instit. cap. 20. §. 33. Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. quod idem alij omnes reipsa docent, dum passim vertunt Scripturas in linguam Germanicam, Gallicam, Anglicam, & iisdem linguis publicè Scripturas legunt & canunt.

At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, vt Kemnitius impudenter mentitur, (nam in indice librorum prohibitorum à Pio IV. edito, Reg. 4. videmus concedi lectionem eiusmodi librorum iis, qui vtiliter, & cum fructu ea vti possunt, id est, iis, qui facultatem ab ordinario obtinuerint) prohibetur tamen ne passim omnibus sine discrimine concedatur eiusmodi lectio, & ne in publico, & communi vsu Ecclesiæ, Scripturæ legantur vel canantur vulgaribus linguis, vt in Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur: sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suæ honorauit Ioannis 19. & quæ omnium consensu antiquitate, amplitudine, & grauitate omnibus aliis præstant; ac demum quibus ipsi libri diuini ab auctoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilar. præfatione

in

in Psalmos: *His maximè tribus linguis Sacramentum Voluntatis Dei, & beati regni exspectatio prædicatur; ex quo illud Pilati fuit, vt his tribus linguis Regem Iudæorum Dominum Iesum Christum esse præscriberet.*

Scripserunt de hoc argumento, quod ego quidem sciam, auctores duo, ~~Hosius Cardinalis Varmiensis~~ in Dialogo de sacro vernaculè legendo, & ~~Iacobus Ledesma~~ nostræ Societatis Presbyter, in libro quem scripsit de hoc eodem argumento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hãc nostram disputationem, quo ea sit plenior, inseremus.

PRINCIPIO igitur, Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem comprobare possumus ex vsu Ecclesiæ veteris testamenti, qui fuit à tempore Esdræ vsque ad Christum. Nam à temporibus Esdræ desiit in populo Dei lingua Hebraica esse vulgaris, siquidẽ in illis LXX. annis, quibus Hebræi fuerunt inter Chaldæos in Babylone, obliti sunt linguam propriam & Chaldaicam didicerunt, & deinceps Chaldaica, seu Syrica fuit illis materna. quocirca lib. 2. Esdræ cap. 8. habemus, quod cùm legeretur liber legis Domini vniuerso populo, Nehemias, & Esdras, & Leuitæ interpretabantur; quia alioqui nihil populus intelligebat. Itaque propterea, vt ibidem dicitur, facta est lætitia magna in populo, quia intellexerant verba legis Esdra interpretante.

Præterea id apertissimè colligitur ex verbis Christi, & Euangelistarum. nam Marci 5. *Talitha cumi*, id est, *Puella surge*, Syrum est. Nam puella Hebraicè, non dicitur Talitha, sed יַלְדָּה aut נַעֲרָה sic Abba Marc. 14. nam אַב dicitur Hebraicè. & Matth. 27. Hacheldema Syrum est, Hebraicè dicitur שְׂדֵה דָם Ibidem Golgotha Syrum est, Hebraicè diceretur גֻּלְגֹּלֶת & apud omnes Euangelistas habemus Pascha, quod non est Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פֶּסַח. Vide plura apud Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis. Itaque dubium esse non potest, quin eo tempore lingua vulgaris non esset Hebraica, & tamen Hebraicè solùm Scripturas in templo aut synagogis publicè legebant, aut canebant. Nam ex lib. 2. Esdræ, cap. 8. satis colligitur tunc lectam fuisse Scripturam Hebraicè non Syriacè; nam nõ intelligebat populus

pulus sine interprete. Huc etiam pertinet quod Ioan. 7. dicitur; *Turba hæc, quæ non nouit legem.*

Denique vsque ad hanc diem in synagogis Iudæi Scripturas Hebraicè legunt, cùm tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica sit vulgaris. Neque his repugnat quod extstet paraphrasis Chaldaica Scripturarum; nam illa vel tota, vel maiori ex parte facta est post Christi aduentum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperũt, vt publicè eam pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur SECVNDO ex vsu Apostolorum: nam Apostoli per totum orbem terrarum Euangelium prædicarunt, & Ecclesias constituerunt, vt patet ex Paulo ad Rom. 10. & ad Colos. 1. & ex Marci Euangelio cap. vltimo. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cùm fuerit vicinissimus Apostolicis temporibus, tamen dicit suo tempore fuisse Ecclesias iam fundatas in Oriente, in Lybia, in Ægypto, in Hispaniis, in Germania, & in mediis regionibus, id est, Italia & Gallia. Et tamen non scripserunt Euangelia aut epistolas linguis earum gentium, quibus prædicabant, sed tantùm Hebraicè, aut Græcè, & vt quidam volunt Latinè. Sunt enim qui existiment Marci Euangelium, vt etiam suprà monuimus, Latinè scriptum Romæ ab ipso Marco: & postea ab eodem in Græcam linguam trãslatum. de quo vide Damasum in vita B. Petri, Adrianum Finum, lib 6. flagelli contra Iudæos cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & Petrum Antoninum Beuter Annot. 9. ad sacram Scripturam.

Quod autem non scripserint vllis aliis linguis, etsi eas nõ ignorarent, cùm haberent donum linguarum, potest multis modis ostendi. PRIMO, quia nullum exstat vestigium vllius scripti Apostolici, nisi Græcè: nec vllus veterum tradit scripsisse nisi Hebraicè, aut Græcè, aut Latinè. PRAETEREA Paulus Romanis Græcè scripsit, cùm tamen Romanis non Græca, sed Latina esset vulgaris: item Petrus & Iacobus scripserunt Græcè Iudæis per orbem terrarum dispersis, quibus tamen non Græca erat materna, nec Hebræa, sed lingua eius regionis, in qua habitabant, vt patet ex illo Actor. 2. *Nonne isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? & ecce nos audiuimus loquentes nostris linguis, &c.* Ista enim dicuntur à Iudæis, qui ex variis regionibus conuenerant ad vrbem Hierosolymæ:

Sic

Sic enim Lucas ait Act. 2. *Erant autem in Hierusalem Iudæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est.* Item Ioannes Græcè scripsit primam epistolam Parthis, vt B. Higinus testatur in epist. 1. & B. Augustinus lib. 2. quæst. Euang. q. 39. & Ioannes II. Papa in epist. ad Valerium, cùm tamen Parthis Græca non esset materna.

Probatur TERTIO ex vsu vniuersalis Ecclesiæ: nam, vt Augustinus docet epist. 118. contra id quod vniuersa Ecclesia facit, disputare, insolentissimæ insaniæ est. Vniuersa porro Ecclesia semper his tantùm linguis Hebræa, Græca & Latina vsa est in communi & publico vsu Scripturarum, cùm tamen iamdudum desierint esse vulgares.

Id ita esse, demonstratur PRIMVM ex eo quod B. AVGVSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum esse necessariam cognitionem tantùm trium linguarum, Hebraicæ, Græcæ & Latinæ, quia in illis linguis Scriptura diuina legeretur: nec vllus antiquus auctor meminit alicuius alterius translationis: & tamen tunc sine dubio multæ aliæ erant linguæ vulgares. Igitur saltē primis CCC annis, quo Ecclesia maximè floruit, non legebantur Scripturæ lingua vulgari. Deinde iuxta Regulam Augustini lib. contra Donatistas, cap. 24. & Leonis serm. 2. de ieiunio Pentecostes, id quod in vniuersa Ecclesia seruatur, si non potest assignari eius initium, de Apostolica traditione descendere & sic semper fuisse, meritò creditur. At nos videmus nunc, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Græcia, vbicunque Catholici sunt, tantùm Græcæ & Latinæ linguæ esse vsum in publica Scripturarum lectione, nec potest huius rei assignari principium. quis enim dicat quando cœperit iste vsus?

AD HAEC in toto Oriente tempore B. Hieronymi in publico vsu erat tantùm editio Græca LXX. interpretum per Origenem, Lucianum, aut Hesychium emendata. Nam vt ipso Hieronymo discimus præfat. in Paralip. à Constantinopoli vsque ad Antiochiam in publico vsu erat editio Græca Luciani; ab Antiochia vsque ad Ægyptum, id est, per totam Syriam erat in publico vsu editio Origenis; per totam Ægyptum vtebantur editione Hesychij, & tamen lingua Græca non erat vulgaris à Constantinopoli vsque ad Antiochiam & multò minus in Syria & Ægypto. Nam Galatia, est intra

Constan-

Constantinopolim, & Syriam, tamen propria lingua Galatarum tempore B. Hieronymi non erat Græca, sed alia quædam simillima linguæ Treuirensium, vt ipse Hieronymus testatur præfatione libri 2. in epist. ad Galat.

PRAETEREA, Pontus, Cappadocia, Asia minor, Phrygia, Pamphilia, sunt inter Constantinopolim, & Antiochiam sitæ, & tamen non habebant eandem vulgarem linguam, sed diuersam, vt alij alios non intelligerent, vt patet ex Act. 2. & tamen isti omnes vna, & eadem editione Scripturarum vtebantur, nimirum S. Luciani. In Syria autem eo tempore linguam vulgarem non fuisse Græcam, sed aliam longè diuersam testatur B. Hieronymus in vita Hilarionis, vbi dicit Hilarionem interrogâsse quendam obsessum primo Syriacè, deinde Græcè, vt intelligerent Græci qui aderant. Sanctus quoque Ephrem multa Syro sermone, id est, sibi vernaculo scripsit, vt S. Hieronymus in Cathalogo scriptorum refert.

Quod autem Ægyptus etiam propriam linguam haberet, testis est Athanasius in vita B. Antonij, vbi dicit, eum per interpretem disputâsse cum quibusdam Philosophis Græcis. B. HIERONYMVS quoque lib. de viris illustr. in Antonio, dicit eum scripsisse Ægyptiacè epistolas aliquot, quæ postea in Græcam linguam versæ sint.

In Africa certum est, quousq; ibi Christiani fuerunt, semper in vsu publico Scripturarum fuisse solam Latinam linguam: nam nulla est mentio apud vllum auctorē vllius translationis Punicæ. Et B. AVGVSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 13. dicit tempore suo Psalmos in Ecclesia Latinè cantari consueuisse. Item B. CYPRIANVS serm. de orat. Dominica, testatur suo tempore in Missa dici solitam præfationē illam; *Sursum corda*. Augustinus de bono perseuer. cap. 13. dicit in Missa post illud; *Habemus ad Dominum*, mox subdi à sacerdote, *Gratias agamus Domino Deo nostro*, & responderi, *Dignum & iustum est*. Ex quibus manifestè colligitur, in Africa Missam Latinè dici consueuisse, necnon Lectionem, vel Epistolam, & Euangelium, quæ ex præcipuis partibus sunt Missæ.

At eo tempore non fuisse Latinam linguam omnibus vulgarem in Africa, idem Augustinus testis est: nam in expositione inchoata epist. ad Rom. circa medium, dicit vocē hanc, SALVS, esse etiam Punicam, sed Punicè significare tria, &

ibidem affirmat quosdam Latinè, & Punicè, quosdam Puni cè tantùm sciuisse, & tales fuisse penè omnes rusticos. Item serm. 35. de verbis Domini, dicit Punicam linguam affinem esse Hebraicæ, & quod Romani lucrum vocant, à Pœnis vocari mammon. B. HIERONYMVS etiam præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. dicit linguam Afrorum esse linguam Phœnicis nonnihil immutatam. Phœnicia verò pars est Syriæ.

In Hispania fuisse semper in publico vsu Scripturarum latam Latinam linguam, patet ex ISIDORO in libris duobus de diuinis officiis; item ex Concil. Toletano IV. cap. 2. anno annos DCCCC. celebrato, vbi statutum est, vt in tota Hispania idem ordo seruaretur in canendis Psalmis, in Missis, in Lectionibus, & aliis Ecclesiasticis officiis: & deinde cap. 13. 14. & 15. satis apertè ostenditur, tunc Latinè consueuisse omnia legi. qui modus vsque ad hoc tempus seruatus est.

Nec exstat vlla memoria, aut vestigium mutationis, & tamen à multis iam seculis desiit in Hispania lingua Latina esse vulgaris. Nam ante MC. annos separata fuit à Romano imperio, & subiecta partim Gothis, partim Mauris, qui nouam linguam sine dubio inuexerunt. Gothos enim, quos Gothas alij vocant, propriam linguam habuisse, docet Hieronymus initio epist. ad Suniam & Fretellam. Quin etiam antequam Gothi linguam Hispanorum corrupissent, fuisse Hispaniis propriam linguam, insinuat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. vbi dicit, in insulis Balearibus linguam Græcæ affinem fuisse tunc vulgarem.

In Anglia testatur BEDA suo tempore lib. 1. hist. gentis Scot. cap. 1. quatuor fuisse linguas vulgares, pro diuersitate regionum eiusdem Insulæ: tamen Latinam communem fuisse omnibus propter Scripturas: quia scilicet omnes vtebantur traditione Latina Scripturarum, etsi aliqui linguas materna proprias haberent. Idem postea seruatum patet ex THOMA WALDENSI tom. 3. de sacramentalibus tit. 3. & 4.

In Gallia fuisse etiam vsum linguæ Latinæ in publica Scripturarum lectione, quando Gallis non erat vulgaris lingua Latina, colligitur ex ALBINO Alcuino præceptore Caroli Magni in lib. de diuinis officiis, necnon ex AMALARIO Treuirensi, qui circa annum DCCCXL. floruit, & accuratissimè scripsit de officiis Ecclesiasticis. vbi etiam ostendit non so-

lùm

lùm in tota Gallia, sed etiam in toto reliquo Occidente eodem modo celebrata fuisse diuina officia. Tũc autem in Gallia maternam linguam non fuisse Latinam, ex eo colligitur, quod CC. annis ante Amalarij ætatem occupauerant Galliam Franci, qui ex Franconia Germaniæ regione venientes, in Galliis cum ingenti multitudine consederunt. Porrò Francos linguam propriam habuisse scribit Hieronymus in vita Hilarionis, vbi de quodam obsesso à dæmone loquens: *Videres*, inquit, *de ore barbaro & qui Francam tantùm, & Latinam linguam nouerat, Syra ad purum verba resonare.* Immò etiam antequam Franci Gallias occuparent, fuisse linguam Gallorum diuersam à Latina, indicat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat.

Iam in Germania eodem tempore solius Latinæ linguæ vsum fuisse in publica Scripturarum lectione, apertè colligitur ex RABANO Episcopo Moguntino, qui fuit ante annos DCC. Is enim lib. 2. de institutione clericorum explicans ordinem diuinorum officiorum, qui tunc in Germania seruabatur, manifestè significat, solùm Latinè diuinas Scripturas publicè legi solitas: & non solùm in Germania, sed etiam in reliquo Occidente idem seruatum fuisse, indicat eodem libro cap. 9. cùm ita dicit: *Iste est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur, &c.*

Idem intelligi potest ex RVPERTO Tuitiensi, qui ante annos CCCC. in Germania floruit, & lib. 1. de diuinis officiis apertissimè ostendit, in Germania, sicut in reliqua Ecclesia, non nisi latinè diuinas Scripturas in Ecclesia legi consueuisse. Germanis autem nunquam fuisse linguam Latinam vulgarem certissimũ est, tum ex Hieronymo in epist. ad Suniam & Fretellã, & in vita Hilarionis, tum etiam quia lingua Germanica nõ habet vllam cum Latina affinitatem, vt dicit possit nata paulatim ex Latinæ linguæ corruptione: quomodo natæ sunt Italica, Hispanica, atque Gallica.

In Boëmia, & finitimis regionibus, quibus etiam nunquã fuit lingua Latina vulgaris, ante annos D. Latinè diuinæ Scripturæ in Ecclesiis legebantur. Nam exstat epistola GREGORII VII. lib. 7. epistolarum, eius manu scriptarum, ad Ducem Boëmorum, in qua dicit se iustis de caussis non vo-

luisse eis permittere, vt diuina officia lingua Sclauonica cele-
brarent, vt ipsi postulauerant.

Deniq; in Italia sine controuersia vlla, semper Latinè Scri-
pturæ diuinæ in Ecclesia lectæ sunt. Nam ordo Romanus di-
uinorum officiorum idem est nunc, quo ad substantiam, qu-
fuit ab initio Ecclesiæ. ISIDORVS enim lib.1. de officiis Ec-
clesiast. cap.15. affirmat, à B. Petro cœpisse hunc ordinem di-
uinorum officiorum, quo vtitur Ecclesia Romana: quem t-
men postea auxit, & in meliorem formam redegit Gelasius
vt patet ex decreto dist.15. can. Sancta Romana; Et postea re-
sum Gregorius I. vt patet ex libro Sacramentorum, ab ipso
dito. Deinde etiam Gregorius VII. eum ordinem, tempor-
negligentia nonnihil deprauatum, in pristinam formam re-
stituit, vt patet ex can. In die. de consecrat. dist.5. quod ide-
nostris diebus fecit Pius V. Pontifex.

Itaque ex collatione horum locorum intelligimus, hi
tempore Romanam Ecclesiam non solùm eadem lingua, se
etiam eodem ordine, & numero lectionum & psalmorum di-
uina officia celebrare, quo ante annos mille tempore Gela-
celebrabat.

Desiisse autem iamdudum in Italia linguæ Latinæ vs-
apud populum, dubium esse non debet. siquidem Radeuic-
qui anno MCLXX. florebat, lib.2. de rebus gestis Friderici
cap.70. scribit, in electione Victoris Papæ, his vocibus popu-
lum acclamâsse; *Papa Vittore santo Pietro l' elegge*. B. etia-
Thomas, qui ante annos CCC. floruit in comment. cap. 14.
primæ ad Corinth. testatur suo tempore aliam fuisse in Ita-
linguam, qua populus vtebatur, & aliam, qua Scripturæ in
Ecclesia legebantur. Habemus igitur in vniuersa Christi Ec-
clesia id semper esse seruatum, vt sacræ Scripturæ Græca tan-
tùm & Latina lingua publicè legerentur, tametsi eæ linguæ
maternæ, ac vulgares non essent. Quo argumento certè nos
video, quid efficacius desideremus ad reprimẽdam audaciam
huius temporis Nouatorum.

Sed accedat argumentum QVARTVM ab ipsa ratione pe-
titum. Nam conuenit omnino ad Ecclesiæ vnitatem conser-
uandam, vt publicus vsus Scripturarum sit in aliqua lingua
communissima: nisi enim sit Scripturarum publicus vsus in
lingua communi, tolletur inprimis communicatio Ecclesia-
rum

rum. Nemo enim neque doctus neque indoctus frequentabit Ecclesias, nisi in sua patria: & præterea non poterunt fieri vlla generalia Concilia. nec enim Patres omnes, qui ad Concilium veniunt habent donum linguarum, & hæc est ratio à priori cur Apostoli omnia ferè Græcè scripserint, quia tunc lingua Græca erat omnium communissima, vt M. Tullius testatur in oratione pro Archia Poëta. *Græca*, inquit, *leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sanè continentur.*

Deinde autem conuersæ sunt Scripturæ in linguam Latinam, quia paulò pòst crescente imperio Romano, desiit Græca lingua esse communis in Occidente, & cœpit Latina esse communis saltem apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, aliisque regionibus. Cùm igitur etiam nunc nulla sit communis toti Occidenti, nisi Latina, certè in ea Scripturæ diuinæ legendæ sunt.

QVINTO, si vlla ratio esset cur Scripturæ lingua vulgari in cœtu fidelium legi deberent, ea certè esset potissima vt omnes intelligerent: At certè populus non intelligeret Prophetas, & Psalmos, & alia, quæ in Ecclesiis leguntur, etiamsi lingua materna legerentur. Nos enim qui Latinè scimus, nõ propterea continuò intelligimus Scripturas, nisi expositores legamus vel audiamus. Quomodo ergo intelligerent homines imperiti? præsertim cùm Scripturæ eo sint obscuriores, quo magis in peregrinas linguas transferuntur.

Quid, quod populus non solùm non caperet fructum ex Scripturis, sed etiam caperet detrimentum? accipere enim facillimè occasionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum; nam ex Scriptura non intellecta natæ sunt omnes hæreses, vt ostendit Hilarius in extremo libro de Synodis. Quod etiam Lutherus agnouit, qui Scripturam librum hæreticorum vocauit. Et experimẽto idem comprobatur.

Refert enim CASSIANVS collat. 10. cap. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos; & Æneas SYLVIVS in libro de origine Boëmorum refert errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Quod idem accidit Dauidi Georgio omnium

hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam nouerat, nisi suam maternam, id est, Batauorum, & tamen ex Scripturis collegerat se esse Dei filium & Messiam, vt patet ex libro siue epistola quam de illius erroribus ediderunt Basileenses.

Præterea si populus rudis audiret lingua sua vulgari legi Canticis canticorum; *Osculetur me osculo oris sui:* Et; *Lævus eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me:* Et illud Oseæ; *Vade, & fac tibi filios fornicationum;* nec non adulterium Dauidis, incestum Thamar, mendacia Iudith; quemadmodum Ioseph fratres suos inebriauit; Sara, Lia, Rachel dederunt ancillas viris suis in concubinas, & multa alia eorum, qui in Scripturis magna cum laude commemorantur, vel prouocaretur ad huiusmodi imitãda; vel contemneret sanctos Patriarchas, vt olim Manichæi; vel putaret mendacia esse in Scripturis. Et cùm tam multas apparentes contradictiones in Scripturis esse videret, & soluere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.

Audiui ab homine fide digno, cùm in Anglia à Ministro Caluinista in templo legeretur lingua vulgari capitulum ex Ecclesiastici, vbi multa dicuntur de malitia mulierum; surrexisse fœminam quandam, atq; dixisse; *Istudne est Verbum Dei? immò potius Verbum Diaboli est.*

Sexto, si oporteret lingua vulgari Scripturas sacras publicè legere, oporteret etiam singulis ætatibus mutare translationes. Nam linguæ vulgares singulis seculis magna ex parte mutantur, vt Horatius in arte poëtica, & experientia ipsa docet. Tot verò translationum mutationes, non sine grauissimo periculo, & incommodo fierent. Nam non semper inueniuntur idonei interpretes; atq; ita multi errores committerentur, qui non possent postea facilè tolli, cùm neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare possint.

Septimo, videtur omnino maiestas diuinorum officiorum requirere linguam magis grauem, & venerãdam, quàm sint illę, quibus vulgo vtimur, si id commodè fieri possit. Præsertim cùm in sacris mysteriis multa sint, quæ secreta esse debent, vt etiam veteres docent. Dionysius cap. 1. & vlt. Eccles. hierarch. Origenes homil. 5. in Num. Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. Chrysost. hom. 24. in Matth. & Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 56. Neque ad rem est responsio Kemnitij, qui conatur

tur ostendere, non esse vllo modo Latinam linguam sanctiorem, & magis venerandam, quàm ceteræ sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam grauiorem, si verba spectemus, sed dicimus hoc ipso esse grauiorem, & magis reuerendam, quod non est vulgaris.

His omnibus accedant duorum grauissimorum Patrum testimonia, Basilij Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non iudicabãt expedire, vt omnes homines sine delectu Scripturas tractãrent, etiamsi id nõ posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca, & Latina lingua quibusdam populis adhuc essent vulgares. Refert Theodoret. lib. 4. hist. cap. 17. cùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audiuisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata diuina decoquere.* Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, ceterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Caluinistas, atque Anabaptistas videret? HIERONYMVS in epist. ad Paulinum de studio Scripturarum: *Quod medicorum est*, inquit, *promittunt medici, tractant fabrilia fabri, sola Scripturarum ars est quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctiq; poëmata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequã discant.*

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, nõ solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adiungunt indocilitatem, & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare, & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec vllo modo doceri se patiuntur. Vide Ioan. Cochlæum in libro de vita & actis Lutheri, anni MDXXII.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SED videamus quid illi contra obiiciant. PRIMO loco proferunt verba S. Pauli ex priore ad Corinth. cap. 14. vbi Apostolus docet, publicas Ecclesiæ lectiones & preces, debere fieri lingua vul-

gari. Sic enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo sciotur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.* Et infrà: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.*

Respondeo, certum esse in magna parte huius capitis non agi de lectione Scripturarum, nec officiis diuinis, sed de exhortatione spirituali, siue collatione. Vt enim olim Monachi inter se conueniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, vnde existunt collationes Patrum apud Cassianum, ita etiam in prima Ecclesia, vt indicat B. Ivstinvs in fine Apolog. 2. conueniebãt Christiani diebus Dominicis, & primum legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus diuinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, vt duo aut tres tantùm in singulis collationibus loquerentur, & ceteri audirent, ac diiudicarent: & si fortè dum vnus diceret, alteri inspiratum fuisset aliquid melius, vt primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui vt ostentarẽt donum linguarum, peregrina lingua vtebantur, Apostolus eos corrigit: nam exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse veram expositionem maioris partis huius capitis intelligi potest, tum ex eo, quod hunc locum ita interpretati sunt veteres. Cyprianvs in epist. ad Pompeium, & in epist. ad Quirinum de hæreticis rebaptizandis, cuius expositionem laudat B. Avgvstinvs lib. 2. de Bapt. contra Donatistas, cap. 8. item Basilivs in quæst. breuiter explicatis, quæst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus & OEcumenius in hunc locum: tum etiam ex verbis Apostoli. Nam illud: *Prophetæ duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Et illud: *Si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Et illud: *Mulieres in Ecclesia taceant.* Et similia multa non nisi

nisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum, & diuina officia non debent à Prophetis diiudicari: nec tunc inspirantur, cùm leguntur, sed iam olim inspirata recitantur: nec vnquam mulieres in Ecclesia diuina mysteria celebrauerunt. De exhortatione igitur intelliguntur illa verba nobis obiecta: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.*

At manet adhuc difficultas de illis verbis: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amẽ, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.* In his enim verbis non de exhortatione, sed de precibus, & Psalmis agi videtur. Vbi obiter notandum est, Ambrosium & Haymonem legisse hunc locum cum duplici interrogatione: *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, vt nostra vulgata lectio habet, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* quam etiam Caluinus, Beza, & alij aduersarij nostri probant, vt veriorem.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent, etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilius, Theodoretus & Sedulius, paulò antè nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nam προσεύξομαι & ψαλῶ & εὐχαριστῇς, quibus vocibus Apostolus vtitur, non significant concionari, sed precari, & canere, & gratias agere. quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alij ergo dicunt, Apostolum quidem loqui de diuinis officiis, sed non requirere, vt totus populus intelligat, sed solùm vt intelligat aliquis, qui vice populi respondeat. hoc enim significari illis verbis, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locum Haymo, Primasius, Petrus Lombardus, D. Thomas, & alij quidam ex Latinis. Sed non videtur omnino solida solutio: nam illa verba Apostoli ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, non significant secundum vsum Græcæ linguæ, qui gerit vices idiotæ, sed qui

adimplet locum idiotæ, id est, qui sedet in locis idiotarum, qui occupat locum idiotarum, qui est ex idiotis & idiota, vt exponunt Chrysostomus & Theophylactus hoc loco: nam non solùm prophani auctores, sed etiam sacri non vtuntur nomine illo τόπος pro vice, sed aduerbio ἀντὶ, vt patet lib. 1 Machab. cap.9. *Surrexit loco Iudæ*, & cap.11. *Vt regnaret loco patris sui*; & cap.13. *Loco Ionathæ fratris sui*; & cap.14. *Summus Sacerdos loco eius*. semper enim est ἀντὶ.

Alia est aliorum sententia, Apostolum cùm dicit, qui adimplet locum idiotæ, intelligere eum, qui est idiota: tamen idiotam vocare non eum, qui est reuera idiota, sed qui officio est idiota, id est, qui respondet pro idiotis: sicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etsi patritius sit, tamen sequitur factionem populi. ita hæc opinio erit eadem cum superiori, sed paulò aliter explicata. Ita hunc nodum expedire voluit Sixtus lib.6. Bibliothecæ sanctæ annot.263. vbi etiam monet, verba Chrysostomi hom.35. in priorem ad Corinth. non esse fideliter reddita. Verba enim Chrysostomi sunt ἰδιώτην δὲ λαϊκὸν λέγει. vertit autem interpres, *idiotam autem promiscuam plebem vocat*, cùm vertere debuerit, *idiotam autem vocat laicum*, id est, hominem pro laicis in Ecclesia constitutum.

Sed neque hæc explicatio videtur huic loco omnino quadrare. siquidem obiici potest, tempore Apostolorum totum populum respondere solitum in diuinis officiis, nec fuisse illum pro laicis constitutum. Nam IVSTINVS sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis, disertis verbis dicit, totum populum in Ecclesia respondere consueuisse Amen, cùm Sacerdos terminabat orationem, vel gratiarum actionem.

Idem etiam postea longo tempore seruatum esse tam in Oriente, quàm in Occidente, patet ex liturgia CHRYSOSTOMI, quæ habetur in fine operum eius, vbi apertissimè distinguuntur quæ Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in diuinis officiis canebant. Item ex CYPRIANO serm. de oratione Dominica, vbi dicit, plebem respondere: *Habemus ad Dominum*: & ex HIERONYMI præfat. lib.2. in epist. ad Gal. qui scribit, in Ecclesiis vrbis Romæ, quasi cœleste tonitrua audiri populum reboantem, Amen.

Ve

Vera igitur sententia est, Apostolum hoc loco non agere de diuinis officiis, nec de publica Scripturarum lectione, sed de canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant, ad laudandum Deum, & gratias ei agendas, & simul ad suam, & aliorum consolationem & ædificationem. Non loqui Apostolum de Scripturis, vel officiis diuinis, ex eo probatur, quod Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & diuina officia fiebant Græcè in Græcia, vt etiam hæretici admittunt: Apostolus autem hîc loquitur de oratione, & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarum, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, vt Arabica, vel Persica, vt Chrysostomus, & alij omnes exponunt, immò etiam, quam non intelligebat sæpe is, qui loquebatur, vt illa verba indicant: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est*, id est, si orem ex dono linguarum, lingua quam nō intelligam, spiritus meus orat, id est, affectus meus orat, tamen mens sine fructu est, id est, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit*, id est, nemo attendit, quia nemo intelligit. Non ergo loquitur de diuinis officiis, quæ cùm Græcè fierent, à multis intelligebantur, sed loquitur de oratione, seu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porrò consueuisse Christianos cantica spiritualia componere, & canere in Ecclesia tempore collationū spiritualium, certissimum est. Nam hoc docet Eusebius lib. 2. hist. ca. 17. ex Philone; item Dionysius cap. 3. diuin. nom. & cap. etiam sequenti, vbi adducit multa ex canticis Hierothei. Tertullianus quoque in Apologet. cap. 39. describens Agapem Christianorum, id est, publicam cœnam, quæ in Ecclesia fiebat, dicit cōsueuisse eos qui poterant, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apostolus ipse Ephes. 5. Colos. 3. hortatur, vt in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus commoneant seipsos, quem locum Haymo intelligit de canticis, quæ ipsi componebant. Quoniam igitur ista cantica fiunt ad populi consolationem, vult Apostolus vt fiant lingua, quæ intelligatur: vt idiotæ, qui non sciunt similia componere, saltem possint ea confirmare dicendo, Amen.

At

At OBIICIES; Sicut Apostolus volebat ista cantica fieri lingua vulgari, vt populus subiiceret, Amen, ita etiam debuit velle, vt diuina officia celebrarentur lingua vulgari, vt populus respondere posset, Amen. RESPONDEO, negando consequentiam, quia diuina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etsi non omnes. & hoc satis erat; non enim volebat Apostolus, vt omnes possent respondere. PRAETEREA, tunc quia Christiani erant pauci, omnes simul psallebant in Ecclesia, & respondebant in diuinis officiis: at postea crescente populo, diuisa sunt magis officia, & solis clericis relictum est, vt communes preces, & laudes in Ecclesia peragant. DENIQVE finis pręcipuus illorum canticorum, erat instructio, & consolatio populi. fiebant enim in collationibus loco exhortationis, & ideo æquum erat, vt plurimis intelligerentur: & nisi lingua nota facta fuissent, vt mox sequuta fuisset interpretatio, periisset pręcipuus fructus ipsorum. at diuinorum officiorum nec est finis præcipuus instructio, vel consolatio populi, sed cultus Dei: & quæ populum scire oportet, ex diuinis officiis à pastoribus explicantur.

SECVNDA obiectio. Ex oratione non intellecta nulla vtilitas sequitur, Isai. 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat, &c.* & 1. Cor. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Igitur preces omnes tàm publicę, quàm priuatæ lingua vulgari fieri debent: Quæ obiectio Caluini est, sed facilem habet solutionem: nam falsum est, ex publica oratione Ecclesiæ nullum fructum à populo percipi, nisi ea oratio à populo intelligatur: nam oratio Ecclesiæ non fit populo, sed Deo pro populo. itaque non est opus, vt populus intelligat, vt ei prosit, sed satis est si intelligat Deus. Quemadmodum si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certè rusticus fructum inde percipere poterit, etiamsi non intelligat orationem aduocati sui.

Præterea, Ecclesia orat pro fidelibus, & aliis peccatoribus qui sæpè non solùm non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari, & tamen non frustra Ecclesia orat; quanto igitur magis non frustrà orat pro fidelibus pręsentibus, & capientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Leuit. 16. Deus præcipiebat, vt dum sacerdos sanctuarium ingressus pro se et pro populo oraret, populus foris maneret, ita vt non solùm

non intelligeret, sed nec audiret, nec videret sacerdotē? quod etiam factum esse tempore Zacharię legimus Luc. 1. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset? Hinc etiam ORIGENES homil. 20. in Iosue: *Si vides*, inquit, *aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse vtilitatem, quod solo auditu velut precatione quadam noxiarum virtutum, quæ te obsident, virus depellitur.* Et CHRYSOSTOMVS hom. 3 de Lazaro. *Quid*, inquit, *si non intelligamus, quæ continentur in sacris libris? maximè quidem, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.*

Neque solùm populus ex oratione alterius fructum percipere potest, quamuis eam non intelligat, sed etiam ex ea, quam ipsemet pro se ipse ad Deum fundit. nam vt S. Augustinus docet lib. 3. doct. Christ. cap. 9. Iudæi non frustra colebant Deum figuris & cæremoniis variis, quarum significationes multi eorum minus intelligebant, quàm verba Latina nostri rustici. Præterea idem AVGVSTINVS lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt*, inquit, *in preces, non solùm ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas; & per ignorantiæ simplicitatem non eas valentes discernere, vtuntur eis, arbitrantes quòd bonæ sint, nec tamen quod in eis peruersum est, euacuat illa, quæ in eis bona sunt, sed ab eis potius euacuatur.* Quibus verbis docet S. Augustinus etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo, qui nescit quid dicat, & putat se bene dicere. Nam vt idem Augustinus ibidem ait, plerunque precis vitium superat precantis affectus. Deus enim non tam respicit quid dicamus, quàm quid dicere cupiamus. Si ergo preces non intellectæ & malæ, non sunt infructuosæ, quando dicuntur bona fide: quanto magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiamsi non intelligantur, proderunt?

Hinc ORIGENES hom. 20. in Iosue. *Etsi nos*, inquit, *non intelligimus, quæ de ore proferimus, illæ tamen virtutes, quæ nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam inuitatæ adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat. *Si enim creditum est*, inquit, *à gentibus, quod quædam carmina, quas præcantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibusdam*

busdam compellatis, quæ ne illi quidem qui inuocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cauernis protrahantur; quanto magis totius præcantationis, & carminis validiorem & potentiorem ducendam credimus quamcunque Scripturæ sanctæ, vel sermonum, vel nominum appellationem? Et infrà: *Solent medici præbere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia vtile est, &c. hoc ergo modo,* inquit, *credendum est etiam de Scriptura sancta, quia vtilis est, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit.* Hæc ille.

Præterea, si necessarium esset intelligere quidquid orantes vel Deum laudantes dicimus, profectò rari, aut nulli possent Psalmos Dauidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in diuinis officiis legere. Quotus enim quisque est, qui intelligat omnium Psalmorum, Prophetarum & Apostolorum sententias? Quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ non intelligimus? nec tamẽ debemus currere ab Ecclesia ad commentaria; & non propterea frustrà psallimus, modò cum deuotione, & reuerentia psallamus. scimus enim quidquid illud sit ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. Antonivs dicere solebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus non absorbetur in Deum, vt non intelligat ipse verba sua.

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labiis me honorat &; Siorem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est:* Nam in priore non agitur de oratione, aut lectione, sed de iis, qui ore profitentur pietatem, dicuntque se Deum diligere, & tamen factis contrarium agunt. vt exponit Hieronymus in cap. 29. Isai & Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi non lingua orantes, non attendunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura, non reprehẽditur oratio, quæ non intelligitur, sed ei anteponitur oratio, quæ intelligitur. Non enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua, quam non nouit, vt cùm rudes homines recitant Latinè septem Psalmos, affectu quidem, & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non erudi-

eruditur. Eiusmodi verò orationem, non reprehendi vt malam, & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis: *Nam tu quidem bene gratias agis.* Et idem confirmat apertè Chrysostomus hoc loco. Adde, quod, vt suprà ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustrà hæc Apostolica verba aduersus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum sine fructu maneat, tamen non manet affectus rusticorum sine fructu, nec mens plurimorum aliorum, qui Latinè sciunt; & fructus mentis, qui deest idiotis, compensatur vlitatibus multis; quæ inde proueniunt, quod Scripturæ in publico conuentu, communissimo idiomate, id est, Latino, assiduè leguntur.

Obiectio TERTIA Brentij, in decretalibus cap. Quoniam in plerisque, tit. de off. iudicis ordinarij. Innocentius III. præcipit, vt cùm in aliqua vrbe permixti sunt homines diuersarum linguarum, Episcopus prouideat viros idoneos, qui diuersis linguis diuina officia celebrent, & Sacramenta administrent diuersæ linguæ hominibus.

RESPONDEO, Innocentium tantùm loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocētij capta est Constantinopolis à Latinis; & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Græcia Latini Græcis admixti; postulatum fuit à Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Græci, & Latini conuenerant, vt permitteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autē cum Concilio respondit, non conuenire, vt sint duo Episcopi in vna Ecclesia, sed tamen debere Episcopum prouidere, vt sint ministri idonei, qui Græcè Græcis, & qui Latinè Latinis sacra celebrarent. Estq; hoc decretū, cap. 9. Concilij, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quod igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus, patet tum ex historia iam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia obseruatum, vbi Pont. Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id obseruatum est: nam S. Thomas, qui floruit paulò post decretum factum, officium composuit Latinè de festo corporis Domini, quod etiam hodie retinemus, cùm tamen ipse in com-

comment. 1. Cor. 14. fateatur linguam vulgarem Italorum su tempore non fuisse Latinam.

Obiectio QVARTA eiusdem Brentij. Finis diuinorum o ficiorum publicarumq; lectionum est populi instructio, co solatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur: *Vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 1. Cor. *Volo quinq; verba in sensu meo loqui, vt alios instruam, qu decem millia verborum in lingua.* Et ibidem: *Cum conuenit vnusquisq; vestrûm Psalmum habet, doctrinam habet, Apo lypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omn ad ædificationem fiant.* At ex lingua ignota, & peregrina, q instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

RESPONDEO, & propositionem, & assumptionem h argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus diuinorum o ciorum non est populi instructio, vel consolatio, sed cul Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium est, n mine totius populi Christiani perpetuò immolare Deo sac ficium laudis, vt ipse requirit Psal. 40. & more militum ex bare, ac vigiliis, & orationibus tota castra Ecclesię protego Isai. 62. *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: n die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Deinde, qui non imperitissimi, ij Latinè sciunt, & instruuntur, qui audiun uina officia: ceteri autem non instruerentur, etiamsi vulg lingua officium celebraretur. non enim in verbis, sed in sc instructio est. Quare plebis instructioni deseruiunt conc nes frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ ratione officiunt. Fatemur enim Scripturas sacras magn adferre fidelibus consolationem, vt Rom. 15. Apostolus net, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum concionatoribus explicantur. Et meritò S. Paulus ma quinq; verba in sensu suo ad instructionem loqui, quàm cem millia verborum in lingua, quia melior est cohorta quæ ab omnibus intelligitur, licet breuissima sit, quàm quæ non intelligitur, etiamsi sit longissima. Denique per quinq; vocabula, psalmum, doctrinã, apocalypsim, linguam & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ diuinę, quinq; dona gratis data: Nam paulò antè in hoc eodem c pite Apostolus de iisdem donis ita loquitur: *Si genero ad lingu*

linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?

Itaque per linguam intelligit donum linguarum; per doctrinam intelligit donum docendi, quæ ad bonos mores, vel etiam fidem pertinent; per Apocalypsim donum reuelationis. sæpe enim Deus tunc sedentibus in Ecclesia reuelabat mysteria; per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de vna lingua in aliam transferendi; quod donum etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat; per psalmum intelligit donum gratis datum psallendi, vt rectè Chrysostomus exponit, id est, donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia modestè canendi. Sensus igitur est, cùm in vestris conuentibus, & collationibus possitis exercere hæc omnia dona linguarum, reuelationis, &c. videte vt nihil fiat ad ostentationem, sed omnia ad vtilitatem, & ædificationem.

Obiectio QVINTA Kemnitij. Christus prædicauit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur variis linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum, prædicauerunt vbiq; linguis eorum populorum, quibus prædicabant; igitur oportet variis linguis, iisque vernaculis Scripturas diuinas habere. Nam si non inquinatur verbum Dei, si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

RESPONDEO, hoc argumento nihil concludi: nam si bona est consequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solùm scripserunt Græcè, cùm prædicauerint tam multis linguis? igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facilè capiunt. at cùm scribitur, nudum scribitur, nec ab omnibus capitur. Itaq; quemadmodum non licet sic argumentari; Matres dant infantibus panem dissectum in particulas, vel etiam præmansum, possent igitur dare etiam integrum, & solidum, nam est idem panis: Ita non licet argumentari, ministratur populis verbum Dei explicatum à concionatore, igitur ministrari etiam debet sine explicatione, & lingua vulgari scriptum.

SEXTA obiectio eiusdem Kemnitij. B. Hieronymus testatur se vertisse Scripturas in linguam Sclauonicam. Item, Scripturę versæ sunt olim in linguam Chaldaicam, quę tunc erat

vulgaris; & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc cum vulgaris, & Apostoli illa translatione vsi sunt. postmodum & etiam versæ sunt in linguam Latinam, quando illa erat vulgaris: & Christus in cruce Scripturam citauit sermone Syriaco id est, vulgari. igitur nullum est piaculum eas vertere in linguas vulgares.

RESPONDEO, nos non negare, posse Scripturas verti in linguas vulgares; sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permitti legendas Scripturas lingua vulgari. Vtrum autem Hieronymus verterit in linguam Sclauonicam diuinas literas, non curo scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymum, vel apud illum veterem; tamen si id fecit, non ideo fecit, vt publicè legeretur Scriptura Sclauonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo vti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porrò, editio Chaldaica, non tam versio, quàm paraphrasis est, nec vnquam apud Catholicos magnam habuit auctoritatem.

Quod verò de Græca translatione adfertur, pro nobis facit. non enim in linguam Græcam translatæ sunt Scripturæ quia ea lingua esset quibusdam vulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Ægypti, qui eas transferri curauit, non erat vulgaris lingua Græca. Idem dico de Latina, translatas videlicet Scripturas in linguam Latinam eò quòd illa esset communis in toto Occidente, tametsi quibusdam paucis adhuc esset vulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi 69. quæ est Ab anorum, existimet, Christum in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sententiam; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tamen probabilius est, totam Hebraicè à Christo pronunciatam, vt est in ipso Psalmo: nulla enim erat caussa, cur Dominus verba Dauidis Hebraicè inciperet, ac deinde mutaret in Syriacum idioma. Quam B. Hieronymus in lib. de nominibus Hebraicis tractans hunc locum, non dicit esse verba Syriaca, quod tamen semper monere solet in iis, quæ Syriaca sunt: sed ponit verba Hebraica אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי. & Latinis literis ita reddit; *eli, eli lamma azabthani*, quæ certum est, esse Hebraica.

ERAS-

ERASMVS quoque cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet, Christum purè Hebraicè illa verba protulisse. Adde, quod Syriacè sic dixisset, hil, hil, lemana sebactani. quod autem in Græco, & Latino habemus sebactani, non azabtani, vt esse debuit, factum est, vt facilius pronuntiaretur: quemadmodum dicere solemus, Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assuerum, & alia huiusmodi pro Iesaiahu, Irmeiahu, Chizkiahu, Achascueros, & aliis Hebraicis durissimis vocibus.

Obiectio SEPTIMA Kemnitij. Chrysostomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarum, igitur par est Scripturas vulgari lingua omnibus permitti. Et quamquam Kemnitius nulla Chrysostomi loca adduxit, possumus tamen nos loca eius annotare. Homil.9.in epist.ad Coloss. *Audite*, inquit, *obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, animæ pharmaca, si nihil aliud vultis, vel nouum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Euangelia, &c.* Similia habet hom.2.in Matth.præfat.in epist.B.Pauli; hom.3.in 2.ad Thes. hom.10.in Ioan.& hom.3.de Lazaro.

RESPONDEO, verba Chrysostomi, quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentem ipsius, & occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erant homines Theatris, spectaculis, aliisque nugis, & Scripturas diuinas nunquam legebant, neij quidem, qui capaces erant, propterea Chrysostomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuò hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quòd vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed vt ij saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplificationibus indigerent. Id autem ita esse ex multis eius locis demonstrari posset; sed tribus tantùm in præsenti contentus ero.

Igitur homil.3. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali.* At si hoc propriè accipiatur, quis non videat esse falsissimum? quid enim? qui literas non didicerunt, salui esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, non propria. Hom.15.in Gen. *Neque*, inquit, *in re iusta, neque iniusta iurare licet.* & hom.17. in Matth *Quid igitur*, inquit, *si aliquis*

iuramentum exigat, & necessitatem iurationis imponat; si tibi timor Dei omni necessitate violentior. Itaque videtur vel le nullo modo esse iurandum, cùm tamen certum sit, esse actum religiosum & bonum, iurare in re iusta & necessaria, sed Chrysostomus eiusmodi amplificationibus in concionibus vtebatur, quoniam populus ipsius miro modo addictus erat iuramentis, vt colligitur ex homil. 9. in Acta Apostolorum, aliis locis eiusdem auctoris.

Obiiciunt VLTIMO. Morauis concessum fuisse ante annos DC. ab Apostolica sede, vt lingua Sclauonica diuina officia celebrarent, & præterea nunc Ruthenos, Armenos, Ægyptios, Æthiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

RESPONDEO, exemplis Ruthenorum, Armenorum, similium, non magis nos moueri, quàm moueamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarum, & Caluinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, aliis linguis vulgaribus Scripturas publicè leugnt. Sunt enim etiam illi vel hæretici, vel schismatici, & scimus maiores eorum Catholicos aliter fecisse, vt suprà est demonstratum.

Ad illud de Morauis respondeo, fuisse iustam caussam, cur id eo tempore fieri deberet. quia nimirum (vt refert Æneas Syluius lib. de origine Boëmorum cap. 13.) totum regnum simul conuertebatur, & non poterant inueniri ministri, qui Latinè celebrarent, visum est summo Pontifici melius permittere, vt Sclauonicè id fieret, quàm nullo modo. Tamen postea vbi creuit eruditio, & ministri idonei inueniebantur, qui possent Latinè idem præstare, melius fuit omittere vsum linguæ Sclauonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, vt hoc tempore Moraui Catholici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hactenus.

DE VERBI DEI INTERPRETATIONE,

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Scripturam non esse tam apertam per se, vt sine explicatione sufficiat ad controuersias fidei terminandas.

SCRIPTVRVS IN HOC TERTIO LIBRO de interpretatione diuinarum literarum, ab illa quęstione principium faciendum esse duxi; Sintne Scripturæ sacræ per se facillimæ, atque apertissimæ, an verò interpretatione indigeant. Et quidem MARTINVS LVTHERVS præfatione assertionis articulorum à Leone Pontifice damnatorum, sic ait: *Oportet Scripturæ iudice hanc sententiam ferre: quod fieri non potest, nisi Scripturæ dederimus principem locum in omnibus, quæ tribuuntur Patribus, hoc est, vt sit ipsa per se certissima, facillima, apertissima sui ipsius interpres, omnium omnia probans, iudicans & illuminans, &c.* Ibidem contendit, Scripturam esse clariorem omnium Patrum commentariis. Similia docet in lib. de seruo arbitrio, & alibi.

Quia tamen videbat Lutherus mox posse obiici; vnde sint tot controuersiæ, si Scriptura est tam clara? duo effugia excogitauit. Vnum, quod Scriptura, etiamsi alicubi sit obscura, tamen illud idem alibi clarè proponat. Alterum, quod Scriptura, licet per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit obscura ob eorum cæcitatem, & prauum affectum.

Addit BRENTIVS in proleg. contra Petrum à Soto tertium effugium, quòd etiam interdum sit obscura, propter phrases alienæ linguæ, id est, Hebraicæ & Græcæ, tamen sensus eius

clarissimus sit. Quæ sententia manifestè falsa est: nam Scriptura ipsa de sua difficultate, atque obscuritate testimonium perhibet. Psalm.118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Ibidem: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ibidem: *Faciem tuam illumina super seruũ tuum & doce me iustificationes tuas.* Et certè Dauid nouerat tum Scripturã, quæ tunc erat, & nouerat phrases linguæ Hebraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca meritò sanctus HIERONYMVS in epist. ad Paulinum, de institutione Monachi, tractans hæc verba, sic ait: *Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur; quæ nos putas paruulos, & pene lactentes inscitiæ nocte circundari?*

Præterea, Luc.vlt. Dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis, qui certè nouerant phrases Hebraicas, cùm essent Hebræi, nec erant superbi, vel infideles. Act.8. Eunuchus Reginæ Æthiopum versabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat, vt Hieronymus docet, in epistola ad Paulinum, de studio Scripturarum; & tamen interrogatus a Philippo: *Putas intelligis, quæ legis? respondit; Et quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi?*

Denique, 2. Petri vlt. B. Petrus asserit, in epistolis Pauli esse quædam difficilia intellectu, *quæ indocti & instabiles deprauant.* Vbi notandum est, Apostolum Petrum non dixisse, esse quædam difficilia indoctis & instabilibus, vt hæretici exponunt, sed difficilia absolutè. Nam B. AVGVSTINVS, qui certè indoctus & instabilis non erat, lib. de fide & operibus, cap. & 16. fatetur, sibi difficillimum esse intellectu locum illum 1. Cor. 3. *Si quis autem superædificat super fundamentum,* & dicit, hunc esse vnum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.

DEINDE, præter Scripturæ testimonium, idem ostendi potest ex communi consensu veterum Patrum. IRENAEVS lib. 2. cap. 47. posteaquam in rebus creatis & naturalibus plurima nos latere docuit, adiungit: *Si ergo & in rebus creatis quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam, quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, vniuersis Scripturis spiritalibus existentibus, quædam quidem absoluamus secundum gratiam Dei quædam autem commendemus Deo, & non solùm in hoc*

seculo,

seculo, sed & in futuro, vt semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat, quæ sunt à Deo.

ORIGENES lib.7. contra Celsum: *Alij quoq; cordati viri scrutando Scripturam, intellectum eius inuenire potuerunt, licet re vera sit multis locis obscura.* Item homil.5. in Leuit. similem sententiam habet, adducens similitudinem hostiarũ, quarum pars comedebatur à sacerdotibus, & pars incendebatur Deo. Item hom.12 in Exod. *Diebus ac noctibus*, inquit, *obsecrandum est, vt veniat agnus de tribu Iuda, & ipse librum signatum dignetur aperire.* De Basilio & Gregorio Nazianzeno ita scribit RVFFINVS lib.11. hist. cap.9. *Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collega per annos tredecim, omnium Gratorum secularium libris remotis, solis diuinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumq; intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis & auctoritate sequebantur, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.*

Iam CHRYSOSTOMVS, quem solum hæretici nobis obiicere solent, homil 40. in Ioan. in illud; Scrutamini Scripturas: *Christus*, inquit, *Iudæos ad Scripturarum non simplicem, & nudam lectionem, sed ad inuestigationem perquàm diligentem relegauit. Non dixit, Legite scripturas, sed, Scrutamini. Diuina enim summa indigent diligentia. In vmbra enim maioribus illis non abs re loquutus est, idcirco effodere profundius iubet, vt quæ altè delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Qui enim huiusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inueniet.* Item auctor operis imperfecti, hom.44. in Matth. duas adfert rationes, cur obscuræ sint Scripturæ. Prima, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos. Secunda, ne si clara esset, nõ tam esset vtilis, quàm contemptibilis.

AMBROSIVS in epist.44. ad Constantium: *Mare*, inquit, *est Scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum, &c.*

HIERONYMVS in epist. ad Paulinum, de studio Scripturæ, ex instituto docet, non posse Scripturas discisine magistro; & percurrens breuiter nomina singulorum librorum,

ostendit in omnibus magnas & multas esse difficultates. Idem præfat. comment. in epist. ad Ephes. *Nunquam*, inquit, *ab adolescentia, aut legere, aut doctos viros, quæ nesciebam interrogare cessaui, aut meipsum habui magistrum. Denique nuper ob hanc vel maximè caussam Alexandriam perrexi, vt audirem Dydimum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam dubia scisciterer.* Et in epist. ad Algasiam quæst. 8. *Omnis*, inquit, *epistola ad Romanos nimijs obscuritatibus inuoluta est.*

1. AVGVSTINVS lib. 2. doctr. Christ. cap. 2. *Sed multis*, inquit, *& multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt, aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis, quid vel falsò suspicentur non inueniunt. Ita obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt, quod totum prouisum diuinitus esse non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque viluerunt.* Item lib. 12. Confess. ca. 14. *Mira*, inquit, *profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam; horror honoris, & tremor amoris.* Et epist. 3. *Tanta est Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio curarer addiscere.* Et epist. 119. cap. 21. *In ipsis sanctis Scripturis multò nescio plura, quàm scio.*

GREGORIVS hom. 6. in Ezech. *Magna*, inquit, *vtilitas est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, & fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc maius aliud, quia si Scripturæ sacræ intelligentia in cunctis esset aperta, vilesceret, quæ in quibusdam locis obscurioribus tanto maiori dulcedine inuenta reficit, quanto maiori labore fatigat animum quæsita, &c.* Certè isti Patres norant phrases, nec erant superbi infideles, & tamen ingenuè confitentur Scripturas esse difficiles. Ex quo Lutheri & Brentij temeritas ac vanitas satis, opinor, apertè coarguitur.

NB.

3. Ratio.

NEQVE deest ad hoc idem confirmandum præter auctoritates, etiam ratio. Nam in Scripturis duo considerari possunt, res, quæ dicuntur, & modus, quo dicuntur. Si res con-

sideres,

sideres, necessariò fatẽdum est, Scripturas esse obscurissimas. Siquidem tradunt summa mysteria, de diuina Trinitate, de incarnatione Verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, deque aliis rebus arcanis, & supernaturalibus, quæ non sine magno studio & labore, nec sine grauissimi erroris periculo inuestigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior, atque obscurior est omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia causas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit? Quid, quod magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta; quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.

Si verò modum dicendi consideremus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis. PRIMO, sunt in Scripturis plurima, quæ prima fronte videntur contraria, vt illud Exod. 20. *Ego Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Et illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* SECVNDO, sunt verba & orationes ambiguæ, vt Ioan. 8. petẽtibus Iudæis: *Tu quis es? respondit Christus, Principium, qui & loquor vobis.* Mirè enim torquent hîc se omnes interpretes, nec adhuc scitur, quid illud sit; *Principium, qui.* & in Græco adhuc est res obscurior, vbi, Principium, est accusatiui casus τὴν ἀρχὴν. TERTIO, sunt orationes imperfectæ, vt Rom. 5. *Sicut per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* & quæ sequũtur, vbi in tota periodo non est verbum principale. QVARTO, sunt orationes præposteræ, vt Genes. 10. *Isti sunt filij Sem secundum cognationes & linguas, & regiones in gentibus suis.* Nam continuò sequitur initio capitis 11. *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem.* QVINTO, sunt phrases propriæ Hebræorum, vt Psal. 88. *Thronus eius sicut dies cæli.* Item Psalm. 118. *Anima mea in manibus meis semper.* & aliæ permultæ. SEXTO, sunt orationes figuratæ plurimæ, Tropi, Metaphoræ, Allegoriæ, Hyperbata, Ironiæ, & alia id genus sine vllo numero.

10.

ACCEDAT postremò testimonium aduersariorum, quod velint nolint, huic veritati coguntur perhibere. Nam, si Scriptura esset tam clara, vt ipsi dicunt, cur tot commentaria Lutherus, & Lutherani scriberẽt? cur tam diuersas ederent Scripturæ versiones? cur tam variè Scripturam explicarent? Cur OSIANDER in cõfutatione scripti, quod aduersus eum Philippus ediderat, testatur, viginti sententias diuersissimas de iustificatione secundum Scripturas versari inter solos Confessioniſtas. Et Lutherus in lib. 1. contra Zuinglium & OEcolampadium, nónne scriptum reliquit: *Si diutius steterit mundus, iterum fore necessarium, propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, vt ad conseruandam fidei veritatem, Conciliorum decreta recipiamus, atq; ad ea confugiamus?* Et inde, quæso, tot Scripturæ interpretationes, si Scriptura est tam facilis & aperta? Quid, quod in hac sententia ipsi secum mirificè pugnant?

LVTHERVS, qui in præfat. assertionis articulorum suorum asseruit, Scripturam per se apertissimam & clarissimam esse: & libro de seruo arbitrio iactauit, nihil difficultatis esse in sacris literis, & nullum sibi locum adferri posse, quem ipse non facilè interpretetur: idem tamen præfat. in Psalmos: *Nollim*, inquit, *ab vllo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, & docere. Id est, aliquos, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reseruauit spiritus, quo nos semper discipulos habeat; multa solum ostendit, vt alliciat; multa tradit, vt afficiat.* Et infrà: *Scio esse impudentissimæ temeritatis, eum qui audeat profiteri, sua Scriptura librum à se in omnibus partibus intellectum.* Et in libro de Conciliis, pag. 12. *Ante viginti annos*, inquit, *coactus sum contemnere Patrum commentaria, cùm Scriptura legenda esset in Scholis, & magno sudore veram ac germanam sententiam quærere.*

BRENTIVS in prolegomenis contra Petrum à Soto: *Negantur*, inquit, *Scripturam esse obscuram, ideoq; interpretatione indigere.* Et infrà dicit: *Impiis & incredulis tantùm Scripturam esse obscuram, non autem piis credentibus.* At ipse in sua confessione Wirtembergica, capite de sacra Scriptura, sic ait: *Non est obscurum*, inquit, *quòd donum interpretandæ Scriptu-*

Scripturæ non sit humanæ prudentiæ, sed sancti Spiritus; Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum obligatus, sed distribuit dona hominibus pro suo ipsius beneplacito. At cur, quæso, Brenti, donum interpretationis necessarium est, si, vt tu ipse paulò antè dicebas, Scriptura interpretatione non eget?

Iam verò Martinus KEMNITIVS in examine 4. sess. Concil. Tridentin. *Deus*, inquit, *voluit in Ecclesia extare donum interpretationis, quod sicut donum sanationũ, miraculorum, & linguarum, non est commune omnibus.* Et infrà: *Grati*, inquit, *& reuerẽtur & timur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentariis suis vtiliter illustrârunt.* Valde gratus nimirum Patrum laboribus fuit parens vester Lutherus, cùm in libro de Conciliis pag. 52. Patrum commẽtarios scripsit esse carbones pro auro. Nec minus Luthero suo repugnant CENTVRIATORES, qui tamen rigidi sunt Lutherani, centuria 1. lib. 2. cap. 4. col. 52. dum ita scribunt: *Senserũt Apostoli, Scripturas non posse intelligi sine Spiritu sancto, & interprete.* Sed argumenta Lutheri & Brentij videamus.

CAPVT II.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIECTIONEM PRIMAM desumunt ex illis verbis Deut. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cælo situm, neq; trans mare, &c.* In quibus verbis summa quædam ostenditur Scripturarum facilitas; *Vt non sit opus*, inquit Brentius, *montes superare, & ire Romam pro interpretatione Scripturarum.*

RESPONDEO, bifariam hunc locum intelligi solere. Plurimi veterum hunc locum intelligunt, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mãdata Decalogi, cùm adest gratiæ auxilium. quod est contra omnes Lutheranos, qui docent, impossibilia esse Dei mandata. Ita exponit Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, & alij in cap. 10. ad Romanos, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ, resp. penultima.

Alij

Alij tamen, in quibus est Abvlensis, in hunc locum intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum sanctarum, quæ tunc adhuc nullæ erant fortasse, sed præceptorum tantùm Decalogi, quæ cùm sint naturalia, facillimè intelliguntur; & Iudæi illi præcipuè facile poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant, se percepisse omnia, & promiserant se ea obseruaturos. Ideo subditur: *Prope est sermo in ore tuo, & in corde tuo,* id est, in corde tuo, quia iam intellexisti, quid sit agendum; & in ore tuo, quia iam confessus es, te intellexisse. Nec pugnat cum hac explicatione quod Dauid suprà citatus fatetur, sibi difficilem fuisse legem Domini ad intelligẽdum. Dauid enim nomine legis non intelligit decem illa præcepta solùm, sed omnes diuinas Scripturas. Qua significatione vtitur etiam Dominus in Euangelio, cùm ait: *Vt adimpleatur quod in lege eorum scriptum est, quia odio habuerunt mẽ gratis.* Ioan. 15.

Secvndvm argumentum, ex Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* & Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et, *Declaratio sermonum tuorum, &c.* Et Prouerb. 6. *Mandatum lucerna est, & lex lux.*

Respondeo Primo, non agi hoc loco de vniuersis Scripturis, sed tantùm de præceptis Dominicis, quæ dicuntur lucida, lucerna & lux. Non quod facilè intelligantur, quamquam & hoc est verum; quid enim facilius, quàm, *Diliges proximum tuum?* sed quòd intellecta & cognita dirigant hominem in operando. Secvndo dici potest, agi quidem de Scripturis omnibus, sed Scripturas dici lucidas, immo lucernam & lucernam, non quòd facilè intelligantur, sed quòd intellecta cùm fuerint, mentem illustrant. Propheta enim in Psalm. 18. locutus fuerat de cognitione Philosophorum, quam assequuti fuerant ex creaturis, cùm ait: *Cæli enarrant gloriam Dei, &c.* Postea vt ostenderet, eos non peruenisse ad eam lucem, ad quam perueniunt ij, quos Deus erudire dignatur, & quibus legem scriptam dedit, subiungit: *Lex Domini immaculata conuertens animas, &c.* Similiter Psalm. 118. demonstrare voluit, maiorem esse cognitionem quæ habetur ex verbo Dei reuelato quàm ex creaturis, ac propterea comparauit verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras dissi-

pandas

pandas multò nobis vtilior est, quàm omnium stellarum lumen.

Argumentum TERTIVM, Matth.5. *Vos estis lux mundi.* At si Apostoli lux mundi sunt, quomodo prædicatio & Scripturæ Apostolorum non clarissimæ sunt?

RESPONDEO, Loquitur Dominus de luce exemplorum, probitatis, & morum: voluit enim Apostolos esse quædam exempla sanctitatis omnibus hominibus ad imitandum proposita. Quocirca subiicit continuò: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Adhæc, si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non esset sensus, Apostolorum Scripturam esse facillimam ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis, & tenebras errorum omnium effugare. Non tam enim illuminat, qui clarè loquitur, vel scribit, quàm qui, siue clarè, siue obscurè loquatur aut scribat, lumen veritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

Argumentum QVARTVM, 2.Petri 1. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attẽdentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.* RESPONDEO, hoc etiam loco Prophetarum voces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellectæ illuminant, & iter ostendũt ad Christum, qui est verus Sol iustitiæ.

Argumentum QVINTVM, 2. Corinth. 4. *Quod si opertum est Euangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus seculi excæcauit oculos infidelium, vt nõ fulgeat eis illuminatio gloriæ Christi.* Fidelibus igitur omnibus Scriptura est aperta & facilis.

RESPONDEO, Apostolus non loquitur de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Dixerat enim capite superiore, hoc esse discrimen inter vetus Testamentum & nouum, quòd in veteri homines non videbant mysteria Christi, incarnationem, passionem, &c. nisi per velamen figurarum & vmbrarum. Id quod significabat velamen illud, quo Moses faciem suam tegebat, cùm loqueretur ad populum: at in nouo Testamento figuris omnibus iam impletis reuelata facie gloriam Domini speculamur, & non est anus nec puer Christianus qui non sciat Deum incarnatum, passum, &c.

Quo-

Quoniam igitur poterat aliquis petere; si ita est, cur tam multi post Euangelium prædicatum adhuc non credunt, & nihil vident, præsertim Iudæi, nisi vmbras & figuras? Ideo subiungit Apostolus, quibusdam esse opertum Euangelium, quia oculi interni eorum prauis affectibus excæcati sunt. de qualibus dixit Dominus Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Porrò, Deus huius seculi, non intelligitur Deus aliquis creator rerum corporalium, distinctus à Deo vero, vt Marcionistæ & Manichæi interpretabantur, vt hîc refert Chrysostomus, sed vel illud: *Huius seculi*, coniungi debet, non cum *Deus*, sed cum *Infidelium*, vt Ambrosius, Chrysostomus, & alij in hunc locum volunt, & Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 2. Vel certè Deus huius seculi vocatur Diabolus, non quia sit Deus absolutè, sed quia est Deus infidelium, sicut Psalmo 95. dicitur, *Dij gentium dæmonia.* Ita Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 9. & Cyrillus apud OEcumenium.

Argumentum SEXTVM. Augustinus lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 6. sic ait: *Magnificè & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret; nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruit, quod non planissimè dictum alibi reperiatur.*

RESPONDEO, non frustrà B. Augustinum addidisse illud *Ferè*; nam quædam reperiuntur obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicãtur, vt magis pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis, &c. Deinde hoc ipsum est valde difficile, inuenire nimirum id, quod vno loco obscurissime dicitur, vbinam apertè dicatur; alioqui quomodo diceret idem Augustinus in epist. 119. cap. 21. se plura nescire, quàm scire in sacris literis? Quid, quod illa etiam loca, quæ nobis videntur apertissima, alicui alteri obscura fortè videbuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controuersias.

Certè illa verba Matth. 26. *Hoc est corpus meum*, videntur nobis tam clara, vt non potuerit clarius loqui Euangelista. Zuinglianis videntur obscura & figurata. Et illa ibidem: *Bibite ex hoc omnes*, videntur clarissima, & nobis, & Lutheranis & tamen diuersissimè explicantur. Nos enim cùm legamus Marc. 14. *Et biberunt ex eo omnes*, quod de duodecim discipulis

pulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretantes, dicimus Dominum duodecim discipulis dixisse: *Bibite ex hoc omnes.* BRENTIVS verò in suis illis prolegom. dicit clarissimè, hîc præcipi non solùm Apostolis, sed etiam aliis omnibus, vt ex calice Domini bibant. Et cùm petimus, an etiam Turcæ, & Iudæi, & infantes bibere debeant? tum verò adiiciunt glossam, *Omnes*, id est, *omnes fideles adulti.*

Argumentum SEPTIMVM. Summa totius Scripturæ, quę in præceptis Decalogi, Symbolo, oratione Dominica, & Sacramentis consistit, habet in Scripturis apertissima testimonia, igitur tota Scriptura apertissima est.

RESPONDEO; Negatur consequētia, & antecedens. Consequentia quidem, quia etsi omnia aliquo modo ad illa reduci possint, tamen ipsa in se obscurissima sunt, vt patet de vaticiniis Prophetarum, de Canticis canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi, &c. Antecedens autem esse falsum, certò certius est. Si enim tam clara testimonia extarent de omnibus articulis Symboli, omnibusque Sacramentis, omnes controuersiæ essent finitæ; cùm tamen de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis controuersiæ sint grauissimæ, nec solùm de his rebus Catholici cum hæreticis, sed etiam hæretici inter se dissideant.

Argumentum OCTAVVM. Ioannes Chrysostomus homil. 3. de Lazaro, vbi ostendit, Philosophos obscurè loquutos, ita subiungit: *Apostoli verò & Prophetæ omnia contrà fecerunt, manifesta, claraq; quæ prodiderunt, exposuerunt nobis, veluti communes orbis doctores, vt per se quisq; discere possit ea quæ dicuntur, è sola lectione.* Item hom. 3. in 2. ad Thessalonicenses: *Quamobrem*, inquit, *opus est concionatore? omnia clara sunt & plana ex Scripturis diuinis: sed quia delicatuli estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quæritis.*

Respondeo, CHRYSOSTOMVS ad excutiendum torporem multorum, qui possent si vellēt magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus vti solet. Nam alioqui in iisdem locis affirmat, Scripturas esse difficiles. In homil. 3. de Lazaro ante verba citata, sic ait: *Quid igitur*, inquiunt, *si nō intelligamus ea quæ continentur in libris? Maximè quidē, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione*

multa

multa nascitur sanctimonia. Et infrà testatur, se, cùm dicit Scripturas esse faciles, loqui solùm de historiis, & similibus rebus; ac ne ista quidem esse omnibus clara & facilia: *Sume* inquit, *librum in manus, lege historiam omnem, & quæ sunt, memoria tenens, & quæ obscura sunt, parumq; manifesta, frequenter percurre. Quod si non poteris assiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad doctorem.* Et in illa hom. 3. in 2. ad Thessal. post verba citata subdit: *Quæ est ista obscuritas? dic, quæso, non historia sunt? nosti quæ clara sunt, quid de obscuris rogas? Mille historiæ sunt in Scripturis, dic mihi vnam ex illis. Sed non dices. præterea sunt ista, & inania verba.* Item homil. 10. in Ioannem, monet auditores, vt antequam ad concionem veniant, prælegant lectionem, & quæ obscura sunt notent, vt à concionatore explicationem accipiant. Denique homil. 44. in Ioannem clarissimè docet, Scripturas esse obscuras, vt suprà dictum est.

Argumentum NONVM. Hoc est discrimen inter Testamentum vetus & nouum, quod in vetere, Scriptura erat libro signatus, vt dicitur Isaiæ 29. in nouo autem est liber apertus, vt dicitur Apocalypsis 5. aperuit enim agnus occisus librum, in cuius rei argumẽtum in morte Domini velum templi scissum est, Matth. 27. & confirmatur ex Hieronymo in cap. 44. Ezechielis, vbi ista loca Scripturæ de ipsius Scripturæ difficultate & facilitate exponit.

RESPONDEO, discrimen veteris Testamenti, & noui hoc consistere, quod tunc non solùm sententiæ Scripturarum, sed etiam mysteria Christi non intelligebantur, quia omnia tecta erant figuris. & propterea Isaiæ 29. dicitur liber signatus tam scienti literas, quàm nescienti. At in nouo Testamento, quia Christus impleuit figuras, & prophetias, etsi multi non intelligant sententias Scripturarum, intelligent tamen ipsa mysteria redemptionis etiam rustici & mulierculæ. Quod autem neque Scripturæ, neque Hieronymus loquantur de sententia Scripturæ, patet tum ex Origene in homil. 1. in Exodum, vbi dicit, adhùc nunc esse opus, vt agnus de tribu Iuda aperiat nobis libros signatos: tum ex ipso Hieronymo, qui in epist. ad Paulinum de institut. Monachi, dicit adhuc hodie manere velamen non solùm in facie Mosis, sed etiam in facie Euangelistarum & Apostolorum, si consideren-

mus

mus Scripturarum difficultatem; & propterea orandum cum Propheta: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*

Argumentum DECIMVM, proprium Lutheri. Patres probant sententias suas ex Scriptura, sed nō debet probari, quod notius est, ex minus noto, igitur Scripturæ sunt clariores, quàm commentaria Patrum.

RESPONDEO, mirum est, cur Lutherus, qui tam sæpe sophistas reprehendit, nunc sophistam agere nō vereatur. Cùm enim Philosophi dicunt minus notum ex magis noto probandum esse, non loquuntur de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notiorem esse, id est, faciliorem, & clariorem sentētiam propriam, quàm figuratam: sed de notitia veritatis rei, quæ in eo posita est, vt quis intelligat id quod dicitur, esse verum. exemplo sint motus & vita. Nam si verba respicias, æquè facilè intelligitur hæc sententia, homo viuit, atque ista, homo mouetur. Et tamen quod ad notitiam attinet veritatis rei, notius est hominem moueri, quàm viuere. Ita igitur Patres sententias suas Scripturarum testimoniis confirmant, quia notius est verum esse, quod in Scripturis habetur; quàm quod habetur in Patribus; & tamē iidem Patres commentariis suis Scripturas illustrant, quia verba Scripturę sunt obscuriora, quàm verba Patrum.

Argumentum VNDECIMVM. Patres primæ Ecclesiæ sine commentariis Scripturas legerunt: & idem fecerunt postea omnes alij veteres; quorsum igitur nos nouam istam semitam commentariorum ingredimur?

RESPONDEO, contrarium est verum, nec vllum exemplum Lutherus attulit, cùm nos innumerabilia possimus adferre. Aio igitur primos Patres, qui continuò post Apostolos fuerunt, non legisse commentaria, quia nulla erant: sed tamē adiisse commentaria viua, id est, Apostolos, & eorum discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Ita PAPIAS de seipso testatur apud Eusebium lib. 3. hist. cap. vlt. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, vbi enumerat præceptores suos Apostolorū discipulos, & in iis præcipuè Panthenum. Deinde Iustinus & Irenæus, & alij cœperunt commētaria in diuinas literas scribere, vt Hieronymus-

testatur in libro de virisillustribus in Ioanne: & similiter co perunt posteriores antiquiorum scripta euoluere; quod de Basilio & Gregorio scribit Ruffinus lib. 11. hist. cap. 9. & Hi ronymus de seipso præfatione commentar. ad Ephesios. Et dem de aliis omnibus ostendi posset, si opus esset.

CAPVT III.

Grauissima quæstio.

Proponitur quæstio de iudice controuersiarum; & simul disseritur de sensibus Scripturarum.

CVM SCRIPTVRAM obscuram esse, & interpr indigere iam constiterit, sequitur alia quæst Num Scripturæ interpretatio ab vno aliquo vi bili, & communi iudice petenda sit, an vnius iusque arbitrio relinquenda? Quæ sanè grauissima quæst est, & ex ea, quasi dependent omnes controuersiæ. Scripser multi de hac quæstione, sed præcipuè Ioannes Driedo lib cap. 3. de Eccleſiast. dogmatib. Ioannes Cochlæus in libro Scripturæ & Eccleſiæ auctoritate, Cardinalis Warmie lib. 2. & 3. contra Prolegomena Brentij, & Petrus de Soto defensione suæ Confessionis, contra eadem Prolegom Brentij, parte 2. & 3. necnon Martinus Peresius in libro traditionibus assertione 2. 3. 4. & 5. Michaël Medina lib. recta in Deum fide, & Melchior Canus lib. 2. de locis Theo log. cap. 6. 7. & 8.

Vt igitur inprimis intelligatur, quid sit quod quæritur sunt aliqua prænotanda. Ac primùm de sensibus Scripturæ Est enim Scripturæ diuinæ proprium, quia Deum habet au ctorem, vt sæpenumero contineat duos sensus, literalem siue historicum; & spiritualem siue mysticum: LITERALIS est quem verba immediatè præ se ferunt; SPIRITVALIS est qui aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè signifi cant; quæ partitio ex Apostolo colligitur 1. Corinth. 10. vbi dicit, omnia accidisse Iudæis in figura ad correctionem no stram. Et quæ ad literam dicuntur de egressu Iudæorum ex Ægypto, de transitu maris, de manna, quod pluit in deserto,

de

de aqua, quæ fluxit è petra, spiritualiter accommodat Christianis. Quos etiam duos sensus significatos esse per librum scriptum intus, & foris, de quo agitur Apocalyp. 5. & Ezech. 2. docet Hieronymus in caput secundum Ezechielis.

PHILO in libro de vita Theorica supplicum, & NAZIANZENVS ad Nemesium, literalem comparant corpori, spiritualem animæ: & sicut Verbum Dei genitum habet naturam diuinam inuisibilem, & humanam visibilem: ita verbum Dei scriptum habet sensum externum & internum. Esse autem hoc proprium solius diuinæ Scripturæ, docet B. Gregorius lib. 21. moralium, cap. 1.

Porrò literalis est duplex; alius SIMPLEX, qui consistit in proprietate verborum; alius FIGVRATVS, quo verba transferuntur à naturali significatione ad alienã. Et huius tot sunt genera, quot sunt genera figurarum. Cùm Dominus Ioan. 10. dicit: *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c.* sensus literalis est, sed figuratus, alios homines, præter Iudæos, congregandos in Ecclesiam. quod propriè dictum est Ioan. 11. vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Vide de his figuratis locutionibus Augustinũ lib. 3. de doctrina Christiana.

Spiritualis autem sensus à recentioribus Theologis distinguitur triplex, allegoricus, tropologicus, anagogicus. ALLEGORICVM vocant, cùm verba Scripturæ, præter literalem sensum, significant aliquid in nouo Testamento, quod ad Christum, vel Ecclesiam pertineat; quomodo Abraham, qui reuera ad literam habuit duas vxores, vnam liberam, & vnam ancillam, & duos filios, Isaac, & Ismaël, Deum auctorem duorum Testamentorum, & Patrem duorum populorum significauit, vt Apostolus explicat, Galat. 4. TROPOLOGICVM appellant, cùm verba aut facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores. Quomodo; *Non alligabis os bouti trituranti*, Deut. 25. quod intelligitur ad literam de veris bobus, significat spiritualiter non debere prohiberi concionatores, quin victum accipiant à populo, vt Apostolus explicat 1. Corinth. 9. ANAGOGICVM vocant, cùm verba aut facta referuntur ad significandam vitam æternam. Quomodo illud Psal. 94. *Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*, quod ad literam intelligitur

de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad vitam aeternam, vt Apostolus explicat Hebr. 4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum à veteribus non semper obseruatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus, tamen interdum omnes vocant allegorias, vt BASILIVS initio hom. 9. exam. & Augustinus lib. de vtilit. cred. cap. 3. Porrò HIERONYMVS in epist. ad Hebibiam, quæst. 12. nomine tropologici comprehendit etiam allegoricum: & è contrario in cap. 4. Amos, nomine allegorici comprehendit tropologicum.

Ex his sensibus, literalis inuenitur in omni sententia, tam veteris, quàm noui Testamenti. Nec est improbabile, interdum plures literales in eadem sententia reperiri, vt B. AVGVSTINVS docet multis in locis, & præsertim lib. 12. Confess. cap. 26. lib. 11. ciuit. Dei, cap. 19. & lib. 3. de doctrina Christ. cap. 27. At spiritualis inuenitur quidem omnis in vtroque Testamento. Nam de Testamento veteri nemo dubitat, quin habeat sensum allegoricum, tropologicum, & anagogicum: de Testamento nouo idem sentiunt permulti, & meritò. Nam Allegoricè exponit Augustinus Tract. 122. in Ioan. illam capturam piscium, quando scindebatur rete, Luc. 5. Anagogicè autem illam, quando rete non scindebatur, Ioan. 21. Et similiter Tract. 124. in Ioan. allegoricè exponit, quod dictum est Petro: *Sequere me:* & anagogicè, quod dictum est de Ioanne, *Sic eum volo manere*, Ioan. 21. Tropologicè autem exponit ipse Dominus Ioan. 13. illam suam humilitatem, qua discipulorum pedes lauit.

Sed quamquam hæc ita se habeant: tamen non inuenitur spiritualis sensus in omni sententia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in nouo. Illud enim: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deuter. 6. & Matth. 22. & similia præcepta, non habent nisi vnum sensum, id est, literalem: vt rectè docet Cassianus collat. 8. cap. 3. His igitur constitutis conuenit inter nos & aduersarios, ex solo literali sensu petendebere argumenta efficacia: nam eum sensum, qui ex verbis immediatè colligitur, certum est, sensum esse Spiritus sancti. At sensus mystici & spirituales varij sunt, & licet ædificent, cùm non sunt contra fidem, aut bonos mores, tamen non semper constat, an sint à Spiritu sancto intenti. Quocirca B. AVG-

B. AVGVSTINVS in epist. 48. ad Vincentium, meritò ridet Donatistas, qui ex illis verbis mysticè explicatis: *Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie.* colligebant Ecclesiam Christi in sola Africa remansisse. HIERONYMVS quoque in commentario cap. 13. Matthæi docet, fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari.

De ipso autem sensu literali duabus de caussis interdum dubia oriuntur. Prior est, verborum ambiguitas, qualis cernitur in illo Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes.* Illud, *omnes*, est ambiguum: nescitur enim, an omnes homines absolutè significet, an omnes fideles tantùm, an omnes Apostolos. Posterior & grauior, est verborum proprietas. Cùm enim literalis sensus modò sit (vt diximus) simplex, modò figuratus, dubium est in multis locis, an sensus verus sit simplex, an figuratus. Illud enim Matth. 26. *Hoc est corpus meum:* Catholici volunt accipi simpliciter secundum verborum proprietatem, Zuingliani autem per figuram Metonymiam. Et ex hac caussa in grauissimos errores aliquando nonnulli inciderunt. Exemplo sit Origenes, qui propterea errauit, quod quæ accipienda erant simpliciter, accepit figuratè, vt Hieronymus docet in epistola ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani, vbi dicit, Origenem sic Paradisum terrestrem allegorizare, vt historiæ auferat veritatem, dum pro arboribus, Angelos, pro fluminibus, virtutes cœlestes intelligit; & tunicas pelliceas Adæ & Euæ, corpora humana interpretatur, quasi ante peccatum sine corpore vixerint.

Alij è contrario lapsi sunt, quod simpliciter & propriè acceperint, quæ erant accipienda figuratè, vt Papias, & qui eum secuti sunt, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique nonnulli, qui quæ dicuntur Apocalyp. 20. de noua Hierusalem, & mille annis, quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hîc in terris implenda existimauerunt. quorum errorem reprehēdit Hieronymus præfatione libri 18. in Isaiam, & in cap. 36. Ezechielis, & Augustinus libro 20. ciuit. Dei, cap. 7.

Conuenit etiam inter nos & aduersarios, Scripturas intelligi debere eo spiritu, quo factæ sunt, id est, Spiritu sancto. Quod Apostolus Petrus epist. 2. cap. 1. docet, cùm ait: *Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propriæ*

interpretatione non fit. Non enim humana voluntate allata est aliquãdo prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Vbi B. Petrus probat, non debere exponi Scripturas ex proprio ingenio, sed secundum dictamen Spiritus sancti, quia non sunt scriptæ humano ingenio, sed ex inspiratione Spiritus sancti.

TOTA IGITVR quæstio in eo posita est, vbi sit iste Spiritus. Nos enim existimamus, hunc Spiritum, etsi multis privatis hominibus sæpe conceditur, tamen certò inueniri in Ecclesia, id est, in Concilio Episcoporum confirmato à summo Ecclesiæ totius pastore, siue in summo pastore cum Concilio aliorum pastorum. Non enim disputare volumus hoc loco de summo Pontifice & Conciliis, an solus Pontifex possit rem definire, & an solum Concilium, de hoc enim suo loco agemus. Sed hîc in genere dicimus, iudicem veri sensus Scripturæ & omnium controuersiarum, esse Ecclesiam, id est, Pontificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conueniunt; & habetur expressè in Concilio Tridentino, sess. 4.

At hæretici omnes huius temporis docent, Spiritum sanctum, Scripturæ interpretem, non esse alligatum Episcopo vel vlli hominum generi, & ideo vnumquemque iudicem esse debere, siue spiritum suum sequendo, si ipse donum interpretationis habeat, siue alicui alteri adhærẽdo, quem eo dono præditum viderit. LVTHERVS præfatione assertionis suorum articulorum apertè nos remittit ad spiritum, quem quisque habuit, dum Scripturas diligenter legit. Et in articulis ex illis 500. quos Cochlæus collegit ex libris Lutheri, sic ait: *Capite hoc Euangelium, quia neq; Papæ, neq; Conciliis, neque vlli hominum commissum est, vt constituat, & cõcludat, quid sit fides. Ideo debeo dicere; Papa, tu concluſisti cum Concilio, nunc habeo ego iudicium, an acceptare queam nec ne. Quare? quia non stabis pro me, & respondebis pro me, quando debeo mori. Et falsam doctrinam nemo iudicare potest, nisi spiritualis homo. Ideo res est insana, quod Concilia concludere & statuere volunt, quid credẽdum sit: cùm sæpe nullus vir sit vllus, qui diuinum spiritum vel modicum olfecerit.* Idem confirmat in assertionibus articuli 27. 28. & 29.

PHILIPPVS in locis, capite de Ecclesia, videtur quidem aliquid Ecclesiæ tribuere: sed reuera totum iudicium vnicuique

que priuato homini relinquit: *Quis*, inquit, *erit iudex, quando de Scripturæ sententia dissensio oritur, cùm tunc opus sit voce dirimentis controuersiam? Respõdeo, ipsum verbum Dei est iudex, & accedit confessio veræ Ecclesiæ.* Hæc ibi. Tamen infrà, cùm docet per veram Ecclesiam non intelligi Prælatos Ecclesiæ, nec maiorem partem fidelium, sed paucos illos, qui cum verbo Dei consentiunt, omnia tenebris inuoluit, & vnumquemque iudicem facit. Nec enim iudicare possum, quæ sit vera Ecclesia, nisi prius iudicem, quæ sit sententia congruens cum verbo Dei: *Est*, inquit, *dissimilitudo aliqua iudiciorum Ecclesiæ, & iudiciorum politicorum. Nam in politicis aut Monarcha solus auctoritate sua pronunciat, aut in senatu valet sententia maioris partis: sed in Ecclesia valet sententia congruens cum verbo Dei, & confessio piorum, siue sint plures, siue pauciores impiis.* Vide plura in loco de notis Ecclesiæ.

Similiter BRENTIVS docet in confessione Wirtembergica, capite de sacra Scriptura: & copiosius in Prolegomenis contra Petrum à Soto, vbi duo dicit. Primò: *Non licet*, inquit, *in caussa æternæ salutis alienæ sententiæ ita inhærere, vt eam sine nostro ipsorum iudicio amplectamur.* Secundò addit: *Ad vnumquemque hominem priuatum pertinet, de doctrina religionis iudicare, & veram à falsa internoscere. Sed hoc interest inter priuatum & principem, quod vt priuatus priuatam, ita princeps publicam habet de doctrina religionis potestatem iudicandi & decidendi, &c.* Et toto ferè libro hæc duo probare nititur, quod princeps secularis teneatur cogere subditos, etiam mortis supplicio ad eam fidem, quam ipse iudicat esse veram: & simul quòd subditi obligẽtur sequi proprium iudicium, non alienum, cuiuscunque sit: nec aduertit Brentius; quàm sint hæc absurda, & pugnantia, vt teneatur princeps iubere, & subditi teneantur non obedire. Nec illud aduertit, si hæc sententia vera sit, rectè facturum Cæsarem, & alios Catholicos Germaniæ Principes, si etiam mortis supplicio cogant omnes Lutheranos ad fidem Catholicam.

IOANNES CALVINVS lib. 4. institut. cap. 9. §. 8. 12. & 13. Conciliorum, etiam maximè generalium, definitiones ad

amussim Scripturarum examinari iubet ; proinde priuatos homines iudices facit in caussa fidei, non solùm Patrum, sed etiam Conciliorum, nec vllum omnino relinquit Ecclesiæ commune iudicium. Denique MARTINVS KEMNITIVS in examine 4. sess. Concilij Tridentini, ceterique omnes huius temporis hæretici, auctoritatem interpretandæ Scripturæ, ab Episcoporum Conciliis, ad priuatorum hominum spiritum deducunt.

CAPVT IV.

Adferuntur testimonia ex Testamento veteri pro sententia Catholicorum.

PROBATVR nunc sententia Catholicorum; primò, testimoniis Testamenti veteris. PRIMVM testimonium habetur Exod. 18. ibi enim legimus quod cùm cœpisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiasticæ Reipublicæ, sedebat Moses tanquam princeps & caput illius Ecclesię, & ad omnia dubia circa legem Domini exorta respondebat, nec homines remittebat ad spiritum aliquem reuelantem. Ibidem; Cùm constituisset iuxta consilium soceri sui minores magistratus, qui populum iudicarent, semper tamẽ sibi reseruabat dubia circa religionem: nimirum vt intelligeremus, vnum esse debere commune tribunal, à quo omnes petant diuinæ legis interpretationem, & cui omnes simpliciter acquiescant.

Hoc argumentum à quibusdam eludi solet, quod dicant Mosen fuisse Principem politicum, non Pontificem, aut Sacerdotem, cùm Aaron esset Pontifex summus. Et propterea ex hoc loco non posse concludi, iudicium de rebus fidei pertinere ad Pontifices, sed potius aliquo modo pertinere ad Reges. RESPONDEO, Mosen fuisse Pontificem quidem summum, & Aarone maiorem, non quidem ordinarium, cui succederetur, is enim vnus tantùm esse poterat, & ille erat Aaron, sed extraordinarium à Deo specialiter constitutum. Sicut in nouo Testamento Apostoli omnes, non quidem maiores, nec omnino pares, sed tamen aliquo modo æquales Petro erant in Ecclesiastica potestate, vt

Cr-

CYPRIANVS docet in tractatu de simplicitate Prælatorũ: cùm hoc tamen discrimine, quòd Petrus ordinarius erat pastor totius Ecclesiæ, cui soli succedi debebat, reliqui extraordinarij, quibus non erat in illa potestate succedendum. Quod autem Moses fuerit sacerdos, testatur Dauid cùm ait in Psalmo 98. *Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen Domini.*

SED, inquiunt, dicitur sacerdos Moses, quia erat vir primarius, quo modo 2. Reg. 8 legimus, filij Dauid sacerdotes erant. AT contrà, quia si hoc loco viri primarij dicerentur sacerdotes, etiam Samuel, qui erat vir primarius, fuisset vocatus sacerdos. Quod tamen non fecit Dauid, qui sciebat, Samuelem non fuisse sacerdotem, sed iudicem tantùm: non enim descendit ex familia Aaron, sed Core, consobrini eius, 1. Paralip. 6. Verè autem & propriè fuisse Mosen sacerdotem, patet ex lib. Exodi cap. 28. & 29. vbi Moses exercet omnia munera sacerdotalia. Siquidem sacrificat, docet, consecrat vestes, & quod maius est, Pontificem & sacerdotes inungit & initiat. Quocirca Mosen propriè sacerdotem fuisse, docent omnes ferè veteres; PHILO lib. 3. de vita Mosis extremo; Dionysius cap. 5. Eccles. hierar. Nazianzenus in oratione habita coram Gregorio Nysseno; AVGVSTINVS in Psal. 98. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, vbi etiam ostendit, Samuelem non fuisse sacerdotem.

SECVNDVM testimonium habetur Deuter. 17. vbi lex generalis fertur: *Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter causſam & causſam, lepram & non lepram, & iudicum intra portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quaresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neq; ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.* Hic etiam valde clarè non remittuntur dubitantes ad spiritum suum, sed ad iudicem viuum, id est, summum sacerdotem.

Sed obiicit BRENTIVS, Præceptum esse conditionale quia additur: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loci & docuerint te iuxta legem eius.* Videtur enim ex hoc loco colligi, non esse standum iudicio summi sacerdotis, nisi probet testimonium legis diuinæ. RESPONDEO, Illud: *Et docuerint te, etc.* non esse nisi in editione vulgata, quam Lutherani non recipiunt, nec sonare conditionem, sed assertionem siue promissionem: non enim voluit dicere; Sta iudicio sacerdotis, si docuerit te secundum legem: tunc enim fuissent homines magis dubij & perplexi quàm antea: nec opus fuisset ire ad sacerdotē, si ipsi potuissent ex lege Domini per se iudicare causam suam. Immò tunc non sacerdos fuisset iudex, sed ipsi; quippe qui de sententia sacerdotis iudicaturi erant. Non igitur illa conditio est, sed promissio. vult enim Dominus securum reddere populum, qui sacerdotis iudicio acquiescit, quod facit, cùm affirmat iudicaturum eum secundum legem suam.

SECVNDO obiicit BRENTIVS, hoc loco non solùm ad sacerdotem, sed ad iudicem etiam remitti eos qui dubitant; iudicem autem fuisse politicum principem. RESPONDEO: Nomine iudicis posse hîc intelligi Principem sacerdotum; nam in Hebræo est: *Ascende ad sacerdotes & ad iudicem*, quasi diceret, ad concilium sacerdotum, & eorum Principem, summum sacerdotem. Dico secundo; si intelligamus nomine iudicis politicum principem, hîc esse distincta officia. Nam sacerdoti tribuitur sententia definitiua, iudici autem executio in contumaces: *Qui superbierit*, inquit, *nolens obedire sacerdotis imperio, ex decreto iudicis moriatur.*

TERTIO obiiciunt, hîc non agi de dubiis religionis, sed de politicis. RESPONDEO, falsum esse; nam lex generalis est de omnibus dubiis, quæ ex lege oriebantur. Præterea occasio huius legis fuit propter eos, qui seruiunt Diis alienis, vt patet ex initio capitis. Seruire autem Diis alienis, contra religionem est.

TERTIVM testimonium est Eccles. 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & sicut claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno. His amplius, fili mi, ne requiras.* Hoc loco Salomon docet, non esse vlterius inquirendum, sed acquiescendum penitus, quando sententia data

est à summo pastore, adiuncto præsertim consilio sapientum. Quod si hęc dicuntur de sacerdote veteris Testamenti, quanto magis dici possunt de sacerdote Testamenti noui, qui longè maiores promissiones à Deo accepit?

QVARTVM testimonium est Aggæi 2. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum; interroga sacerdotes legem.* Malach. 2. *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Ex quibus verbis intelligimus, non esse priuatorum hominum iudicare de sententia legis Domini, sed sacerdotis, qui cùm sit Angelus, id est, nuntius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare sententiam Dei.

ACCEDAT VLTIMO illud ex lib. 2. Paralip. cap. 19. vbi sic loquitur ad sacerdotes Rex optimus Iosaphat: *Omnem caussam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in vrbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbicunque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in Dominum. Amarias autem sacerdos & Pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinẽt, præsidebit: porrò Zabadias filius Ismaël, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent.* Vides hîc, quàm clarè Rex distinguat officium Pontificis ab officio Regis, & soli Pontifici tribuat iudicium de dubiis legis.

CAPVT V.

Idem probatur ex Testamento nouo.

IAM verò ex nouo Testamento PRIMVM testimonium est Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, &c.* Per istas enim claues non solùm intelligitur potestas soluendi à peccatis, sed etiam ab omnibus aliis vinculis, & impedimentis, quæ nisi tollantur, non potest intrari in regnum cœlorum. siquidem promissio generalis est; nec dicitur, Quemcunque soluetis, sed, Quodcunque soluetis, vt intelligamus, nodos omnes, seu legum, dispensando, seu peccatorum, & pœnarum, relaxando, seu dogmatum & controuersiarum, explicando, à Petro, eiusque successoribus solui posse. Sed de hoc loco in 1. lib. de summo Pontifice plura dicemus.

ALTE-

ALTERVM testimonium esse potest illud Matth.18.Si *clesiam non audierit, sit tibi veluti ethnicus & publica* Est autem hoc loco obseruandum, hîc quidem Domin loqui de iniuriis, quas vnus ab alio patitur; sed à maiori telligendum etiam esse de iniuriis, quæ fiunt in totam Ec siam, & in Deum, qualis est hæresis. Qui enim iubet de adulterum ad Ecclesiæ iudicium, multò magis hæretic Non autem potest fieri, vt deferantur ad congregatio omnium fidelium; igitur nomine Ecclesię intelligi debet latus, vt Chrysostomus exponit, vel (vt alij malunt) Præ rum congregatio. Vt enim homo non loquitur, neque au nisi per caput, & tamen totus homo dicitur loqui, & au ita Ecclesia per suos Prælatos audit, & loquitur. Si ergo Ecclesiam, id est, Ecclesiæ pastores non audit, debet e ethnicus & publicanus, sequitur pastorum esse vltimum dicium.

TERTIVM testimonium Matth.23. *Super cathedram si sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis nate & facite, secundum opera eorum nolite facere.* Vbi t tria; PRIMO, toto illo capite Dominum reprehendere Scribarum & Pharisæorum; & quia poterant infirmi colligere, non esse credendum Prælatis qui malè viuunt, initio capitis apertè docere voluisse, non obstante mala Prælatorum, sequendam esse eorum doctrinam. SECVN nota, cum CYPRIANO lib.4.epist.9. nunquam Domin neque Apostolos in tota Scriptura reprehendisse Pontifi & sacerdotes Iudæorum, nominando eos Pontifices sa cerdotes, sed solùm sub nomine Scribarum & Pharisæo ne viderentur reprehendere cathedram & sacerdotium, intelligeremus, semper deberi honorem sacerdotio & pon ficatui, etiamsi fortè persona, quæ in cathedra sedet, sit nus bona. Ex quo intelligimus hæreticos huius tempori passim in Episcopos & sacerdotes, & præcipuè in ipsum mum Ecclesię Pontificem inuehuntur, nihil habere com ne cum moribus Domini & Apostolorum. TERTIO no quod Dominus de cathedra Mosis dicit, intelligi à fortio de cathedra Petri. Sic enim veteres intellexerunt, & præci AVGVSTINVS in epist.165. *In illum*, inquit, *ordinem Epis porum, qui ducitur abipso Petro vsq; ad Anastasium, qui nu*

eand

eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ, & innocentibus Christianis, quibus Dominus prouidens ait, de præpositis malis: Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.

QVARTVM testimonium Ioan.vlt. *Simon Petre, pasce oues.* Hic etiam sunt annotanda tria. PRIMO, quod dicitur Petro, dici etiam successoribus: nec enim prouidere voluit Christus Ecclesiæ ad annos XXV.tantùm, sed quousq; mundus duraret. SECVNDO, illud *(pasce)* intelligi præcipuè de doctrina: sic enim pascuntur oues rationales, Hierem.3. *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* TERTIO, illud *(oues)* significare omnes Christianos: qui enim non vult pasci à Petro, non est ouis Christi.

Ex his efficitur, Petro & successoribus eius singulariter commissum esse, vt doceant omnes Christianos. Id autem non potest commodius intelligi, quàm hoc modo, vt dicamus, commissum esse Petro & successoribus, vt doceant omnes, quid circa doctrinam fidei tenendum sit. Nam si id intelligamus tantùm de concionibus, nunquam implebitur hoc præceptum; nec enim potest Pontifex omnibus hominibus concionari, nec est opus, cùm sint in singulis Ecclesiis, qui concionentur.

Si etiam intelligamus solùm de concione, & commentariis in sanctas literas, vt quos Pontifex non potest verbo docere, doceat per scripta commentaria, reprehendemus plurimos sanctissimos Pontifices, qui nihil tale fecerunt: Ergo loquitur Dominus de singulari officio docendi totam Ecclesiam, constituendo, ac decernendo quid ab omnibus sit credendum. Atq; ad hunc modum intellexit hunc locum B. HIERONYMVS in epist. ad Damasum, de nomine Hypostasis, petens enim à Pontifice controuersiæ cuiusdam explicationem circa fidem: *A pastore*, inquit, *præsidium ouis flagito.*

QVINTVM testimonium Lucæ 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Ex hoc loco, Romanum Pontificem ex cathedra docentem, non posse errare, deducit B. BERNARDVS epist.190. ad Innocentium, & ante eum LVCIVS I. in epist.1. ad Episcopos Hispaniæ & Galliæ. FELIX I. in epist. ad Benignum. MARCVS in epist. ad Athanasium. LEO I. serm.3. de assumptione

sua

sua ad Pontificatum. LEO IX. in epist. ad Petrum Antioc
num Patriarcham. AGATHO in epist. ad Constantinum I
peratorem, quæ lecta est in VI. Synodo, act.4. deinde act
toto Concilio approbata. PASCHALIS II. in Concilio
mano, apud Abbatem Vrspergensem in Chronico; qui
addo, velint nolint hæretici, Innocentium III. cap. Mai
de Baptismo & eius effectu. Si ergo Romanus Pontifex
re non potest ex cathedra docens, certè iudicio eius acq
scendum est, & ipse esse debet summus iudex.

SEXTVM testimonium est Act.15. ibi enim legimus, c
orta esset quæstio grauis de fide, an seruanda esset lex M
à gentibus conuersis, non fuisse remissos vnumquemq
Spiritum suum, sed ad Concilium Hierosolymæ habi
cui Petrus præerat, & Petrum omnium primum in Co
lio loquutum, deinde Iacobum sententiam Petri confir
se, & sic quæstionem solutam, illis verbis: *Visum est Spir
sancto & nobis, &c.* Quibus ostendunt, sententiam Co
lij, cui præest Petrus, sententiam esse Spiritus sancti. Et
dem in fine capitis legimus, Paulum quocunque ibat,
cipere solitum, vt seruarent decretum illius Concilij,
vt acquiescerent, & non vellent ipsi de sententia Concil
dicare.

SEPTIMVM est in epist. ad Galatas cap.2. *Ascendi*, in
Paulus, *Hierosolymam cum Barnaba, & contuli cum
Euangelium quod prædico in gentibus: seorsum autem
videbantur aliquid esse, ne forte in vanum currerem, a
currissem.* Quinam autem essent illi, quibuscum contu
inferiùs explicat, dicens fuisse Petrum, Iacobum & Ioan
Quem locum explicantes TERTVLLIANVS lib.4. in M
cionem, B. HIERONYMVS in epist.89. ad Augustinum,
est 11. inter epistolas Augustini, & AVGVSTINVS lib.18
tra Faustum, cap.4. disertè affirmant, Ecclesiam non
Paulo credituram, nisi eius Euangelium à Petro con
tum fuisset: Ergo Petri erat tunc, & proinde successoris
nunc, de doctrina fidei iudicare.

OCTAVVM testimonium 1. Cor.12. *Alij datur per
tum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij interpretatu
monum, alij prophetia, etc.* Hîc apertè dicitur, non dari om
bus fidelibus spiritum interpretandi Scripturas. Et præte
con

constat ex illo 2.Pet.1. *Omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, non posse sine spiritu interpretandi bene Scripturam exponi. Igitur euidenter colligitur, non esse iudicem veri sensus Scripturæ vllum hominem priuatum. Quid enim faciet, qui spiritum non habet? immò quis erit certus, se habere hunc spiritum, cùm sciamus, non dari omnibus, & non sciamus quibus detur? Restat igitur, vt iudicem agnoscamus solam Ecclesiam, de qua dubium esse non potest, quin habeat Spiritum Dei, & filios suos sine errore doceat, cùm sit columna & firmamentum veritatis. Id quod etiam LVTHERVS in lib.de potestate Papæ, his verbis confitetur (quidquid alibi scripserit, vt miro modo varius & instabilis fuit) *De nullo priuato homine certi sumus, habeat nec ne reuelationem Patris: Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitare non licet, &c.* Porrò Ecclesia non aliter loquitur, quàm per os pastorum ac doctorum, ac præcipuè in generali Concilio congregatorum.

AT, inquiunt, ille est certus se habere, qui petit; scriptum est enim: *Quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se.* Lucæ 11. & Iacobi 1. *Si quis vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter.* RESPONDEO, in his & similibus locis Dominum loqui non de spiritu interpretationis, qui est gratia quædam gratis data, sed de spiritu Fidei, Spei, Caritatis, & Sapientiæ necessariæ ad salutem. Vt enim B.AVGVSTINVS docet tract. 73.81. & 102.in Ioan. non impetrat oratio infallibiliter, nisi id quod est necessarium, vel vtile ad salutem ei, qui orat. Porrò donum interpretandi, sicut donum linguarum & miraculorum, & alia ibidem enumerata, non semper sunt vtilia ei, qui illa habet.

Sicut igitur spiritum loquendi linguis, vel faciendi miracula, non possumus semper impetrare, etiam si scriptum sit: *Dabit spiritum bonum petentibus se*, ita nec spiritū interpretationis. Nam alioqui posset fieri, vt totum corpus Ecclesiæ esset vnum membrum, id est, omnes essent oculi, omnes manus, &c. contra Apostolum, Rom.12. & 1.Cor.12. PRAETEREA etiamsi Dominus in illis locis loqueretur de dono interpretandi, adhuc non esset certus quicunque petit, se illud habere, quia non est certus, an bene petat; scriptum est enim?

Petitis,

Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis. Iacob. 4. alioqui cùm spiritum istum petant Lutherani, petant Anabaptistæ, petant Zuingliani, vnde est, quòd diuersissimos & inter se pugnantes spiritus accipiunt, si omnibus petentibus datur ille vnus & verus Spiritus sanctus?

NONVM testimonium est 1. Ioan. 4 *Carissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Multi enim Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Spiritus hominum priuatorum probandus est, an ex Deo sit; multi enim iactant Spiritum sanctum, qui agitantur spiritu vertiginis & meri cij, vt dicitur 3. Reg. vlt. 2. Paral. 18. Isai. 19. & 29. Igitur non potest priuatus spiritus esse iudex. Quomodo enim erit iudex cùm de ipso adhuc iudicandum sit?

Quare si quis illud: *Hoc est corpus meum*, exponet per, *significat corpus meum*, quia sic ei spiritus reuelat, adhuc non est quæstio definita. Nam Ioannes monet, vt illum spiritum probemus, an sit ex Deo, ne potius fortè sit spiritus vertiginis. Non autem potest probari ex Scriptura, vt ipsi volunt, quia de Scripturę ipsius sententia hoc loco dubitamus, ergo debet probari ex conformitate ad spiritum eorum, quos constat verum spiritum habere: tales autem sunt Prælati in Concilio legitimè congregati. Legimus enim Act. 15. Concilium dixisse *Visum est Spiritui sancto & nobis.* talix etiam Pontifex ex cathedra docens, quem ostendimus semper à Spiritu sancto dirigi, vt errare non possit: tales etiam fuerunt Apostoli & alii qui fideles, quos certum est Spiritum sanctum habuisse.

Neque id CALVINVS negare potest, quippe qui in hunc modum ratiocinatur in Instit. lib. 1. cap. 9. §. 1. contra Swenckfeldium, qui solum spiritum volebat iudicem, repudiatis Scripturis. Si spiritus iste esset bonus, idem esset cum spiritu Apostolorum, & primorum fidelium: at spiritus illorum non volebat esse iudex, Scripturis contemptis. Sed ita etiam nos contra Caluinum & alios hæreticos argumentamur, Spiritus ipsorum esset bonus, esset idem cum spiritu Apostolorum & primorum fidelium, sed spiritus illorum non volebat esse iudex, sed recurrebat ad Petrum, & ad Concilium, & eorum sententiæ acquiescebat, vt suprà ostendimus ex Actor. 15. ergo non est spiritus istorum, qui se iudicem constituit, non est spiritus bonus.

CAPV

CAPVT VI.

Idem probatur ex consuetudine Ecclesiæ.

PROBATVR TERTIO ex praxi Ecclesiæ; Nam in omnibus seculis in Ecclesia exorta sunt noua dubia, & semper eodem modo terminata sunt, nimirum iudicio Pontificis Romani, & Episcoporum qui tunc erant; non rectè autem fieri, quod vniuersa Ecclesia fecit semper, & facit, dicere aut scribere, insolentissimæ insaniæ est, vt Augustinus ait in epist. 118.

Et NOTA, nos non tantùm dicere, fuisse omnes caussas iudicatas per Pontificem Romanum & Episcopos, sed per Pontificem Romanum & Episcopos, qui tunc erant. Nunquam enim propter vllam dubitationem iudicandam creati sunt nouus Papa & noui Episcopi. id quod dicimus propter Confessionistas, qui in Confessione Augustana art. 28. fatentur, ad Episcopos pertinere, discernere veram doctrinam à falsa. Sed cùm petimus, cur ergo non acquiescant Concilio Tridentino? Respondent, istos, qui nunc sunt, non esse Episcopos, sed hostes Euangelij. At hoc idem dixerunt Ariani & alij omnes hæretici de Episcopis sui temporis: & tamen hoc non obstante, iam per M. D. annos semper dubia religionis explicata sunt ab Episcopis, qui secundum ordinariam successionem erant in Ecclesiis, quando dubia illa exorta sunt: & qui non acquieuerunt, hæretici sunt habiti.

PRIMO igitur Ecclesiæ seculo, quod extenditur vsque ad annum centesimum à Christo nato, orta est quæstio de cæremoniis legis veteris, an essent seruandę à gentibus ad Christum conuersis. Et sicut illa fuit prima quæstio in Ecclesia exorta, ita tunc celebratum est primum Concilium, præsidente Petro: & eius Concilij decreto omnes acquieuerunt. Act. 15.

SECVNDO seculo, id est, vsque ad annum CC. orta est quæstio de celebratione Paschæ, quibusdam volentibus Pascha celebrare cum Iudæis, decimo quarto die primi mensis, siue esset dies Dominicus, siue non; alij autem tantùm die Dominico. Constat autem propter hoc celebrata esse multa Concilia Episcoporum, & tandem à Victore Romano Pont. ita terminatam, vt omnes Ecclesiæ Asiæ ab eodem excommunicatæ fuerint, quod adhuc in errore persisterent. Scribit

historiam totam Eusebius lib.5.hist.cap.23.& 24. Postea vero non solùm excommunicati, sed etiam hæretici habiti sunt qui decreto Pontificis non obedierunt.Hinc enim apud Epiphanium hæres.50. Augustinum hæres.29. & Tertullianum de præscript.in fine, inter hæreticos numerantur Quartodecimani.

Tertio seculo, id est, post annum C C. orta est hæresis Nouatianorum, qui negabant, Ecclesiam posse absoluere peccatis eos, qui post Baptismum lapsi erant. Explicata autem fuit veritas per Concilium Romanum, cui Cornelius Papa præerat,vt refert Eusebius ex versione Ruffini lib.6.hist. cap.33. & deinceps Nouatiani semper inter hæreticos habiti sunt. Eodem seculo,orta est quæstio de Anabaptismo:& eodem cùm varij varia sentirent, Cornelius Romæ Concilio habito,decreuit,non esse rebaptizandos,qui ab hæreticis baptizati essent, vt Eusebius refert lib.7. histor. cap.2. & post etiam Stephanus Papa scripsit, & præcepit,vt non rebaptizarentur qui ab hæreticis secundum formam Ecclesiæ baptizati essent. Cuius decreti meminit Cyprianus in epistola ad Pompeium,& B.Augustinus lib.5.de Baptismo,cap.23.& Vincentius Lirinensis in suo commonitorio.

Quarto seculo, post annum C C C. orta est hæresis Arianorum, quæ quidem per Concilium Nicænum generale sublata est. Porrò in eo Concilio, CCCXVIII. Episcopi fuerunt, & ij soli iudices fuisse leguntur vnà cum legatis Romanæ sedis Vito & Vincentio presbyteris, qui cum Hosio Episcopo Cordubensi, Concilio præerant nomine Syluestri Papæ,& postea adhuc totum Concilium per epistolam à Syluestro confirmationẽ petiit. Imperator autem aderat quidem, sed nulla in re iudicem egit.Hęc omnia patent,tum ex primo tomo Conciliorum, tum ex historicis, Eusebio lib.3. de vita Constantini,Ruffino,Socrate,Sozomeno,Theodoreto lib.1. hist.Eccles.

Eodem seculo, hæresis Macedonij contra Spiritum sanctum,iudicata & condemnata est per Concilium Constantinopolitanum, quod à Damaso confirmatum fuisse testatur Photius in libro de septem synodis, qui liber excudi solet ad initium primi tomi Conciliorum.

Quin-

QVINTO seculo, hæresis Nestorij condemnata est in Concilio Ephesino I. præside Cyrillo, nomine Celestini Papæ, vt Euagrius testatur lib. 1. cap. 4. & paulò pòst hæresis Eutychetis in Concilio Chalcedonensi, præsidentibus legatis Papæ Leonis, vt Euagrius testatur lib. 2. cap. 4. & huius etiam Synodi petita est à Pontifice Rom. confirmatio. & nec in ista, nec in illa vllam subscriptionem legimus imperatoris, aut laicorum quorumlibet, sed tantùm Ecclesiasticorum. Vide Tomum 1. & 2. Conciliorum, & Breuiarium Liberati.

Eodem seculo, damnata est hæresis Pelagianorum, quam Lutherani præ ceteris videntur odisse, sed à Pontificibus Romanis damnata est. Sic enim AVGVSTINVS ait libro 2. Retract. cap. 50. *Pelagiana hæresis cum suis auctoribus ab Episcopis Ecclesiæ Romanæ, prius Innocentio, deinde Zozimo, cooperantibus Conciliorum Africanorum literis, conuicta atque damnata est.* Et in Chronico PROSPER anno CCCCXX. *Concilio*, inquit, *habito apud Carthaginem CCXVII. Episcoporum, ad Pontificem Zozimum synodalia decreta perlata sunt, quibus probatis Pelagiana hæresis in toto mundo damnata est.*

SEXTO seculo, multæ hæreses damnatæ sunt, in V. Synodo, in qua etiam soli Episcopi fuerunt iudices.

SEPTIMO seculo, damnati sunt Monothelitæ in VI. Synodo generali, cui præfuerunt Legati Rom. Pontificis, & Imperator quidem interfuit, & subscripsit, sed post omnes Episcopos, & non iudicando, vel definiendo, vt Episcopi subscribebant, sed tantùm consentiendo.

OCTAVO seculo, damnati sunt Iconomachi in VII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, & nulla in eo legitur subscriptio Laicorum. De his Synodis lege Tomos Conciliorum, & librum Photij de septem Synodis.

NONO seculo, controuersiæ quædam Ecclesiasticæ definitæ sunt in VIII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis. Imperator aderat, & subscripsit quidem post Legatos Pontificis & Patriarchas, sed ibidem disertè affirmauit, ad se non pertinere iudicium rerum diuinarum, sed tantùm subscribere in signum consensus, &c. cuius verba paulò pòst adferemus.

DECIMO ſeculo, quod omnium eſt obſcuriſſimum, nulla exorta eſt hæreſis, & propterea etiam nullum legimus celebratum Concilium; ſchiſma tamen, & error Græcorum, quæ paulò antè cœperant, hoc ſeculo maximè vigebant, de quarum damnatione mox dicemus.

VNDECIMO ſeculo, hæreſim Berengarij damnauit Leo IX. in Concilio Vercellenſi, & Nicolaus II. poſtea in Concilio Romano, vt Lanfrancus, & Guitmundus referunt libri contra Berengarium.

DVODECIMO ſeculo, damnata eſt hæreſis Petri Abailardi ab Innocentio II. vt eſt in epiſtolis B. Bernardi, epiſt. 194. Item damnatus eſt error Gilberti Porretani ab Eugenio III. in Concilio Remenſi, teſte B. Bernardo, ſermone 80. in Cantica.

DECIMOTERTIO ſeculo, damnatus eſt error Ioachimi Abbatis ab Innocentio III. in Concilio generali Lateranenſi. Et poſtea error Græcorum à Gregorio X. in Concilio Lugdunenſi generali. Vnde exſtat cap. Fideli, de ſumma Trinitate fide Catholica, in Sexto.

DECIMOQVARTO ſeculo, damnati ſunt errores Beguidorum in Concilio Viennenſi à Clemente V. Vnde exſtat cap. Ad noſtrum. in Clementi. de hæreticis.

DECIMOQVINTO ſeculo, damnati ſunt errores Ioannis Wiclef, & Ioannis Hus in Concilio Conſtantienſi, præſidente Martino V. Et rurſum errores Græcorum in Concilio Florentino ſub Eugenio IV.

Denique hoc noſtro ſeculo DECIMOSEXTO, damnati ſunt errores Lutheranorum in Concilio Tridentino, confirmato à Pio IV. Inueniant iam ipſi vnum exemplum antiquitatis, quo probent, aliquem nouum errorem verè habitum pro errore in Eccleſia, & tamen non damnatum à Pontifice, ſed ab Imperatore, vel alio principe ſeculari: aut dicant, ſi poſſunt, quínam vnquam de ſententia Conciliorum à Romano præſule approbatorum, iudicare auſi fuerint, & non continuò hæretici ab Eccleſia Catholica habiti ſint.

F Ergò Arij error verè non fuit habitus pro errore, priusquam ab eccleſiâ damnaretur.

CAPVT

CAPVT VII.

Idem probatur testimoniis Pontificum, & Imperatorum.

ACCEDANT QVARTO loco testimonia veterum Pontificum, & veterum Imperatorum, id est, auctorum vtriusque Iuris. DAMASVS in epist. 3. ad Stephanum. INNOCENTIVS I. in epistolis ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quæ sunt apud Augustinum 91. & 93. Leo I. in epist. 84. ad Anastasium, & 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ. Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ. GREGORIVS lib. 4. epist. 52. ad Episcopos Galliæ (vt etiam posteriores) docent, causas grauiores, & præsertim fidei, ad iudicium sedis Apostolicæ pertinere: & ad hoc citat Iulius in epist. 2. decretum Nicæni Concilij.

Iam Imperatores idem senserunt. Tempore AVRELIANI Imperatoris, cùm esset quæstio inter Catholicos, & Paulum Samosatenum hæreticum de domo Ecclesiæ, Imperator licet gentilis respondit, & iussit illi dari Ecclesiam, cui scriberent Italiæ sacerdotes, & Episcopus Romanus; nimirum edoctus à suis, Episcopum Romanum esse iudicem supremum Christianarum caussarum. Ita scribit Eusebius lib. 7. historiæ, cap. 26.

CONSTANTINVS teste Eusebio lib. 3. de vita Constantini, in Concilio Nicæno non prius assedit, quàm Episcopi, vt sederet annuissent. Quo signo satis indicauit, se non esse præsidentem Concilij. Deinde finito Concilio scripsit epistolam omnibus Ecclesiis, quam Eusebius ibidem totam ponit, in cuius fine sic ait: *Quæ cùm ita se habeant, libentibus animis hoc decretum Concilij, tanquam donum Dei, & mandatum reuera cœlitus demissum amplectamini. Nam quidquid in sanctis Episcoporum Conciliis decernitur, id vniuersum diuinæ voluntati debet attribui.*

De eodem sic loquitur B. AMBROSIVS epist. 32. *Constantinus*, inquit, *nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus.* De quo etiam AVGVSTINVS in epistol. 162. testatur, quod cùm Donatistæ vellent ab ipso iudicari caussam suam, ipse eos remisit ad suum iudicem proprium,

id est, Melchiadem Papam. & cùm illi appellassent à sententia Pontificis ad ipsum Imperatorem: *Dedit ille*, inquit Augustinus, *aliud Arelatense iudicium* (aliorum scilicet Episcoporum) *non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens.* Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romæ sederant, ipse iudicaret.

GRATIANVS Imperator sic loquitur in epistola ad Episcopum Aquileiensem, quę lecta est in Concilio Aquileiensi: *Neque controuersiæ dubiæ sententiæ rectius poterant expeti* (expediri fortasse) *quàm si obortæ altercationis iudicium, non interpretes ipsos constituissemus antistites, vt videlicet a quibus proficiscuntur institutæ doctrinæ, ab eisdem discordiæ ditionis repugnantia solueretur.* Quæ verba Ambrosius in Concilio illo sic interpretatus est: *Ecce*, inquit, *quod Christianus constituit Imperator. Noluit iniuriam facere sacerdotibus, ipsos interpretes constituit Episcopos.*

THEODOSIVS iunior in epist. ad Synodum Ephesinam quam etiam citat Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem: *Deportatus*, inquit, *est Candidianus, magnificus comes strenuorum domesticorum, transire vsque ad sanctissimam vestram Synodum, ac in nullo quidem quæ facienda sunt de piis dogmatibus quæstiones communicare: Illicitum namque est, eum qui non sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, Ecclesiasticis immiscere tractatibus.*

MARTIANVS Imperator. l. nemo, C. de summa Trinit. & fide Catholica: *Iniuriam*, inquit, *facit iudicio reuerendissimæ Synodi, qui semel iudicata reuoluere, & disputare contendat.*

VALENTINIANVS senior, vt scribit Sozomenus lib. 6 histor. cap. 7. rogatus vt permitteret Synodum congregari ad quædam fidei dogmata explicanda, sic respondit: *Mihi*, inquit, *qui sum in sorte plebis, fas nō est talia curiosius perscrutari; sacerdotes, quibus ista curæ sunt, inter seipsos, quotiens vobis voluerint loco, conueniant.*

BASILIVS Imperator in VIII. Synodo sic loquitur: *De vobis autem*, inquit, *laicis, tam qui in dignitatibus, quàm qui absolutè versamini, quid amplius dicam nō habeo, quàm quod nullo modo vobis licet de Ecclesiasticis caussis sermonem mo-*

uere.

uere: neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & vniuersali Synodo aduersari. Hæc enim inuestigare & quærere Patriarcharum, Pontificum & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, qui soluendi, & ligandi potestatem habent, qui Ecclesiasticas adepti sunt claues; non nostrum, qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel à ligamento solui egemus. Ibidem dicit idem Imperator, imperatores alios prædecessores suos, Constantinum, Theodosium, Martianum, & alios nunquam in Synodis subscripsisse, nisi post omnes Episcopos.

Denique de THEODORICO Rege Gothorum, etsi Ariano, in IV. Synodo Romana sub Symmacho Papa sic legimus: *Adhæc serenissimus Rex taliter Deo aspirante, respondit: In synodali esse arbitrio in tanto negotio sequenda præscribere, nec aliquid ad se præter reuerentiam de Ecclesiasticis negotiis pertinere.*

CAPVT VIII.

Idem probatur testimoniis Patrum.

PROBATVR QVINTO testimoniis Patrum Græcorum & Latinorum. IRENAEVS lib. 3. cap. 2. docet, controuersias non posse finiri ex solis Scripturis, quia variè ab hæreticis exponuntur: & deinde cap. 3. docet, finiri debere controuersias ex doctrina Rom. Eccles. *Ad hanc*, inquit, *Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes qui sunt vndique fideles, in qua semper conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.*

ATHANASIVS in epist. ad solitariam vitam agentes, loquens de Imperatore Constantio Ariano, qui aliquod iudicium sibi in Conciliis vsurpabat: *Quando*, inquit, *à condito æuo auditum est, quod iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vnquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurima antea Synodi fuere: multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque Patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit.* Et infrà: *Quis*, inquit, *videns eum in decernendo principem se facere Episcoporum, & præsidere iudiciis*

Ecclesiasticis, non meritò dicat, eum illam ipsam abominationem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est? BASILIVS in epist. 52. ad Athanasium, dicit, videri sibi bonum, vt quando Synodus tunc fieri non poterat, scriberent ad Romanum Episcopum, vt ipse auctoritate sua mitteret aliquos in Orientem, qui acta Concilij Ariminensis dissoluerent.

GREGORIVS NAZIANZENVS in oratione, qua se excusat, quod diu ab Ecclesiastica functione se abstinuerit: *Vos*, inquit, *oues nolite pascere pastores, neque super terminos verum eleuamini: satis enim est vobis, si rectè pascimini. Nolite iudicare iudices, nec legem feratis legislatoribus, &c.* Quo modo autem non iudicat iudices, & pascit pastores, quæ sententia Concilij, vel summi Pontificis iudicare præsumit. Et ne putes à Gregorio excipi Imperatores, idem in oratione ad suos ciues timore perculsos, & Imperatorem iracentem: *Num vocem*, inquit, Imperatores alloquens, *suscipitis libram? & quod lex Christi vos meæ potestati, meoq; subiecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio maiori & perfectiori. suscipe igitur vocem liberiorem. scio te oue mea gregis mei, &c.* CHRYSOSTOMVS hom. vlt. in Ioan. dicit Petrum toti orbi magistrum à Christo præpositum. CYRILLVS in thesauro, vt B. Thomas citat in opusculo de erroribus Græcorum: *Debemus nos*, inquit, *capiti nostro Romano Pontifici adhærere, ad omnes pertinet, ab eo quid credendum, & tenendum sit, accipere.* Vide etiam DAMASCENVM lib. & 2. orat. pro imaginibus.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS libro de præscript. hæret. pulchrè deducit id quod volumus. Primò enim docet, non debere cum hæreticis disputari ex Scripturis: quia cùm possessio, & intelligentia vera Scripturarum sit Ecclesiæ Catholicæ, prius debet constare, quæ sit vera doctrina Ecclesiæ, & tunc ex illa intelligendæ sunt Scripturæ. Quæ sit autem vera doctrina Ecclesiæ, non potest tutius quæri, quàm in Ecclesiis Apostolicis, quarum præcipua est Romana. Nam Deus doctrinam veritatis Christo tradidit, Christus Apostolis, Apostoli successoribus suis. Hæc ille in summa. CYPRIANVS lib. 1. epist. 3. *Nec enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut natæ sunt schismata, quàm inde, quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex*

iudex vice Christi cogitatur, &c. Nam ante definitionē Pontificum, licet de dubiis rebus sine vitio hæresis vtramuis partem tenere: at post definitionem qui non obtemperant, fiunt hæretici.

AMBROSIVS epist. 32. ad Imperatorem Valentinianum iuniorem, qui ab Arianis deprauatus volebat de rebus fidei iudicare: *At certè*, inquit, *si vel Scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis abnuat, in caussa fidei, in caussa, inquam, fidei, Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, id est, de fide eorum, non Imperatores de Episcopis (id est, eorum fide) iudicare? Eris Deo fauente etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis Episcopus sit, qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus vir maturioris ætatis dicebat; Non est meum iudicare inter Episcopos; tua nunc dicit Clementia; Ego debeo iudicare?* Et infrà: *Si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio. sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberū dedit iudicium sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi syncerā primò scripserant fidem, sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, vt circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur.* Nota Lector hæc vltima verba: Laici enim in domo principis, dum volunt de sententia Episcoporum iudicare, in errorem incidere meruerunt.

HIERONYMVS in epist. ad Damasum, de nomine hypostasis: *Discerne*, inquit, *si placet, obsecro, non timebo tres hypostases dicere, si iubetis.* Et infrà: *Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per ὁμοούσιον Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Idem petit epistola sequenti. Et NOTA, Hieronymum fuisse longè doctiorem Damaso, vt patet ex tot quæstionibus Scripturarum, quas Hieronymus Damaso explicauit. & tamen cùm agitur de iudicio fidei, vt aliquid definiatur. Hieronymus totū iudicium tribuit Damaso Pontifici. SVLPITIVS lib. 2. sacræ historiæ refert, S. Martinum Maximo imperatori aliquando dixisse; Nouum esse & inauditum nefas, quod caussam Ecclesiæ iudex seculi iudicaret.

AVGVSTINVS lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. *Quisquis fallimetuit huius obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quã sine vlla ambiguitate Scriptura sancta demonstrat.* Et epist. 106. ad Paulinum, loquens de epistolis Innocent. in quibus disertè positum erat, ad sedem Apostolicam pertinere iudicium de rebus fidei, sic ait: *Ad omnia ille nobis respondit, sicut fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis antistitem respondere.* Et lib. contra epistolam fundamenti, cap. 5. *Ego verò*, inquit, *Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoueret auctoritas.*

Respondet CALVINVS, loqui Augustinum de quadam persuasione priuata fidelium, qua nonnulli conuertuntur ad fidem. vt sensus sit; Ego Euangelio non crederem, id est, ego nunc non essem Christianus, nisi me commouissent suis persuasionibus Christiani. AT frigida est ista solutio: nam in promis de præsenti loquitur AVGVSTINVS, cùm dicit: *Nisi me commoueret auctoritas Ecclesiæ.* Deinde paulò infrà: *Quibus ergo*, inquit, *præcipientibus credidi, his iubentibus tibi non credam.* Vbi non suasionem, sed imperium tribuit Ecclesiæ. Et infrà loquẽs de libro Actorum Apostolicorum: *Cui libro*, inquit, *necesse est vt credam, si credo Euangelio; quoniam vtramq; Scripturam similiter mihi Catholica commendat auctoritas.* Idem in proœmio librorum de doctrina Christiana quasi præuidens spiritum istum priuatum, qui dedignatur habere præceptorem: *Caueamus*, inquit, *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus centurionem Cornelium: quamuis exauditas orationes eius eleemosynasq; receptas Angelus nunciaret, Petro tamen traditum imbuendum. Et certè Spadonem illum, qui Isaiam Prophetam legens non intelligebat, neq; Apostolus ad Angelum missi, sed per Angelum ei quod non intelligebat expositum, aut damnatius in mente sine hominis ministerio reuelatum est, &c.*

PROSPER in libro contra Collatorem, in fine non solùm probat Pelagianos verè esse hæreticos, quàm quia damnati fuerant à Rom. Episcopis, Innocentio, Zozimo, Bonifacio, Celestino. VINCENTIVS Lirinensis in suo commonitorio. *Hic*, inquit, *forsitan requirat aliquis; cùm sit perfectus Scripturarum canon, quid opus est, vt ei Ecclesiastica intelligentia iungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro-*

pro ipsa sui altitudine nõ vno eodemq; sensu omnes accipiunt, sed eadem eloquia aliter atq; aliter alius atq; alius interpretatur, vt penè quot homines sunt, tot illic sententiæ erui posse videantur. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos tam varij erroris anfractus, vt prophetica & Apostolica interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur, &c. Normam autem sensus Catholici, ibidem apertè ostendit esse, Conciliorum decreta, consensionem Patrum, & similia.

GREGORIVS lib. 5. epist. 25. *Scimus*, inquit, *piissimos Dominos disciplinam dirigere, ordinem seruare, canones venerari, & se sacerdotalibus negotiis non miscere.* ANSELMVS in lib. de incarnatione Verbi, cap. 1. sic Vrbanum Romanũ Pontificem alloquitur: *Quoniam*, inquit, *diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam, & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, vt eius auctoritate corrigatur, &c.*

BERNARDVS epist. 190. ad Innocentium Papam II. *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quaque, & scandala emergentia in regno Dei, ac præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namq; arbitror tibi potissimùm resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum.* Et infrà: *Tempus est, vt vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo planè Petri impletis vicem, cuius tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores.* Et epist. 189. *Dicebam sufficere scripta eius ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerij de dogmatibus iudicare.*

CAPVT IX.

Idem probatur ex ratione 3.

PROBATVR VLTIMO ratione. Non ignorabat Deus multas in Ecclesia exorituras difficultates circa fidem, debuit igitur iudicem aliquem Ecclesiæ prouidere. At iste iudex non potest esse Scriptu-

Scriptura, neque spiritus reuelans priuatus, neque princ
secularis, igitur princeps Ecclesiasticus, vel solus, vel certè
consilio, & consensu Coëpiscoporum, nec enim fingitur
que potest fingi aliquid aliud, ad quod hoc iudicium pert
re posse videatur. Ac primum, non esse iudicem Scriptur
planum est, quia varios sensus recipit, nec potest ipsa dic
quis sit verus. Præterea in omni Republica bene institu
ordinata, lex & iudex distinctæ res sunt. Lex enim docet
agendum, & iudex legem interpretatur, & secũdum eam
mines dirigit. Denique de Scripturæ interpretatione qua
est: non autem se ipsa interpretari potest.

At, inquiunt, ex collatione variorum locorum facilè
test à quouis linguarum perito erui verus sensus. Sed qu
multi sint linguarum periti, & eadem loca inter se confer
& tamen adhuc conuenire non possint, quis tum erit iud
certè multi Lutheranorum, multi item Zuinglianorum
guarum periti fuerunt, & Scripturas inter se magno lab
contulerunt, & tamen in explicatione illius sententiæ; HI
EST CORPVS MEVM, conuenire nunquam potuerunt.
Zuingliani, dicet Lutheranus, excæcati sunt, proinde n
mirum, si clarissima Domini verba non intelligant. Sed q
si Zuinglianus Lutheranos excæcatos dicat, quis erit iude

Quòd autem spiritus reuelans vnicuique priuato hom
iudex esse non possit, facilè demonstratur; siquidem ille
est in te, à me neque videtur, neque auditur; iudex debet vid
ri, & audiri ab vtraq; parte litigante: nam tales sunt qui co
tendunt, nimirum homines corporales. si enim spiritus ess
mus, fortè sufficeret iudicium spiritus. Præterea, in Republi
ca temporali omnes homines habent verum lumen natura
le, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam
& tamen nunquam permittitur legis interpretatio priuat
iudicio vniuscuiusque: & si permitteretur, diu Respub
non posset. quantò ergo minus permittenda est Scripturæ in
terpretatio iudicio vniuscuiusque, cùm non habeant omnes
verum illud supernaturale lumen, quo Scriptura condita est
& quod est necessarium ad eam rectè intelligendam.

Præterea, iudex debet habere auctoritatem coactiuam, a
lioqui nihil prodesset eius iudicium: at priuati homines nul
lam habent talem auctoritatem. Item plurimi sunt adeò r

des & imperiti, vt ipsimet fateantur, se nullo modo posse iudicare de quæstionibus fidei, & tamen etiam illi saluari possunt: non est igitur necesse, vt omnes iudicent

Denique, si spiritus iste reuelans priuatus esset iudex, præcluderetur via conuersioni hæreticorum, nec vllæ controuersiæ vnquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non iactet, & qui spiritum suum non præponat spiritibus aliorum. & sicut 2. Paralip. cap. 18. cùm diceret Michæas Propheta Domini, se loqui in nomine Domini, Pseudoprophetas autem agitari spiritu mendacij; respondit ei Sedecias Pseudopropheta: *Et per quam viam transiuit spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi?* ita si Catholicus diceret, spiritus ita mihi reuelat, responderet hæreticus, & per quam viam? &c.

Quòd autem non sit princeps secularis iudex, probatur. Nam nihil potest vltra virtutem à caussis suis acceptam: caussæ autem principatus secularis, humanæ & naturales sunt; nam efficiens est electio populi, finis est pax, & tranquillitas temporalis Reipub. Igitur non habet virtutem, neque auctoritatem Princeps, vt talis, nisi humanam, qualem populus dare potuit, & qualis requiritur ad conseruandam temporalem pacem. cuius signum est, quod etiam sine Ecclesia sunt veri reges, & principes temporales; & sine illis esse potest vera Ecclesia, vt fuit in orbe Romano primis 300. annis.

Neque obstat, quod Rom. 13. dicitur: *Non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Nam non vult Apostolus dicere, regiam potestatem esse immediatè à Deo, sed mediatè, quia Deus instinctum illum naturalem posuit in hominibus, vt crearent sibi regem: sicut etiam leges humanæ dici possunt à Deo, quia fiunt lumine naturali, quod Deus in mente humana in creatione impressit. At principatus Ecclesiasticus caussas habet diuinas, & supernaturales; nam efficiens immediatè est Deus. neque enim Pontifex ab Ecclesia auctoritatem habet, sed à Christo, qui dixit ei: *Pasce oues meas*, Ioan. vltimo; Et, *Tibi dabo claues regni cælorũ, &c.* Matth. 16. Finis autem est æterna beatitudo.

Quocirca extra Ecclesiam non inuenitur verus Pontifex, nec veri sacerdotes, nec sine his esse potest Ecclesia. Et hinc Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos; Chrysostomus

ſtomus in homil.4. in verba Iſaiæ, & Ambroſius lib.de dig-
tate ſacerdotali, cap.2. dicunt Epiſcopum tanto eſſe maiore
rege, quãto ſpiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo pr
ſtat. Et propterea etiam pontificatus, & ſacerdotium per ſe
Eccleſiam pertinent: principatus autem temporalis per ac
dens. Igitur cùm res fidei definire & Scripturas diuinas int
pretari ſit actus ſpiritualis & Eccleſiaſticus, certè nõ ad pr
cipem temporalem, ſed ad ſpiritualem, & Eccleſiaſticum p
tinet.

CAPVT. X.

Soluuntur obiectiones.

AT obiiciunt PRIMO illud Iſaiæ 54. *Dabo om*
filios tuos doctos à Domino.

RESPONDEO, non loquitur Iſaias de ſpi
priuato reuelante, ſed vel loquitur de doctrina
uangelij, quam Deus ipſe, id eſt, Chriſtus prædicauit &
cuit, vt exponit hoc loco Cyrillus. vt ſenſus ſit; Populũ Ch
ſtianum non docebo per Prophetas, ſed per meipſum, i
illud Hebr.1. *Multifariam, multiq́ modis, &c.* Vel (qu
ſubtilior & germanior expoſitio) loquitur de gratia Spir
ſancti, qua homo interius à Deo mouetur, & ſuauiter im
litur ad credendum, & amandum, vt exponit B. Auguſt. lib
gratia Chriſti, cap.12. 13. & 14. Itaque non eſt ſenſus, om
Chriſtianos intellecturos diuina reuelatione omnia arca
Scripturarum, ſed tales futuros, vt non ſolùm audiant ma
ſtrum exterius explicantem verbum Dei, ſed etiam audia
intus magiſtrum Deum ſuadentem, vt faciant quod audiu
Dum fit concio, omnes audiunt, & intelligunt quo
dicitur, ſed vnus credit, alius non credit, vnus conuertitur
peccato ad pœnitentiam, alius non conuertitur: illi priores
dicuntur docti à Deo, iſti poſteriores non item. In hunc ſen-
ſum protulit ex hoc loco teſtimonium Dominus Ioannis 6.
Eſt, inquit, *ſcriptum in Prophetis; & erunt omnes docibiles*
Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Et
Apoſtolus 1. Theſſ.4. *De caritate fraternitatis non neceſſe ha-*
bemus ſcribere vobis, ipſi enim à Deo didiciſtis, vt diligatis ci-
uicem.

SECV

SECVNDVM argumentum Hierem. 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non docebit vltra vir proximum suum, dicens; Cognosce Dominum. Omnes enim scient me à minimo eorum vsq; ad maximum eorum.* Respondeo cum AVGVSTINO lib. de spiritu & litera, cap. 24. illis verbis; *Dabo legem meam, &c.* significari gratiam Testamenti noui, id est, fidem per caritatem operantem, quã Deus diffundit in cordibus nostris, vt non solùm sciamus, sed etiam impleamus diuina mandata: illis autem; *Et non docebit vltra, &c.* significari præmium fidei, id est, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem.

Si tamen quis contendat, etiam ista vltima verba de hoc tempore intelligenda esse; responderi potest, hîc non loqui Prophetam de mysteriis absconditis Scripturarum, sed de cognitione vnius Dei. Cùm enim tempore Testamenti veteris non solùm gentiles adorarent Deos falsos, sed etiam frequẽtissimè populus Dei ad idola, & Deos alienos conuerteretur, prædixit Hieremias futurum, vt tempore noui Testamenti omnes homines cognoscant vnum Deum, quod certè nunc impletum cernimus. Nam gentiles conuersi sunt ad fidem, & ipsi etiam Iudæi & Turcæ, licet impij sint, tamen vnum Deum colunt.

TERTIVM argumentum Matth. 23. *Vos autem nolite vocari rabbi, vnus est enim magister vester Christus.* Igitur solo interno Doctore debemus esse contenti. RESPONDEO. Nõ prohibet Dominus nomen & officium magistri, sed ambitionem, & affectationem illius honoris. Nam 2. Timoth. 1. Apostolus vocat se doctorem & magistrum gentium. Præterea in illo cap. 23. Dominus reprehenderat Scribas & Phariseos, quòd *amarent primas cathedras, & salutari ab hominibus, rabbi.* Et ibid. dicit; *Et nolite vocare patrem super terrã,* cùm tamen certo certius sit, non prohiberi nomen, aut officium patris, sed nimium affectum erga parentes.

QVARTVM argumentum Ioan. 5. *Ego testimonium ab homine non accipio.* Nec verbũ igitur Dei accipit testimonium à verbo hominis. Sed Pontifex, & Concilium homines sunt, igitur eorum testimonio Scripturæ non egent, sed per se sufficiunt ad omnes controuersias dirimendas.

REPSON-

RESPONDEO. Christus non eguit testimonio hominum pro se, quia maiora testimonia habebat, sed tamen testimoniis hominum vtebatur propter alios, Ioan.1. *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.* Et Ioan.5. *Vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecũ estis.* Act.1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa.* Denique martyres cur dicuntur martyres, nisi quia testes Christi fuerunt? Cùm ergo Dominus ait: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt salui sitis.* Sensus est; Ego profero vobis Ioannis testimonium, quod vos ipsi quæsistis; non quòd ego indigeam pro me, sed quia vtile est vobis vt facilius credatis. Ad eundem modum, Scriptura pro se non eget hominum testimonio, siue enim intelligatur siue non in se verissima est, tamen propter nos eget testimonio Ecclesiæ, qui alioqui non sumus certi qui sint libri verè sacri aut non, nec quæ sit eorum vera ac germana intelligentia.

QVINTVM argumentum Ioan.7. *Si quis voluerit voluntatem eius facere qui misit me, agnoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit.* Non ergo præter spiritum dilectionis [illegible] requiritur aliud magisterium ad Scripturas intelligendas. RESPONDEO, non hoc dicit Dominus, vt ostendat, omnes viros bonos per se intelligere posse omnia loca Scripturarum, sed vt doceat viros probos carere impedimentis quibusdam propter quæ alij quidam nec per se, nec per alios fidei veritatem intelligere possint: nam cupiditas gloriæ, & pecuniæ, & similium rerum excæcat oculos. Vnde Ioã.5. *Quomodò vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et Luc.16. *Audiebant hæc omnia Pharisæi qui erant auari, & deridebant eum.*

SEXTVM argumentum Ioan.10. *Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me*, igitur non egemus alio præceptore. RESPONDEO, loquitur Dominus de prædestinatis, vt hîc exponit Augustinus, qui ante mortem omnino audiunt vocationem Dei, & eam sequuntur perseuerantes vsque ad mortem: neq; est hîc sermo de difficultatibus Scripturarum. Quod si etiam ageretur de Scripturarum intelligentia, dicemus Christũ loqui suis ouibus multis modis, per Scripturam, per internam inspirationem, & apertissimè per os vi[illegible] rior[illegible]

riorum suorum, de quibus dixit Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Nec enim cùm Dominus ait: *Oues meæ vocem meam audiunt*, excluſit vicarios, ſed hoſtes ſuos. Sic enim ibidem ait: *Alienum autem non ſequuntur.* Et, *Non audiunt vocem alienorum.*

SEPTIMVM argumentum Act. 17. *Beroenſes ſcrutabantur Scripturas, an ita ſe haberent, quæ Paulus prædicabat.* Si ergo licuit hominibus illis, haud dubiè laicis, examinare verba Pauli, cur nō liceat nobis examinare verba Papæ, & Conciliorum? RESPONDEO, etſi Paulus erat Apoſtolus, & non poterat falſam doctrinam prædicare, tamen non conſtabat hoc initiò Beroenſibus, nec tenebātur mox credere, niſi prius viderent miracula, aut alias probabiles rationes credendi. Itaque cùm Paulus probaret illis Chriſtum ex oraculis Prophetarum, meritò illi ſcrutabantur Scripturas, an hæc ita ſe haberent. at Chriſtiani, quibus conſtat Eccleſiam non poſſe errare in explicanda doctrina fidei, tenentur eam recipere, & non dubitare, an hæc ita ſe habeant.

ADDO etiam, quod etſi hæreticus peccat dubitando de auctoritate Eccleſiæ, in quam per Baptiſmum regeneratus eſt, neque eſt eadem conditio hæretici, qui ſemel fidem profeſſus eſt, & Iudæi aut Ethnici, qui nunquam fuit Chriſtianus; tamen poſito hoc dubio & hoc peccato, non malè facit ſcrutando & examinando, an loca Scripturæ & Patrū à Concilio Tridentino prolata, ita ſe habeant, modò id faciat intentione inueniendi veritatem, non calumniandi. Deberet quidem ille ſine examine recipere doctrinam Eccleſiæ, tamē melius eſt, vt examinando præparetur ad veritatem, quàm negligendo remaneat in ſuis tenebris.

OCTAVVM argumentum Rom. 12. *Habentes autem donationes, ſecundum gratiam quæ data eſt nobis, differentes: ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei, ſiue miniſterium in miniſtrando, &c.* Hîc Apoſtolus docet donum prophetiæ, id eſt, interpretationis Scripturarum, haberi ſecundum rationem, Græcè ἀναλογίαν fidei, id eſt, ſecundum menſuram, & proportionem fidei; igitur non debet peti Scripturæ interpretatio à Papa vel Concilio, ſed ab eo qui magis fide abundat, quicunque ille ſit.

RESPONDEO, posset PRIMO negari consequentia: nam Papa & Concilium magis abundat fide, quàm vllus homo priuatus, cùm nec Papa, vt docet ex Cathedra, nec Concilium in fide errare possit, omnis autem homo priuatus possit. SECVNDO, posset dici, prophetiam hoc loco non accipi pro interpretatione Scripturæ, sed propriè pro dono prædicendi futura, vt exponunt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Thomas, & alij hoc loco, & Chrysostomus in 1. Cor. Sed TERTIO dico, quomodocunque sumatur prophetia, siue pro dono prædicendi futura, siue pro dono interpretandi, ex hoc loco nihil colligi contra nos: nam illud, *secundum rationem fidei*, non coniungitur cum verbo, *habentes*, sed cum verbo subintellecto, *administremus*. Exponit enim Apostolus vsum gratiarum gratis datarum, & docet, prophetiam debere administrari secundum rationem fidei, ita vt nemo asserticinetur aliquid contra fidem, vt faciebant Pseudoprophetæ, neq; interpretetur Scripturas in aliquem sensum Catholicæ fidei contrarium, vt hæretici plerumque faciunt.

NONVM argumentum. 1. Cor. 2. *Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur*. Igitur ad spirituales homines pertinet interpretatio Scripturarum, nõ ad Papam aut ad Concilia. RESPONDEO, non negamus, fuisse in Ecclesia, & esse homines spirituales & perfectos, qui recte interpretentur Scripturas, immò etiam futura prospiciant, & cordium secreta scrutentur. Negamus tamen ad eos pertinere iudicium definitiuum controuersiarum fidei, duplici de causa. PRIMO, quia non sumus certi certitudine fidei, quis nam sint isti spirituales; sicut certi sumus, Papam & Concilium esse spirituale, regi videlicet à Spiritu sancto. SECVNDO, quia scimus etiam maximè spirituales non semper illustrari, & quædam interdum ignorare, vt patet de Heliseo, qui habebat duplicem spiritum Heliæ, & tamen dicit 4. Reg. 4. Dominus celauit hoc à me, & non indicauit mihi.

DICES, quid ergo significat illud; *Iudicat omnia*? dico significare omnia tam spiritualia, quàm temporalia; tam cœlestia, quàm terrena. dixerat enim homines animales nõ percipere quæ Dei sunt, sed tantùm iudicare posse de rebus terrenis: nunc dicit, spirituales iudicare omnia, id est, & terrena & diuina: non tamen sequitur, quod possit omnia diuina

nam quis neget multos veterum Patrum habuisse excellenter donum interpretandi, & fuisse spirituales? & tamen constat quosdam ex præcipuis eorum non leuiter in quibusdam lapsos.

DECIMVM argumentum. 1. Cor. 12. loquens Apostolus de dono interpretandi, & similibus gratiis: *Hæc omnia*, inquit, *operatur vnus, & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Non est igitur alligatum hoc donum Concilio, vel Papæ, sed datur liberè à Deo, cui ipse voluerit. Et confirmant, quia sæpe præteritis sacerdotibus, & Pontificibus, Deus excitauit Prophetas ex populo: nam Amos erat pastor ouium, & tamẽ factus est Propheta, & Delbora mulier prophetauit.

RESPONDEO, Apostolum loqui de particularibus hominibus, ac dicere velle, non dari omnibus hominibus passim donum interpretandi. Neq; hinc sequitur, non esse in Concilio, vel Pontifice docente ex cathedra, donum interpretationis. alia enim ratio est Concilij, & Pontificis, alia priuatorum hominum.

Ad illas confirmationes dico, priuilegia paucorum non facere legem generalem. Quod si contendant dari omnibus, quia datum est Amos, & Delboræ, etiam concludent dari donum loquendi omnibus iumentis, quia datum est asinæ Balaam. PRAETEREA, aliud est loqui de nouis reuelationibus, aliud de explicatione doctrinæ iam acceptæ: nam nouæ reuelationes non sunt alligatæ Pontificibus, nec nunc, nec in Testamento veteri. Nam in Testamento veteri prophetabãt Isaias, Hieremias, & similes, non autem Aaron, & eius successores: & in Testamento nouo prophetauit Agabus, & filiæ Philippi, & tamen Pontifices Linus, & Clemens, & ceteri nõ prophetabant. At explicatio doctrinæ acceptæ, & iudicium de dogmatibus, semper spectauit ad Pontifices, vt suprà ostẽdimus.

VNDECIMVM argumentum. 1. Thessal. 5. *Omnia probate, quod bonum est tenete.* & 1. Ioan. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Igitur etiam Concilij, & Papæ sententia probanda, & examinanda est: nihil enim Paulus & Ioannes excipiunt. Colligunt etiam ex his locis, iniustè prohiberi libros hæreticorum, cùm Paulus dicat, omnia probate, &c.

RESPONDEO, & dico duo. PRIMO, Paulum & Ioannem cùm aiunt, omnia probate, vel probate spiritus, non velle dicere, vt omnes de Ecclesia id faciant, sed vt id faciant ij, ad quos pertinet. Sicut si scribatur ad aliquam Academiam, vt examinent aliquem librum, non significatur vt detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academiæ, sed tantùm doctoribus eius facultatis, de qua liber ille tractat. Dico SECVNDO, in vtroque loco agi de doctrina dubia, nam illa sola probatione indiget. Non est autē doctrina dubia liberorum prohibitorum, apertè enim est mala, cùm sit examinata, & damnata: neque est doctrina dubia Conciliorum, sed aperte bona. Et ideo Paulus Apostolus Actor. 15. cùm deferret ad Ecclesias decretum Concilij Hierosolymitani, nō dicebat probate, sed præcipiebat custodire decretum illud.

DVODECIMVM argumentum. 1. Ioan. 2. *Non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio docet vos de omnibus.*

RESPONDEO. Non loquitur Ioannes absolutè, de cognitione rerum diuinarum, quasi non egeant magistro illi, qui Spiritum sanctum acceperunt. Nam si ita esset, cur Ioannes hanc epistolam scriberet, & moneret ac instrueret eos, quos vnctio docebat de omnibus? & quorsum Deus in Ecclesia posuisset pastores, & doctores? loquitur igitur de tantùm dogmatibus, quæ iam acceperant ab Apostolis, & cooperante vnctione Spiritus sancti didicerant, & crediderant. atque eos monet, vt in fide permaneant, & nō præbeant aures Pseudoapostolis contraria docentibus. Quomodo si Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur & perturbarentur; Non necesse habetis, vt aliquis Lutheranus, vel Caluinista doceat vos doctrinam Christi, omnino enim quæ vos scire oportet iam didicistis, & retinetis ex prædicatione Ecclesiæ adiuuante vnctione Spiritus sancti. Hunc esse sensum, docent verba præcedentia, & sequentia ad præcedentibus sic ait: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Et, *Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos, &c.* in sequentibus autem ait: *Sicut docuit vos, manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur in aduentu eius.*

DEC

DECIMVM TERTIVM argumentum. Apostolus Ephes. cap. 2. scribit: *Estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superaedificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* At si Scripturæ intelligentia penderet à Papa, vel à Conciliis, fundamentum nostrum esset super Papa & Conciliis magis, quàm super Apostolorum & Prophetarum scriptis.

RESPONDEO ad hoc argumentum, quod sæpe repetit, & inculcat Caluinus, nos non negare, immò defendere contra negãtes, verbum Dei ministratum per Apostolos, & Prophetas esse primum fundamentum nostræ fidei. Ideo enim credimus quidquid credimus, quia Deus id per Apostolos, & Prophetas reuelauit: sed addimus, præter hoc fundamentum primum, requiri aliud fundamentum secundarium, id est, Ecclesiæ testificationem. Neq; enim scimus certò quid Deus reuelauerit, nisi ex testimonio Ecclesiæ. & propterea sicut legimus, Christum esse lapidem fundamentalem, & fundamentum primum Ecclesiæ, ita legimus Matth. 16. de Petro: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Itaque fides nostra adhæret Christo, primæ veritati, reuelanti mysteria, vt fundamento primario: adhæret etiam Petro, id est, Pontifici proponenti & explicanti hæc mysteria, vt fundamento secundario.

DECIMVMQVARTVM argumentum. Si Pontifex iudicat de Scripturis, sequitur Pontificem seu Concilium esse supra Scripturam. & si Scripturæ sensus sine Pontifice seu Concilio non est authenticus, sequitur verbum Dei accipere robur & firmitatem à verbo hominum.

RESPONDEO, hoc argumentum quod ab hæreticis plurimi fit, totum in æquiuocatione versari: nam duobus modis potest intelligi Ecclesiam iudicare de Scripturis. VNO modo, quod iudicet, verumne sit an falsum quod Scripturæ docent: ALTERO modo, quod posito vt fundamẽto certissimo, Scripturæ verba esse verissima, iudicet quæ sit vera eorum interpretatio. Et quidem si PRIMO modo Ecclesia iudicaret, verè esset supra Scripturam, sed hoc non dicimus, quamuis hæretici calumnientur id nos dicere, qui passim vociferantur nos subiicere Scripturam pedibus Papæ. At SECVNDO modo iudicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra Scripturam, sed supra

iudicia priuatorum hominum. Non enim iudicat Ecclesia de veritate Scripturæ, sed de intelligentia tua, & mea, & alio neque hinc sumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligen tia nostra. non enim Scriptura est verior, aut certior, quia ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quan ab Ecclesia confirmatur.

DECIMVM QVINTVM argumentum. Si à iudicio Eccl siæ pendet fides nostra, igitur a verbo hominum, ergo de lissimo nititur fundamento. Præterea Scriptura facta est spiritu Dei, ergo spiritu Dei, non Ecclesiæ intelligenda est.

RESPONDEO, verbum Ecclesiæ, id est, Concilij, vel Pon ficis docentis ex cathedra, non esse omnino verbum hom nis, id est, verbum errori obnoxium, sed aliquo modo ver Dei, id est, prolatum assistente & gubernante Spiritu sanc immò dico, hæreticos esse qui reuera nitantur baculo arm dineo. Sciendum est enim, propositionem fidei concludi syllogismo. Quidquid Deus reuelauit in Scripturis, est ver hoc Deus reuelauit in Scripturis, ergo hoc est verum. Exp positionibus huius syllogismi prima certa est apud omnes, cunda apud Catholcos est etiam firmissima; nititur enim stimonio Ecclesiæ, Concilij, vel Pontificis, de quibus hab mus in Scripturis apertas promissiones quod errare non p sint. Act. 15 *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Et Luc. 22. *gaui pro te, vt non deficiat fides tua.* At apud hæreticos nitun solis coniecturis, vel iudicio proprij spiritus, qui plerumq videtur bonus, & est malus. & cùm conclusio sequatur de liorem partem, fit necessariò, vt tota fides hæreticorũ sit co iecturalis, & incerta.

DECIMVM SEXTVM argumentum. Augustinus & Patres cùm Scripturas exponunt, non vsurpant prætor iudicandi potestatem, sed permittunt explanationes suas aliis iudicari.

RESPONDEO. Aliud est interpretari legem more doc ris, aliud more iudicis: ad explanationem more doctoris quiritur eruditio; ad explicationem more iudicis requiri auctoritas. Doctor enim non proponit sententiam suam necessariò sequendam, sed solùm quatenus ratio suadet. iudex proponit vt sequendam necessariò. Aliter accipim glossas Bartholi & Baldi, aliter declarationem principis. Au

gustinu

gustinus igitur, & ceteri Patres in commentariis fungebantur officio Doctorum: at Concilia, & Pontifices funguntur officio iudicis à Deo sibi commisso.

DECIMVM SEPTIMVM argumentum. *Augustinus contendit Ecclesiã non debere se Christo præponere, quod ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines plerumq; fallantur.* Hæc sunt Caluini verba in præfat. instit. ex quibus deducit, non esse prælatos iudices controuersiarum.

RESPONDEO, inprimis falsò citari locum à Caluino: is enim in margine ponit, cap. 2. contra Cresconium. At contra Cresconium sunt quatuor libri, & in nullo eorum librorum cap. 2. illa verba inueniuntur, sed habentur lib. 2. cap. 21. vbi loquitur Augustinus de quæstionibus facti, non iuris, in quibus iudices Ecclesiastici falli possunt. Docet enim, in eo sæpe Ecclesiasticos iudices falli, quod eos baptizent, qui ficto animo accedunt ad Sacramentum, & tamen syncera voluntate accedere videntur. Et quoniam Caluinus videbat nihil pro se facere locum illum, ideo fortè non notauit distinctè locum. Solet enim aliâs satis diligenter notare libros, & capita, præterquam quando loca solutionem secum ferunt apertissimã.

ALIA multa argumenta quæ huc pertinere posse videbantur, tunc soluemus, cùm tractabimus, An Ecclesia, vel Concilium, vel Papa errare possint, & cuius sit in Conciliis præsidere.

DE VERBO DEI NON SCRIPTO,

LIBER QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

Qui potissimùm defenderint vel oppugnuerint non scriptas traditiones.

DE VERBO DEI SCRIPTO HACTENVS disseruimus; nunc de verbo Dei non scripto breuiter disputare aggrediemur, si prius tamen in gratiam studiosorum annotauerimus, qui potissimùm hoc nostro seculo de traditionibus scripserint, vel certè quos ipsi legerimus. Nec enim omnes videre nobis licuit.

Igitur scripsit de hoc argumento præclarè Cardinalis HOSIVS in 4. lib. aduersus Prolegomena Brentij; item Petrus à SOTO in sua defensione aduersus eundem Brentium parte 2. à cap. 50. vsque ad 66. Melchior CANVS lib. 3. de locis Theologicis; Martinus PERESIVS initio operis sui de traditionibus; Iodocus TILETANVS in Apologia contra Kemnitium pro Concilio Trident. Alphonsus à CASTRO lib. 1. cap. 5. sui operis contra hæreses; & Episcopus ROFFENSIS initio etiam sui operis contra assertionem articulorum Lutheri; Doctores Colonienses in examine Catechismi Monhemiani, in reprehensione sexti Dialogi; PETRVS CANISIVS in suo Catechismo de præceptis Ecclesiæ, & Gulielmus LINDANVS libris quinque suæ Panopliæ; Ioannes à LOVANIO in lib. de inuocatione Sanctorum, cap. 23. 24. & 25. FELICIANVS Ninguarda in assertione fidei Catho-

Catholicæ; Gaspar CARDILLVS Villalpandæus in libello de Traditionibus.

Ex hereticis precipuè contra traditiones scripserunt Ioannes CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 8. §. 6. 7. 8 & cap. 10. §. 18. 19. 20. & in antidoto ad sess. 4. Concilij Tridentini; Ioan. BRENTIVS in suis Prolegomenis contra Petrum à Soto; Martinus KEMNITIVS in lib. quem inscripsit, Theologiæ Iesuitarum præcipua capita; & prolixissimè in examine Concilij Tridentini examinans decretum de Traditionibus, quod habetur sess. 4. & quidam Hermannus HAMELMANNVS, qui nuper edidit ingens volumen contra traditiones, quod diuisit in tres libros Prolegomenorum, & deinde in tres partes operis præcipui, quarum quælibet multos libros habet.

CAPVT II.

Quid sit, & quotuplex traditio.

NOMEN traditionis generale est, & significat omnem doctrinam siue scriptam, siue non scriptam, quæ ab vno communicatur alteri. Exodi 17. *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade in auribus Iosue.* Act. 6. Lex Mosis scripta vocatur traditio. *Audiuimus eum dicentem, quoniam* IESVS *destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moses.* At 1. Cor. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Traditio vocatur doctrina viua voce exposita; & 2. Thess. 2. *Tenete traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.*

Tametsi verò traditionis nomen generale sit, tamen hoc ipsum nomen accommodatum est à Theologis ad significandam tantùm doctrinam non scriptam. Sic IRENAEVS lib. 3. cap. 2. *Euenit*, inquit, *neque Scripturis, neque traditioni consentire eos.* TERTVLLIANVS lib. de corona militis: *Si legem*, inquit, *postules, Scripturam nullam inuenies, traditio tibi pratenditur auctrix, &c.* CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. *Admonitos autem nos scias, vt in calice Domini offerendo Dominica traditio seruetur, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* Quem locũ falsò Kemnitius exponit de traditione scripta. nusquam enim in toto Euangelio aut epistolis Apostolorum scriptum est, vt calix mixtus

„ vino, id est, vinum, & aqua offerantur. Ad eundem modum fe-
„ rè omnes veteres nomen traditionis pro non scripta doctri-
„ na vsurpant. & hoc modo deinceps vtemur hoc nomine.

Vocatur autem doctrina non scripta, nõ ea quæ nusquam scripta est, sed quæ non est scripta à primo auctore. exemplo sit Baptismus paruulorum. Paruulos baptizandos, vocamus traditio Apostolica non scripta, quia non inuenitur, hoc scriptum in vllo Apostolico libro, tametsi scriptum est in libris ferè omnium veterum Patrum.

Prior partitio.

Est autem duplex partitio traditionum; prior sumitur penes auctores traditionum; posterior penes materiam. Prior est, in traditiones diuinas, Apostolicas, Ecclesiasticas. DIVINAE dicuntur, quæ acceptæ sunt ab ipso Christo Apostolos docente, & nusquam in diuinis literis inueniuntur: talia sunt ea quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent: pauca enim de his habemus in diuinis literis, & tamen certum est Sacramentorum essentiam non potuisse, nisi à Christo institui. Propterea enim Apostolus 1. Corin. 11. loquens de Sacramento Eucharistiæ dicebat: *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis.*

APOSTOLICAE traditiones propriè dicuntur illę, quæ ab Apostolis institutæ sunt, non tamen sine assistentia Spiritus sancti, & nihilominus non exstant scriptæ in eorum epistolis: quale est ieiunium Quadragesimæ, & quatuor temporum, & alia multa, de quibus postea. Solent tamen interdum etiam diuinæ traditiones dici Apostolicæ, & Apostolicæ dicuntur diuinæ: diuinæ traditiones dicuntur Apostolicæ, non quod ab illis sint institutæ, sed quod ab eis primùm Ecclesiæ traditæ sint, cùm ipsi seorsim eas à Christo accepissent: & Apostolicæ dicuntur diuinæ, non quod eas Deus immediatè instituerit, sed quod non sine spiritu Dei eas Apostoli instituerint. Quo modo omnes epistolæ Apostolorum dicuntur diuina & Apostolica scripta, etiamsi quædam in eis sint præcepta diuina, & quædam propriè Apostolica, vt patet ex illo priore ad Cor. 7. *Præcipio non ego, sed Dominus*, & postea, *Dico ego, non Dominus.*

ECCLESIASTICAE traditiones propriè dicuntur consuetudines quędam antiquę vel à prælatis, vel à populis inchoatæ, quę paulatim tacito consensu populorum vim legis obti-

nuerunt.

nuerunt. Et quidem traditiones diuinæ eandem vim habent, quam diuina præcepta, siue diuina doctrina scripta in Euangeliis: & similiter Apostolicę traditiones non scriptę eandem vim habent, quam Apostolicę traditiones scriptæ, vt in Concilio Tridentino sess. 4. asseritur, & ratio est manifesta; nam verbum Dei non est tale, nec habet vllam auctoritatem, quia scriptum est in membranis, sed quia à Deo profectum est vel immediatè, vt sunt sermones Domini, vel mediantibus Apostolis, vt est decretum Apostolorum Act. 15. Neq; hoc negant, aut negare possunt hæretici: nam, vt postea dicemus, non est quæstio, quanta sit vis diuinæ aut Apostolicæ traditionis, sed an sit aliqua traditio verè diuina aut Apostolica.

Ecclesiasticæ autẽ traditiones eandem vim habent, quam decreta, & constitutiones Ecclesiæ scriptæ: nam etiam in Republica ciuili eadem vis est consuetudinum ad probatarum, & legum scriptarum. vt patet dist. 1. can. consuetudo, & l. diuturna. ff. de legibus.

ALTERA partitio traditionum est penes materiam, in traditiones de fide, & traditiones de moribus: quæ rursum aut sunt perpetuæ, aut temporales; & vel vniuersales, vel particulares; vel necessariæ, vel liberæ. Traditio DE FIDE est, quod B. Maria semper fuerit virgo; quod quatuor sint tãtùm Euangelia, &c. Traditio ad MORES pertinens est, quod signum Crucis in fronte pingendum sit, quòd certis diebus ieiunia, aut festa celebranda, &c.

Traditio PERPETVA est, quæ instituitur, vt semper seruetur, vsque ad mundi consummationem, vt in exemplis positis. TEMPORALIS est, quæ instituitur ad certum tempus, vt obseruatio legalium quarundam cæremoniarum, quæ seruandę erant vsque ad plenam Euangelij promulgationem, vt faciliùs Ecclesia ex Iudæis & Gentibus coalesceret.

Traditio VNIVERSALIS est, quæ toti Ecclesiæ seruanda traditur, qualis est Paschatis, Pentecostes, & similium magnorum festorum obseruatio, vt B. Augustinus docet epistola 118. PARTICVLARIS est, quæ traditur vni tantùm, aut pluribus Ecclesiis, qualis erat tempore Augustini ieiunium Sabbathi, quod Petrus Rom. Ecclesiæ tradiderat, & ab ea sola, & quibusdam aliis seruabatur, vt Augustinus docet epistola 86. ad Casulanum.

Tradi-

Traditio NECESSARIA est, quæ traditur in forma præcepti, vt celebratio Paschæ die Dominico post decimamquartam Lunam Martij. LIBERA est, quæ traditur in forma consilij, vt aspersio aquæ lustralis, & similia.

CAPVT III.

Explicatur status quæstionis, & mendacia quædam aduersariorum deteguntur.

CONTROVERSIA igitur inter nos, & hæreticos in duobus consistit. PRIMVM est, quod nos asserimus, in Scripturis non contineri expresse totam doctrinam necessariam, siue de fide, siue de moribus: & proinde præter verbum Dei scriptum, requiri etiam verbum Dei non scriptum, id est, diuinas & Apostolicas traditiones.

At ipsi docent, in Scripturis omnia contineri, ad fidem, & mores necessaria, & proinde non esse opus vllo verbo non scripto. LVTHERVS in comment. cap. 1. ad Gal. *Neque alia* inquit, *doctrina in Ecclesia tradi, & audiri debet, quàm per rum verbum Dei, hoc est, sancta Scriptura. Doctores, vel auditores alij cum sua doctrina, anathema sunto.* Ioan. BRENTIVS in Prolegomenis, cap. de traditionibus. *Perspicuè*, inquit, *significat Apostolus, quòd nulla traditio contra, & præter testimonia Scripturæ agnoscenda sit pro dogmate necessario ad salutem.* Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 8. §. 8. *Esto igitur*, inquit, *hoc firmum axioma: non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod legitur primùm, & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur.* Martinus KEMNITIVS in examine Concilij Trident. sess. 4. sæpissimè repetit, hunc esse statum quæstionis, an Scripturæ contineant omnia dogmata ad salutem necessaria: & se affirmare, nos negare.

SECVNDO dissidemus, quod illi existimant, Apostolos quidem quædam instituisse præter Scripturam, quæ ad ritum & ordinem Ecclesiæ pertinent, quæ tamen non sint necessaria, nec præcepta, sed libera: Nihil autem tradidisse præter Scripturam, ad fidem aut mores necessariò pertinens; id clare docu-

docet Kemnitius cùm agit de septimo genere traditionum, & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 10. §. 20. Nos autem agnoscimus traditiones Apostolicas omnium generum, vt suprà exposuimus.

TERTIO dissidemus, quod illi putant, traditiones Apostolicas, si quæ fuerunt, nunc non exstare, id est, non posse certò demonstrari aliquam Apostolicam traditionem. Ita KEMNITIVS ibidem: *Nullis*, inquit, *certis & firmis documentis probari potest, qui sint ritus certò ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possunt.* Nos è contrario asserimus, non deesse certas vias, & rationes, quibus Apostolicæ traditiones ostendantur.

NVNC antequam ad probationem veniam, pauca dicam more solito de contradictionib. & mendaciis ipsorum. Brentius & Kemnitius locis notatis apertè dicunt, nihil posse æquari sacris Scripturis. BRENTIVS sic ait: *Non contenti Scriptura diuinitùs commendata & confirmata, iactant Apostolos multa tradidisse posteris sermone, quæ non minorem habent auctoritatem, quàm quæ scripto mandata sunt.* KEMNITIVS autem ait: *Insignis audacia est, maiestati, & auctoritati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.*

Atiidem fatentur Apostolos aliquid tradidisse præter Scripturas. BRENTIVS ibidem sic ait: *Negari non debet, nec potest, quin tam Christus multa dixerit & fecerit, quàm Apostoli multa tradiderint, & instituerint, quæ non sunt ab ipsis literis comprehensa.* KEMNITIVS autem sic ait: *Apostolos igitur ritus quosdam ordinasse & tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certò constat: & verisimile est quosdam etiam alios externos, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse, &c.* Iam verò si non minor est auctoritas Apostoli ore præcipientis, quàm literis mandãtis, certè non est audacia, æquare aliquid non scriptum, verbo scripto. Possumus enim vt minimum æquare ordinationem ritus externi ab Apostolis traditam, cum simili ordinatione literis mandata. Ipsi enim vtroq; modo fatentur Apostolos aliquid ordinasse. Cur ergo clamant insignem audaciam esse aliquid æquare verbo scripto?

Nunc ad mendacia veniamus. Primum commune est Caluino, Brentio & Kemnitio sæpius repetere, non velle omnem

ritum

ritum Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem sine vllo delectu. CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 10. §. 19. *Romanenses magistri extorquere volunt*, inquit, *vt nulla sit apud eos cæremoniola, quæ non pro Apostolica censeatur*. At non hoc dicimus, sed eas tantùm recipimus pro Apostolicis, quas firmis testimoniis antiquorum probare possumus esse Apostolicas. DEINDE commune est iisdem sic agere, quasi ipsi Scripturam tantùm, nos traditiones tantùm defendamus, neq; curemus an traditiones sint secundum Scripturam, an contra Scripturam: at non ita est, nam Scripturam nos pluris facimus quàm illi, nec vllam traditionem admittimus contra Scripturam.

Sed KEMNITII mendacia sigillatim enumeranda sunt. In examine igitur edito anno salutis M. D. LXVI. ad 4. fol. pag. 68. & 69. dicit nos asserere, Deum constituisse vt doctrina Christi & Apostolorum non scriberetur in libris, sed tantùm viua voce traderetur. & ipse postea pag. 185. asserit, Apostolos habuisse mandatum, vt scriberent. Sed vtrumque est mendacium, & veritas est in medio. Nullus enim Catholicorum docuit vnquam, Deum constituisse vt nouum Testamentum non scriberetur, vel proferat Kemnitius auctorem, qui hoc dixerit. sic enim, Euangelistæ & Apostoli nostra sententia peccassent grauissimè scribẽdo; sed tantùm dicimus, nouum Testamentum præcipuè in corde scribi debere, nec necessariò exigere, vt scribatur in libris.

Falsum quoque est, Deum mandasse Apostolis, vt scriberent. Legimus enim Matth. vlt. mandatum, vt prædicarent Euangelium; vt autem scriberent, nusquam legimus. Itaque Deus nec mandauit expressè vt scriberent, nec vt non scriberent. Nec tamen negamus, quin Deo volente & inspirante Apostoli scripserint, quæ scripserunt. aliud enim est aliquid facere Deo suggerente & inspirante, aliud eo apertè præcipiente. Neq; obstat, quod in Apocalypsi aliquoties legimus *Scribe quæ vides*. iubetur enim Ioannes scribere quasdam arcanas visiones, non doctrinam Euangelij, & præcepta morum, de quibus nos agimus.

Deinde in fine disputationis de traditionibus. pag. 420. fol. ait: *Postremo multa monebit Lectorem & hæc obseruatio, quæ Pontificij non verentur multa ad Apostolorum traditiones re-*

ferre,

ferre, quæ ab aliis auctoribus multò posterioribus instituta, & profecta esse ex ipsis Pontificiorum scriptoribus ostendi potest, etc. Hoc autem probat vndecim exemplis, quorum nullum caret mendacio.

PRIMVM est, vbi dicit scripsisse Innocentium III. cap. Cùm Marthę, extra de celebratione Missarum, plura quidem esse verba in consecratione calicis, quàm Dominus in Euangelio dixerit; sed tamen illa haberi ex Apostolica traditione: *At*, inquit Kemnitius, *scriptores Pontificij annotarunt, à quibus Rom. Pontificibus illa verba adiecta sint.* Mendacium est. Nam scriptores Catholici annotarunt quidem in reliquo canone, quis Pontifex quid addiderit: at in verbis consecrationis nemo inuenitur aliquid addidisse: nec est, qui in hac re contradixerit Innocentio. 1

SECVNDVM mendacium: *Totum canonem Missæ*, inquit, *esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathema percellitur.* Mendacium est. Nam cùm in canone fiat commemoratio multorum Sanctorum, quorum aliqui CC. annis post Apostolos fuerunt, quis dubitare potest non totum canonem esse ex Apostolica traditione? vel dicat apertè Kemnitius, vbi legerit, quod tam audacter affirmat. Non igitur totum canonem, sed summam, & præcipuam partem asserimus esse ex Apostolica traditione, cui postea summi Pontifices aliquid addiderint. 2.

TERTIVM mendacium: *Alexander*, inquit, *aquam vino esse admiscendam in celebratione Eucharistiæ statuit. idem aquam, & salem benedictum instituit. igitur falsò isti ritus ad Apostolorum traditionem reuocantur.* Mendacium. Audi enim Alexandri verba in epist. 1. *Repulsis*, inquit, *opinionibus superstitionum, panis tantùm, & vinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Non debet enim (vt à Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri.* Itaque verum est quod dicit Cyprianus libro 2. epistola 3. hanc esse diuinam traditionem. Alexander enim satis apertè significat, non à se incepisse hunc vsum, cùm eum se à Patribus accepisse dicat. De aqua etiam benedicta non dicit, se primùm eam iussisse benedici, sed indicat se facere quod est antiquæ consuetudinis. Sic enim ait: *Aquam*, inquit, *sale conspersam populis benedicimus, &c.* Itaq; 3.

meritò

meritò dicitur esse Apostolica traditio à Clemente lib.8. A-
postolicarum constit.cap.35. & à B.Basilio lib.de Spiritu S-
cto, cap.27.

4. QVARTVM est: *Telesphorus ieiunium quadragesimale in-
stituit.* Mendacium. Telesphorus enim in epistola sua no-
dicit se instituisse Quadragesimam, sed tantùm vt clerici
solitum ieiunium omnium Christianorũ adderent tres di-
id est, inciperent à carnibus abstinere in Dominica quinq-
gesimæ: *Cognoscite,* inquit, *à nobis & cunctis Episcopis in-
sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, vt septi-
hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes clerici a-
ne ieiunent.* Quibus verbis optimè cohæret quod dicit H-
ronymus in epist.ad Marcellam, de erroribus Montani, Q-
dragesimam ab Apostolis institutam traditione non scri-

5. QVINTVM mendacium: *Hyginus,* inquit, *chrisma in-
tuit.* Mendacium sine vllo fundamento. Nihil enim de ch-
mate in epistolis Hygini inuenitur: nec exstat apud alios
aliquod decretum, nisi quod Gratianus de consecrat. dis-
can. In Catechismo, affert decretum quoddam Hygini, q-
statuit, vnum & eundem esse posse eum, qui suscipit bapt-
tum, & qui confirmatum, id est, patrinum, etsi melius
sint diuersi. Itaque rectè à Fabiano Papa in epistola 2. di-
chrisma singulis annis renouandum, quòd sic Apostoli
tuerint.

6. SEXTVM est: *Calixtus ieiunia quatuor temporum in-
tuit: ergo falsum est, quòd sint ex Apostolica traditione.* M-
dacium est, quòd Calixtus omnia instituerit quatuor tem-
rum ieiunia. ipse enim in epist.1. dicit, se tantùm addidi-
num ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod
ctus LEO serm.2. de ieiunio Pentecostes, & serm.8. de ieiu-
septimi mensis dicit, illa ieiunia esse ex Apostolica tradi-
non pugnat cum decreto Calixti.

7. SEPTIMVM est: *Syluester confirmationem puerorum
uenit.* Mendacium impudentissimum. Nihil enim tale
Syluestro vsquam legitur, & inueniuntur decreta Pontifi-
longè Syluestro antiquiorum, de consecrat. dist.4. can. In C-
techismo, & can. Non plures. & dist.5. can.1.2. & sequenti-
vbi non ipsum Sacramentum, sed aliqui ritus circa eius a-
ministrationem instituuntur.

OCTAVA

OCTAVVM est: *Felix altarium consecrationem instituit.* 8.
Et hoc mendacium est. Constat enim Sylvestrum auctorem huius ritus fuisse. Videtur Kemnitium decepisse epist. 1. Felicis IV. vbi multa disputantur de consecratione altarium. sed nihil ibi instituitur noui, sed solùm antiqui ritus explicantur.

NONVM est: *Felix IV. instituit, vt infirmi ante obitum inungantur.* Mendacium solemne. Nam Marci 6. Apostoli vngebant ægrotos oleo. Et Iacobi 5. præcipitur, vt presbyteri vngant ægrotos oleo. Et Innocentius I. Felice IV. centum annis antiquior, in epist. 1. quæ est ad Decentium, cap. 8. vnctionem infirmorum Sacramentum Ecclesiæ esse dicit. 9.

DECIMVM est: *Syricius memoriam, & inuocationem Sanctorum Missæ addidit.* Et hoc mendacium est. Nam CYRILLVS Hierosolymitanus Syricio antiquior, in catechesi 5. mystagogica: *Cum hoc sacrificium*, inquit, *offerimus, facimus mentionem eorum, qui ante nos obdormierunt, primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras, &c.* Et similiter in liturgia Basilij, qui antiquior fuit Syricio, videmus fieri memoriam, & inuocationem Sanctorum. 10.

VNDECIMVM est: *Pelagius memorias mortuorum anniuersarias, Missæ adiecit.* Et hoc mendacium est. Nam TERTVLLIANVS longè antiquior Pelagio Papa, lib. de Monogamia, meminit anniuersariæ oblationis pro defunctis; & libro de corona militis dicit, suffragia pro defunctis, ex Apostolica traditione descendere. 11.

His addamus mendacium DVODECIMVM, ex libro, quē inscripsit, Theologiæ Iesuitarum præcipua capita: *Notabis*, inquit Kemnitius, *hoc loco, Lector, quam faciant Iesuitæ differentiam inter traditiones Apostolorum scriptas, & inter eas, quas ipsi sub nomine Apostolorum confingunt. Scriptas dicunt esse arbitrarias; confictas dicunt obligare sub periculo salutis.* Hoc mendacium tam insigne, inde collegit Kemnitius, quod Colonienses in lib. contra Catechismum Monhemij, scripserant, illud: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, &c.* 1. Corinth. 11. non significare, præcepi vobis, sed, docui vos, atque inde deduxerunt, ex eo loco non colligi, obligari laicos ad vsum calicis in Sacramento altaris. Sed si illud,

lud, *Tradidi vobis*, non significat, docui, sed, præcepi; quæ quæso, sensus est? Quid sibi vult, *Ego præcepi vobis, quod Dominus* IESVS, *in qua nocte tradebatur, accepit panem*, & nonne hîc historia narratur, & non lex constituitur? Itaque non dicunt Iesuitæ, traditiones scriptas non obligare, sed dicunt obligare diuerso modo. Quando traditio est de doctrina fidei vel re gesta, obligat ad credendum, non ad operandum, sicut traditio de morte Christi. At quando est de morum præceptis, obligat ad operandum; quod idem & de scriptis intelligendum est.

CAPVT IV.

Ostenditur necessitas traditionum.

NVNC vt ad probationem veniamus. Tria demonstrare conabimur. Primùm, Scripturas sine traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, nec sufficientes. Secundò, traditiones Apostolicas non solùm de ritibus, sed etiam de fide reperiri. Postremò, quas certi esse possimus de veris traditionibus.

PRIMVM probo ex variis ætatibus Ecclesiæ. Nam ab Adam vsque ad Mosen, fuit Ecclesia Dei aliqua in mundo, quæ colebant homines Deum Fide, Spe & Caritate, & externis ritibus, vt patet ex Genesi, vbi introducũtur Adam, Abel, Seth, Enoch, Noë, Abraham, Melchisedech, & alij homines iusti, & ex Augustino lib 11. de ciuit. Dei, & sequentibus, vbi describit ciuitatem Dei ab initio mundi vsq; ad finem: at nulla fuit Scriptura diuina ante Mosen, vt patet, tum quia omnium consensu Moses est primus scriptor sacer; tum quia in Genesi non fit mentio doctrinæ scriptæ, sed solùm traditæ, Genes. 18. *Scio*, inquit Deus, *quòd Abraham præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini*. Igitur per bis mille conseruata est religio sola traditione: non est igitur Scriptura simpliciter necessaria. Quomodo enim conseruari potuit antiqua illa religio sine Scriptura ad duo millia annorum, ita potuit doctrina Christi conseruari sine Scriptura ad mille quingentos annos. Deinde à Mose vsque ad Christum per alia duo annorum millia, exstiterunt quidem Scripturæ tamen

tamen eæ solę erant Iudęorum; reliquę autem gentes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio, & fides, sola traditio non scripta inueniebatur.

Nam quod præter Iudæos multi alij ad Ecclesiam pertinerent, patet ex Iob, & amicis eius. Item ex AVGVSTINO, qui hoc constanter asserit lib. 2. de pecc. orig. cap. 24. & lib. 1. de prædest. Sanctor. cap. 9. & lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 47. & in ipso populo Dei, etsi Scripturæ exstarent, tamen magis vtebantur Iudæi traditione quàm Scriptura, vt patet ex illo Exodi 13. *Narrabis filio tuo in illo die dicens, hoc est quod fecit Dominus, &c.* Deuter. 32. *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Iob. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam.* Iudicum 6. *Vbi sunt mirabilia, quæ narrauerunt nobis patres nostri?* Psalm. 43. *Deus, auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus, &c.* Psalm. 77. *Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera. Filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt ea filiis suis.* Eccles. 8. *Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis.* & tamen fuit Ecclesiasticus ex vltimis scriptoribus Testamenti veteris.

Caussa autẽ, cur vterentur Hebræi magis traditione quàm Scriptura, videtur fuisse, quia vsque ad tempora Esdræ, Scripturæ non erant redactæ ad formam librorum, vt facilè & commodè haberi possent, sed erant dispersæ in variis annalibus, & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inueniebantur, vt patet ex 4. Reg. 22. vbi narratur tanquam nouum quid, quod in diebus Iosiæ fuerit inuentum vnum volumen legis Domini in templo. Esdras autem post captiuitatem omnia collegit, & simul in vnum corpus redegit, addens in Deuteron. vlt. cap. de vita Mosis, & quædam alia hinc inde ad historiæ continuationem. De quo vide Theodoretum præfatione in Psalmos, Bedam in cap. 9. lib. 1. Esdræ, & Petrum Antonium Beuter annotatione noua de sacra Scriptura.

Porrò à Christi aduentu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis, ita vt adhuc suo tempore scribat IRENAEVS lib. 3. cap. 4. fuisse Gentes aliquas Christianas, quæ solis tra-

ditionibus sine Scriptura optimè viuerent. Igitur ex hac de-
ductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter nece-
sarias. Quòd autem CHRYSOSTOMVS dicit homil. 2. in
Matth. Scripturas non fuisse necessarias Patriarchis & Apo-
stolis: tamen nobis propter hominum corruptionem esse ne-
cessarias: intelligitur de necessitate non simpliciter, sed ad bo-
ne esse, id est, de vtilitate. nam alioqui etiam tempore Pa-
archarum & Apostolorum multi improbi fuerunt.

Quòd autem Scripturæ non omnia ita contineant, vt su-
ficiant ipsæ sine alia traditione, probo PRIMO, quia vel to-
tus canon Scripturarum simul sumptus, est sufficiens, vel sin-
guli libri per se sunt sufficientes. Non potest dici, quòd sin-
guli libri sint sufficientes, nam tunc falsum esset quod dicit
Kemnitius, traditionis vsum fuisse in Ecclesia vsque ad com-
plementum totius canonis Scripturarum. Præterea videmus
Euangelistas non singulos omnia continere. Nam Ioannes
nihil scripsit de Annunciatione, Natiuitate, Circumcisione,
Epiphania Domini, & aliis multis rebus: idem de aliis dici
potest. ITEM, si vnus liber continet sufficienter omnia, quæ
opus fuit tot libris? DENIQVE ipsi apertè dicunt, totum ca-
nonem esse necessarium ad hoc, vt sufficiens doctrina habe-
tur. At neque id verè affirmari potest. Nam multi libri
sacri & canonici perierunt, igitur non habemus, nec habe-
mus à M. D. annis sufficientem doctrinam, si tota sita est in
Scripturis. Nam ex Testamento veteri multos libros perisse
docet CHRYSOSTOMVS hom. 9. in Matth. in illud, Nazi-
ræus vocabitur: *Multa*, inquit, *ex Propheticis periere mo-
mentis, quod de historia Paralipomenon probare possibile est.
Desides enim cùm essent Iudæi, nec desides modò, sed etiam
impij, alia quidem perdiderunt negligenter, alia verò tum ex-
cenderunt, tum conciderunt.* Idem docet homil. 7. in prior.
ad Cor. Neque responderi potest, illa omnia, quæ perierunt,
fuisse reparata per Esdram: nam Chrysostomus vult probare,
nunc non omnia exstare vaticinia Prophetarum, & probat,
quia Iudæi multa amiserunt.

Præterea Esdras non reparauit libros perditos, sed emen-
dauit, & collegit eos, qui exstabant. 1. Paralip. vlt. *Gesta au-
tem Dauid*, inquit, *priora & nouissima scripta sunt in libro
Samuel Videntis, & in libro Nathan Prophetæ, atque in vo-*

mine Caiad Sidentis. Et 2. Paral. 9. *Reliqua autem opera Salomonis scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Abiæ Silonitis, in visione quoque Addo Sidentis.* Et lib. 3. Reg. cap. 4. *Loquutus est Salomon tria millia parabolarum: & fuerunt carmina eius quinque millia.* Vbinam sunt hæc omnia? Ex Testamento nouo certum est, periisse epistolam Pauli ad Laodicenses, cuius ipse meminit Coloss. vlt. & fortè aliam ad Corinth. cuius mentio fieri videtur 1. Corinth. 5. in illis verbis; scripsi vobis in epistola: & facilè potest fieri, adhuc aliqua alia periisse. Viderint ergo hæretici, vnde resarcient tam insignem defectum.

SECVNDO, probatur hoc idem ex discrimine, quod est inter prædicationē, & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositum verbum Dei coarctandi & restringendi ad Scripturam, inprimis rem tanti momenti Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex Domini mandato scribere: quemadmodum ex Domini mandato in toto orbe docuerunt. at id nusquam legimus. Deinde ad prędicandum viua voce non exspectarunt Apostoli oblatam occasionem, vel necessitatem, sed sponte sua, & ex proprio instituto perrexerunt: at ad scribendum non nisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.

MATTHAEVM, scribit Eusebius lib. 3. histor. cap. 24. vel cap. 18. in alia editione, ea occasione scripsisse, quia cùm prædicasset Hebræis, & ad Gentes ire pararet, vtile iudicauit, si iis, quos corpore deserebat, aliquod memoriale doctrinæ suæ, & prædicationis relinqueret. MARCVM, refert idem Eusebius lib. 2. hist. cap. 15. nec sponte sua, nec à Petro (cuius discipulus erat) iussum, sed compulsum precibus Romanorum scripsisse Euangelium. LVCAM, idem Eusebius tradit lib. 3. histor. cap. 24. ideo solùm scripsisse, quia viderat multos alios temerè præsumpsisse ea literis mandare, quæ non perfectè nouerant; vt nimirum nos abstraheret ab incertis aliorum narrationibus.

IOANNEM, scribit idem Eusebius ibidem vsque ad extremam senectutem sine vlla Scriptura Euangelium prædicasse; & addit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, tandem eum compulsum fuisse ab Asiæ Episcopis, Euangelium scribere propter Ebionitarum hæresim tunc exorien-

tem. Itaque nisi Ebionis hæresis exstitisset, Ioannis Euang
lium fortasse non haberemus; quemadmodum nec alia m
nisi prædictæ occasiones oblatæ fuissent. Rectè enim scri
Eusebius loco notato, solùm duos, ex Apostolis duodec
Euangelium scripsisse, & eos necessitate quadam ad hoc
uocatos.

Ex quo manifestè colligitur, Apostolos non de scribe
sed de prædicando Euangelio primaria intentione cogit
Præterea, si doctrinam suam literis consignare ex profes
fuissent: certè Catechismum, aut similem librum conf
sent. At ipsi vel historiam scripserunt, vt Euangelistæ; vel
stolas ex occasione aliqua, vt Petrus, Paulus, Iacobus, Ioa
Ioannes; & in iis non nisi obiter disputationes de dogm
bus tractauerunt. Deniq; vel singuli Apostoli edidissent
ptam doctrinam Euangelicam, cùm singuli haberent c
alicuius prouinciæ, vel certè omnes simul congregati, a
quam discederent in suas prouincias, communem aliq
librum edidissent, sicut constat eos communiter Symbo
fidei composuisse, quod tamen non scripserunt, sed viua
tùm voce tradiderunt, vt docent B. IRENAEVS lib. 3. ca
B. Hieronymus in epistola ad Pammachium contra er
Ioannis Hierosolymitani, & B. Augustinus lib. de fide &
ribus, cap. 9. B. Ambrosius epist. 81. ad Syricium, B. Le
stola 13. ad Pulcheriam. Ruffinus & B. Maximus in expos
ne Symboli.

3. Probatur TERTIO, ex multis, quæ ignorari non pos
& tamen in Scripturis non continentur. Ac PRIMVM, t
pore Testamenti veteris sine dubio nō minus fœminæ
viri remedium aliquod habebant, quo à peccato orig
purgarentur, & tamen pro masculis institura erat circum
sio secundum multorum opinionem, quid autem effec
fœminis, nusquam habet Scriptura.

2. DEINDE, eodem tempore non est vllo modo credib
non fuisse remedium vllum pro masculis morientibus
octauum diem, quo solo poterant circumcidi, & tamen n
exstat de hac re in Scriptura.

3. TERTIO, gentiles multi saluari poterant, & saluaba
tempore Testamenti veteris, & verè ad Ecclesiam perti
bant, vt suprà ostendimus, & tamen nihil prorsus de eo
in

iustificatione à peccato originali, aliisq; peccatis in Scriptura habetur.

QVARTO, necesse est nosse, exstare libros aliquos verè diuinos: quod certè nullo modo ex Scripturis haberi potest. Nam etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apostolorum esse diuinos, tamen non certò id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse diuinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cœlo à Deo missum, & tamen ei non credimus. Itaq; hoc dogma tam necessarium, quòd scilicet aliqua sit Scriptura diuina, non potest sufficienter haberi ex sola Scriptura. Proinde cùm fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla in nobis erit fides. 4.

QVINTO, non satis est scire, esse Scripturam diuinam, sed oportet scire quæ sit illa. id quod nullo modo potest haberi ex Scripturis. Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Euangelia Marci & Lucæ esse vera, Euangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cùm ratio potius dictet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli. 5.

Et vnde colligam, epistolam ad Romanos esse verè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nunc circumfertur, non esse Pauli? cùm vtraque præferat titulum Pauli, & cùm Paulus in epistola ad Colossenses, capite vltimo, dicat se scripsisse ad Laodicenses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos?

SEXTO, oportet etiam non solùm scire, qui sint libri sacri, sed etiam in particulari istos, qui sunt in manibus, esse illos. Non enim satis est, credere, Euangelium Marci esse verum, Euangelium Thomę non esse verum, sed oportet etiam credere, hoc Euangelium, quod nunc legitur nomine Marci, esse illud verum, & incorruptum, quod scripsit Marcus. quod certè ex Scripturis haberi non potest. Quomodo enim ex Scriptura colligam, hoc Euangelium non esse suppositicium, vt dicunt Mahumetani, vel certè totum deprauatum, vt dicebant olim Manichæi, & nunc Anabaptistæ? 6. Euangelium Marci.

Ad hæc tria respondet CALVINVS lib. 1. Instit. cap. 7. §. 1. & 2. Scripturas sacras discerni à non sacris per se, vt lucem à tenebris, dulce ab amaro. AT contrà, nam si ita esset, cur

Lutherus iudicaret epistolam Iacobi stramineam, & Caluinus Apostolicam? Ideo addit Caluinus ibidem §. 4. non omnibus apparere hanc differentiam Scripturarum, sed solùm habentibus spiritum. nam etiam lucem à tenebris non discernit caecus. At contrà, nam Caluinus ibidem cap. 9. §. 1. contendit Apostolos, & primæ Ecclesiæ fideles, habuisse verum spiritum: sed illi iudicabant librum Sapientiæ esse sacrum, vt Augustinvs testatur, de prædestinat. cap. 14. quem tamen librum Caluinus, qui etiam spiritum iactat, vult esse profanum.

Præterea, veteres vnō ore testantur, non aliunde nos habere, Scripturam esse diuinam, & qui sint libri sacri, quàm ex traditione non scripta. Sic apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 12. Serapion reiicit quædam falsò inscripta Petro, quia per traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum. Et cap. 13. Clemens Alexandrinus secundum traditionem sibi à senioribus commendatam, docet quę sint vera Euangelia. Et cap. 25. Origenes: *Ex traditione*, inquit, *didici de quatuor Euangeliis, quòd hæc sola, &c.* Basilivs quoque libro de Spiritu sancto, cap. 27. dicit, si traditiones non scriptæ negligantur, fore vt Euangelium etiam magnum detrimentum patiatur. Denique, Avgvstinvs lib. contra epist. fundamenti, cap. 5. clarè dicit, se Euangelio non crediturum, nisi Ecclesia id praecipiat.

Sed instat Caluinus, fundamentum Ecclesiæ sunt Scripturæ Apostolorum & Prophetarum, Ephes. 2. igitur non credimus, Scripturas esse diuinas ex traditione Ecclesiæ. quia tunc fundamentum Scripturę esset Ecclesia. Respondeo, Apostolum non dicere, scripta Apostolorum & Prophetarum esse fundamentum, sed Apostolos & Prophetas. Isti autem non solùm scripserunt, sed etiam ore tradiderunt, & docuerunt se scripsisse. Atque ita ex verbo Apostolorum non scripto, & per Ecclesiam nobis tradito, cognoscimus, quod sit verbum Apostolorum scriptum. Sed de his diximus libro superiore.

Brentivs igitur in Prolegomenis, non inueniens exitum, fatetur, hanc vnam & solam traditionem non scriptam esse recipiendam. Et idem docet Kemnitivs, tractans secundum genus traditionum, in examine Concilij Tridentini. At si ita est, non igitur sola Scriptura sufficiens est, vt ipsi

tam sæpe & tam seriò docent. Si enim destituatur hac traditione non scripta, & Ecclesiæ testificatione, parum proderit. Præterea si hæc traditio ad nos peruenire potuit, cur non per eandem viam potuerunt etiam aliæ peruenire? Denique vel hæc traditio est verbum Dei, vel non; si non, igitur non habemus fidem. fides enim verbo Dei nititur; si sic, cur ergo clamant, nullum esse Dei verbum nisi scriptum?

7. SEPTIMO necesse est, non solùm Scripturam posse legere, sed etiam intelligere. At sæpissimè Scriptura ambigua & perplexa est, vt nisi ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non possit intelligi, igitur sola non sufficit. Exempla sunt plurima; nam æqualitas diuinarum personarum, processio Spiritus sancti à Patre & Filio, vt ab vno principio, peccatum originis, descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris literis, sed non adeò facilè, vt si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum proteruis finiri possint. NOTANDVM est enim, duo esse in Scriptura, voces scriptas, & sensum in eis inclusum; voces sunt quasi vagina, sensus est ipse gladius spiritus. Ex his duobus primùm habetur ab omnibus, quicunque enim nouit literas, potest legere Scripturas: at secundum non habent omnes, nec possumus in plurimis locis certi esse de secundo, nisi accedat traditio. Et hoc fortè dicere voluit Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. cùm ait, sine traditionibus non scriptis Euangelium esse purum nomẽ, id est, esse tantùm voces & verba sine sensu.

8. OCTAVO credendum est, beatam MARIAM semper fuisse Virginem, contra errorem Heluidij, vt semper tota Ecclesia credidit: & tamen nullum de hac re est in Scripturis testimonium.

9. NONO credendum est, in nouo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico, nam hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani: & tamen nihil prorsus de hac re exstat in Scripturis. Idem dici posset de multis aliis.

10. DECIMO credere oportet, & credunt nobiscum Lutherani & Caluinistæ, contra Anabaptistas, Baptismum paruulorum esse ratum. Id autem ex solis Scripturis nec Catholici probant, nec Lutherani vllo modo probare possunt. Nam illi existimant, Baptismum sine fide actuali propria nihil vale-

re, & propterea credunt, infantes, dum baptizantur, actu credere, id quod non solùm Lutherus docet in cap.3. ad Galat. & Kemnitius in Exam. sess.7. Concilij Tridentini, sed & Synodus generalis Lutheranorum Witembergæ habita definiuit. At hoc nullo modo ex Scripturis probari potest. Vbi enim, quæso, Scriptura indicat, infantes vti ratione, ante vsum rationis, dum baptizantur? Hinc videlicet Anabaptistæ Lutheranos redigunt ad miras angustias, & cogunt eos, velint nolint, ad traditionem & vsum Ecclesiæ recurrere.

VNDECIMO credit Lutherus purgatorium esse. Sic enim ait in assertionibus, art.37. *Ego tamen & credo purgatorium esse, & consulo suadeoq; credendum.* Et tamen in articulo illo 37. asserit, purgatorium non posse probari ex sacris literis.

DENIQVE credunt omnes hæretici huius temporis, nullum esse verbum Dei nisi scriptum: at hoc certè in tota Scriptura nusquam inuenitur. Quod enim præcipuè solent afferre ex Deuter.4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* nihil eos iuuat. non enim dicit Moses, ex verbo scripto, sed, ex verbo quod loquor.

CAPVT V.

Esse aliquas veras traditiones, demonstratur ex Scripturis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus Scripturas sine traditionibus nec omnino necessarias, nec sufficientes fuisse: nunc quod secundo loco proposuimus ostendemus, esse videlicet aliquas veras traditiones.

AC PRIMVM colligi potest ex iis, quæ diximus. Nam si Scriptura non continet omnia, & necessarium est verbum ditum, sequitur esse aliquod verbum traditum, alioqui Deus nõ bene prouidisset Ecclesiæ. SECVNDO, probatur testimoniis Scripturarum. Primum est Ioan.16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Et Ioan. vlt. *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribuntur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*

libros. Constat igitur, multa Dominum fecisse, & dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros, qui exstant, vna manus capere potest: Ioannes autem dicit, totum mundum non posse capere libros, qui scribendi essent. Et præterea illa, quæ promittebat Dominus se dicturũ Ioan. 16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam, vt Lucas testatur Actor. 1. *Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.* At de gestis & verbis Domini post resurrectionem, pauciſſima scripserunt Euangelistæ. Non autem est vllo modo credibile, Apostolos, qui illa viderant & audierant, non tradidisse Ecclesiis, nec enim inuidi, aut obliuiosi erant, vt nollent, aut non possent ea dicere.

Respondent, etiamsi non sint scripta omnia, quæ dixit, aut fecit Iesus, esse tamen scripta omnia necessaria. Sed hoc iam est refutatum. multa enim necessaria non sunt scripta, & præsertim de Sacramentorum institutione, quæ sine dubio Dominus tradidit in illis diebus quadraginta.

Secvndvm testimonium est, 1. Cor. 11. vbi Paulus duas quæstiones tractat; vnam de modo orandi in Ecclesia; alteram de modo sumendæ Eucharistiæ. Primam exorditur à traditione: *Laudo*, inquit, *vos, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Ista enim præcepta de modo orandi, & sumendæ Eucharistiæ, nusquam scripta inueniuntur. Et apertè Chrysostomus & Theophylactus notant hoc loco, Apostolum loqui de præceptis non scriptis; necnon Ephiphanius hæres. 61. quæ est Apostolicorum; & Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Damascenus lib. 4. cap. 17. Deinde, quia adhuc aliquid deerat præceptis traditis, addit, vt etiam hoc seruent, vt viri in Ecclesia orent capite aperto, mulieres capite velato. Et vt ostendat multum tribuendum esse traditioni & consuetudini Ecclesiæ, etiam sine scripto, concludit: *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Itaque vult reprimi contentiosos, ex Ecclesiæ consuetudine.

Alteram quæstionem exorditur etiam à traditione: *Ego enim*, inquit, *accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Et concludit: *Cetera cùm venero, disponam.* Quid autem disposuerit, nusquam scriptum inuenitur. Meritò autem censent Catholici,

tholici, eum non solùm disposuisse quæ ad ritus & cæremonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia grauiora, vt de ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorum Sacramẽtorum forma & materia; nec hæretici possunt vllo modo contrarium ostendere.

TERTIVM testimonium est, 2. Thessal. 2. *Itaque fratres, tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Ad hunc locum respondent duobus modis Kemnitius & Hermannus. PRIMO dicunt, Apostolum eadem tradidisse prius sermone, deinde epistola, & ideirco non loqui de traditione non scripta. AT ridicula est expositio. Primò, quia illa particula disiunctiua, siue, apertè indicat, diuersa esse quæ tradiderat, & quæ scripserat. Secundò, quia si ita esset, deberet epistola vna ad Thessalonicenses cõtinere omnem doctrinam, quam Apostolus illis prædicauerat. Sine dubio autem totum Euangelium plenè illis prædicauerat, vt etiam colligitur ex capite 1. & 2. prioris epistolæ: deberet igitur illa epistola complecti totum Euangelium. nõ autem continet centesimam partem, vt patet.

SECVNDO respondent, Apostolum hîc loqui de sermone, quem ore pronunciauerat, & quem ipse non scripserat, sed qui tum scriptus erat, vel fuit postea ab Euãgelistis. Apostolus enim, vt ipsi dicunt, nihil prorsus docuit, quod non sit alicubi scriptum in nouo Testamento. Cui solutioni subscribit etiam Brentius in Prolegomenis. AT contrà; Nam primò, in hoc ipso capite Apostolus dicit, se illis prædicâsse de Antichristo, & præter alia docuisse, quando esset venturus: *Et nunc*, inquit, *quid detineat, scitis.* Et; *Num retinetis, quia cùm essem vobiscum, hæc dicebam vobis?* Hoc autem nusquam scriptum est, quando scilicet sit Antichristus venturus. Quare B. AVGVSTINVS lib. 20. cap. 19. ciuit. Dei, dicit illos scisse quod Apostolus docuerat viua voce, nos autem non posse id scire, qui Apostolum non audiuimus; ergo non omnia scripta sunt, quæ Apostolus dixit. Præterea, siue scripta postea fuerint, siue non, quæ Apostolus docuerat, non multum refert, quantum ad argumentum, quod ex hoc loco colligimus. Nam Apostolus non promittit se, vel alium ea scripturum, quæ ore tradiderat, sed simpliciter præcipit, vt nihilominus obseruent quæ acceperant sine scripto, quàm quæ per

per epistolam. Et hoc modo hunc locum veteres intellexerunt.

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 29. *Apostolicum*, inquit, *arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseverare. Laudo*, inquit, *vos, quòd omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis, traditiones continetis.* Et, *Tenete traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Hinc patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eâdem verò fide digna sunt tam illa, quàm ista.* Iisdem ferè verbis vtuntur OECVMENIVS & THEOPHYLACTVS hoc loco, quibus accedit DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 17. *Quòd plurima*, inquit, *Apostoli tradiderint sine scripto, scribit Paulus, Ergo, fratres, state, & tenete traditiones, quas edocti estis siue per sermonem, siue per epistolam.* Eodem modo exponit VIII. Synodus generalis, act. vlt. can. 1.

His quinque Patribus, qui disertè exponunt hunc locum pro nobis, obiicit Hermānus alios quinque, Hieronymum, Ambrosium, Primasium, Theodoretū, & Anselmum in hunc locum, quos dicit contra nos exposuisse. SED respondeo, commentaria illa in epistolas nomine Hieronymi inscripta, nō esse Hieronymi, sed Pelagij hæretici, vt B. AVGVSTINVS docet lib. 3. de pec. merit. & remiss. cap. 1. 5. & 12. & ipsa verba commentarij in cap. 5. 7. 8. & 9. ad Romanos, clamant, auctorem esse Pelagium.

Deinde, nec Pelagius in hac re est contra nos; solùm enim hoc dicit: *Quando*, inquit, *sua vult teneri, non vult extranea superaddi: Apostolica autem traditio est, quæ in toto mundo prædicantur Baptismi Sacramenta.* Quid hîc est contra nos? Admittimus enim, non esse addenda extranea, id est, aliena, & supposititia Pseudoapostolorum commenta, ad vera Apostoli dogmata. Quod autē sequitur, pro nobis est. Nam ideo dixit Pelagius, Baptismi Sacramenta esse Apostolicam traditionem, non Baptismi Sacramentum, quia nouerat multa esse mysteria circa Baptismum, quæ seruātur in Ecclesia ex traditione Apostolorum non scripta, vt exorcismum, exsufflationem, vnctionem, &c.

PRIMA-

PRIMASIVS quoque est pro nobis, nam ponit in primis quasi ad verbum Pelagij expositionem, de qua iam diximus, & addit, loqui Apostolum non solùm de Sacramentis Baptismi, sed etiam de iis traditionibus, quæ toto mundo obseruãtur, & quæ propterea Apostolicæ esse dignoscuntur. Hermannus putat, eum loqui de Euangelio scripto, quia toto mundo seruatur: sed aduertere debuit, multa etiam non scripta toto mundo seruari, vt festa Natalis, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, vt Augustinus docet in epist. 118. Præterea, cùm dicat Primasius, loqui Apostolũ de illis traditionibus, quæ dignoscuntur Apostolicæ, quia toto mundo seruantur, sine dubio loquitur de non scriptis. Ipse enim, quippe qui discipulus sit Augustini, nouerat regulam Augustini esse in eadẽ epist. illa quæ toto mundo seruantur, etiamsi scripta non sint, ex Apostolica traditione seruari.

AMBROSIVS neque est contra nos, neque pro nobis. Solùm enim dicit, Apostolũ hoc loco monere, vt perseueremus in doctrina Euangelij. Nihil autem dicit de scripto, vel non scripto. ANSELMVS est potius pro nobis: sic enim exponit: *Tenete in corde, & operibus traditiones, quas didicistis, siue per sermonem nostrum, cùm essemus præsentes, siue per epistolam, quam vobis misimus absentes.* Quid hîc est contra nos? Quid non potius pro nobis?

Denique THEODORETVM etiam existimo esse pro nobis. sic ille ait: *Habetis*, inquit, *regulam fidei, sermones nostros, quos prædicauimus vobis, & in epistola scripsimus.* Hunc locum pro se facere dicit Hermannus, quia Theodoretus videtur indicare, Apostolum eosdem sermones scripsisse, quos antea prædicauerat; sed falsò hoc dicit Hermãnus. Verba enim Theodoreti possunt etiam intelligi de diuersis sermonibus hoc modo, habetis regulam fidei sermones nostros, & quos id est, & illos, quos prædicauimus, & illos, quos in epistola scripsimus. Hunc autem sensum esse magis ad mentem Theodoreti, patet, tum quia est conformior expositioni Chrysostomi, quam vbiq; sequi solet Theodoretus; tum etiam quia prior sensus est falsus, cùm certum sit, non omnia in illa epistola scripta esse, quæ Apostolus ore prædicauit. Manet igitur in suo robore argumentum nostrum ex isto loco Pauli.

QVAE-

QVARTVM testimonium est 1. Timoth. vlt. *O Timothee, depositum custodi.* Et 2. Timoth. 1. *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.* Et cap. 2. *Tu ergo fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.*

In his locis nomine depositi, non potest intelligi Scriptura, sed thesaurus doctrinæ, intelligentia dogmatum diuinorum, id est, tam sensus Scripturarum, quàm aliorum dogmatum. quam totam doctrinam propagari volebat per traditionem, vt explicant Chrysostomus & Theophylactus in hunc locum; quo alludit etiam IRENAEVS lib. 3. cap. 4. cùm ait: *Apostoli quasi in depositorium diues plenissimè in Ecclesiam contulerunt omnia, quæ sunt veritatis.* Et lib. 4. cap. 43. *Oportet, inquit, Presbyteris Ecclesiæ, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successione charisma veritatis certum, secundum placitum patris acceperunt.* Et facilè ex ipsis verbis colligitur; nam si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxiè commendaret depositum. Scripturæ enim facilè conseruantur in thecis, & à librariis: Apostolus autem vult seruari per Spiritum sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet; *Hæc commenda fidelibus, qui idonei erunt & alios docere.* sed diceret, commenda librariis, vt multa exempla transcribant. Nec diceret: *Quæ audisti à me per multos testes,* sed quæ scripsi tibi. Itaque nō verba solùm, sed etiam sensum, ac multò magis hūc, quàm illa Timotheo Apostolus commendat, ac vt per manus tradat successoribus suis, iubet. Vide de hoc loco commonitorium Vincentij Lirinensis aduersus profanas vocum nouitates.

VLTIMVM testimonium 2. & 3. epistolæ Ioannis: *Multa habens scribere vobis, nolui per chartam, & atramētum, &c.* Ex his enim intelligimus, multa ab Apostolo Ioanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ vniuersæ, quæ tamen scripta non sunt.

CAPVT

CAPVT VI.

Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.

AD LOCA Scripturarum addemus pauca quædam veterum sanctorum Pontificum & Conciliorum testimonia. Ac primùm, S. FABIANVS Papa & martyr in epist.2. ad Episcopos Orientis, postea quam docuerat singulis annis sacrum chrisma renouandum esse, ita subiunxit: *Ista à sanctis Apostolis, & eorum successoribus accepimus, vobisq; tenenda mandamus.* Hæc ille. Et certè de chrismate renouando nihil in sacris literis legimus.

S. INNOCENTIVS I. in epist.1. quæ est ad Decentium: *instituta*, inquit, *Ecclesiastica, vt sunt à beatis Apostolis tradita, integra vellent seruare Domini sacerdotes, nulla varietas in ipsis ordinibus, & consecrationibus haberetur.* Hæc ille. Vbi de traditionibus non scriptis agit, ac præsertim capitis cùm docet, Confirmationem etiam paruulis conferendam & à solo Episcopo, & sub certa forma verborum. Atque adeo non scriptas eiusmodi Apostolicas traditiones esse testatur, vt nec in ea epistola formam illam verborum adscribere voluerit: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodeat videar, quàm ad consultationem respondere.*

S. LEO I. serm.6. de Quadragesima: *Apostolica*, inquit, *institutio, quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Et serm. de ieiunio Pentecostes: *Dubitandum non est, dilectissimi, omnem obseruantiam Christianam, eruditionis esse diuinæ, & quidquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis receptum, de traditione Apostolica & de sancti Spiritus prodit doctrina.* Vide etiam serm.8. & 9. de ieiunio septimi mensis.

IAM VERO Concilium antiquissimum & celeberrimum NICAENVM I. ex doctrina non scripta damnauit hæresim Arij, vt disertè testatur Theodoretus lib.1. hist. cap.8. Etenim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina non scripta, sed tradita, per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium, eum damnauerunt.

NICAENVM II. act.6 tom.4. *Quod autem*, inquit, *cũ multis aliis, quæ in Ecclesia obseruãtur sine Scriptura, nobis imaginum*

ginum generatio tradita sit, ab Apostolorum temporibus latè per historias traditum est. Et act. 7. in fine sic habet: *Si quis traditionem Ecclesiæ, siue scripto, siue consuetudine valentem nō curauerit, anathema sit.* Idem repetitur in Concilio VIII. generali, act. 8. Et post, act. vlt. canone 1. profitentur Patres, se seruaturos omnes traditiones, non solùm Apostolicas, sed etiam Ecclesiasticas. Ex quo mirum videri nō deberet Lutheranis, si tale aliquid etiam docuit Concil. Trident. sess. 4. nihil enim noui statuit.

CAPVT VII.

Idem probatur ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum Græcorum & Latinorum, qui incredibili consensione hanc veritatem docēt. Ac vt à Græcis incipiamus. Beatus IGNATIVS apud Euseb. lib. 3. hist. cap. 36. hortabatur omnes, Apostolorum traditionibus tenacius inhærere: *Quas traditiones,* inquit Eusebius, *cautela gratia etiam scriptas se asserit reliquisse.* Hæc ille. Ex quo sequitur, eas ab Apostolis scriptas non fuisse. Patres Græci.

Ad hoc testimonium nihil respondet Hermannus, nisi nō exstare ista scripta Ignatij. At falsum est, non exstare. Scribit enim Hieronymus in libro de viris illustribus, Ignatium scripsisse epistolam ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphienses, ad Smyrnenses, ad Polycarpum, quæ omnes nunc exstant, & in eis inuenimus ieiunium Quadragesimæ, ordines minores, diem Dominicum, & alia quæ non sunt in Scripturis, & tamen ab Apostolis sine dubio Ignatius didicit.

DIONYSIVS Areopag. cap. 1. Eccl. hierarchiæ: *Primi illi,* inquit, *nostri sacerdotalis muneris duces summa illa, et supersubstantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt.* Ad hæc & similia respondere solent Lutherus, Caluinus, & ceteri, libros qui nomine Dionysij circumferuntur, non esse Dionysij. At citantur opera hæc nomine Dionysij Areopagitæ in VI. VII. & VIII. Synodo generali; item à Gregorio I. in homil. de centum ouibus; à Martino I. in Concilio Romano; & ab Agathone in epistola ad

Imp. Constantinum; ex quo coguntur fateri hæretici, hunc auctorem ante annos mille scripsisse, proinde non esse contemnendum.

EGESIPPVS apud Euseb. lib. 4. hist. cap. 8. Apostolicas traditiones quinque libris comprehendit, qui etsi modò non exstent, tamen satis indicat hoc testimonium, Apostolos non omnia scripsisse, quæ docuerant. POLYCARPVS apud Euseb. lib. 5. cap. 20. referebat verba, quæ dicta à Domino ab Apostolis ipse audierat, & de virtutibus eius ac doctrina. IRENAEVS autem, vt ibidem habetur, quæ Polycarpus tradebat, describebat non in charta, sed in corde suo. Hîc certum est agi de traditionibus non scriptis. Si enim de scriptis ageretur, nihil singulare diceretur de Polycarpo, vel Irenæo; nam quæ ego possum referre dicta à Domino, quæ in Apostolis legi, nec est opus, vt ea describam in charta.

At nihilominus respondet Kemnitius, loqui Eusebium de traditionibus, quæ probari possunt ex Scripturis. Ait enim ibidem, illa omnia quæ Polycarpus dicebat, fuisse consona Scripturis, sed errat Kemnitius; nam aliud est, esse consona Scripturæ, aliud posse probari ex Scriptura. Omnis enim vera traditio, immò omnis veritas est consona Scripturæ, eiusque rum à vero dissonare non possit, nec tamē omnis veritas probari potest ex Scriptura.

IVSTINVS in fine 2. apologiæ pro Christianis, postea quam exposuit multa de Christianis, & inter alia quædam non scripta in diuinis literis; vt, quod conueniant singulis Dominicis, & post lectionem Scripturarum & concionem, offerantur & consecretur panis & vinum aqua temperatum, & quod nō liceat vllo modo participare de Eucharistia, nisi post Baptismum, & alia: subiungit statim: *Postridie Saturni, qui dies Solis est, cùm Apostolis, discipulisq; suis apparuisset, hæc illum docuit docuitque, quæ & vobis quoq; consideranda permittimus, &c.* Et quamuis etiam Iustinus non diceret, hæc esse tradita à Christo, tamen cùm Iustin. viciniſſimus fuerit temporibus Apostolorum, necessarium esset credere, quæ ipsius tempore in Ecclesia gerebantur, ab Apostolis tradita fuisse. Quis enim alius fingere potest auctor?

Ad hūc locum & similia Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, & aliorum, quæ adferemus, nihil ferè respondere

Herman-

Hermannus & socij eius, nisi istos omnes alicubi errâsse. Sed hoc nobis non officit. Etsi enim errauerint aliqui Patrum in quibusdam dogmatibus, nunquam tamen omnes simul in eodem errore conuenerunt: proinde cùm ostendimus, omnes conuenire in traditionibus non scriptis asserendis, satis efficaciter probamus, in eo illos non errâsse.

IRENAEVS lib. 3. cap. 2. 3. & 4. multa præclara de traditionibus dicit, quæ tamen à Brentio & Kemnitio trahuntur in alium sensum, de quo nunquam Irenæus cogitauit. BRENTIVS dicit, loqui Irenæum de traditione Scripturæ, id est, de traditione illa, qua per successionem Patrũ intelligimus, quæ sint veræ Scripturæ: At nõ hoc velle Irenæum, verba eius nos docebunt, lib. 3. cap. 4. *Quid autem*, inquit, *si neque Apostoli Scripturas quidem reliquissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderant iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiũt multæ gentes Barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charactere vel atramento scriptam habẽtes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes.* Si loquitur Irenæus de traditione Scripturæ, quomodo isti barbari habebant, & custodiebant diligenter traditionem, qui Scripturas nullas habebant?

KEMNITIVS autem dicit, loqui Irenæum de traditione eorum dogmatum tantùm, quæ in Scripturis inueniuntur, & quæ per Scripturas probari possunt. AT hoc etiam esse falsum, docebunt eiusdem Irenæi verba: nam cap. 2. 3. & 4. docet, nõ esse aliam viam perueniendi ad veritatem, quàm consulendo Ecclesias, in quibus est Successio Episcoporum ab Apostolis, & considerando quid ibi doceatur, & quam dicant illæ Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem. Vult igitur Irenæus, traditionem latiùs patere, quàm Scripturas, & sensum Scripturarum difficilium non ex Scriptura, sed ex traditione haberi, ita vt traditio sola sufficiat, Scripturæ autem non sufficiant. At falsum esset hoc totum, si nihil aliud traditio contineret, quàm id, quod euidenter colligitur ex Scripturis, vt Kemnitius somniat.

Postquam igitur cap. 2. dixerat, hæreticos non posse conuinci ex Scripturis; & c. 3. enumerauerat Romanos Pontifices à Petro vsq; ad Eleutherium, qui tunc sedebat, vt ostenderet,

esse in Ecclesia continuatam successionem Episcoporũ conseruantium traditionem Apostolicam: ita loquitur cap.4.

TANTAE *igitur ostensiones cùm sint hæ, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cùm Apostoli quasi in depositorium diues, plenissime eam contulerint omnia, quæ sunt veritatis, vt omnis, quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui fures sunt & latrones. propter quod oportet deuitare quidem illos: quæ autem sunt Ecclesiæ, cũ magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, & si de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem, si nec Apostoli Scripturas quidem tradidissent, nónne oportebat ordinem sequi traditionis? &c.* Quibus verbis addẽda sunt, quæ idem habet lib.4.cap.43. *Qui successionem habent ab Apostolis, cùm Episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt.* Vides, quomodo Apostoli tradiderunt successoribus nõ solùm Scripturas, sed charisma veritatis certum, id est, veram Scripturarum intelligentiam, & vniuersam doctrinam Euangelicam.

CLEMENS ALEXANDRINVS in libro de Paschate, qui est apud Euseb. lib.6. hist. cap.11. dicit extorqueri sibi à fratribus, vt ea quæ à Presbyteris, Apostolorum successoribus, voce sibi sola tradita essent, describeret in libris, ac posteris traderet. nescio quid clarius pro traditionibus dici possit. ORIGENES in cap.6. epistolæ ad Romanos: *Ecclesia, inquit, ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis Baptismũ dare.* Et homil.5. in librum Numerorum: *In Ecclesiasticis obseruationibus*, inquit, *sunt nonnulla, quæ cùm omnibus facere necesse sit, eorum tamen ratio non omnibus patet.* Et enumerat statim multas traditiones non scriptas.

EVSEBIVS lib. 1. de demonstratione Euangelica, cap.8. *Ceterum*, inquit, *Moses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita præditis perfecta noui Testamenti documenta descripsit. Eius verò discipuli, ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam commendantes, quæcunq; quidem veluti vltra habitum progressis à perfecto ipsorum magistro*

stro præcepta fuerant, ea iis, qui capere poterant, tradiderunt: quæcunque verò iis conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisq; indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi iure quodam non scripto seruanda, commendârunt.

ATHANASIVS in libro de decretis Nicænæ Synodi, contra Eusebium: *Ecce*, inquit, *nos quidem ex Patribus ad Patres per manus traditam fuisse hãc sententiam, demonstrauimus. Vos autem, ô noui Iudæi & Caiphæ filij, quos tãdem nominum vestrorum potestis ostendere progenitores?* BASILIVS libro de Spiritu sancto, cap. 27 *Dogmata*, inquit, *quæ in Ecclesia seruantur ac prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione in mysterio ad nos delata recepimus. Quæ vtraque eandem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorum iurium experientiam habet, &c.* Et enumerat continuò plurimas traditiones non scriptas, & similia habet cap. 29.

Respondet KEMNITIVS, hæc, quæ Basilius refert, non esse dogmata fidei, aut morum, sed tantùm ritus quosdam liberos, vt signare se signo Crucis, adorare ad Orientem, benedici aquam, &c. AT meminisse debet Kemnitius, se dixisse, nõ posse ostendi vllum ritum certò ab Apostolis institutum: hîc autem Basilius audacter enumerat plurimos ab Apostolis institutos. Deinde etsi non sit necessaria ad salutem obseruatio aliquorum ex his ritibus, tamen necessarium est ad salutem, credere esse bene institutos, & eos non contemnere: quemadmodum multa quæ sunt in Scripturis, non sunt necessaria ad salutẽ, vt quod vir aperto capite oret, & mulier velato, 1. Corinth. 11. & tamen necesse est ad salutem ista credere, & non contemnere.

Denique Basilius nõ solùm ritus quosdam, sed etiam quædam refert essentialia, vt cõfessionem fidei, id est, Symbolum Apostolicũ, quod ex traditione habemus, & olei vnctionem in Sacramento Confirmationis; quædam etiam alia commemorat, quæ etsi ex se non sint necessaria, tamen postquã præcepta sunt, ita sunt necessaria, vt si de industria omittantur, grauiter peccetur: vt signum Crucis in consecratione aquæ,

Eucharistiæ, Chrismatis; necnon abrenunciatio Satanæ, & pompis eius in Baptismo, &c. Dicit enim Augustinus tract. tu 118. in Ioannem, sine signo Crucis nulla Sacramenta rite peragi: & idem docet Chrysostomus homil. 55. in Matthæum.

BRENTIVS autem inuerecundior, respondet has Basilij sententias esse ex nævis & erroribus Basilij, qui pro honestanti viri deberent silentio tegi: & nos vocat porcos & imitatores Cham, qui Patrum nostrorũ turpitudines denudamus. Non enim existimat esse ferendum, quod Basilius dicat eandem vim habere ad pietatem traditiones pædagogicas (ut ipse loquitur) de signo Crucis, & aqua benedicta, cum Scripturæ sanctæ dogmatibus.

Sed omissis conuiciis, nec enim nostrum est, reddere mala pro malis; respondeo ad id quod Brentius obiicit, rectissime æquari traditiones Scripturis. Nam vt in Scripturis quædam sunt magna præcepta; vt, diligere Deum, quædam minora, vt non dicere verbum otiosum, quæ non æquè obligant ad observationem, & tamen æquè obligant ad fidem & venerationem. Non enim minus est hæreticus, qui non credit, aut non veneratur Scripturam illam, quæ dicit: *De omni verbo otioso reddent rationem in die iudicij*, quàm qui non credit, aut non veneratur illam: *Diliges Dominũ Deum tuum, &c.* Ita etiam in traditionibus quædam sunt maiora, & quædam minora quoad obligationem agendi, & tamen omnia æquè obligant ad fidem, & venerationem. Et eodem modo quædam sunt traditiones maiores, quoad obligationem, quàm quædam Scripturæ; quædam minores, & quædam æquales, cùm tamen omnes traditiones, & omnes Scripturæ sint æquales quantum ad fidem & venerationem, quæ illis debetur, cum proficiscantur ab eodem auctore Deo, & veniant ad nos, per manus eiusdem Ecclesiæ Catholicæ, quæ est mater nostra, & Christi sponsa.

Denique HERMANNVS non contentus iis, quæ Erectius & Kemnitius dixerant, addit: *Ista omnia non esse Basilij, sed inserta in libro Basilij ab aliquo nebulone.* Quæ sanè expeditissima responsio est. Sic enim facile est soluere omnia argumenta. neque adfert aliam probationem Hermannus, quam Erasmi testimonium, qui visus est sibi, nescio quam diuersitatem styli, olfeciſſe in his capitibus à superioribus, &

B. Io-

B. IOANNES DAMASCENVS longè antiquior & doctior, & in Basilij scriptis magis versatus, nihil tale olfacere potuit. Is enim, (vt omittam recentiores plurimos) in Orat. 1. pro sacris imaginibus, sic ait: *Sic ad Verbum ait diuus Basilius in vicesimo septimo capite illius libri, quem de Spiritu sancto triginta distinctum capitibus ad Amphilochium scribit. Quæ in Ecclesia seruantur, & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum traditione, &c.*

GREGORIVS NAZIANZENVS Orat. 1. in Iulianum, vltra medium, postquam dixerat propter dogmata Testamenti veteris & noui doctrinam Ecclesiæ visam fuisse Iuliano mirabilem: addit continuò: *Ceterum*, inquit, *maiorem atq; insigniorem ob eas Ecclesiæ figuras, quas traditione acceptas in hunc vsq; diem seruamus, &c.* Explicat autem postea, se figuras Ecclesiæ vocâsse disciplinam, politiam, ordinem Ecclesiæ, rationem psallendi, modum pœnitentiæ imponendæ, sacraria in templis, monachatum, virginum cœnobia, & alia permulta, quæ ex sola traditione habentur. Quæ omnia Iulianus voluit Ethnicos imitari, vt eo modo Christianos facilius traheret ad paganismum.

CHRYSOSTOMVS in 2. Thessal. 2. *Patet*, inquit, *quod nõ omnia per epistolam tradiderint Apostoli, sed multa sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam ista, quàm illa.* Idem habent Theophylactus & OEcumenius. Hîc illud notandum, cùm Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius æquent traditiones Scripturis, quid sit iudicandum de censura Kemnitij, qui ait: *Insignis omnino audacia est, auctoritati, & maiestati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.* & passim ridet Concilium Tridentinum, quod pari pietatis affectu veneretur traditiones & Scripturam. Idem CHRYSOSTOMVS homilia 69. ad populum, & homil. 3. in epistolam ad Philippenses: *Non frustrà*, inquit, *ab Apostolis sancitum est, vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorũ, qui hinc discesserunt. Nouerunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum vtilitatis.*

THEOPHILVS lib. 1. & 3. Paschali, disertè docet, legem ieiuniorum, Apostolicam esse traditionem. CYRILLVS Hie-

rosolymitanus in catechesibus mystagogicis, nihil ferè explicat aliud, quàm traditiones non scriptas de Baptismo, & aliis Sacramentis. EPIPHANIVS hæres. 55. quæ est Melchisedecianorum: *Termini*, inquit, *nobis positi sunt & fundamenta, & ædificatio fidei: & Apostolorum traditiones, & Scripturæ S. & successiones doctrinæ, & undequaq; veritas Dei munita est: & nemo decipiatur nouis fabulis.* Item hæres. 61. quæ est Apostolicorum: *Oportet*, inquit, *& traditione vti, non enim omnia à diuina Scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt.* Similia vide hæresi 75. Aërij, & in compendiaria doctrina.

Ad hęc nihil respondent, nisi blasphemando, Epiphanium delectatum esse nimium traditionibus & apochryphis fabulis, &c. Et inter alia putat BRENTIVS non ferendum, quod Epiphanius dixerit, Apostolicam esse traditionem, quòd non liceat nubere post votum emissum virginitatis: cùm nimirum id fecerint primi parẽtes Lutheranorum, Lutherus & Catharina. sed hæc alibi suo loco refellentur.

DAMASCENVS lib. 4. cap. 17. *Plurima*, inquit, *Apostoli sine scripto tradiderunt, &c.* Multa etiam habet oratione prima pro imaginibus sacris.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS libro de corona militis: *Etiam*, inquit, *in traditionis obtentu exigenda est, inquit, auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & traditio non scripta debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, si nulla præiudicent exemplа aliarum obseruationum, quas sine vllius Scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vendicamus.* Deinde enumeratis cæremoniis Baptismi, signi Crucis, Sacrificij anniuersarij pro defunctis, & aliis quibusdam, subdit: *Harum*, inquit, *& similium disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam reperies, traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Idem passim traditione vtendum docet, lib. 1. contra Marcionem; lib. 2. ad vxorem; libro de velandis virginibus, & libro de præscript. hæret. vbi ex institutio docet, hæreticos non ex Scripturis, sed ex traditione confutandos. Quæ ad hæc loca respondent, iam confutata sunt, cùm ageremus de Irenæo & Basilio.

B. Cy-

S. CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. *Vngi quoque necesse est*, inquit, *eum, qui baptizatus sit, &c.* At constat, nihil de chrismate in Scripturis haberi, sed tantùm in traditione. Idem lib. 2. epist. 3. *Admonitos nos scias, vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur, neq; aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus prior fecit, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mistus vino offeratur.* Respondet KEMNITIVS, loqui Cyprianum de traditione scripta. At falsum est, non enim aquæ meminerunt Euangelistæ. HERMANNVS dicit, quia non est scriptum, Dominum posuisse aquam in calice, melius esse, non ponere: sic enim Dominum fecisse. At cùm neutrum scriptum sit, mirum est, vnde tantum sibi assumat Hermannus, vt velit sibi potius, quàm Cypriano credi.

BRENTIVS vertit se ad contumelias, dicit enim, Cyprianum semper esse nimium in suis opinionibus asserendis: & hæc illi incogitanter excidisse. Et ratio Brentij est, quia videtur Cyprianus inepta ratione probare hunc ritũ. dicit enim: *Debere misceri aquam vino, quia vinum significat Christum, aqua populos Ecclesiæ: & dum miscetur aqua vino, Ecclesia iungitur Christo; si autem vinum solum consecraretur, iam inciperet Christus esse sine Ecclesia. Quod certè ridiculum videtur. Quis enim credat, si vnus sacerdos non miscuerit aquam cum vino in calice, mox Christum amissurum Ecclesiam?* At non animaduertit Brentius, vel animaduertere fortasse noluit, Cyprianum non de reali coniunctione, vel separatione Christi & Ecclesiæ agere, sed tantùm de significatiua. Rectissimè enim in materia Sacramentorum argumentamur ab imperfecta significatione. Præterea, Cyprianus non vult seruari hunc ritum propter illam rationem præcipuè, sed quia Dominus sic docuit. Ratio autem illa addita est, vt ostendatur traditio rationi conformis esse. Quocirca, etiamsi Cyprianus non attulisset conuenientem rationem, non propterea negandum esset, ritum hunc esse seruandum, vel à Domino traditum.

S. HILARIVS libro contra Constantium Imperatorem, circa medium, obiicienti Ariano principi: *Nolo verba, quæ non scripta sunt, legi.* Respondet: *Hoc tandem,* inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat? quis Apostolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena*

nouas medicamentorum comparationes, &c. Quibus verbis duo indicat Hilarius; vnum, prædicationem consubstantialitatis Patris & Filij esse Apostolicæ prædicationis, licet expressè non sit scriptum, Filium esse Patri consubstantialem; alterum, nomen ipsum ὁμοούσιος esse quidem nouum, sed nomen retinendum, licet non sit scriptum, quia conforme est prædicationi Apostolicæ.

HERMANNVS hunc locum sua glossa deprauat. sic enim exponit: *Hoc*, inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat, id est, vt aliquid extra Scripturam proferant.* At si ista est bona glossa, Hilarius consentit cum Constantio; igitur malè subiicit: *Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena, etc.* Quasi quod toto libro ferè hoc agit, vt nomen ὁμοούσιος retineatur, at secundum glossam Hermanni aboleri potius voluisset.

S. AMBROSIVS lib. de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 5. & 6. & lib. 1. de Sacramentis, cap. 1. & 2. explicat ritus, qui in vniuersa Ecclesia seruantur in Baptismo, qui nusquam scripti inueniuntur in diuinis literis, & quos ceteri constanter referunt in Apostolos auctores. Serm. 25. 34. & 36. docet, Quadragesimam à Christo præceptam. Epistola 81. & serm. 38. docet Symbolum Apostolorum Apostolicam esse traditionem non scriptam. Contra Ambrosium multa blasphemat Hermannus, sed nihil officiunt nostro proposito.

S. HIERONYMVS in epistola ad Marcellam de erroribus Montani: *Nos*, inquit, *vnam Quadragesimam ex Apostolica traditione, tempore nobis congruo ieiunamus.* Item in Dialogo aduersus Luciferianos, ante medium, cùm hæreticus dixisset: *Multa, quæ per traditionem in Ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis vsurpauerunt.* Respondit Orthodoxus: *Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarũ consuetudinem, sed quale est, vt leges Ecclesiæ ad hæresim transferat?*

S. AVGVSTINVS epist. 118. *Illa autem, quæ non scripta, sed tradita, custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe seruantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta retineri: sicut quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in cœlum, & Aduentus de cœlo Spiritus sancti anniuersaria solennitate celebratur.* Ad hoc respondet Hermannus, multa garriens, & tandem concludens: *Cur, inquit,*

quit, *Augustine, extra Scripturam traditiones cum aliis Patribus Ecclesiæ obtrudis?* Itaq; fatetur Hermannus, Augustinum cum aliis Patribus agnoscere traditiones non scriptas. Quæ sanè confessio sufficere deberet, si quid haberet sanitatis, ad ipsius petulantiam coërcendam.

At BRENTIVS dupliciter respondet. Primò dicit, si verum sit hanc esse Apostolicam traditionem, non esse accipiendam vt legem necessariam, sed vt liberam obseruationem. At contrà, nam Augustinus ibidem subdit: *Alia verò quæ per loca terrarum regionumq; variantur, &c. liberas habent obseruationes.* Vbi Augustinus distinguit inter has Apostolicas traditiones necessarias, & obseruationes liberas. Secundò dicit Brentius Augustinum falsò docere, ista festa esse ex Apostolica traditione, cùm Apostolus arguat Galat. cap. 4. quòd dies obseruarent & tempora. Sed respondet Augustinus epistola 119. cap. 7. Apostolum reprehendere eos, qui secundum Astrologorum regulas obseruant tempora. Et libro contra Adimantum, cap. 16. dicit, Apostolum loqui de festis Iudæorum, non Christianorum. Quomodo exponunt etiam Hieronymus & Chrysostomus; Ambrosius autem vtramq; simul expositionem amplectitur.

Idem verò AVGVSTINVS lib. 2. de Baptismo contra Donatistas, cap. 7. *Quam consuetudinem*, inquit, *credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa non inueniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posterorum, & tamen, quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita, & commendata creduntur.* Et lib. 4. cap. 6. *Illa consuetudo, quam & tunc homines sursum versus aspicientes, non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis tradita creditur.* Et lib. 4. cap. 24. *Quod vniuersa*, inquit, *tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* Et lib. 5. cap. 23. *Apostoli*, inquit, *nihil quidem exinde præcepe-runt, sed consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse, credenda est, sicut sunt multa, quæ vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.* Item libro de vnitate Ecclesiæ, capite 19. *Hîc fortè dicis*, inquit, *lege mihi, quemadmodum Christus suscipi iusserit eos,*

qui

qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc aperte aut euidenter, neq; ego lego, nec tu, &c. Et postea subdit: *Cum hoc nusquam legatur, credendum esse testimonio Ecclesiæ, quam veracem esse Christus testatus est.* Similia habet lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. 32. & 33.

Ad hæc KEMNITIVS respondet duo. PRIMO, Augustinum quæstionem in istis locis esse, an posset proferri exemplum ex Scriptura, quo hæreticus aliquis rebaptizatus, vel sine non Baptismo susceptus fuisse doceretur; non autem, an essent rebaptizandi, vel non rebaptizandi hæretici. & quidem Augustinum putasse, non posse proferri tale exemplum, & hoc dicere in locis allegatis. SECVNDO ait, Augustinum sine dubio credidisse, exstare certa & aperta testimonia in Scriptura, quibus probetur, non esse hæreticos rebaptizandos, proinde hanc traditionem esse scriptam.

PRIMVM probat ex lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. vbi Augustinus ait: *Proinde quamuis huius rei certum de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, &c.* & similia habet lib. de vnitate Ecclesiæ, cap. 19. SECVNDVM probat. Primò, ex lib. 1. contra Donatistas, cap. 7. *Ne videar humanis argumentis agere, ex Euangelio profero certa documenta.* Secundò, ex lib. 2. cap. 14. *Quid sit perniciosius, vtrum non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est. Verumtamen recurrens ad illam stateram Dominicam, vbi non ex humano sensu, sed ex auctoritate diuina rerum momenta pensantur, inuenio de vtraque re Domini sententiam.* Tertiò, ex lib. 4. cap. 7. *Huc accedit, quia bene perspectis ex vtroque latere disputationis rationibus, & Scripturarum testimoniis, potest etiam dici, quod veritas declarauit, hoc sequimur.* Quartò, ex lib. 4. cap. 24. *Veraciter conijci potest, quid valeat paruulis Baptismi Sacramentum, ex circumcisione carnis, &c.* Quintò, ex lib. 5. cap. 4. *Quisquis & Ecclesiæ consuetudine, & posteriori roboreplenarij Concilij, & tot tantisque sanctarum Scripturarum testimoniis, & perspicuis rationibus veritatem intelligit, Christi Baptismum verbis Euangelicis consecratum, non fieri cuiuslibet hominis peruersitate peruersum.* Sextò, ex lib. 6. cap. 1. *Poterat iam sufficere, quod toties repetitis rationibus, adiunctis etiam Scripturarum documentis, ostendimus.* Septimò, ex lib. 5. cap. 23. *Contra mandatum Dei esse, quod veniens*

rientes ab hæreticis, si iam illi Baptismum Christi acceperunt, baptizantur, Scripturarum sanctarum testimoniis nõ solùm ostenditur, sed planè ostenditur. Octauò, ex lib. 5. cap. 26. *Quod nos admonet, vt ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, ab Apostolis, quòd sit vnus Deus, vnum Baptisma.*

Respondeo ad PRIMVM, falli Kemnitium; Nam etsi AVGVSTINVS in illo vno loco lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. de exemplis agit, tamẽ in aliis locis citatis non agit de exemplis, sed de præceptis, siue de documentis Scripturæ, præsertim lib. 5. contra Donatistas, cap. 23. cùm ait: *Quæ vniuersa tenet Ecclesia, ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquã scripta non reperiantur.* Præterea in illo etiam vno loco quæstio præcipua non erat de exemplo, siue de facto, sed de iure. Constat enim, eum tractare quæstionem de Anabaptismo, quæ erat inter Catholicos, & Donatistas: certum autem est, Donatistas non certasse de exemplis, sed de iure.

Quia verò inter disputandũ hæretici petiuerant, vt ostenderent Catholici aliquod exemplum in Scripturis, alicuius recepti ab Ecclesia sine baptizatione, Augustinus respondit, exempla in Scripturis nulla esse, nec pro vna parte, nec pro alia; & inde concludit, cùm non sint vlla in Scripturis non solùm præcepta, sed nec exempla, standum esse consuetudini Ecclesiæ, quæ rectissimè creditur ab Apostolis introducta. Quòd autem hæc ita se habeant, patet tum ex ipsis locis, tum ex eo, quòd, si quæstio præcipua fuisset de exemplis, Donatistæ non fuissent hæretici, nec vllo modo errassent; nam verissimum est, quod illi dicebant, consentiente eis etiam Augustino, nullum exemplum exstare in Scripturis de hac re.

Ad SECVNDVM dico duo; Primò, nos non adferre illa loca Augustini præcipuè propter id, quod ipse ait, consuetudinem non rebaptizandi esse ex Apostolica traditione, sed propter id, quod ipse in illis locis subiungit, plurima seruari ex traditione Apostolica, quæ scripta non sunt. Hoc enim principium tam certum erat apud Augustinum, vt inde probare vellet, etiam consuetudinem non rebaptizandi, esse ab Apostolis traditam. Itaq; nos magis nitimur hoc principio Augustini,

stini, quàm conclusione eius. Kemnitius verò ita nos oppugnat, quasi sola conclusione niteremur.

Dico SECVNDO, illam ipsam consuetudinem nunquam putasse, Augustinum posse sufficienter probari ex Scripturis, & ideo attulisse quidem eum vndecunq; rationes & Scripturas, tamen præcipuum fundamentum constituisse in traditione, quam declarabat Ecclesiæ consuetudo, & quam etiam postea declarauit Concilium generale, vt patet tum ex loco citatis, tum ex lib. 2. contra Donatistas, cap. 4. vbi adeò non putabat esse clara testimonia Scripturæ de hac re, vt dicerent: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi vniuersæ Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati.* Et magis adhuc patebit respondendo ad singula loca à Kemnitio notata.

Ad PRIMVM lib. 1. cap. 7. contra Donatistas, respondeo, mala fide à Kemnitio omissa fuisse verba, quæ erant in medio, & coniuncta prima cum postremis. Nam posteaquam dixerat Augustinus: *Iam ne videar humanis argumentis agere*; subiunxit, quod omisit Kemnitius: *Quoniam quæstionis huius obscuritas, compulit magnos viros diu fluctuare, donec plenario totius orbis Concilio, quod saluberrimè sentiebatur erat, remotis dubitationibus firmaretur*; & tunc demum addit: *Ex Euangelio profero certa documenta.*

Dixit ergo Augustinus, non potuisse ex Scripturis finiri quæstionem illam ante Concilium Ecclesiæ plenarium, sed postquam Concilium explicauit dubitationem, & quæstionem totam, iam adferri posse certa documenta Scripturæ. Scripturæ enim explicatæ à Concilio, firmiter & certò probant id, quod antea non firmiter probabant. quod etiam verum esse ostendit locus ex Euangelio, quem adfert B. Augustinus. Adfert enim illud Lucæ 9. *Nolite prohibere; qui enim non est contra vos, pro vobis est.* Quo loco ostenditur errare Ecclesiam posse esse aliqua dona Dei, vt erat illud donum eiiciendorum dæmonum; an autem inter illa etiam Baptismus numerandus esset, non potest colligi ex isto loco solo.

Ad SECVNDVM respondeo, locum illum non esse ad propositum; ibi enim Augustinus probat ex Scripturis, non licere rebaptizare, quando quis verum Baptismum semel in Ecclesia Catholica suscepit, non autem probat Baptismum hæreticorum esse verum Baptismum, de quo est nostra quæstio.

Docet

Docere enim eo loco volebat, posse admitti in Ecclesiam per pœnitentiam eos, qui agnoscebant se malè fecisse rebaptizando Catholicos. Neque aliud Scripturæ testimonium profert, nisi illud Ioan. 13. *Qui lotus est, non indiget vt iterum lauet.* Ex quo loco nemo colligeret, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed solum (quod Augustinus colligit) post verum Baptismum non esse addendum alium Baptismum, quod nec Donatistæ negassent.

Ad III. IV. V. & VI. dico, Augustinum ibi adferre coniecturas ex Scripturis, quæ post definitionem Concilij, & exploratam traditionem non scriptam, aliquid valent ad veritatem confirmandam, per se autem non sufficiunt. Id patet ex verbis Augustini, vbi semper ponit Scripturas post consuetudinem, & Concilium, & vtitur illis verbis; *Accedit huc; Coniicere possumus; Additis etiam Scripturis, &c.*

Ad Septimvm dico, Kemnitium mala fide citasse. Illa enim verba (*Scripturarum sanctarum testimoniis planè ostenditur*) non referuntur ad superiora, quæ posuit Kemnitius, sed ad sequentia, quæ ille tacuit. Sic enim ait Augustinus: *Planè ostenditur multos Pseudochristianos, quamuis non habeant eandem caritatem cum sanctis, sine qua nihil prosunt quæcunq; sancti habere potuerint, Baptismum tamen communem habere cum sanctis.* Vbi Augustinus dicit, certum esse ex Scripturis, multos Christianos baptizatos in Ecclesia perdere caritatem, & tamen non perdere Baptismum, id quod etiam Donatistæ concedebant: nō autem dicit, certum esse ex Scripturis, Baptismum datum ab hæreticis esse ratum.

Prętera, etiamsi illa verba referrentur ad superiora, adhuc nihil haberet Kemnitius, nam ibi etiam non dicit Augustinus, certum esse, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed dicit certum esse, eum qui verum Christi Baptismum accepit, non debere rebaptizari, quod etiam Donatistę concedebant: sed postea supererat quæstio, an Baptismus hęreticorum esset verus Christi Baptismus, nec ne.

Ad Octavvm dico, ibi Augustinum non probare ex Scripturis sententiam suam, sed referre, qua Scriptura conabantur aduersarij probare contrariam sententiam.

CAPVT

CAPVT VIII.

Idem probatur quatuor aliis argumentis.

PRAETER communem hunc Patrum consensum id ipsum suadet consensus hæreticorum in traditionibus contemnendis. Vt enim ex communi consensu sanctorum Patrum, omnium ætatum recipientium traditiones, colligimus eas esse recipiendas: ita ex communi consensu hæreticorum, omnium ætatum rejicientium traditiones, colligimus eas non esse reiiciendas. Valentinianis, Marcionistis, & similibus testantur Irenæus lib. 3. cap. 2. & Tertullianus de præscriptionibus, quòd traditiones Ecclesiæ non scriptas reiicerent.

CYPRIANVS quoq; cùm errorem illum de Anabaptismo defendere vellet, non aliter id facere potuit, quàm à traditione ad Scripturam prouocando, vt apparet ex epistola ejus ad Cypriani ad Pompeium, & ex altera ad Iubaianum. Quamquam antea Cyprianus traditiones agnouerat, vt suprà ostendimus, & errorem etiam posteriorem eum correxisse ante mortem existimat B. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium.

DONATISTAE quoque semper Scripturas vrgebant. B. Augustinus eis traditiones, & Ecclesiæ consuetudinem opponiciebat lib. de vnitate Ecclesiæ, cap. 19. & alibi.

ARIANOS nullo modo quidquam præter Scripturas admisisse, testatur Hilarius, qui in lib. contra Constantium introducit Arianum dicentem: *Nolo verba quæ non scripta sunt legi.* Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 1. contra Maximinum, in principio sic ait: *Si quid de diuinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est vt admittamus; hæ verò voces quæ extra Scripturam sunt, nullo cap... nobis suscipiuntur. Præterea cùm ipse Dominus moneat ... & dicat; Sine caussa colunt me docentes mandata, & præcepta hominum.* Idem testatur Epiphanius hæres. 69. &c.

AERIANOS quoque traditiones reiecisse scribit Epiphanius hæres. 73. Idem de EVNOMIANIS patet ex Basilio, lib. de Spiritu sancto, ca. 27. & 29. Idem de NESTORIO, EVTYCHETE, DIOSCORO refert Basilius Ancyranus Episcopus in confessione Catholica, quam recitauit in VII. Synodo actione. Idem de Apostolicis sui temporis Bernardus hom. 66 in Cant.

tica. Idem de IOANNE WICLEFO Thomas Waldensis, lib.2.doct.fidei antiquæ,cap.19. Ab his ergo quasi per manus acceperunt Lutherani dogma suum de traditionib. contemnendis: vt nos à sanctis Patribus nostrum didicimus, de iisdem cum omni honore recipiendis.

HIS ADDE morem omnium gentium. Nam Iudæos habuisse aliquas traditiones extra Scripturam,docent ORIGENES hom.5.in Numer.& in comment.cap.3.ad Rom. & HILARIVS in Psal.2. necnon ANATOLIVS antiquissimus auctor Christianus apud Eusebium lib.7.hist.cap.28. Et quamquam non desunt aliqui Catholicorum, qui negant vllam fuisse traditionē non scriptam apud Iudæos,tamen non possum illis assentiri, cùm vt suprà docuimus, non omnia sufficienter continuerit lex vetus scripta,& multo tempore populus ille,etiam post Mosen natum,sine lege scripta vixerit.

DEINDE omnes profanę Respub. magna ex parte legibus non scriptis reguntur. PERICLES apud Thucydidem partitur ius Athenarum in scriptum, & non scriptum. ARISTOTELES lib.3.Polit.cap.11.partim optimis legibus, partim arbitrio optimi viri ciuitatem regendam esse statuit.& lib.5. de moribus cap.4. iudicem siue arbitrum ius animatum vocat, quod videlicet aliud quoddam præterea exstet ius scriptum, veluti mortuum.Porrò Lacedæmoniis LYCVRGVS nullam legem scriptam dare voluit, vt ait Plutarchus, sed solis traditionibus viuere,quò essent in agendo,quàm in legendo diligentiores. Idem placuisse CICERONI satis apparet ex lib.1. de legibus. Et idem de sapientibus Gallorum scribit Cæsar lib.6.de bello Gallico.

Nobilissimi Philosophorum PYTHAGORAS & SOCRATES, cùm plurima docuerint,nihil tamen scripserunt,vt beatus Augustinus docet lib.1.de consensu Euang.ca.7.nisi quod Socrates fabulas ab Æsopo scriptas versibus prosequutus est. DENIQVE in iure ciuili leg.diuturna.ff.de legibus,& in iure canonico dist.1.can.consuetudo, eadem tribuitur auctoritas legi scriptæ, & consuetudini non scriptæ. Itaque natura ipsa quodammodo clamare videtur traditiones non scriptas, vel necessarias,vel certè vtilissimas esse.

ACCEDAT Ecclesiæ Catholicæ dignitas.Nam vt olim Iudæi excellebant omnibus nationibus,quia credita erant illis

eloquia Dei, vt dicitur Rom.3. ita nunc præstat Ecclesia Christi omnibus sectis, quòd ipsa sola, quippe quæ sponsa Christi est, nouerit omnia mysteria veræ religionis, & conscia sit secretorum sponsi, & propterea appelletur columna, & firmamentum veritatis. 1. Tim.3. At si omnia essent scripta, & apertissimè, vt hæretici dicunt, nullum esset priuilegium Ecclesiæ. Nam nihil minus scirent hæretici, & pagani, & Iudæi de mysteriis fidei nostrę, quàm nos ipsi, atq; antistites nostri scirent, neque esset verum, quod ait Irenæus lib.3.cap.4. in solam Ecclesiam tanquam in depositorium diues, repositam ab Apostolis scientiam rerum diuinarum.

ACCEDAT postremò dignitas mysteriorum multorum, quæ silentium requirunt, nec decet, vt in Scripturis, quæ omnium mundo leguntur, explicentur. Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere vllos non baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat, Luc.8. & Apostolus ait 1. Corinth.2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et passim veteres, cùm de Sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent; *Norunt fideles, norunt initiati.* Hanc rationem attingunt Dionysius cap.1. Eccles. hierarch. Origenes homil.5. in Numer. Basilius cap.27. lib. de Spiritu sancto, & Innocentius I. in epist.1.

CAPVT IX.

Explicantur regulæ quinque, quibus ingnitionem verarum traditionum deuenimus.

SEQVITVR nunc vt ostendamus, quibus viis ac rationibus indagandum sit, quę sint verę ac genuinæ Apostolorum traditiones.

PRIMA igitur regula est, Quando vniuersa Ecclesia aliquid tanquam fidei dogma amplectitur, quod non inuenitur in diuinis literis, necesse est dicere, ex Apostolorum traditione id haberi. Ratio huius est, quia cùm Ecclesia vniuersa errare non possit, cùm sit columna, & firmamentum veri-

veritatis, 1. Tim. 3. & cùm de ea dictum sit à Domino, Matth. 16. *Portæ inferi non prævalebunt aduersus eam:* certè quod Ecclesia de fide esse credit, sine dubio est de fide. at nihil est de fide nisi quod Deus per Apostolos, aut Prophetas reuelauit, aut quod euidenter inde deducitur. Non enim nouis reuelationibus nunc regitur Ecclesia, sed in iis permanet quæ tradiderunt illi, qui ministri fuerunt sermonis, & propterea dicitur, Ephes. 2. *Aedificata supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum:* Igitur illa omnia, quæ Ecclesia fide tenet, tradita sunt ab Apostolis, aut Prophetis, aut scripto, aut verbo. Talis est perpetua virginitas B. Mariæ, numerus librorum Canonicorum, & similia.

Secunda regula est, Quando vniuersa Ecclesia aliquid seruat, quod nemo constituere potuit, nisi Deus, quod tamen nusquam inuenitur scriptum, necesse est dicere ab ipso Christo, & Apostolis eius traditum. Ratio est similis superiori. Nam Ecclesia vniuersa non solùm non potest errare in credendo, sed nec in operando, ac præsertim in ritu, & cultu diuino: rectéque Augustinus epistola 118. docet, insolentissimæ insaniæ esse existimare, non rectè fieri quod ab vniuersa Ecclesia fit. Ergo illa quæ Ecclesia non potest rectè seruare, nisi à Deo sint instituta, & tamen seruat, necesse est dicere à Deo instituta, etiamsi nusquam id legatur. Tale est Baptisma paruulorum. Erraret enim grauissimè Ecclesia, si sine Dei mandato paruulos, qui actu non credunt, baptizaret. Quocirca Augustinus lib. 10. Gen. cap. 23. *Consuetudo,* inquit, *matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis, nequaquam spernenda est, neque vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio.* Tale est etiam, Baptismum hæreticorum esse ratum, & propterea Augustinus semper mandatum non rebaptizandi ab hæreticis baptizatos, ad Apostolorum traditionem reuocat. nec enim potest Ecclesia dare Baptismo auctoritatem, si eam à Christo non habet.

Tertia regula est, Id quod in Ecclesia vniuersa, & omnibus retrò temporibus seruatum est, meritò ab Apostolis creditur institutum, etiamsi illud tale sit, vt potuerit ab Ecclesia instituì. Hæc regula est Augustini, lib. 4. contra Donatistas, cap. 24. Exemplo sit ieiunium Quadragesimæ: Id enim

poterat ab Ecclesia institui, si Christus, vel Apostoli non insti-
tuissent; tamen dicimus & probamus, à Christo vel Apostolis
institutum, quia sursum versus ascendentes & quærentes ori-
ginem huius instituti, non inuenimus nisi tempore Apostō-
lorum; etiamsi Caluinus lib. 4. cap. 12. Institut. §. 20. docet ...
Quadragesimam meram superstitionem, & nec à Chri...
nec ab Apostolis traditam, sed à posterioribus ex nihilo ...
excogitatam.

B. BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hactenus ...*
quit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc* (in Quadrage-
ma) *vsque ad vesperam nobiscum ieiunabunt pariter omnes*
si, reges & principes, nobiles & ignobiles, clerus & popu-
simul in vnum diues & pauper. Ante Bernardum GRE-
RIVS homil. 16. in Euangelia, Quadragesimæ meminit, ...
tionem reddens, cur quadraginta dies ieiunemus. Ante Gre-
gorium LEO in sermonibus 12. de Quadragesima. Ante eum
AVGVSTINVS in epist. 118. & 119. & sermonibus 44. de Qua-
dragesima. Ante eum HIERONYMVS in cap. 9. Matth. & ...
3. cap. Ionæ, & alibi. Paulinus in epist. 6. ad Amandum. Chry-
sostomus homil. 1. in Genes. & alibi. Ante hos AMBROSIVS
sermonibus octo de Quadragesima. Epiphanius in comm...
diaria doctrina. Basilius orat. 2. de ieiunio. Nazianzenus ...
tione in sanctum Lauacrum, & Cyrillus catechesi 1. Ante ...
ORIGENES homil. 10. in Leuiticum: ante eum IRENÆVS
apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ante eum TELESPHORVS
Papa in epist. decretali: ante eum IGNATIVS in epist. ad Phi-
lippenses, & CLEMENS lib. 5. constit. cap. 13. & can. 63. Apo-
stolorum.

Pari ratione CALVINVS lib. 4. cap. 19. Institut. §. 24. dic...
ordines minores esse inuentum nouitium, de quo nusquam
legitur, nisi apud ineptos rabulas, Sorbonistas, & canonistas.
At nos ostendimus ex regula posita, esse Apostolicæ traditio-
nis. Nam ante omnes Sorbonistas, & canonistas fuit Isido-
RVS, qui lib. 7. etymol. cap. 12. enumerat singulos ordines, ...
rationes nominum exponit. Ante Isidorum fuit Concil. Car-
thagin. IV. in quo à cap. 1. vsque ad 10. traditur, quo ritu or-
nentur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Acolyth...
Lectores, Exorcistæ, Ostiarij. Et ante hoc Concilium ...
HIERONYMVS, qui in cap. 2. ad Titum enumerat ordines ...
omnes

omnes, præter Acolythos, quorum meminit in epistola ad Nepotianum de vita clericorum.

Ante Hieronymum fuit Concilium Laodicenum, in cuius c. 24. nominantur omnes minores ordines. ante quod Concilium CORNELIVS Papa in epist. ad Fabium Antiochenum, vt est apud Eusebium lib. 6. historiæ, cap. 33. asserit, in Ecclesia Romana suo tempore fuisse præter Episcopum, Presbyteros XLVI. Diaconos septem, Subdiaconos septem, Acolythos XLII. Exorcistas cum Lectoribus & Hostiariis LII. Sed & ante Cornelium Ignatius salutat nominatim omnes ordines in epist. ad Antiochenses.

QVARTA regula est, Cùm omnes Doctores Ecclesiæ communi consensu docent, aliquid ex Apostolica traditione descendere, siue in Concilio generali congregati, siue scribentes seorsim in libris, illud credendum est, Apostolicam esse traditionem. Ratio est huius regulæ, quia si omnes Doctores Ecclesiæ, cùm in aliqua sententia conueniunt, errare possent, tota Ecclesia erraret, quippe quæ Doctores suos sequi tenetur, & sequitur. Exemplum primi est, imaginum veneratio: quam esse ex Apostolica traditione, asseruerunt Doctores Ecclesiæ congregati in Concilio Nicæno II. generali, act. vlt. Exemplum secundi vix inuenitur, si debeant omnes penitus Patres qui scripserunt, expressè aliquid dicere: tamen videtur sufficere, si aliquot Patres magni nominis expressè id asserant, & ceteri non contradicant, cùm tamen eius rei meminerint; tunc enim illa esse omnium sententia non temerè dici poterit. quando enim in re graui aliquis veterum errauit, semper multi inueniuntur qui contradicunt.

Hac regula probamus, Apostolicam traditionem esse, ritus qui seruantur in Baptismo; quod nimirum qui baptizatur, baptizetur aqua prius à sacerdote benedicta; quòd iubeatur abrenunciare Satanæ, & pompis eius, quòd signetur signo Crucis, quòd vngatur oleo benedicto, &c. Id enim diserte asserunt BASILIVS de Spiritu sancto, cap. 27. TERTVLLIANVS de corona militis, & alij quidam. nemo autem vnquam contradixit, cùm nullus ferè sit veterum, qui non meminerit harum cæremoniarum tanquam in Ecclesia ab omnibus receptarum. PARI ratione Quadragesimam esse diuinam, vel Apostolicam traditionem, possemus etiam hac

regula firmiter probare, quia disertè id asserunt Irenæus, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Leo, & nullus contradicit, cùm tamen omnes huius obseruationis meminerint.

QVINTA regula est, Id sine dubio credendum esse ex Apostolica traditione descendere, quod pro tali habetur in Ecclesiis, vbi est integra & continuata successio ab Apostolis. Hanc regulam tradit IRENAEVS lib.3. cap.3. & TERTVLLIANVS lib. de præscript. Ratio regulæ est, quia Apostoli tradiderunt successoribus suis cum officio Episcopatus, etiam doctrinam religionis.

Si ergo in aliqua Ecclesia ascendendo per Episcopos, sibi inuicem succedentes, perueniamus ad Apostolum aliquem, & non possit ostendi, quod vllus eorum Episcoporum innouauerit nouam doctrinam, certi sumus, ibi conseruari Apostolicas traditiones. Et quidem olim inueniebatur successio non interrupta, non solùm Romæ, sed etiam Ephesi, Corinthi, Antiochiæ, Alexandriæ, Hierosolymæ, & alibi: atque propterea Tertullianus remittit homines ad quamlibet ex Apostolicis Ecclesiis, vt ibi inueniant Apostolicas traditiones. THEODOSIVS L. cunctos populos. C. de summa Trinitate & fide Catholica, iubet omnes seruare eam fidem, quam prædicabant eo tempore Damasus Romæ, & Petrus Alexandriæ duo Pontifices præcipuarum Apostolicarum Ecclesiarum. Et nunc defecit certa successio in omnibus Ecclesiis Apostolicis, præterquam in Romana, & ideo ex testimonio huius solius Ecclesiæ, sumi potest certum argumentum ad probandas Apostolicas traditiones; actum potissimùm, cùm doctrina, vel ritus earum Ecclesiarum à doctrina, & ritibus Ecclesiæ Romanæ dissentiunt.

CAPVT X.

Soluuntur obiectiones aduersariorum, quæ Scripturis petuntur.

RESTAT vltima pars quæstionis, in qua argumenta aduersariorum exponenda, & soluenda sunt. Tria sunt genera argumentorum, quorum Primum à Scripturis, Secundum à Patribus, Tertium à ratio-

tionibus, sumunt. E Scripturis primò proponunt eas, quę iubent nihil debere addi verbo Dei. Secundò illas, quæ expressè docent Scripturas esse sufficientes, & continere omnia necessaria. Tertiò illas, quæ apertè damnant traditiones.

Primum igitur argumentum ex tribus locis constat. Deut. 4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec auferetis ex eo.* Apoc. vlt. *Si quis apposuerit ad hæc, &c.* Gal. 1. *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Vbi notat Kemnitius, non esse dictum, *contra*, sed, *præter*. Et ne dicamus loqui Paulum de verbo tam scripto, quàm non scripto, adducit Avgvstinvm sic exponentem lib. 3. contra literas Petiliani, cap. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque aliare, quæ pertinet ad fidem, vitamq; nostram, non dicam, si nos, sed, quod Paulus adiecit, si Angelus de cœlo vobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus, & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Similia habet Basilius in summa moralium, summa 72. cap. 1.

Ad Primvm respondeo, Primo, ibi non agi de verbo scripto, sed tradito viua voce: nam non ait, ad verbum, quod scripsi, sed, quod ego præcipio. Secvndo dico, veram expositionem eius loci esse, quod Deus velit integrè, & perfectè seruari mandata, vt ipse præcepit, & nullo modo ea deprauari falsa interpretatione. Itaque non vult dicere, non seruabitis aliud, quàm id, quod nunc præcipio, sed in hoc quod præcipio, nihil mutabitis addendo, vel minuendo, sed integrè facietis, vt iubeo, & non aliter. Quod idem solet Scriptura significare illis verbis: *Non declinabis ad dexteram, neq; ad sinistram.* Et quod hoc sit verum, patet, quia alioqui peccâssent Prophetæ & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.

Respondent Brentius, Kemnitius, Caluinus, Prophetas non addidisse quidquam ad legem, quantum ad doctrinam attinet, sed tantùm vaticinia quædam de futuris scripsisse, & legis doctrinam explicauisse. Testamentum quoque nouum non esse additionem ad vetus, sed explicationem, cùm Apostolus ad Roman. 1. dicat, Euangelium promissum à Deo per Prophetas in Scripturis sanctis. Et Actorum 15. non sint ausi Apostoli in Concilio aliquid decernere sine testimonio Scripturæ.

At contrà, nam hoc modo etiam traditiones non sunt additiones, sed explicationes. Nam in lege Mosis nõ continetur Prophetarum scripta, neq; in lege & Prophetis continetur Testamentum nouum, nisi in vniuersali, & quodammodo virtute, sicut tota arbor cõtinetur in semine. Habemus enim in lege Deuter. 18. *Prophetam suscitabit tibi Deus, &c. illum audies.* Ibi autem continetur in genere, quidquid Christus fecit & dixit: at in particulari tamen quod Christus debeat prædicare Trinitatem personarum in Deo, instituere Sacramenta, facere talia miracula, &c. ibi non habetur.

Quod verò allegant ex Actor. 15. contra ipsos est. Namque Iacobus in eo Concilio probauit ex Scripturis, Ecclesiam ædificandam ex gentibus: tamen decretum Concilij nusquam inuenitur in Scripturis Testamenti veteris. Decreuerunt enim, vt gentes non seruent legalia, excepta tamen abstinentia à sanguine, & suffocato, cuius decreti secunda pars nusquam in Testamento veteri legitur. Vbi enim, quæso, vllus Propheta prædixit, Messiæ temporibus prohibenda esse suffocata, & sanguinem?

Sic etiam quia scriptum est, 2. Thess. 2. *Tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Idcirco nos affirmamus, traditiones esse quodam modo explicationes rerum scripti, non quòd nudam contineant eius expositionem, sed quia omnes traditiones, & Ecclesiæ decreta continentur in Scripturis in vniuersali: sed in particulari non continentur, nec debent contineri. Quare Avgvstinvs li. 1. contra Cresconium cap. 33 sic ait: *Quamuis certum de Scripturis non proferatur exemplum, tamen earundem Scripturarum auctoritate tenetur veritas, cùm id facimus, quod vniuersa placet Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas.*

Ad Secvndvm, certum est, Ioannem ibi prohibere corruptionem libri illius, non autem ne alij libri scribantur, aut alia dogmata tradantur, alioqui ipse secum pugnâsset, qui iuxta Kemnitium in examine pag. 202. scripsit Euangelium post Apocalypsim.

Ad Tertivm, quo maximè Brentius & Kemnitius nituntur, duplex solutio est, & vtraque solida. Prior, quòd Apostoli

Apostolus non loquatur de solo verbo scripto, sed de omni verbo, siue scripto, siue tradito. Non enim dicit, si quis euangelizauerit præter id quod scripsimus, sed præter id quod euangelizauimus. Neque obstant illa verba Augustini vel Basilij: illi enim non exponunt ex professo hunc locum, sed probant ex hoc loco, non licere quidquam asserere contrarium Scripturis: quod verissimum est. Cùm enim Paulus loquatur in genere de prædicatione Apostolica, & illa partim sit scripta, partim non scripta; possumus inde rectè probare, non licere aliquid asserere contra scriptam prædicationem Apostolorum. Ex vniuersalis enim negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particularis: non tamen è contrario. Et similiter possumus ex hoc verbo Pauli argumentari contra eos, qui euangelizant contra traditiones Ecclesiæ iam receptas, etiamsi ex Scripturis videantur euangelizare, vt pulchrè docet Athanasius in libro de incarnatione Verbi, & Cyrillus Athanasium citans libro de recta fide ad reginas nõ procul ab initio.

Altera solutio est, quod per illud *(præter)* Apostolus intelligat contra: & proinde non prohibeat noua dogmata, & præcepta, modò non sint contraria iam traditis; sed prohibeat dogmata, & præcepta contraria, & aliena. Id patet Primo, quia Apostolus ipse multa alia postea docuit: & post hãc epistolam scripsit Ioan. Apocalyp. & Euangelium suum. Secundo, ex proposito Apostoli, agit enim contra eos, qui docebant seruanda esse legalia, cùm ipse docuisset non esse seruãda. Igitur cùm dicit, *præter*, intelligit contra. Tertio, ex alio loco, vbi Apostolus sic vtitur voce, *præter*. Nam Rom. vlt. *Obseruate*, inquit, *eos, qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam accepistis, faciunt.* Quo loco adeò clarum est illud, *præter*, significare contra, vt Erasmus verterit contrà. In vtroque autem loco eadem est vox Græca παρὰ. Quarto, ex Patrum expositione. S. Ambrosius exponit: *Si contrà.* S. Hieronymus: *Si aliter.* Chrysostomus, OEcumenius, & Theophylactus dicunt, Apostolum non dixisse, si contraria, sed *si præterquam quod, &c.* vt indicaret, non solùm eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinæ docent, sed etiam eos, qui quomodocunque siue apertè, siue obliquè quidlibet labefactant ex doctrina tradita.

S. BASILIVS summa morali 72. cap.1. (quem locum pro se citauerat Kemnitius) docet ex hoc loco haberi, eos recipiendos, qui consona Scripturis tradunt: eos reiiciendos, qui aliena. Deniq; S. AVGVSTINVS lib.17. contra Faustum, cap.3. exponit, contra. & tract.98. in Ioan. sic loquitur: *Non ait, plus quàm accepistis, sed præterquam quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præiudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret, quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via, &c.*

Argumentum SECVNDVM sumunt ab iis locis, quæ videntur indicare Scripturã sufficienter omnia continere, quæ duo sunt. Primus Ioan. 20. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus, quæ nõ sunt scripta in libro hoc; hæc autem scripta sunt, vt credatis quod Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Vbi Ioan. indicat, se scripsisse, non quidem omnia, sed ea quæ sufficiebant. Si enim possumus vitam habere per ea, quæ scripta sunt, quid amplius quærimus?

Confirmat KEMNITIVS ex tribus testimoniis veterum. AVGVSTINVS tract.49. in Ioan. *Sanctus Euangelista tacetur*, inquit, *multa Dominum Christum & dixisse, & fecisse, quæ scripta non sunt. Electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur.* Idem August. lib.2. de consensu Euangel. cap.vlt. *Quidquid*, inquit, *Christus de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum Apostolis tam quam suis manibus imperauit.* CYRILLVS lib.12. in Ioan. cap.vlt. *Non omnia*, inquit, *quæ Dominus fecit, cõscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quàm ad dogmata putarunt sufficere, vt recta fide, & operibus, ac virtute rutilantes ad regnum cœlorum perueniamus.*

Secundus locus est, 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura diuinitùs inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiẽdum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Qui locus est Achilles, Brentij & Kemnitij. Sic autem explicatur à KEMNITIO. Illud, *omnis Scriptura*, nõ significat quemlibet librum sacrum, sed totum corpus simul librorum canonicorum. Nam quod sequitur, *vtilis est ad docendum, arguendum, &c.* non potest conue-

conuenire vni alicui libro, sed solùm toti Scripturæ simul. Illud autem, *Vtilis est*, non significat esse vtilem Scripturam eo modo, quo vtile distinguitur à necessario, & sufficienti, sed significat Scripturam esse factam tanquam medium ad perficiendum hominem Dei: quasi diceret Paulus, Scriptura hunc habet vsum, ad hoc facta est, ad hoc dirigitur; quomodo dicimus, cibum esse vtilem ad alendum hominem: sine quo tamen viuere non potest.

Illud verò, *ad docendum, arguendum, &c.* explicat sufficientiam Scripturæ. Quatuor enim solùm sunt necessaria homini Dei, id est, doctori Christiano. Primò, vt possit docere doctrinam fidei. Secundò, vt possit refellere errores contra fidem. Tertiò, vt possit docere doctrinam morum. Quartò, vt possit corrigere errantes circa mores. hæc autem omnia præstat Scriptura. Seruit enim ad docendum, id est, dogmata fidei: ad arguendum, id est, ad refutandos errantes de fide: ad erudiendum in iustitia, id est, ad docenda præcepta morum: ad corripiendum, id est, ad corrigendos errantes in moribus. ex quo concludit Paulus, hominem Scripturis instructum esse perfectum, & aptum ad omne opus bonum.

Respondeo ad PRIMVM, Ioannem in eo loco tantùm loqui de miraculis Christi, ac dicere se scripsisse tantùm aliqua miracula, non omnia, quia illa sufficiebant ad persuadendum mundo, Christum esse filium Dei. sic enim ait: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in cõspectu discipulorum suorum, &c.* Ineptè autem Kemnitius, quæ de solis miraculis dicuntur, transfert ad omnia dogmata fidei, & morum præcepta. Præterea, Ioannes non loquitur, nisi de rebus à se scriptis, ergo si illæ sufficiunt, superfluæ erunt omnes aliæ Scripturæ. RESPONDET Kemnitius, Ioannem loqui de tota Scriptura. At refellit hoc mendacium Ioannes, qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus, quæ non sunt scripta in libro hoc.* Quod verò additur, *hæc autem scripta sunt, &c.* non significat signa sola sufficere nobis ad salutem, sed illa ad hoc referri, & ordinari, & esse vnum ex mediis requisitis ad nostram salutem, etiamsi solùm non sufficiat.

Ad illa loca Augustin. & Cyrilli dico, eos Patres de solis dictis, & factis Christi loqui: ac propterea dicere eos voluisse, scripta esse sufficienter, non omnia absolutè, sed omnia dicta & facta

& facta Christi. Præter quæ dicta & facta, multa sunt aliane-
cessaria, alioqui omnes historiæ, & documenta Testamenti
veteris, & ipsa Acta Apostolorum, & epistolæ Petri, Pauli, Jo-
annis, Iacobi, & Iudæ superuacanea essent. Neq; hoc pugnat
cum eo, quod suptà diximus, Scripturas non fuisse absolutè
necessarias, etsi enim necessaria est cognitio multarum re-
rum, quas Christus & Apostoli dixerunt, aut fecerunt, ea ta-
men cognitio, etiam sine Scripturis, sola traditione habe-
potuisset, quamquam vtilissimum fuisse, vt præcipua capu-
scriberentur, nullo modo negandum sit.

Adde, quod sine dubio Patres illi, ex dictis & factis Christi
non intelligunt esse scripta sufficienter omnia necessaria ab-
solutè, sed esse scripta sufficienter ea, quæ Apostoli scribenda
esse putauerunt. Cùm enim quædam scribenda essent, quæ-
dam sine scripto tradenda, ac præcipuè interpretatio, atque
intelligentia Scripturarum: in libris sacris continentur suffi-
cienter omnia, quæ scriptis mandanda erant, siue (vt Augu-
stinus loquitur) quæ Christus legi voluit. Alia enim non ita
in diuinis literis, sed ab Ecclesia accipi voluit, quæ tamen
etiam modo in Euangelio continentur, non quidem in par-
ticulari, sed in vniuersali, quia Euangelium monet, vt de du-
bus dubiis Ecclesiam consulamus.

Ad Alterum locum ex Paulo, potest responderi eodem
modo, quod nimirum Scriptura sufficienter instruat, & per-
ficiat hominem Dei, quia multa expressè continet; & quæ non
continet, ostendit, vnde sint petenda. Deinde dico, Paulum
eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturæ tribuere,
quod ex duobus colligitur. Primo ex illo, *Omnis Scriptura*.
Secundo ex illo, *Vtilis est*. Nam cùm dicit omnis Scriptura,
non solùm toti corpori Scripturarum, sed etiam singulis li-
bris tribuit eam laudem, quod vtiles sint ad docendum, ar-
guendũ, &c. & tamen fatetur Kemnitius, non sufficere quem-
libet librum sacrum.

Quod autem ita sit, patet Primo ex ipso modo loquen-
di. Nam iudicio omnium Latinè scientium, quod dicitur de
omni Scriptura diuinitùs inspirata, dicitur de singulis libris
qui sunt diuinitùs inspirati. Secundo ex eo, quod cùm hæc
epistola scriberetur, nondum exstabat Apocalypsis, nec Eua-
gelium Ioan. & fortè aliquid aliud deerat ex corpore Scriptu-
rarum

rarum. non igitur loquitur de toto & solo corpore Scripturarum. TERTIO ex Apostoli ratiocinatione: nam ex hoc principio vniuersali volebat concludere in particulari, Scripturam Testamenti veteris, quia diuinitùs inspirata erat, vtilem fuisse ad docendum, arguendum, &c. Sic enim ait: *Ab infantia sacras literas nósti* (id est, Testamentum vetus; nam cùm esset infans Timotheus, nondum exstabat Testamentum nouum, vt patet, & aduersarij admittunt) *quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu.* Vbi Apostolus paucis verbis tribuit Scripturæ Testamenti veteris id totum, quod paulò pòst multis verbis tribuit omni Scripturæ. Et ne Timotheus de eo dubitaret, probat Apostolus, subiungens: *Omnis Scriptura diuinitùs inspirata, &c.*

Neq; obstat quod Kemnitius obiicit, non inueniri in quolibet libro has omnes vtilitates: nam falsum est non inueniri. Nulla est enim pars Scripturę breuior epistola secunda Ioannis, & tamen in ea videmus prædicari Christum esse verum Dei filium, quod est dogma fidei. Item videmus prædicari, vt diligamus alterutrum, quæ est doctrina morum. Præterea videmus apertè in ea scribi, esse Antichristos eos, qui dicunt Christum non venisse in carne, quod pertinet ad hæreticos refellendos. Postremò videmus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis Aue, quod ad correctionem morum pertinet.

Iam verò illud (*Vtilis est*) quantumuis à Kemnitio torqueatur, nunquam tamẽ significabit, sufficiens est. Ipse enim vtcunque probat, non deduci ex ea voce, quod Scriptura non sit sufficiens: sed nec deducitur, quod sit sufficiens, quod ei probandum erat. Siue enim dicas, Scriptura vtilis ad hoc, siue hunc habet vsum, siue ad hoc refertur, & ordinatur, siue quidlibet aliud simile, nunquam tamen significabis eam solam sufficere. Sicut etiam qui dicit, cibus vtilis ad nutriendum hominem, dicit quidem cibum ad hoc esse institutum, vt nutriat, sed non dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus nõ dicit, solam Scripturã sufficere, ad docendum, arguendũ, &c. & proinde ad hominem perficiendum & absoluendum: sed tamen ad hæc omnia prodesse, & iuuare.

Et

Et quamuis ipse idem Apostolus non dicat non sufficere, tamen id colligimus ex aliis eius locis: vt ex illo 1. Corinth. 11. *Cetera cùm venero, disponam.* Et 2. Thessal. 2. *Tenete traditiones siue per sermonem, siue per epistolam, &c.* Ex hoc etiam loco, licet non colligatur Paulum dixisse, Scripturam non sufficere; colligitur tamen euidenter eum non dixisse, Scripturam solùm sufficere, quia ipse tribuit has laudes cuilibet operi canonico, & scimus ex confessione etiam aduersariorum non sufficere quodlibet opus canonicum, quia tunc alia essent superflua.

Argumentum TERTIVM ex locis in quibus damnantur traditiones: Isaiæ 29. *Inuanum colunt me docentes mandata & doctrinas hominum.* Matth. 15. *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionẽ vestram.* Galat. 1. *AEmulator existens paternarum mearum traditionum.* Colos. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum.* 1. Timoth. 1. *Ne intendas fabulis & datcis, &c.* 1. Pet. 1. *Redempti estis de vana vestra conuersatione paterna traditionis.* Hîc damnantur traditiones, quas Iudæi iactabant se per manus accepisse, à Mose, & Prophetis: ergo similiter damnatæ esse intelliguntur traditiones, quas nos dicimus à Christo & Apostolis ad nos deueniſſe per manus Patrum.

RESPONDEO, Christum & Apostolos non reprehendere traditiones, quas acceperant Iudæi à Mose & Prophetis, quarum vna erat de ipsis libris canonicis, qui essent veri, & quia non essent, sed traditiones quas acceperant à quibusdam recentioribus, quarum aliquæ inanes, aliquæ pernitiosæ erant, & contra Scripturas. Nam nec Christus aut Apostoli vnquam vocant eas traditiones Mosis, & Prophetarum: & aperte dicunt se loqui de illis, quæ cum Scripturis pugnant. Et præterea Patres veteres explicuerunt disertè quis fuerit auctor traditionum, quas Christus & Apostoli reprehendunt.

IRENAEVS lib. 4. cap. 25. & 26. disputat contra veteres hæreticos, qui putabant nomine traditionum à Christo & Apostolis reprehensarum, intelligi legem Mosis, & docet, non Mosis legem, sed recentiorum seniorum traditiones legem corrumpentes, à Christo & Apostolis reprehendi. EPIPHANIVS in hæresi Ptolomæi, docet traditiones Iudæorum fuisse qua-

se quatuor expositiones librorum sacrorum. Primam Mosis, & eam non reprehendi. Secundam R. Akibam. Tertiam R. Iuda. Et quartam filiorum Asamonæi, atq; has esse, quæ reprehenduntur à Domino.

HIERONYMVS in caput 8. Isaiæ, & in cap. 3. epist. ad Titum, & in epist. ad Algasiam, quæst. 10. docet traditiones Iudaicas, quas Dominus reprehendit, initium habuisse à Sammai, Killel, Achiba, & quibusdam aliis, qui paulò ante ortum Saluatoris exstiterant, & legem non tam exposuerant, quàm corruperant; quas traditiones ipsi δευτερώσεις vocãt. De quibus exstat in iure ciuili constitutio quædam Iustiniani, quæ est 146. nouel. in hæc verba: *Quæ deuteroses, quasi secundaria traditio ab ipsis dicitur, in vniuersum interdicimus, vt quæ sacris libris comprehensa non sit, neq; desuper tradita per Prophetas, sed excerpta quædam virorum contineat, qui terrena dunt axat loquuntur, nec quidquid diuini in se habeant numinis.* Porrò ex his fontibus descenderunt fabulæ, quæ nunc sunt in Talmud, & in omnibus libris ferè Rabinorum. Sed nihil hæc ad traditiones nostras, quæ Christum & Apostolos auctores habent, & Scripturis diuinis consonæ sunt.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

NVNC ad ea testimonia, quæ ex Patribus adferunt, respondendum est. KEMNITIVS igitur primò producit IRENAEVM lib. 3. cap. 1. vbi sic loquitur: *Non enim per alios*, inquit, *dispositionem salutis cognouimus, quàm per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos. Quod quidem tunc præconiauerunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Eadẽ igitur, inquit Kemnitius, scripserunt omnia Apostoli, quæ prædicarunt viua voce.

RESPONDEO, Irenæum non dicere nihil aliud Apostolos prædicauisse, quàm quod scripserunt: sed solum scripsisse Euangelium, quod antea prædicauerant, quod est verum, &

non

non contra nos. Sed etiamsi diceret Irenæus Apostolos omnia scripsisse, quæ prædicauerunt, nihil diceret aduersus sententiam nostram. Sunt enim duo diligenter notanda, tum ad hunc locum Irenæi, tum ad alia multa aliorum veterum intelligenda.

PRIMVM est, quædam in doctrina Christiana tam fidei quàm morum, esse simpliciter omnibus necessaria ad salutem, qualis est notitia articulorum Symboli Apostolici, item cognitio decem præceptorum, & nonnullorum Sacramentorum. Cetera non ita necessaria sunt, vt sine eorum explicita notitia, & fide, & professione homo saluari nõ possit, modò promptam habeat voluntatem ea suscipiendi, & credendi, quando sibi fuerint legitimè per Ecclesiam proposita.

Hæc distinctio ex eo colligitur, quod sine notitia, & fide mysteriorum primi generis, nemo adultus admittitur ad Baptismum: sine notitia autem, & fide saltem explicita posteriorum, ordinariè admittuntur. Actor. 2. post vnum Petri sermonem, quo docuerat præcipua capita fidei de Christo, baptizati sunt vno die homines ad tria millia. qui sine dubio nihil aliud nouerant, nisi illa necessaria, & ideo subditur, quod post Baptismum erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, id est, discebant, quæ nondum audierant de mysteriis Christianis. Sic Paulus cùm Thessalonicẽses in numero auditorum haberet, & fidem atque caritatem eorum miris laudibus extolleret, tamen 1. Thessal. 3. dicit: *Orantes, vt videamus faciem vestram, & compleamus, quæ desunt fidei vestræ.*

NOTA SECVNDO, ea quæ sunt simpliciter necessaria Apostolos consueuisse omnibus prædicare; aliorum autem non omnia omnibus, sed quædam omnibus, quæ nimirum omnibus vtilia erant, quædam solis Prælatis, Episcopis, & Presbyteris, vt de ratione gubernandæ Ecclesiæ, de Sacramentis administrandis, de refellendis hæreticis, &c. sicut enim modò alia disputantur in scholis inter doctos, alia explicantur in concione populari. Sic Act. 20. Apostolus seorsim intrum Episcopos Asiæ. Sic 1. Corinth. 2. sapientiam loquitur inter perfectos. Sic 2. Timoth. 2. *Hæc*, inquit, *commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Sic IRENÆVS lib. 4. cap. 43. dicit Apostolos cum Episcopatu tradidisse successoribus charisma scientiæ.

His notatis, dico, illa omnia scripta esse ab Apostolis, quæ sunt omnibus necessaria, & quæ ipsi palam omnibus vulgo prædicauerant: alia autem non omnia scripta esse. Cùm igitur IRENAEVS ait, Apostolos scripsisse quę prædicauerant in mundo, verum est, & non contra traditiones, quia non prædicauerunt populis omnia, sed solùm ea, quæ illis necessaria, vel vtilia erant, cetera seorsim perfectioribus tradiderunt.

SECVNDO profert ORIGENEM, in cap 3. ad Rom. in Matth. homil. 25. in Ezechiel. homil. 7. in Hierem. homil. 1. vbi dicit, oportere nos de rebus diuinis non loqui ex proprio sensu, sed omnia confirmare Scripturæ testimoniis. *Necesse nobis est*, inquit, *Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem.* RESPONDEO, Loquitur Origenes de obscurissimis quæstionibus, quales vt plurimum non sunt illæ, quæ testimonium habent traditionis in tota Ecclesia receptæ. Alioqui enim disertè asserit Origenes homil. 5. in Numeros, plurima in Ecclesia seruari, & ab omnibus necessariò seruanda esse, cùm nulla exstent de illis testimonia.

TERTIO producit in testem CONSTANTINVM Imperatorem, qui in Concilio Nicæno, teste Theodoreto lib. 1. cap. 7. sic ait: *Euangelici, & Apostolici libri, & Antiquorum Prophetarum oracula planè instruunt nos quid de rebus diuinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex verbis diuinitùs inspiratis sumamus quæstionum explicationes.* RESPONDEO, non esse hoc testimonium tanti faciendum, quãti Caluinus & Kemnitius illud faciunt. Erat enim Constantinus Magnus Imperator, sed non magnus Ecclesiæ doctor, præsertim cùm secundum opinionem nouorum hæreticorũ, & antiquorum Arianorum; Constantinus eo tempore nondum fuerit baptizatus, & proinde non nouerit arcana religionis.

Sed admissa auctoritate Constãtini, dico eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinent, exstare in Scripturis testimonia, & posse nos circa ea dogmata plenè, & planè instrui ex Scripturis, si eas rectè intelligamus: verum tamẽ sensum Scripturarum pendere ex traditione Ecclesiæ nõ scripta. Quocirca Theodoretus, qui lib. 1. cap. 7. narrauerat hanc orationem Constantini, idem cap. 8. refert prolatas fuisse vtrinque

trinque Scripturas, & cùm ex iis non conuincerentur Anim... quod easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catho... lici, damnatos eos fuisse ex sermonibus non scriptis, pr... men intellectis: cui damnationi Constantinum assensum ... se, nemo vnquam dubitauit.

Profert QVARTO ATHANASIVM, qui in libro con... Gentes, siue contra idola, in ipso initio: *Sufficiunt, inqu... sancta ac diuinitùs inspirata Scriptura ad omnem instruc... nem veritatis.* RESPONDEO, illud, *(omnem)* de suo ad... cisse Kemnitium: nam Athanasius non habet, nisi ad verita... tis indicationem. Loquitur enim ibi nō de omnibus dogma... tibus, sed solùm de duobus, quæ sunt argumenta duorum ... brorum, quos ad Macharium scribit; videlicet, quod idola ... sint Dei, & quod Christus sit verus Deus, & similiter hom... quæ duo habent in Scripturis expressa testimonia. Præte... Athanasius ibidem addit. Scripturas quidem sufficere ad ... dicationem veritatis horum duorum dogmatum: tamen ... sine explicatione sanctorum Patrum, quorum libri cùm ... facilè ab omnibus haberi possint, dicit se velle scribere de ... rebus, quid à maioribus ipse didicerit.

Profert QVINTO BASILIVM in serm. de fidei confes... ne, vbi sic loquitur: *Infidelitatis argumentum fuerit, & ... superbiæ certissimum, si quis eorum quæ scripta sunt, aut ... velit reiicere, aut eorum quæ non scripta introducere.* Ea... lia habet in summa morali 72. cap. 1. & summa 80. cap. 22. A... SPONDEO. Loquitur Basilius de iis, qui addunt ad Scrip... ræ dogmata aliqua alia contraria, & aliena, Scripturisque ... pugnantia. Nam in eodem sermone de confessione fidei ... cit, se contra hæreticos disputantem sæpe vsum esse serm... nibus non scriptis, tamen cum Scripturis consentientibus, ... Apostolum quoq; non solùm Scripturis, sed etiam ex Philo... sophis testimonia accepisse, quando illa non erant contraria ... Scripturis. ADDO etiam, de iis quoq; Basilium loqui, qui non ... contēti vocibus scriptis, ex proprio capite inueniunt alios. ... enim superbiæ signum est certissimum. Itaq; agit de traditio... nibus, quæ excogitātur à priuatis hominibus, nō de iis, quæ ... ab Apostolis Ecclesia per successiones Episcoporum accep...

Alium locum affert ex epist. 80. vbi BASILIVS ait: *Non pu... tamus æquum esse, vt quæ apud illos obtinuit consuetudo, ...*

lege & canone habeatur rectæ doctrinæ. Stemus itaq; arbitratu à Deo inspiratæ Scripturæ. RESPONDEO. Omisit Kemnitius verba, quæ erant in medio, & contra illum faciebant. Erat enim tunc quæstio, an dicendum esset, esse in Deo, tres hypostases, & vnam naturam. Aliqui dicebant, non esse sic dicendum, & proferebant pro argumento consuetudinem suæ regionis, vbi talibus verbis nemo vteretur. Quibus respondet Basilius, qui contrarium sentiebat in aliis regionibus esse cõsuetudinem, vt dicerẽtur in Deo tres hypostases, vt vnam naturam. & ideo si nollent ipsi acquiescere huic consuetudini, non esse etiam æquum, vt ipsi suam aliam consuetudinem vellent esse regulam, sed starent vtrique iudicio Scripturæ, quam nemo reiicere potest. Hîc igitur vides, non agi de traditione in tota Ecclesia recepta, sed de particularibus consuetudinibus. Deinde Basilium ideo prouocâsse à consuetudine ad Scripturas, quia ex consuetudinibus contrariis nihil certi statui poterat.

SEXTO profert CHRYSOSTOMVM homil. 1. in Matth. homil. 3. in 2. ad Thessal. & homil. 13. in Genes. vbi Chrysostomus dicit, Scripturam esse vtilem, & claram in rebus necessariis. Sed quorsum hæc? DEINDE profert eiusdem testimoniũ ex homil. 49. in Matth. vbi exponens illud cap. 24. *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes*? dicit tempore hæresum non esse vllam rationem inueniẽdæ veritatis, nisi lectionem Scripturarum. Sed hoc testimonium non est Chrysost. sed auctoris operis imperfecti, qui vel fuit Arianus, vel certè opus eius ab Arianis multis in locis deprauatum est. Nam hom. 48. hæreticos vocat homousianos, & homil. 49. contra eosdem ferè semper loquitur, & propterea totus hic locus tanquam ab Arianis insertus è quibusdam codicibus nuper emendatis sublatus est. ALIVD profert testimonium CHRYSOSTOMI ex homil. in Psalm. 95. circa finem: *Si quid dicatur absq; Scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nũc hæsitans: Verũ vbi ex Scriptura diuina vocis prodiit testimoniũ, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.*

RESPONDEO, cùm in verbis immediatè præcedentibus Chrysostomus dixerit. (*Neque enim oportet quidquam dicere sine testibus, solaq; animi cogitatione*) intelligere debemus, eundem, cùm continuò subiungit (*si quid dicatur absque*

que Scriptura) subintelligi voluisse, sed sola animi cogi-
tione. Itaque sensus verborum eius is est, vt si quid dicatur
propria inuentione, non ita facilè persuadeatur, atque fir-
si quod dicitur, Scripturæ testimonio confirmari posset.

ALIVD profert eiusdem ex homil. 13. in secundam epist.
Corinth. *Cùm habeamus omnium exactissimam trutinam,*
gnomonem, & regulam, diuinarum legum assertionẽ, om-
omnes, vt relinquatis, quid huic, vel illi videatur, & de
Scripturis hæc omnia inquirite. RESPONDEO. Non lo-
tur de dogmatibus fidei, aut morum obscuris, sed de op-
ne carnalium, qui anteponunt opes paupertati, cùm Scrip-
ræ apertissimè doceant paupertatem esse longè vtiliorem
salutem. Itaq; Chrysostomus nihil hîc aliud dicit, quàm
gis credendum esse Scripturis in hac parte, quàm homi-
opinioni.

VLTIMO profert eiusdem Chrysostomi testimoniu
comment. in cap. 22. Matth. *Quidquid quæritur ad salu-*
totum iam impletum est in Scripturis. RESPONDEO.
quitur Chrysostomus de remediis vitiorum, ac docet nul
esse vitium, ad quod sanandum non inueniatur in Scrip
aliquod remedium. Quod etiam docet Basilius oratio
primum Psalmum. Sed quid hæc valent contra traditio

SEPTIMO profert EPIPHANIVM, qui hæres. 61. ait:
Vniuscuiusq; quæstionis inuentionem non ex propriis ra-
nationibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consequ-
tia.

RESPONDEO. Nõ dicit Epiphanius, ex Scripturarũ
sequentia solùm. alibi autem clarissimè dicit, vt supra ci
dimus, non omnia à Scriptura accipi posse, & ideo nece
riam esse traditionem.

OCTAVO profert CYRILLVM, qui libro de recta fide ad
reginas sic ait: *Necessarium nobis est diuinas sequi litte-*
in nullo ab earum præscripto discedere. RESPONDEO. Non
dicit non licere aliquid dicere, quod in Scripturis nõ habea-
tur; sed non licere contra Scripturas dicere. Hoc enim est
discedere à præscripto Scripturarum. quod quidem & nos
benter amplectimur. nec enim traditiones cum Scriptura
gnantes vnquam defendimus.

Ita

ITEM profert illud eiusdem ex homil. 5. in Leuit. *Ego puto in hoc biduo duo Testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, requiri, & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad auctoritatem scientiæ suscipi.* RESPONDEO. Primò, homilias illas in Leuiticum non esse B. Cyrilli, sed Origenis, vel nescio cuius alterius, qui passim literã destruit, vt mysticos sensus ex capite suo statuat. Proinde homilias illas non esse magnæ auctoritatis. Adde, quod in eo ipso loco auctor homiliæ non excludit verbum Dei non scriptum, sed solùm tertiam Scripturam, id est, humanam Scripturam, quæ se pro diuina venditare velit.

Profert NONO, THEOPHILVM lib. 2. Paschali; qui sic ait, Diabolici spiritus est aliquid extra Scripturarum sacrarũ auctoritatem putare diuinum. RESPONDEO. Loquitur de libris apochryphis, qui pro diuinis à quibusdam supponebãtur. Ineptum autem est, ne quid grauius dicam, quæ de vna re dicuntur, torquere ad aliam.

Profert DECIMO, APOLLINAREM, qui apud Euseb. lib. 5. hist. cap. 15. dicit, se longo tempore distulisse scribere cõtra Montani hæresim, ne videretur quibusdam aliquid addere Euangelico Dei verbo. RESPONDEO. Primò, ista verba non in omnibus codicibus inueniri. Secundò, nõ dicere eum auctorem, Euangelico verbo scripto. Tertiò, intelligere additionẽ noui dogmatis contrarij: nam ibidem accusat Montanum, quòd nõ seruauerit doctrinam, quam Ecclesia ex traditione, & successione Episcoporum ab Apostolis acceperat.

Profert VNDECIMO, TERTVLLIANVM, qui lib. contra Hermogenem. *Adoro*, inquit, *Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat væ illud, adiicientibus, vel detrahentibus destinatum.* RESPONDEO. Loquitur Tertullianus de vno dogmate tantùm, quod scilicet Deus creauerit omnia ex nihilo, nõ ex præiacẽte materia, vt Hermogenes somniabat. Et quoniam hoc dogma apertissimè continetur in Scripturis, dicit Tertullianus, se adorare Scripturæ plenitudinem, quantum ad hoc dogma; & addit, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipsi Scripturæ, incidere in

illam maledictionem, qua prohibemur nihil addere, aut detrahere Scripturæ, ita vt veritas eius immutetur.

Profert DVODECIMO CYPRIANVM, qui sic loquitur in epist. ad Pompeium: *Vnde est*, inquit, *ista traditio? Vtrum de Dominica, & Euangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis, atq; epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt testatur Deus, & proponit ad Iosue dicens; Non recedet liber legis huius ex ore tuo. Si igitur aut Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis, & actibus continetur, obseruetur etiam hæc sancta traditio, &c.* RESPONDEO. Cyprianum hæc scripsisse, cùm errorem suum tueri vellet, & ideo non mirum, si more errantium tunc ratiocinaretur. Quare S. AVGVSTINVS lib. 5. contra Donatistas cap. 23. & sequentibus, hanc epistolam meritò refellit. Præterea etsi Cyprianus illam vnam traditionem de Baptismo reiiciebat, quia contra Scripturas esse putabat; tamen non propterea reiici volebat alias, quæ etsi in Scripturis non sint, tamen cum Scriptura non pugnant.

DECIMOTERTIO profert illud celebre dictum Hieronymi in cap. 1. epist. ad Titum. *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Et illud in cap. 23. Matth. *Quod Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et illud in cap. 1. Aggæi: *Qua absq; auctoritate, & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt, atque confingunt, percutit gladius Dei.* Denique illud ex comment. in Psal. 86. in illud: *Dominus narrabit in Scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Videte*, inquit, *quid dicat, qui fuerunt, nō qui sunt. Vt exceptis Apostolis, quidquid postea aliud dicetur, abscindatur, non habeat auctoritatem.*

RESPONDEO ad PRIMVM, deprauatum esse locum a Kemnitio. sic enim Hieronymus habet: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem, nisi videret peruersam doctrinam, etiam diuinis testimoniis roborare.* Non ergo vocat garrulitatem quod profertur extra Scripturam, sed dicit, homines garrulos non inuenire fidem apud illos, nisi suos errores ex Scripturis confirmare nitantur: quod maximè quadrat in hæreticos. Ad SECVNDVM dico, illud etiam non fideliter citatum; nam Hieronymus non dixit vniuersa-

liter

liter, quod de Scripturis auctoritatem non habet, &c. Sed loquens de particulari quadam sententia: qua quidam nitebātur ex libro apochrypho probare Zachariam, quem Iudæi occiderunt inter templum & altare, fuisse Zachariam patrem Ioannis Baptistæ, ait: *Hoc quia de Scripturis auctoritatem nō habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et sensus est, quia hæc sententia probatur ex libro apochrypho, non ex canonico, facilè contemnitur. Ad TERTIVM patet solutio: solùm enim agit contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt suum figmentum Apostolicam traditionem esse. Ad VLTIMVM dico, reiicere eo loco Hieronymum ea, quæ sunt aliena à doctrina Apostolica, id est, contraria & repugnantia Scripturis.

VLTIMO proferunt AVGVSTINI testimonia. Ac primùm illud ex lib. 2. de doct. Christian. cap. 9. *In his*, inquit, *quæ apertè posita sunt in Scriptura, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresq; viuendi.* RESPONDEO. Loquitur de illis dogmatibus, quæ necessaria sunt omnibus simpliciter, qualia sunt, quæ habentur in Symbolo Apostolico & in Decalogo. Ideo idem Augustinus lib. 2. de pec. merit. & remiss. cap. vlt. *Credo*, inquit, *quod etiam hinc diuinorum eloquiorum clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset.* At præter ea multa sunt alia, quę sola traditione habentur, vt suprà ostendimus ex multis locis Augustini.

Iem SECVNDO illud ex lib. 3. contra literas Petiliani, c. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq; nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adiecit, Si Angelus de cælo vobis annunciauerit præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.* RESPONDEO. Iam suprà ostendimus ex August. Tract. 98. in Ioan. Illud, *Præterquam*, significare, contra quam.

TERTIO, profert loca quædam ex lib. 19. ciuit. Dei, cap. 18. Tract. 2. in epist. Ioan. ex epist. 163. ex libro de pastoribus, cap. 14. & lib. 6. Confess. cap. 5. sed in his locis nihil est prorsus contra traditiones. solùm enim dicit B. Augustinus, ex Scripturis probanda esse dogmata, quando testimonia Scripturæ habentur: & credendum esse Scripturæ, nihil esse dicen-

dum contra Scripturas, & similia, quæ sunt verissima, sed frustrà adferuntur, contra traditiones, vel pro Scripturæ sufficientia, cùm nullo verbo tale aliquid Augustinus in illis locis indicauerit.

QVARTO, illud profert ex libro de bono viduitatis, cap. 2. *Quid amplius te doceam, quàm id, quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet; non sit ergo mihi animus te docere, nisi verba tibi doctoris exponere.* RESPONDEO. Loquitur Augustinus non de omni dogmate, sed solùm de professione viduitatis, quod quale bonum esset, satis exposuerat Apostolus 1. Cor. 7. & ideo dicit Augustinus, satis fore esse, si exponat verba Apostoli. Quod autem generaliter dicit Augustinus ponit: *Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet;* contra illos dictum est, qui ex proprio iudicio fingunt nouas doctrinas, quæ Scripturis consonæ non sunt.

QVINTO, illud ex lib. 3. contra Maximinũ, cap. 14. *Sed neque nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam prudicaturus proferre Concilium. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris: Scripturarum auctoritatibus, nõ quorumcunque propriis, sed vtriusque communibus testibus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione concertet.* Item in Psal. 57. *Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in medium codex Dei. audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem.* Similia habentur lib. de vnitate Ecclesiæ, cap. 3. 5. 10 & 16.

RESPONDEO, videri quidem in his locis dici aliquid contra Concilia, sed non contra traditiones: at nec contra Concilia aliquid ab Augustino doceri, facilè possumus ostendere. Nam certum est, Augustinum non voluisse remoueri Concilia ab his disputationibus, & solas Scripturas recipi, quod non crederet, maximam esse legitimorum Conciliorum auctoritatem; sed duplici de caussa. PRIMO, vt expeditiùs ageret. Si enim voluisset ex Concilio argumentum sumere, debuisset prius probare, Concilia esse recipienda, quod nimis longum erat. Et hæc ratio præcipuè locum habebat contra Arianos, qui nullo modo admittebant Concilium Nicænum. ALTERA ratio est, quia in illis quæstionibus, quæ tunc

tunc erant, exstabant in Scriptura clarissima testimonia, quæ sine dubio anteponenda sunt omnibus Conciliorum testimoniis. Et hæc ratio præcipuè locum habet contra Donatistas in quæstione de Ecclesia. Alioqui idem Augustinus in epist.118.162.165.166.& in libro de Baptismo,sæpe vrget Concilia & traditiones; immò etiam responsa Pontificum & Imperatorum.

SEXTO,proferunt illud ex lib.2.de peccatorum mer.& remiss.cap.36. *Vbi de re obscurissima disputatur,non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* RESPONDEO, loquitur de quæstionibus obscurissimis, qualem esse putabat ipse de origine animarum, ad quas definiendas non suppetunt vlla firma testimonia, sed solùm coniecturæ aliquæ ex diuinis literis. At nihil hoc ad traditiones, quæ totius Ecclesiæ & omni veterum consensu firmantur. quod argumentum grauissimum esse passim docet Augustinus, & præsertim lib.1. contra Cresconium,cap.33.vbi dicit,Scripturę veritatem à nobis teneri, quando facimus,quod vniuersę Ecclesiæ placet,etiamsi nihil de ea re scriptum legamus.

SEPTIMO, illud ex libro de catechizandis rudibus, capite 3.6. vbi docet Augustinus, proponendam Catechumenis summam breuem doctrinæ ex Scripturis, quam cùm illi credere se dicent,& velle obseruare promittent,baptizandi sunt. Hinc enim efficere vult Kemnitius, sufficere Christiano,quæ habentur in Scripturis. RESPONDEO, id quidem sufficere, vt quis possit baptizari, non autem sufficere Ecclesiæ Dei absolutè. Alioqui etiam possemus concludere, sufficere Ecclesiæ symbolum Apostolorum, & reliqua omnia esse superflua.

Hæc sunt ergo testimonia veterum ab hæreticis citata. in quibus tria notanda sunt; Vnum, duplo esse plura ea, quæ nos citauimus in contrarium; Alterum,nostra testimonia expresè docere de traditionibus non scriptis recipiendis,adeò, vt hæretici cùm id negare non possent,passim verterentur ad blasphemias: Testimonia autem ab eis adducta,non propriè ad traditiones pertinere: sed per malas consequentias eò tandem ab aduersariis detorqueri. Postremum est, aduersarios

euidentia testimoniorum conuictos, aliquando fateri, à quibusdam Patribus traditiones esse defensas: nos autem adhuc non posse, vt admittamus, ab vllo Patrum oppugnatas traditiones fuisse.

CAPVT XII.

Soluuntur rationes aduersariorum.

SVPEREST tertium genus argumentorum, quod ducitur à ratione. Igitur PRIMA ratio est, quia videtur impossibile, potuisse conseruari traditiones non scriptas: cùm plurima semper fuerint impedimenta, obliuio, imperitia, negligentia, peruersitas, quæ nunquam desunt in genere humano. Ex quo etiam factum esse videmus, vt dogmata Lycurgi, Pythagoræ, & similium, qui docebant, & non scribebant, penitus interierint.

RESPONDEO, non solùm non esse impossibile, traditiones conseruari, sed etiam esse impossibile non conseruari: nam cura ista non incumbit præcipuè hominibus, sed Deo, qui Ecclesiam regit. Sicut ergo Deus conseruauit veram Ecclesiam vsque ad hanc diem, contra tot persequutiones Imperatorum, Philosophorum, Iudæorum, Hæreticorum: ita sicut potuit conseruare traditiones ab Adam vsque ad Mosen per duo annorum millia; & deinde Scripturas à Mose usque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius, ita potuit sine dubio conseruare traditiones à Christo vsque ad nos per M. D. annos. præsertim cùm præter Dei prouidentiam, quæ est præcipua causa, sint aliæ quatuor causæ adiuuantes.

PRIMA est, Scriptura. Etsi enim non sint scriptæ traditiones in diuinis literis, sunt tamen scriptæ in monumentis veterum, & in libris Ecclesiasticis.

SECVNDA est, vsus continuus. pleræque enim traditiones sunt in continua obseruatione, vt ritus Sacramentorum administrandorum, dies festi, ieiuniorum tempora, celebratio Missæ, & officiorum diuinorum, & alia generis eiusdem. Vt ergo conseruantur linguæ vulgares, etiamsi nullæ quandoque exstent Grammaticæ, propter continuum vsum, vt lingua Hebraica, quæ conseruata est vulgaris in populo Dei ab Adam

Adam vsque ad captiuitatem Babylonis, per tot millia annorum, ita etiam sine vlla Scriptura, vsu conseruari possent eiusmodi traditiones.

TERTIA causa, sunt monumenta quædam externa, quæ ad longissimum tempus durant, vt templa antiquissima, & in iis altaria, sacri fontes, memoriæ Sanctorum, cruces, imagines, libri Ecclesiastici: & similia. Balcoli in Flandria anno M. D. LXXI. narrauit mihi, cùm fortè ad ea loca veniissem, pastor eius loci, quòd cùm minister hæreticus persuasisset populo, altarium lapideorum erectiorem esse nouum inuentum, & vix centum annorum: cœperunt ciues altaria demoliri. sed cùm essent in opere, aduerterunt literas quasdam antiquissimas incisas esse in vno eorum altarium, quibus notabatur annus, quo altare illud dedicatum fuerat. ex illa autem notatione intellexerunt, altare illud fuisse erectum multò antè, &, ni fallor, aliquot centuriis annorum ante illud tempus, quo dixerat hæretic⁹ altaria incepisse. Ita lapideum monumentum hæreticum confudit, & traditionem Ecclesiasticam conseruauit.

QVARTA causa, est hæresis. Deus enim mirabiliter vtitur hostibus Ecclesiæ ad Ecclesiam conseruandam. quia enim singulis ætatibus orti sunt noui hæretici, qui diuersa dogmata Ecclesiæ oppugnarunt, ideo etiam singulis ætatibus exstiterunt homines docti, qui vt hæreticis resisterent, diligenter inuestigarunt doctrinam Ecclesiæ, & traditiones antiquas, & magna diligentia eas posteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè possidet bona sua, facilè amittit instrumẽta & literas, quibus continetur, vnde illa bona ad eum peruenerint, & quo iure bona illa possideat. At qui semper litigat, diligentissimè illa custodit, nec excidere vlla ratione patitur.

Argumentum SECVNDVM. Literæ diuinæ scriptæ sunt, vt habeamus regulam & normam fidei & morum, vt Augustinus docet lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 18. & lib. 11. contra Faustum, cap. 5. At Dei perfecta sunt opera, igitur Scriptura est regula perfecta & adæquata fidei nostræ. igitur quidquid est in Scriptura, est de fide, & quidquid non est in Scriptura, non est de fide: igitur sola Scriptura est necessaria & sufficiens ad fidem conseruandam.

RESPON-

RESPONDEO ad maiorem propositionem dupliciter. PRIMO, Scripturæ finem proprium, & præcipuum non fuisse, vt esset regula fidei, sed vt esset commonitorium quoddam vtile, ad conseruandam & fouendam doctrinam ex prædicatione acceptam. Quòd non sit finis præcipuus Scripturæ, vt sit regula fidei, probatur: Nam tunc continere deberet omnia, & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent, sicut videmus factum esse in Symbolo, quod verè dicitur, & est compositum, vt sit breuis quædam regula fidei. At in Scripturis plurima sunt, quæ ex se non pertinent ad fidē, id est, quæ non ideo scripta sunt, quia necessariò credenda erant, sed necessariò creduntur, quia scripta sunt, vt patet de omnibus historiis Testamenti veteris, de multis etiam historiis Euangelij, & Actuum Apostolorum, de salutationibus Pauli in epistolis, aliisque id genus rebus.

Quòd autem multa sint credenda, quæ non sunt in Scripturis, suprà copiosè ostensum est; igitur finis Scripturæ præcipuus non est, vt sit regula fidei, sed vt variis documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc minando, nunc consolando adiuuet nos in hac peregrinatione. Hinc enim est, quòd Scriptura non est vnum opus continuum, quale esse deberet regula fidei, sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas, &c. Quem finem expressit Paulus Rom.15. *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 2.Petr.1. *Iustum arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione.* Et cap.3. *Hanc ecce secundam vobis scribo epistolam, in quibus excito in commonitione vestram synceram mentem, &c.*

DICO SECVNDO, Scripturam, etsi non est facta præcipuè, vt sit regula fidei, esse tamen regulam fidei, non totalem, sed partialem. Totalis enim regula fidei, est verbum Dei, siue reuelatio Dei Ecclesiæ facta, quæ diuiditur in duas regulas partiales, Scripturam & traditionem. Et quidem Scriptura, quia est regula, inde habet, vt quidquid continet, sit necessariò verum & credendum, & quidquid ei repugnat, sit necessariò falsum & repudiandum: quia verò non est regula totalis, sed partialis, inde illi accidit, vt nō omnia mensuret, & propterea aliquid

aliquid sit de fide, quod in ipsa non continetur. Et hoc modo intelligi debent B. Augustini verba. nusquam enim dicit, Scripturam solam esse regulam, sed dicit, Scripturam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, vt ea recipiamus, quæ Scripturæ consona sunt; illa reiiciamus, quæ Scripturæ aduersantur.

Argumentum TERTIVM sumunt ex incommodo, quod secum ferunt traditiones. Si enim aperitur hæc porta, vt dicamus esse recipienda dogmata aliqua, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, dabitur occasio multis fingendi & introducendi in Ecclesiam multa falsa sub nomine traditionis. Nam videmus, olim etiam sanctissimos viros hoc modo fuisse deceptos. PAPIAS enim ex traditione fertur docuisse, regnum Christi futurum mille annorum post resurrectionem hîc in terris, cui fidem habuerunt Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique permulti. Vide Eusebius lib. 3. hist. cap. 39. Præterea IRENAEVS lib. 2. cap. 30. & 40. ex traditione docet, Christum anno ætatis suæ quinquagesimo aut circiter passum esse: è contrario verò TERTVLLIANVS lib. contra Iudæos, cap. 5. & CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum docent, Christum anno XXX. ætatis suę esse passum, quæ omnes traditiones falsæ sunt.

RESPONDEO. Primò, si quid valeret hoc argumentum, non solùm traditiones, sed etiam Scripturæ reiiciendæ essent. Nam multi etiam libri falsi & pernitiosi ornati fuerunt olim titulo librorum canonicorum, Petri, Pauli, Bartholomæi, atque aliorum Apostolorum, vt patet ex Gelasio in Concilio LXX. Episcoporum; ex Hieronymo in libris de viris illustribus, in Luc. Quocirca etiam 2. Thessalon. 2. Paulus ait: *Ne terreamini, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam.* Quia nimirum & sermones viua voce, & epistolas scriptas nomine verorum Apostolorum promulgabant falsi Apostoli. Præterea PAPIAS errorem illum suum de mille annis non tam ex traditione non scripta, quàm ex Scriptura malè intellecta Euangeliorum, & Apocalypsis desumpsit, vt Hieronymus docet in cap. 49. Isaiæ, & in cap. 19. Matth. IRENAEVS quoque ex traditione & ex Scriptura conatur probare. Dominum ad annum ferè quinquagesimum peruenisse. Id enim probat ex illo Ioannis 8.

Quin-

Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Denique TERTVLLIANVS & CLEMENS Alexandrinus ex sola Scriptura malè intellecta nituntur probare errorem suum. Frustrà igitur & temerè illa contra traditiones Kemnitius attulit.

Dico SECVNDO, istud incommodum, quod est commune traditionibus & Scripruris, non multum obesse neq; veris traditionibus, neque veris Scripturis. Est enim in Ecclesia auctoritas, & certa etiam via ac ratio discernendi veras traditiones & Scripturas à falsis: neque vnquam publico iudicio Ecclesiæ receptus fuit liber aliquis apocryphus pro canonico, nec falsa traditio pro vera.

Argumentum QVARTVM. Proprium est hæreticorum, abscondere sua dogmata, ac dicere, Christum & Apostolos quædam palàm omnibus prædicasse, quædam occultè quibusdam tantùm tradidisse. Siquidem IRENAEVS lib. 1. cap. 23. scribit de Basilidianis, quod asserant, non oportere ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. Et cap. 24. de Carpocratianis: *IESVM*, inquit, *dicunt in mysterio discipulis suis & Apostolis seorsim loquutum, & illos expostulasse, vt dignis & assentientibus seorsim hæc traderent.* TERTVLLIANVS quoque lib. de præscript. *Solent*, inquit, *dicere, non omnia Apostolos scisse; vel omnia quidem scisse, sed non omnia omnibus tradidisse.*

RESPONDEO, hæreticos esse simias Catholicorum, vt Cyprianus docet in epistola ad Iubaianum, & propterea velle etiam ipsos habere mysteria. Interest tamen inter mysteria illorum & nostra, quod eorum mysteria ideo secretum petunt, quia turpissima sunt, vt patet de illis ipsis gnosticis, qui ex semine viri, & menstruis mulierum conficiebant Eucharistiam, vt Epiphanius refert: quod etiam refert Augustinus de Manichæis, libro de hæresibus cap. 46. & similia constat esse mysteria Anabaptistarum. Et idem est, quod ipsi volunt, ea secreta esse hominibus doctis, & solùm imperitis manifesta. De hoc enim arguunt Irenæus & Tertullianus veteres hæreticos, quod dicerent, Christum non tradidisse ea mysteria Apostolis, nec Apostolos suis successoribus Episcopis, sed nescio quibus aliis.

At

At mysteria nostra non traduntur solùm quibusdam, quia timeant lucem, sed vel quia non est opus, vt illa sciantur ab omnibus, vel quia non sunt omnes capaces. Alioqui talia sunt, vt possint publicè prædicari. nihil enim, nisi purum & castum agitur ab Ecclesia. Et hoc puto voluisse Dominum, cùm ait Matth. 10. *Quod in aure audistis, prædicate super tecta*, nimirum si opus fuerit. Et Ioan. 18. *Ego palàm loquutus sum mundo, & in synagoga, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil*, id est, nihil dixi, quod non possit vbique dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorum. cum quo tamen non pugnat, vt aliqua seorsim discipulis exposuerit.

Finis primæ Controuersiæ generalis.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIAE.

